

lis. Verum etsi S. Philastrius sanctitate, et doctrina præclarus exstiterit, hoc tamen ejus Opus de *Hæresibus* caute, et cum judicio quibusdam in locis legendum, quod nonnulla contineat cum placitis rectæ Theologiæ non satis cohærentia. S. Augustinus præf. in librum suum de *Hæresibus* ad Quodvultdeum monet, doctius de hæresibus præscripsisse S. Epiphanium, quam S. Philastrium.

Hæres. 49.

Ante initium cap. annota: Caute lege hoc caput, nam S. Philastrius existimat primi hominis animam (*desunt nonnulla*) cum SS. PP. ferme omnes, et explanatores Geneseos erudite, pie, orthodoxe, historice, et germane *spiraculum vitæ* præfato loco, animam rationis participem intelligant. Vide Castrum lib. II adversus hæreses, verbo *Anima*, hæresi 2, et Sixtum B lib. V Bibl. annot. 27.

Hæres. 56.

Ad initium cap. ascribe: Caute lege hoc caput, nam S. Philastrius in hæresi ponit, existimare ante constructionem turris Babel unam tantum fuisse linguam in mundo, cum tamen Scriptura sancta, et SS. PP. ferme omnes, non nisi unam linguam inter homines fuisse ante ædificationem Babel, apertissime doceant. Addito recentiores Genes. XI interpretes, Castrum lib. IX adversus hæreses, verbo *Lingua*, Sixtum lib. V Bibl. annot. 87.

Hæres. 63.

Ibi in textu: a *Domino usque nunc anni 430*, appone in marg.: *Latinius vir eruditus mendum hoc loco illapsam in numerum, levi mutatione ita restituendum putavit, 380*: nam S. Philastrium non potuisse pervenire ad annum 430 perspicua est ratio; siquidem obiit superstiti ei S. Ambrosio, ut certum est in

monium de Philastrio, una cum ejus censura, quæ nonnulla Philastrii loca caute legenda esse admonet. Hæc autem Brasichellensis censura refertur ad secundam editionem Parisiensem Bibliothecæ Patrum

A Serm. S. Gaudentii successoris S. Philastrii, quem de sua *Ordinatione* habuit: at notum est S. Ambrosium emigrasse Cæsario et Attico Consulibus anno sal. 397. Consule Not. ad Rom. Martyrol. 18 Julii.

Hæres. 69.

Ibi in textu: *cum et in ventre sanctificati sint, ut Patriarchæ, Prophetæ, Judices, Jeremias, et Joannes Baptista, etc.*, scribe in marg. Caute legas, nam si loquamur de vera sanctificatione a peccato originali, Jeremiam, Joannem Baptistam, et Deiparam, solos sanctificatos in utero docent Theologi.

Hæres. 79.

Ad initium cap. ascribe: Caute legendum est hoc caput, neque enim hæresis est, aut error existimare non omnes Psalmos editos a Davide, cum multi PP. et recentiores hoc sentiant, et adhuc in opinione doctorum ista quæstio ventiletur. Consule Sixtum lib. I Bibl. et Psalm., Interpretes in præfationibus.

Hæres. 82.

Ad initium cap. ascribe: Caute legendum hoc caput, nam non est hæresis putare stellas esse cælo infixas, cum id philosophi, peripatetici, et astronomi, atque scholastici theologi summo consensu affirmant; quamvis nonnulli ex veteribus PP. dissentiant. Vide S. Thom. I p., q. 70, art. 1, ad 3, et Sixt. lib. V Bibl. annot. 14.

Hæres. 89.

Tolle notam marg. III Reg. XI, uxorum et concubinarum Salomonis multitudinem numerosam mystice esse intelligendam; et reponere: Non intelligit S. Philastrius de loco III Reg. XI, 3, quem historice accipiendum non est dubium, sed de loco Cantic. VI, 7, quem mystice plerique PP. interpretantur.

anni 1589 per Margarinum de la Bigne, theologum Parisiensem procuratam, exstatque in *Indice librorum expurg.* pag. 115 seqq., Romæ primo, deinde Bergomi typis Comini Ventura 1608, in-8°.

SANCTI PHILASTRII EPISCOPI BRIXIANI LIBER DE HÆRESIBUS.

PRÆFATIO.

De hæreseon ^a diversa pestilentia, variisque erroribus, qui ab origine mundi emerterint, et sub Judæis deflexerint, et ex quo venit Dominus noster

D Jesus Salvator in carne, pullulaverint, dicere oportet, numerumque earum paulatim exponere, inimicumque humani generis perdisci fuisse a Jeremia

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ In ms. Sangerm. *desunt* Præfatio et qui mox sequitur Catalogus eorum qui ante adventum Christi hæreseos ar-

ganntur: *hisque incipit verbis*: Incipit liber Filastri de Hæresibus. Post passionem Christi, etc.

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a De hæreseon. Non infrequens Latinis scriptoribus est usus genitivi casus ejusmodi pluralis, græcæ flexionis, ut testantur vel libri Ovidii Metamorpho-

seon et Halienticon, Mythologicon Fulgentii, Petronii Satiricon, et Poeticon Astronomicum C. Hygini. Etiam infrac. 29, hæreseos. FABRIC. 21

propheta ^a non immerito comparatum agnoscere, qui cum infecunditatem patiat, sæpius aliorum furtim fetus incubans, quasi suos jam fovet ac vindicat filios usque ad tempus aliquod; cumque eis jam tempus ætatis discernens ^b adreverit, tunc omissis ^c falsis parentibus, jura parentum sensu proprio recordantes, palamque oculis intuentes, sequi eos amplius non demorantur. Quorum causa nobis similitudo hæc nuntiata est, quod diabolo relicto impietatis causa, ejus qui orbem terrarum sua subditiōne cum tenere putaret, postquam vero Christo parente a nobis viso et cognito, ommissa falsitate parentis mendacissimi, jam veri parentis Christi vestigia sequi omnis homo ^d non moratur agnoscens:

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Perdici a Jeremia propheta.* Jeremiæ xvii, 11. S. Ambrosius vi, 3, in Hexaem. : *Perdicem astutam novimus, quæ aliena ova diripiat, hoc est perdicis alterius, et corpore foveat suo, sed fraudis suæ fructum habere non posse, quia cum eduxerit pullos suos, amittit eos, quia ubi vocem ejus audierint, quæ ova generavit, relicta ea ad illam se naturali quodam munere et amore conferunt.... Hujus imitator est diabolus, qui generationes Creatoris æterni rapere contendit, et si quos insipientes, et sensus proprii carentes vigore potuerit congregare, fovens eos illecebris corporalibus, ubi primum vox Christi parvulis fuerit infusa, diacedunt atque ad eam se conferunt matrem, quæ pullos suos, sicut avis, materno amore complectitur. Idem traditum Cassiodoro ii, 14, Var. Epist., aliisque quam pluribus, quorum loca laudant Cotelierius in notis ad tom. II Monumentor. Ecclesiæ Græcæ pag. 547, Huetius ad Origenem pag. 16 seq. Bochartus tom. II Hierozoici p. 84, et Allatius ad Eustathium Antiochenum p. 152 seq. Vide et Ambrosii epist. 32, ad Irenæum, tom. II p. 918 seq., Athanas. tom. I p. 365, edit. noviss. Johan. Camerarii Symbola III, 68, Combefisium ad Hippolytum de Anti-Christo c. 55, Ducænum notis ad S. Basilium tom. I, p. 44. FABRIC.*

^b *Tempus ætatis discernens.* Tempus quo per ætatem discernere possunt veros a falsis parentibus. Prima ætas, in homine quoque, ignorat discernere dextra a sinistris, bonum a malo. Confer Grotium ad Deut. i, 39, et Jonæ iv, 11. Sic prima mundi ætas non statim Dominum ac Servatorem suum agnovit et sectata est, sed passa se a diabolo ad varia idololatriæ et superstitionis genera turpiter abduci.

FABRIC.

^c *Omissis falsis parentibus.* Minus bene priores

quotidie per ænigma compleri ^e enim cognoscimus prophetiam Jeremiæ beatissimi ita dicentem : *Clamavit perdix, collegit quæ non parturivit, faciens sibi divitias non cum sapientia, in medio dierum ^f derelinquent eum, et in postremo erit insipiens (Jerem. xvii, 11).* Quod nunc deserentes quotidie ^g omnes gentes idololatriam mortiferam inimici, Christum etiam verum Dominum de Lege et Prophetis audientes, eumque cum Patre semper esse credentes ac recordantes, æque ad eum modis omnibus ^h supplices properant pervolare, ut compleatur prophetia ⁱ : *Recordabuntur et convertentur ad Dominum Christum omnes fines orbis terrarum (Psal. xxii, 27).*

^e *editiones amissis.* Sic infra paucis interjectis : *Omissa falsitate parentis mendacissimi.* FABRIC.

^d *Omnis homo non moratur.* Id est nemo moratur qui agnoverit. Ita apud Florium ii, 18, *unus vir Numantinus non fuit, qui catenis duceretur.* Talia sunt in sacris scriptoribus Luc. i, 37, *οὐκ ἀδυνατήσεται παρά τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα;* Rom. iii, 20, *ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ.* FABRIC.

^e *Quotidie per ænigma compleri.* Hoc est, per multitudinem neophytorum ad Ecclesiam quotidie accedentium intelligimus impleri, quod propheta futurum esse ænigmate perdicis significavit. In quam sententiam mox subjungit : *quod nunc deserentes quotidie omnes gentes idololatriam etc.* Porro licet commodiore interpunctione locum hunc aliquomodo juvisse videor, antea enim conjuncta erant verba : *Agnoscens quotidie per ænigma,* quibus subjiciebatur *στρυμνί,* constructio tamen adhuc admodum hinc atque impedita est, sed qualem non alienam esse a Philastrii usum plura hujus libri loca lectorem edocebunt. FABRIC.

^f *Derelinquent eum.* Sic. LXX, quos hic sequitur Philastrius; Vulg. vero et Pagninus, *derelinquet eas.* Confer Hieronymum ad hunc Jeremiæ locum, qui utroque modo testimonium propheta: profert; de narrata autem perdicis proprietate consulendū omnino eruditissimus Bochartus tom. II Hierozoici p. 84, 85, ubi non modicam huic Philastrii præfationi lucem affundit. GALEARD.

^g *Omnes gentes.* Ex quibusvis gentibus etiam remotissimis quosdam.]

^h *Supplices.* Male edit. Helms., *simplices.*

ⁱ *Prophetia.* Quo in loco Philaster nomen Christi explicationis causa inseruit.

CATALOGUS

EORUM QUI ANTE ADVENTUM ^a CHRISTI HÆRESEOS ARGUUNTUR.^b I. OPHITÆ.

^c Primi sunt Ophitæ, ^d qui dicuntur Serpentina;

D isti colubrum venerantur dicentes, quod hic prior initium nobis scientiæ boni et mali attulerit. Unde

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Eorum qui ante adventum C.* Quædam hæreses ex his quæ usque ad caput duodetragesimum a Philastro referuntur, non fuerunt ante adventum C., neque sub Judæis, ut in præfat. Philaster loquitur, defluerunt, licet e veteri Testamento ansam erroris sui arripuerit (*ἀπὸ νόμου ἐξ Ἰουδαίων φύσασαι.* Epiphân. Ancorato cap. 12, t. II, p. 18), ut statim Ophitæ, et Cajani, Sethianique. Rectius itaque Tertullianus, qui illos c. 45. vocat *Judaismi hæreticos*, alios qui *ex Evangelio hæretici esse voluerunt* sive, ut Hieron. verbis utar, *qui Evangelia laniaverunt.* FABRIC.

^b Hæc tria prima Philastrii capita dederat Fabricius Cod. Pseudepigr. tom. V, p. 136, cum iisdem ferme notis quæ hic apponuntur. GALEARD.

^c *Primi sunt Ophitæ.* Non temporis ratione, sed quod in primo statim principio ac limine veluti primi libri veteris Testamenti impeggerunt. Mentio eorum apud Augustinum de Hæresibus, et auctorem Prædestinati cap. 17, aliosque. FABRIC.

^d *Qui dicuntur Serpentina.* Id est quorum nomen Latine ita efferre possis. Pro Ophitis, sive ut perperam in pseudo-Hieronymi indiculo scribitur *Ofstite* —

et Dominum a invidisse asserunt, quia scientiam pri-
mus detulerit mulieri b bonæ rei atque malæ, per-
que illam ita ad genus omne hominum permanere-
rit, propter quod et c de cælo primo dejectus est,
Inquit, in alterum, unde eum et de cælo alunt
adventurum, d et velut aliquam Dei virtutem esse
eundem æstimant, atque eum annuntiant adorand-
um.

H. CAIANI.

e Caiani, qui Cain f laudant fratricidam, primoge-
nitum Patris nostri ac beati Adæ protoplasti, dicen-

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

apud Origenem Clement. Alex. vii Strom. p. 763 et B
Theodoritum est etiam nomen *Ophianorum*, et cor-
ruptum apud Sophronium *Sophianorum*, nisi ita
etiam dicti sunt, quod *Σοφίαν* serpentis imaginem as-
sumpsisse dixerunt, teste Irenæo lib. i. c. 34. Apud
Theodoritum et Procopium Gazæum in IV Reg. xviii,
Hebraica appellatione veniunt *Ναασυνοί* (ita enim le-
gendum, non *Ἐσθυνοί*.) a *שׂוֹפִיָּא* quod Hebræis serpen-
tem ut Græcis *ὄφης* denotat. Vide Cotelerium tom. I
Monument. Eccles. Græcæ pag. 769, et Tho. Ittigium
τὸν μακαρίτην diss. de hæresiarchis Apostolicæ ætatis
proximis p. 120. E Gnosticis, Valentinianis, vel Mar-
cionitis hos Ophitas produisse mihi persuado, quod
Ophitarum doctrina apud Epiphanium xxxvii, 3 seq.,
Tertullianum append. de præscript. c. 47, Origenem
vi contra Celsum p. 295, seq., et Nicetam iv The-
sauri cap. 9, valde affinis est commentis Valentinia-
norum, et Gnosticis Præniticorum colentibus, quibus
etiam a S. Irenæo Ophitæ junguntur. Præterea Theo-
doritum lib. i de Hæreticis fabulis c. 24, ac Nicetas
iv, 14, Thesauri, auctor est Marcionitas serpentem
Creatori prætulisse, et singulari cultu veneratos esse.
Mirum vero quod tradit idem Origenes pag. 294 no-
minem ab Ophianis Euphrate auctore in suum co-
tum admissum esse, *εἰάν μὴ ἄρας ἦνται κατὰ τοῦ Ἰησοῦ*.
Idem Ophianus et Caianus, omnino a Jesu doctrina
alienos scribit lib. iii, p. 119, et Jesum omnino ab eis
abnegari lib. vii, p. 558, absurdissimum Ophiano-
rum dogma vocat nec simplicissimis persuasum, et
hæresin ipsorum *ἀσημασίτην* lib. vi, p. 291, ut Pro-
copius *δυσσεβεστάτην* Fabric.

a *Dominum invidisse*. Jaldabaoth, Deum Judæorum
invidisse docebant homini quod superiorem Deum
ac Patrem agnovisset: itaque virtutem quamdam ser-
pentis specie genuisse, quæ Evam fecerit. Vide
Epiphani. xxxvii, 3, 4, 5. FABRIC.

b *Bonæ rei atque malæ*. Idem est quod paulo ante
dixerat, scientiam boni et mali ex Genes. ii, 9, *τὸ
εἶδέναι γινώσκον καλοῦ καὶ πονηροῦ*. FABRIC.

c *De cælo primo dejectus in alterum*. Octo enim D
cælos ponebant, ut docet Epiphanius xxxvii, sect. 4,
licet deinde sectione 5 simpliciter scribit dejectum
ἀπὸ τοῦ ὠρανοῦ. FABRIC.

d *Et velut*. Male priores quædam editiones ut *velut*.
Porro cultus quo Ophitæ serpentem persecuti sunt,
et cistæ qua serpentem alere consteuerunt, meminit
etiam præter Epiphanium xxxvii, 5, Damasceni ver-
bis Scholiastes *Βασιλικῶν* ad lib. xxi, p. 584. Ejus-
modi cistarum etiam in sacris apud gentes usus fuit,
de quibus Laur. Begerus v. c. in disquisitione de
nummis serpentiferis. FABRIC.

e *Caiani*. *Cainæi* auctori appendicis ad Tertull.
c. 47. *Cainiani* Augustino de Hæres. et auctori Præde-
stinati c. 18. Sed Irenæo quoque lib. i, c. 35 atque
Epiphanio et Damasceno hæresi 58, *καϊανοί*; nam et
Caius Flavio Josepho *καίς* Theodorito lib. i. Hæret.
fab. cap. 15, *καίνοι* et *καϊνοίται*, at Clementi Alex. vii
Strom. p. 549, *καϊνοίται*. *Caiana* hæresis Tertulliano
c. 33 de præscript. et Hieron. epist. 83, qui lib. ad-
versus Vigilantium notat Tertullianum in Scorpiaco
suo Caianos perstrinxisse. Non *Caiana* hæresis, sed

A les e ex altera virtute, id est diaboli, Cain factum,
ex altera autem Abel beatissimum natum, et virtu-
tem majorem quæ erat in ipso Cain, invaluisse et
suum interficeret fratrem.

III. SETHIANI.

h Sethianorum hæresis, quæ Seth filium Adæ post-
ea genitum, hocque appellatum nomine veneratur,
quod post interfectionem Abel beatissimi natus est,
ex quo et Sethiani appellantur, colentes eum et di-
centes, quod duobus creatis hominibus in initio, et
Angelis in dissensionè constitutis, i tenuit virtus in

C *Caina* est Hieronymo utrobique: nempe tam ep. 82,
al. 83, ad Oceanum, *En consurgit mihi Caina hære-
sis*, quam lib. adversus Vigilantium, *quæ olim appel-
labatur Caina hæresis*; Tertulliano autem indicato
loco *Caiana*. Lambertus Danæus ad August. de hæ-
res. cap. 18 putat errore Amanuensium in exscri-
bendo Epiphanio ex *Cainianis* factos esse *Caianos*;
eoque lapsu deceptum fuisse Augustinum quoque ubi
Caianos nominat. At Bellius Diction. crit. in *Cainitis*
observat *Calanorum* nomen a Patribus usurpatum
multo antea quam Epiphanius et Augustinus hac vo-
ce uterentur. GALEARD. *καίνοι* etiam Sophronio iii
indiculo hæres. actione xi concilii vi general. et Ni-
cetae iv Thesauri 11 et 12, ubi etiam *καίνοι*, et ante
hos Origeni iii contra Cels. p. 119, quo loco eos a
Jesu doctrina plane alienos esse scribit, perinde ut
Ophitas. Ab hac Gnostica hæresi diversi Calanitæ Ap-
thartodocetæ, a Caiano quodam Alexandrino no-
men consecuti, de quibus Damascenus hæresi 84.

FABRIC.

i *Qui Cain laudant, δοξάζουσι*, honorant, colunt.
Apud Honorium Augustodunensem in libello de hæ-
resibus *Caiani* dicti qui *Cain* oderunt, legendum ex
Augustino *onorant*, hoc est honorant. FABRIC.

b *Ex altera virtute, id est Diaboli*. Verba, *id est
Diaboli*, puto vel a Philastrio, vel ab alio adjecta con-
tra Caianorum mentem. Nam licet Archonticos nar-
rat Theodoritus lib. i de Hæreticis fab. c. 11, do-
cuisse quod Cain et Abel fuerint τοῦ Διαβόλου παῖδες,
ut in Pirke R. Elieser dicitur Cain Samûaëlis pro-
genes, atque ab aliis Rabbinis apud Gaulinum de
morte Moysis p. 216 traditur ex semine primi ser-
pentis natus Magiæ per serpentes auctor: tamen a
Caiianorum opinione hoc remotum esse videtur, qui
a fortiore et præstantiore virtute Cainum quam Abe-
lem prognatum statuebant teste Epiphanio, et aliis.
Huc refert et quod capite sequente ex sententia
Sethianorum a Philastrio dicitur: *Angelis in dissensione
constitutis tenuit virtus in cælo feminea*. FABRIC.

h *Sethianorum*. Sethiitæ appellantur auctori ap-
pendicis ad Tertull. de Præscript. c. 47. Alii hoc ge-
nus Gnosticorum vocant Sethitas, ut indiculus Pseu-
do-Hieronymi c. 9, qui tamen c. 17 et ipse vocat
Sethianos, ut Epiphanius quoque et Damascenus
hæresi 5, Augustinus et Prædestinati auctor c. 19,
Nicetas iv Thesauri c. 12, Rabanus Maurus lib. ii de
Clericor. institutione c. 58, et Honorius Augustodu-
nensis hæresi 51. Apud Gennadium autem de dog-
matibus c. 52, ubi Sethianus et Theodosius tria et
barbara principia induxisse leguntur, pro Sethiano
videtur scribendum Scythianus. FABRIC.

i *Tenuit virtus in cælo feminea*. Tenuit, *κεράττας*
hoc est primas obtinuit. Epiphanius xxxix, 2: *Ἦν γὰρ
ἡ σῶσις τοῖς Ἀγγέλοις, ἀγωνιζομένοις περὶ τῶν γενεῶν
τῶν ἀνθρώπων τούτων τῶν δύο, τοῦ γεμνηκότος τὸν
καῖν καὶ τοῦ γεμνηκότος τὸν Ἄβελ, κεραττημένοι δὲ
τὴν ἄνω δύναμιν, ἢ μητέρα φάσκουσι καὶ θήλειαν. Δοκεῖ
γὰρ αὐτοῖς εἶναι καὶ μητέρα ἄνω, καὶ θήλειαν καὶ ἄρσεν-
ος*. Vide si placet quæ ibi sequuntur, et quæ Phi-
laster Latine vertit, atque in compendium misit. So-
let enim ille subinde, ut suis locis annotabo, Epi-

caelo feminea; apud eos enim masculi et feminae, A alii deæque esse putantur. Quod pervidens, inquit, mater, quia occisus est Abel justus, cogitavit ut pareret justum Seth, in quem et collocavit magnæ virtutis spiritum, a ut possent destrui virtutes inimicæ. De Seth autem ipso Christum Dominum b genus deducere aiunt. Quidam autem ex eis non solum genus de eo deducere, sed etiam ipsum Christum esse asserunt atque opinantur.

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

phanii vestigiis insistere, quo nemo melius de hæresibus scripsit, si credimus Theodoro Studitæ Epistola ad Nauocratium tom. V Opp. Sirmondj, p. 324. FABRIC.

a Ut possent destrui virtutes inimicæ. Minus bene priores editiones, possint. Plenius autem hæc apud Epiphanium efferuntur sic: Ὅπως διὰ τῆς ταύτης συστασίως καὶ τοῦτου τοῦ σπέρματος καθαιρεθῶσιν αἱ δυνάμεις τῶν Ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων, καὶ τοὺς δύο ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπους. FABRIC.

b De Seth autem ipso Christum Dominum genus deducere. Nihil in hoc errabant si ita sentiebant Sethiani, quoniam Christi genus a Setho etiam S. Lucas deducere haud dubitat. Sed Philaster non satis cepit Epiphanii mentem, qui Sethianorum sententiam exponit his verbis XXXIX, 4: Ἀπὸ δὲ τοῦ Σέθ κατὰ σπέρμα καὶ κατὰ διαδοχὴν γένους ὁ Χριστὸς ἦθεν, αὐτὸς Ἰησοῦς οὐχὶ κατὰ γένη, ἀλλὰ θαυμαστῶς ἐν τῷ κόσμῳ πεφηνῶς, ὡς ἴσται αὐτὸς ὁ Σέθ ὁ τότε, καὶ Χριστὸς ὡν ἐπιφανήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς μητρὸς ἄνωθεν ἀπεσταλμένος. Sensus est, Christum a Setho non communi et naturali modo genus deducere, sed rediisse per miraculum ipsum Seth in mundum, ut idem qui tunc Sethus, jam Christus es-et. Licet hoc præter rem Sethianis impingi disputat Jac. Rhenferdus pag. 173 seq. opp. Philos., ubi de fictis Judæorum hæresibus. FABRIC.

c Dositheus quidam postea, Judæus genere. Hic est qui in Judæorum libris dicitur נִדְבָאֵט et cum נִדְבָאֵט Sabia (a quo secta *Sebuæorum* apud Nicætam lib. I Thesauri c. 35) traditur in captivitate Assyriaca tempore Sennacheribi docuisse Samaritanos. Vide Drusium III, 4, de sectis Hebræorum. et ad minerval Serarii c. 10 et Lightfooti disquisit. Chorographicam ad Joannem, p. 954 edit. Lipsiensis. Eulogio apud Photium cod. 230, p. 466, vocatur Δοσθεός, et sectatores ejus Δοσθηνοί, alii ille Δοσθεός, hi Δοσθηνοί et Δοσθηνοί. Judæum gente, et postea ad Samaritanos accessisse scribit Epiphanius hæresi 13 et Nicætas loco laudato. Hinc alii Samaritanum appellant, et Samaritanis errorum suorum auctorem, etiam Samaritani corruptorem Pentateuchi fuisse scribunt. Cum hoc antiquo Dositheo confundunt passim etiam prisci scriptores res junioris Dosithei itidem Samaritani, quem Simonis Magi æqualem faciunt, et pro Messia tradunt se venditasse. Confer si placet Cotelerium ad Constitutiones Apostolicas vi. 8, et D. Tho. Itigium in limine eruditi libri de Hæresiarchis ætatis Apostolicæ. Ita auctor Recognitionum quæ leguntur sub nomine Clementis lib. I, c. 54, de Dositheo tamquam Sadduceaici dogmatis principe loquitur, et mox idem lib. II, c. 8, Dositheum triginta Discipulorum et in his Simonis Magi magistrum memorat. Ab hoc videtur hausisse Origenes quæ habet lib. VI contra Celsum pag. 282, qui et pluribus aliis locis hujus Dosithei meminit ut lib. I, p. 44, et tractat. 27 in Math. et 14 in Joann. p. 219 seq. edit. Huetii, ut Helesipus quoque apud Eusebium IV. 22, Hist. Eccles., Hippolytus apud Photium cod. 121, Theodoritus lib. I de Hæreticis fab. c. 2, qui ex Simonis hæresi tamquam ex amarissima radice Dositheanos ait popululasse. At Philaster nostrum non de aliquo Simonis Magi æquali, sed de longe antiquiore illo loqui

IV. DOSITHEUS.

c Dositheus quidam postea, Judæus genere, ausus est dicere, d secundum carnem solum esse vivendum in Lege Domini, e deque ea non sperans resurrectionem futuram, f nec Dei Spiritum, nec Angelum esse credens, g nec futurum judicium h de Lege atque Prophetis expectans.

V. SADDUCÆI.

Sadducæi post ipsum, i a Saddoc homine Judæo,

perspicuum est, quia mox c. 5. Saddocum Sadducæotum auctorem vocat illius discipulum, perinde ut auctor appendicis ad Tertull. et Hieronymus adversus Lucifer. Sadducæos ex Dositheani erroris radice surgentes: et Epiphanius hæresi 14, ἀπόστασμα ἀπὸ Δοσθείου appellat. Ita Nicætas quoque lib. I Thesauri c. 38. FABRIC.

d Secundum carnem solum esse vivendum in Lege Domini. Hoc est, ut explicatur capite sequente, ritus externos Legis observandos, quod diligentius ab Dositheanis factum scribunt Damascenus, Nicætas, et alii. Hoc carnaliter vivere dicit Philastrius c. 8. Quoniam vero resurrectionem eos inficiatos esse mox affirmat, possint etiam verba illa accipi sic, ut solum hoc in corpore vivendum esse, docuerit Dositheus, quemadmodum de Samaritanis est infra c. 7. Vel, Legis promissiones non extendi ultra præsentem vitam. FABRIC.

e Deque ea non sperans resurrectionem futuram. Ut pote qui negaret e Lege illam probari posse: Ἀπεκλήρωτε καὶ τὴν ἀνάστασιν, inquit de Dositheo Eulogius apud Photium cod. 230, p. 467, ubi ex libris Moysis eam confirmat. Recognitionum quoque auctor non obscure innuit a Dositheo hunc errorem accepisse Sadducæos. Contra admisisse resurrectionem dicerte scribunt Epiphanius, Nicætas, et alii. Etiam auctor appendicis ad Tertull. et Hieronymus contra Luciferianos tradunt Sadducæos errorem negatæ resurrectionis ad Dosithei hæresin addidisse. S. Dama-scenus velut conciliaturus tam diversas et pugnantibus inter se sententiis, quosdam saltem Dositheanorum resurrectionem futuram credidisse scribit. FABRIC.

f Nec Dei Spiritum nec Angelum. Vid. Eulogius apud Photium p. 468. A Samaritanis tamen angelos repudiari negat Epiphanius hæresi 14. hæresin, illam Sadducæorum propriam testatus. Observa porro quod Actor. XXIII, 8, legitur, οὐτε Ἀγγέλων, οὐτε Πνεύμα, id a Philastrio de Spiritu S. explicari. Ita et Epiphanius de Sadducæis: Πνεύμα δὲ ἄγιον οὐκ ἴσασιν; et Theophylactus. Sed per πνεύμα animum hominis intellige, quem esse immortalem spiritum, et post dictum a corpore permanere negabant Sadducæi, teste Josepho XII, 12. FABRIC.

g Nec futurum judicium. Animos enim mortales, mundum incorruptibilem esse docuit Dositheus teste eodem Eulogio. FABRIC.

h De Lege atque Prophetis. Immo primum fuisse qui Prophetas repudiaverit, quasi non in Spiritu S. locutos, scribit auctor appendicis ad Tertull. de Prescription. et Hieronymus adversus Luciferianos, et in hoc ipso Samaritanis eum auctorem erroris sui fuisse innuunt, a quibus solos libros Legis recipi dicitur infra cap. 7. FABRIC.

i A Saddoc homine Judæo. Epiphanius, et Damascenus Σαδοῦκ, Arabibus Zedik, Judæis נִדְבָאֵט Antigoni Sochæi discipulus. Vide Maimonidem ad Pirke Aboth tom. IV Mischnæ p. 411 edit. præclaræ Surehusianæ, ubi et de Baitos altero Antigoni discipulo, auctore Baitosæorum, de quibus perinde ut de Sadducæis abunde multa viri docti, Fullerus, Pockius, Drusius, Serarius, Scalliger, etc.

qui hoc nomine vocabatur, qui ^a discipulus fuit illius, A qui et confirmavit hanc hæresin, ut ex eo Sadducæi dicerentur: secundum carnem æque solum prædicant vivendum, circumcidendum, corpusque baptizandum. De Lege autem divina ^b non aliud exspectantes, ^c Epicuream dementiam potius, quam divinae Legis jura sectantes. De quibus et ^d in Evangelio scriptum est, docente Domino, contraque hanc hæresin pestiferam prædicante.

VI. PHARISÆI.

Pharisæorum alia est, quæ ^e resurrectionem su-

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Discipulus fuit illius.* Dosithei. Nam ita et alii veteres scriptum reliquerunt, ut capite superiore annotavi. Et qui Antigonum audivit, potuit et alterius Magistri sectari vestigia.

^b *Non aliud exspectantes.* Nullam aliam vitam, nullas melioris et sempiternæ beatæ vitæ promissiones. Nam ut Josepho de Sadducæis traditum XVIII, 2 Antiqu. τὰς ψυχὰς συναρπάζουσι τοῖς σώμασι, et negasse resurrectionem constat ex Act. XXIII. 8. Vide si placet Menasse Israelidem lib. I de resurrectione cap. 6.

^c *Epicuream dementiam.* Vir præstantissimus Gerhardus Vossius lib. I de Origine idololatriæ c. 10, saltim in eo meliores Epicureis Sadducæos fuisse observat, quod licet animas perinde ut Epicurus mortales esse ducerent, tamen non inficiarentur Deum prospicere rebus humanis, duntaxat in hac vita. Cæterum facile ad providentiam negandam prolabitur, qui eidem fato animos quo corpora hominum obnoxios esse sibi persuaserit.

^d *In Evangelio.* Matth. XXI, 25; Marc. XII, 18; Luc. XX, 27 seq. Vide etiam Matth. XVI, 6 seq., ubi a ζῦμα Pharisæorum, et Sadducæorum cavere sibi suos Servator optimus jubet.

^e *Resurrectionem futuram confitetur.* Distincti in hoc a Sadducæis, Actor. XXIII, 8, S. Epiphanius XVI, 2, ἀπολόγου δὲ οὗτοι ἀνάστασιν νεκρῶν. Dubium tamen, an impios etiam resurrecturos crediderint. Vide Flavium Josephum XVIII Antiqu. cap. 2 et lib. II de bello Judaico cap. 12.

^f *Legem accipit et Prophetas.* Quod etiam Sadducæos fecisse, jam probant viri docti, et ex Talmude certum esse affirmat Menasse ben Israel, p. 43, de resurrexerit. At Pharisæi præter τὰ γεγραμμένα utebantur etiam multis πατροπαράδοτοις, et addita quædam Legi, ut loquitur Tertullianus, astruebant, quæ Sadducæi amplecti noluerunt.

^g *Christum exspectat ut justum hominem.* Messiam venturum non Deum fore, sed inerum hominem sibi persuadebant Pharisæi, perinde ut infra cap. IX. etiam de Essenis legitur. Philastrii autem ætate vix nomen adhuc Pharisæorum restabat, quod de suis jam temporibus testatur Eusebius Philastrio antiquior p. 268 et 306, in Psalmos.

^h *Ili Judaizant.* Hoc est Judæi sunt, cave enim de Christianis Judaizantibus hæc intelligas.

ⁱ *Quædam tempora.* In promptu fuerit scribere testimonia, sed illud sine auctoritate mss. codicum facere, hoc nempe scindere nodum, non solvere est. Alia igitur ratio hujus loci explicandi in mentem mihi venit, videlicet Pharisæos ita existimasse, quod tempora quædam, hoc est festa anni Jubelei, Neomeniæ, et Sabbata in Lege præcepta repugnent Jesu doctrinæ, cujus Apostolus vetat παρατηρεῖσθαι ἡμέρας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς. Galat. IV, 10; Coloss. II, 16.

^j *A Samario Rege.* Epiphanius. I. I, p. 24, ἀπὸ ἀρχαίου τινὸς Σωμάρων υἱοῦ Σωμάρ, οὕτω τοῦ ἀνδρὸς καλεῖται. Vide 3 Regum XVI, 24. FABRIC. — A Sa-

turam confitetur, ^f Legem accipit et Prophetas, ^g Christum autem exspectat ut justum hominem. ^h Ili Judaizant et Evangelia non accipiunt, et ⁱ quædam tempora Christo Domino nostro esse contraria asserunt.

VII. SAMARITANI.

Samaritani ^j a Samario Rege ita nuncupati sunt.

^k Alii autem aiunt a filio Chanaan, qui hoc nomine Samarius vocabatur, a quo Samaritani sunt appellati. Isti legem accipiunt Moysi, id est ^l quatuor solum libros, judicium futurum non exspectantes,

^m *Samario rege.* Ita Basileensis et Hamburgensis editio; at Lugdun., a Samaro rege, quod fortasse melius. Vulg. III Reg. XVI, 24, Somer: ut et Epiphanius, Σωμάρ; LXX et Pagninus, Semer, Σωμάρ; Arabo, Samer. Vide Josephum VIII, 7, ubi Gelenius veritit, Samaritanum vocavit a Samaro, quod Lugdun. editionis lectionem confirmat. GALEARD.

ⁿ *A filio Chanaan.* Genes. X, 18, ille dicitur Σαμαραῖος. FABRIC. — Alii autem a filio Chanaan. Hic peperam Philastrium culpat Dupinius Hist. Eccl. sæc. IV: non enim ait Philastrius Samaritanum regem filium fuisse Chanaan, ut Dupinio præpropere nimium legenti visum est. GALEARD.

^o *Quatuor solum libros.* Cum alii scriptores antiqui Origenes, Epiphanius, Leontius, aliique plurimi referant Pentateuchum solum a Samaritanis admissum (ut hodie etiam facere reliquias illorum constat) rejecta autem fuisse ab iisdem scripta prophetica post Moysen edita: mirum videri possit a Philastrio tradi, quatuor tantummodo libros Moysi accepisse. Neque error librarii est, cum infra c. 115 peculiaris de Deuteronomio repudiato hæresis recurat. Vereor autem ne Philastrio fraudi fuerit duplex vocabulorum δευτεράσιος et δευτερονομιον significatio. Nam uti per δευτεράσιος, ita per Deuteronomium etiam ἄγραφα πατροπαράδοτα Hebræorum significari quandoque, notum est vel ex Maximo ad Epistolam 9. Dionysii Arcopag. quæ a Samaritanis utique respuebantur. Quintum vero Moysi librum ab illis rejectum, solus quod sciam Philastrius, atque ut opinor præter rem scripsit. Porro antiquum genitivum Moysi pro Moysis retinui, præeuntibus prioribus editionibus, et quod ita dixerunt Tertullianus et alii veteres, similiter ut tratatitia sunt Achilli, Ulyssi, pro Achilli, Ulyssis, et similia, de quibus vide si placet Vossium libro IV de Arte grammatica cap. 9 et Claudium Dausqueium in Orthographia p. 95. Accusativus Mosea pro Mosen occurrit apud Juvenem IV, 15., aliosque. FABRIC. — Quatuor solum libros. Recte

^p notavit Fabricius singulare hoc a Philastrio haberi, quod Samaritani (In Indice edit. Hamburg. ver., Quatuor libro pro Samaritanis legitur Sadducæis. Edr.) quatuor tantum Moysi libros acciperent, id enim cæteris antiquis, qui de Pentateucho a Samaritanis recepto loquuntur, indictum, ac prorsus ἄγνωστον. Num fortasse, ubi certum sit Philastrii effatum, idcirco Deuteronomium (de libro hoc intelligit Fabricius) respuebant Samaritani, quod in eo quædam habeantur, quæ a manu Moysi minime præfecta esse jam constat inter eruditos? Videsis Simonium Hist. Crit. Vet. Test. lib. I, cap. 6, Huetium Demonst. Evang. pag. 179 edit. Paris., a quibus Philastrii locus minime est observatus. At vero Deuteronomium antiquitus a Samaritanis non fuisse rejectum aperte ostendit insignis locus ejus libri XXVI, 4, a Samaritanis corruptus, ubi pro Ebal monte substitutus est Garizim, reclamantibus omnibus codicibus Hebræis omnibusque antiquis versionibus de quo videndus Waltonus Proleg. XI, in Biblia Lon-

resurrectionem negantes, ^a Christum Dominum, A Dei Filium in Lege et Prophetis nuntiatum ante, non credentes: ^b animam etiam immortalem habere hominem juxta Legem, non sentientes: solum autem hoc in corpore vivendum esse putantes, resurrectionemque futuram in procreatione filiorum, quæ in hoc sæculo sit quotidie, ^c hanc æstimantes, eamque prædicantes vanitatem; insensatis quippe pecudibus comparati, ut scriptum est in Propheta: *Homo in honore constitutus non intellexit, comparatus pecudibus insensatis, et similis eis factus est* (Psal. xlix, 12).

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

dinensia num. 16; itemque Stephanus Morinus in Exercit. de Linguis part. II, cap. 7, pag. 201. Vid. infra annot. ad hæc. 116. GALEARD.

^a (Christum Dominum, Dei Filium). Ex hoc loco non colligas Philastrium affirmare quod Samaritani negaverint Messiam in Lege (miror addere, et Prophetis, quos illi plane rejiciebant) promissum fuisse, quemadmodum R. Josephus Albo circa A. C. 1400 tam ferreæ fuit frontis, ut in libro Hikkarim scripserit neque in Lege, neque in Prophetis exstare oraculum ex quo adventus Messiae necessario colligatur: sed tantummodo negat Samaritanos credidisse quod Messias prædictus sit futurus Dei Filius. Leontius de sectis p. 423: *Περὶ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ οὕτως ἔχουσιν. Οὐ πιστεύουσιν ὅτι ἦλθεν, ἀλλ' ὅτι μέλλει ἔλθεῖν, οὐδὲ ὅτι Θεὸς ὁ ἐρχόμενος, ἀλλὰ προφήτης.* FABRIC.

^b Animam immortalem. Idem Leontius: *οὔτε δὲ ἄγγελον δοξάζουσιν εἶναι, οὔτε ψυχὴν ἀθάνατον, οὔτε ἀνάστασιν.* Hos tamen errores falso impingi Samaritanis evincunt viri docti. Vide Christop. Cellarii Historiam Samaritanam c. 3; confer tamen Adr. Relandum Dissert. part. II, dissert. 7. De Samaritanis Justiniani adhuc ætate mentio apud Procopium. Leges Justiniani adversus eosdem sancitas notat Nic. Alemannus notis ad Histor. arcan. p. 130 seq. FABRIC.

^c Hanc. Male; al. *haud.*

^d Nazaræorum. Hoc vocabulum in Actis Apostolorum simpliciter ponitur pro Christianis xv, 5, ubi S. Paulus dicitur *πρωτοστάτης τῆς τῶν Ναζαρηαίων αἰρέσεως*, a Jesu Nazareno petita appellatione. Deinde videtur speciatim positum pro iis, qui ex Judæis nomen Christo dedissent. Inde de iis, qui ex Judæis *ζηλωταὶ τοῦ νόμου* (Act. xxi. 20) facti Christiani, firmius adhuc insistebant ritibus Judaicis, et Christum Deum sub Legis observatione credebant, ut loquitur Sulpicius Severus lib. II, quales ipsi Apostolorum temporibus fuere non pauci. Atque ita Philastrius etiam Epiphanium suum, ut solet, secutus, hoc nomen accipit.

^e Carnaliter. Hoc est tantum observando externos Legis ritus, quod supra noster hæresi 4 dixerat, *secundum carnem solum vivere in Lege Domini.* Siquæ mox *carnalis observantia* nihil est aliud quam externa illa, et intellecta ad litteram.

^f Crines nutrientes capitis. Hoc Nazaræis suis non impingit S. Epiphanius, et vereor ne præter rem Philastrius ad illos retulerit quæ memoria sua ipsi offerebat de devotis *קרינים* ex Numeror. vi.

^g A Samsone. Judic. xvi, 17. Confer quæ de fatilibus capillis Pherelai et Nisi Tzetzes Chiliad. 2, Hist. 37.

^h Hercules. Cæsus a Samsone Tamnatam eunte leonem leo Nemeæus ab Hercule interfectus refert, ut Dalilam Omphale, columnas duas Gazææ domus columnæ Galitanæ, quæ Herculi meta itinerum fuerunt, ut illic Samsoni vitæ terminus. Hæc illustris Huetius p. 336 Demonstrat. Evangelicæ. Adde si

VIII. NAZARÆI.¹

^d Nazaræorum hæresis est, quæ Legem et Prophetas accipit, ^e carnaliter tamen vivendum affirmat, omnemque justificationem in carnali observantia consistere suspicatur. ^f Crines etiam nutrientes capitis, omnemque virtutem justitiæ in eo putantes consistere, ^g quasi a Samsone illo sibi hoc præsumentes judicii, quia Nazaræi vocabantur, a quo postea pagani fortes viros ex illius figura usurpantes, ^h Hercules nuncuparunt.

IX. ESSENI.

Esseni autem sunt, qui ⁱ Monachorum vitam

B placet Ludovici Cappelli Opera posthuma p. 426 seq. Sed et nomen ipsum congruit, nam Samson est *שֵׁשׁ שֵׁשׁ sol fortitudinis*, et a Flavio Josepho exponitur *ἰσχυρός*. Et revera Hermetem solem esse, inquit Macrobius lib. I. Saturnal. cap. 20: *vel ex nomine claret. Ἡρακλῆς enim quid aliud est nisi Ἡρας, id est aeris, κλέος, quæ porro alia aeris gloria est, nisi solis illuminatio*, etc. Omitto quæ de Hercule sole notarunt amplissimi doctissimique Viri Gisb. Cuperus in Harpocrate, et Jacobus Rhenferd, in explicatione nummi Phœnicii apud Joannem Clericum tom. XI Bibl. selectæ p. 109 et seq. FABRIC. — *Quasi a Samsone illo hoc sibi præsumentes judicii Nazaræi vocabantur.* Sic etiam Basileensis editio; at Parisiens. et Lngdun., *quia Nazaræus vocabatur*, quibus consentit Corb. cod. et certe hæc lectio facilius et melior. De hoc Philastrii loco Barthius Advers. v, 46: *Mendosa sine dubio sunt hæc verba Philastrii. Illud enim, quia Nazaræus vocabatur, ex Evangelio ad illos Nazaræos arbitrator pertinere quos senichristianos fuisse Humbertus testatur. Itaque auctor sim legendum apud eum ut Christi aut Jesu benedictum nomen sequatur Samsonis illud typicum. Sed de hoc alius erit disputandi fortasse locus.* Quid sibi velit criticus majorum gentium non capio. Non enim a Christo aut Jesu, sed a Samsone ipso *pagani fortes viros ex illius figura usurpantes, Hercules nuncuparunt*, quod ibi Philastrius subdit, et ex Huetio quoque notavit Fabricius.

GALEARD.

ⁱ Monachorum vitam. Neque uxores habuisse, nec servos, at communionem illis fuisse honorum testatur Josephus xviii, 2, qui de vita Essenorum copiosius disserit lib. II de bello Judaico c. 12, quemadmodum etiam Philo Apologia pro Judæis, et libro Quod omnis probus liber. Josephi verba leguntur, et apud Porphyrium IV de abstin. et Eusebium IX, 3, de præparat. Philonis apud Eusebium viii, 11 et 12. FABRIC. — *Esseni sunt qui Monachorum vitam exercent.* Esse nos Christianos agnoscit magnus Annalium patrens A. C. 64, n. 4 et 5, post alios tam veteres, quam recentiores qui de iis scripserunt, *Novatoribus exceptis, eo quod, ait, Monachorum instituta summo odio prosequantur.* Nota est quæstio, utrum ab Essenis Monachi ortum ducant; qua de re exstant velitationes summa contentione habitæ inter Serarium, et Scaligerum, quorum uterque pro sua quisque sententia locum hunc Philastrii profert, Serarius quidem III Tribæres. 10, Scaliger vero Elencho Tribæres. 31, ubi Serarium castigat, quasi Philastrii testimonium minime integrum produxerit, sed profecto immerito; ultima enim verba quæ ibi præterit, laudaverat supra cap. 4 extremo, ubi agit de Essenorum dogmatibus, vel institutis. Eos porro aliquid e Christiana doctrina hausisse, sed in totum Christianos non fuisse, notavit Salmasius ad Solinum p. 431: *habebant enim præter cætera quæ Christianis moribus convenirent, mutuum inter se amorem, castitatis propositum, despectum opum, antelucanas preces, atque hujusmodi alia.* Sed Phi-

exercent, escas deliciosas non sumentes, nec studium in vestimentis gerentes, nec possidentes aliquid: lectioni autem et bonis operibus insistentes, ^a in locis etiam separatis habitantes, Christum autem Dominum, ^b Dei Filium non expectantes, nec in Lege atque Prophetis eum Dominum agnoscunt annuntiatum, sed ut Prophetam, aut justum hominem solum credentes, expectant.

X. HELIOGNOSTI.

^c Heliognosti, qui et Devictiaci dicuntur, solem adorantes, atque dicentes, solem ^d scire omnia quae Dei sunt: homines etiam non alium nisi solem illuminare, solemque eis praeberere omnia nutrimenta: non cognoscentes, quod in servitute positus cursum suum ^e peragrat a Deo Patre per Christum Dominum in sancto Spiritu statutum quotidie, ^f de quo scriptum est: *Qui dicit soli oriri, et oritur, et non oriri, et non oritur.* Quem ^g Hermes ille vanus paganus

A Trismegistus docuit, post Dominum omnipotentem, non alium nisi solem debere ipsummet homines adorare: qui cum ^h ad Celtarum provinciam perrexisset, ipse eos dignoscitur docuisse, atque huic errori ut succumberent, eisdem suasisse. Quem solem Judaei captivi adorabant, ut Ezechiel propheta eosdem Judaeos incusando condemnat et acrius ⁱ crimen majestatis declarat et arguit contestando, sicut scriptum est (*Ezech. viii, 16*).

XI. RANARUM CULTORES.

Alii sunt ^j qui ranas colunt, quas sub Pharaone per iram Dei tunc temporis Aegyptiorum ^k terra cuapavit, ut putore Aegyptios ^l defatigarent, inque eo scelere adhuc perseverant, putantes Dei iram ex hac observantia posse placari.

XII. MUSORITÆ.

^m Musoritæ sunt quidam nomine, qui sorceas colunt, qui sub ⁿ Heli quoque sacerdote cum fuisset capti

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

lastrius cum addat, Essenos Christum Dominum Dei filium non expectasse, sed ut prophetam, aut justum hominem solum credentes, vel hinc liquet eos Christianis non posse accenseri, quod ex hoc Philastrii loco video placuisse etiam Samueli Basnagio tom. I Annal. p. 172. GALEARD.

^a In locis separatis. Josephus affirmat non extra urbes, neque in una civitate, sed in quibuslibet civitatibus complures convenisse, et una vixisse in communi contubernio. Philo contra auctor est habitasse χωμαδόν, per vicos, civitates vero fugisse, τὰς πόλεις ἐκτροπομένους. Atque de iisdem sermonem esse utriusque, patet quod Philo etiam, prinde ut Josephus eorum quater mille amplius numerat. Ut autem ambo conciliantur, dixerim Philonis τὰς πόλεις, et Josephi μίαν πόλιν intelligi debere de urbe Hierosolyma, deinde quod Josephus scripsit Essenos habitasse per plures civitates, id Philonem dixisse χωμαδόν. Philo de Vita Contemplativa, pag. 899 edit. Paris: Τειχῶν ἕξω ποσούται τὰς διατριβάς ἐν κήποις ἢ μοναγίαις ἱερμίαις μεταδύκοντες. Josepho xvii ult., p. 866, memoratur Simon ἀνὴρ γένους Ἑσσαιῶς. Sic Judas Ἑσσαιῶς τὸ γένος, xiii, 2, § 2, pag. 665.

FABRIC.

^b Dei Filium non expectantes. Esseni, ut Judaei, expectabant venturum Messiam, non vero expectabant quod iste Dei Filius, sed Propheta tantum aliquis promissus in Lege et Prophetis, venturus esset. Similiter ut c. 6 de Phariseis et c. 7. de Samaritanis Philaster annotavit. FABRIC.

^c Heliognosti et Devictiaci. Gabriel Prateolus in catalogo hæresium legit Heliognostici (quod non adeo displicet,) et Devictiaci, quæ lectio non minus quam vulgaris, est obscura. Vir doctissimus Joan. Baptista Cotelerius notis ad Damascenum de hæresibus p. 762. suspicabatur Heliactiaci ab ἥλιος et ἀκτίς. Ut Heliognostorum nomen referatur ad id quod ex illorum mente subjungit Philaster, solem scire omnia quæ Dei sunt: Heliactiacorum vero ad illuminationem hominum per solis radios. D. Christoph. Aug. Heumannus, tom. III, lib. iv Pœciles, p. 553, legi vult: Aegyptiaci. Justinus in Dial. cum Tryph. p. 274 b, 349 d. ubi ex loco Deut. iv, 19, colligit astra gentibus adoranda relicta a Deo. Vid. Clem. Alex. vi Strom. pag. 669, Origen. tom. II Huet. pag. 48, sed et Athanas. i contra Gentes pag. 49 d, Isidor. Pelus. iii epist. 591. FABRIC.

^d Scire omnia. Scientiam soli, uti aliis stellis tribuunt etiam recentiores Judaei: ita Maimonides in Mora Nevochim part. II, cap. 5 et in Mada Hilchoth Jesode Matthora cap. 3, § 9.

^e Peragrat. Al. peragat. Sed vulgatum illud quia in codd. editis reperiebam, et Philastro frequentior hujusmodi constructione indicativi usus est, prætulim.

FABRIC.

^f De quo scriptum est. In libro Jobi ix. 7, tantum alterum legitur: ὁ λέγων τῷ ἡλίῳ, καὶ οὐκ ἀνατέλλει. Alterum fuit a Philastro adjectum ex Genes. i, 3, 14 seq. et II Cor. iv, 6. Id.

^g Hermes. Nescio repererit ne Philaster hæc verba que leguntur in Hermetis Asclepio sub extremum: *De adyto vero egressi, cum Deum orare cepissent, in austrum respicientes erant. Sole etenim occidente, cum quis Deum orare voluerit, illuc debet respicere, sicut et sole oriente in eum qui subsolanus dicitur.* Id.

^h Ad Celtarum. Casari vi, 17, de bello Gallico observatum a Celtis deum maxime Mercurium colit, hujus esse plurima simulacra, hunc ferri omnium inventorem artium. Unde non dubium est Paulo Perrono in Antiquitatibus gentis et lingue Celtarum, p. 118, Hermetem etiam Celtis imperitasse: quod presenti Philastri loco diserte confirmari lætabundus fortasse vidisset, si in illum incidisset Vir clarissimus. Diversum autem huic Celtarum Hermetem ab illo Aegypto, cui Asclepius et alia scripta tribuuntur, non credebatur, vel non cogitabat Philaster cum hæc scriberet. Id.

ⁱ Crimen majestatis. Divinæ scilicet læsæ, cultu exhibito Soli qui a Deo conditus est. Puto respicit a Philastro Ezechielis verba viii, 16, et in extremo hujus sectionis excidisse: *Et ecce ipsi quasi ambulantes.* FABRIC.

^j Qui ranas colunt. Ranatitas Prateolus vocat, Philastrum auctorem appellans, nescio ex antiquiore hujus scriptoris codice, an ex suo ingenio. Suspicio hos esse, inquit Cotelerius, qui lega 5 Cod. de hæreticis Batrachitæ, Balsamoni, Βατραχίται (sic lego, pro Βατραχίται) nuncupantur, est enim Βατραχός rana. Philaster scripserit Ranorita. Id.

^k Terra emanavit. Exod. viii, 3, ἐξέπνευσται, ebullit fluvius ranas. Id.

^l Defatigarent. Ita recte Bochartus, tom. II; Hierozoici, lib. v, c. 4, p. 675, pro defatigent, quod est in editionibus, Cotelerius malebat defatigaret scilicet terra. Non mirum autem, cultum ranarum in usu fuisse apud Aegyptios tot portentorum adoratores, quibus ranarum frequentia multum incommodi afferre potuit, potestque post Nilii præcipue exundationem. Id.

^m Musoritæ. Nomen petitum a muribus, addita tantummodo terminatione qualis infra c. 20, Πατοριτæ, et cap. 56, Ηερμιριτæ. Id.

Arca Testamenti ^a ab Allophylis, atque ex ira Dei A
produisset terra sorices, ut eorum fruges depe-
rissent, admoniti a suis fecerunt aureos mures, atque
eos cum arca et ^b sedibus aureis quinque remiserunt
statimque ab eis desuit ^c pestilentia. Legem itaque,
et Prophetas isti accipientes, non cognoscunt hoc
^d esse vanum et abominabile, quod ab universis con-
temnunt, et modis omnibus deridetur.

XIII. ^e MUSCACCARONITÆ.

Alii sunt qui ^f Muscam Accaron colunt in civitate
dicta, ut in Regnorum libro scriptum est (IV Reg. 1,
2, 16): sicuti rex Ochozias Judæorum languens, mi-
serat ad Muscam ^g in Accaron civitatem, si sanus
feri posset de languore corporis, cujus causa bea-

tus Elias, iratus zelo divino propheta, quia non a
Deo salutem Judæorum rex sperare maluit, sed a
Muscâ potius et Accaron civitate: iratus in hoc bea-
tus propheta non cum evasurum, sed moriturum in
lecto suo illico divino Spiritu pronuntiavit.

XIV. TROGLODYTÆ.

^h Troglodytæ qui ita dicuntur, in Judæis, qui in
speluncis habitantes abditis, idola colere non desi-
nebant, ut ait ⁱ Ezechiel propheta, monstrante Do-
mino, quomodo in speluncis absconditis Seniores po-
puli tenentes thuribula idolis sacrificabant, atque ca-
cæcis mentibus adorabant.

XV. ^j HÆRESIS DE FORTUNA COELI.

Alia est hæresis in Judæis, quæ ^k Reginam quam

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Heli sacerdos.* Ita scripsi ex I. Samuel. iv, B
cum in superioribus editionibus inepte esset *Belo.*

FABRIC.

^b *Ab Allophylis.* Notissimum est hoc nomine in
sacris litteris venire Philistæos: cæterum universæ
huic de pœna Philistæorum narrationi illustrandæ
conferendus est magnus Bochartus, l. III, Hierozoici
c. 34, quem tamen miror, p. 1053, hos Philistii Mus-
soritas habere pro hæreticis Christianis, cum dica-
tur recipere Legem et Prophetas, non Evangelium.
Quamquam fortasse nec Christiani nec Judæi usquam
fuere hujusmodi hæretici, et ex Philistæorum facto
hæreticos Philastrium satis incogitanter petere, ait
Seldenus syntagm. I de Diis Syris c. 6. Id.

^c *Sedibus aureis quinque.* Muribus numerum nul-
lum addit, secutus Græcam versionem I Sam. vi, 4.
Et ex v. 18 constat non quinque tantum mures au-
reos datos, perinde ut quinque *ἑδρας*, sed tot quot
in quinque satrapæis Philistæorum essent civitates.
Ut vero Hebraici codicis lectio v. 4 cum v. 18 concilietur,
dicendum est jussos a sacerdotibus dare tan-
tum quinque etiam mures aureos pro numero
satrapiarum, sed deinde quo certius a mala lue libe-
rentur, pro singulis civitatibus singulos dare ma-
luisse. Cæterum simulacra illa murium fuisse teles-
matica et στοιχειωματικά, ut persuasum Joanni
Gregorio cap. 8, Observationum, non videtur verisimile,
quia Philistæi non servarunt illa sibi, sed do-
narunt Israelitis. Credibilis nuda simulacra anima-
lium quibus puniti erant, et simulacra partis affectæ,
sive hæmorrhoidibus, sive mariscis et ulceribus
cancerosis, sive ut Flavio Josepho visum, dysenteria
et profluvio alvi laboraverint, muneris loco dedi-
casse, qualera morem apud alias etiam gentes, et
apud Christianos quoque obtinuisse notat Jac. Phil-
ippus Thomasinus de donariis Veterum cap. 35.

FABRIC.

^d *Pestilentia.* Generali vocabulo malum illud de-
notat quo Deus Philistæos castigavit, de quo nolim
post eruditos interpretes, et Bocharti industriam,
verbum addere. At Herodoti illud annotare juvat,
quod refert Longinus p. 162 edit. præclaræ Tol-
liæ: τῶν Σκυθῶν τοῖς συλήσασσι τὸ ἱερόν, ἐνέβαλεν ἡ
ἐν Ἀσσυρίῳ πόλει θεὸς τὴν θήλειαν νοῦσον. Quæ fuerit
ista θήλεια νοῦσος, vide si placet disputantem Jac.
Tollium v. c. in notis, et capite Fortuitorum 54 He-
ron. Mercurialem Var. lec. III, 7. Idem.

^e *Muscaccaronitæ.* Ita scripsi pro eo quod in edi-
tis, *Musca-Accaronitæ.* Præcolus perperam *Mosca-*
ranitæ.

^f *Muscam Accaron.* Idolum Eron, sive Accaronis
civitatis Philistæorum, haud procul Geth, quod sub
 imagine muscæ ab Accaronitis colebatur, *Μύξα, θεὸς*
Ἀσσυρίων. Georg. Pisdæ vers. 978 Cosmurgix: καὶ
μέχρι μύξας ἐβλοῦντες τὴν φύσιν. Pseudo-Hieron., de
Viro perfecto, tom. V, p. 52: *Ut quævis potius com-*

pensatio sequeretur, quam ad Muscam religionis Acca-
ron evenirem. Confer Bochartum, tom. II; Hiero-
zoici, lib. IV, c. 9, et Joan. Seldenum de Diis Syris
syntagm. II, c. 6, ubi inter alia hæc legas: *A Baal-*
zebub hæresim format Philastrius Muscæ-Accaroni-
tarum qui, ut verba ejus sunt, Muscam colunt in civitate
Accaron dicta. Vide etiam Salinasium ad Solin., pag.
12, de Myagro Deo; et G. Outhovium de judiciis
Jehovæ, p. 102 seqq. Drusium ad voces Hebraicas
Novi Testam. voce *Beelzebub.* Cæterum apud Syn-
cellum p. 190, pro *ἐν εἰδολῆ μύξας Ἀσσυρίων* lege *ἐν*
εἰδολῆ. FABRIC.

^g *In Accaron civitatem.* Priores edit. sine præpo-
sitione, *Accaron civitatem.* De hac civitate vide Hadr.
Relandi Palestinam p. 745, 746. Id.

^h *Troglodytæ.* Græcum nomen *τρώγλη* sive *τρώγλη*
quod latebram notat, et *δύο* subeo. Vide Hadr. Tur-
nebij Adversaria XXIV, 42, et Joan. Rhodium ad
Scribonium Largum, p. 154. Itaque eadem appella-
tione Eunomianus etiam et Ætianos nuncupatus scri-
bit Theodoritus IV de Hæreticis lib., c. 4, quod *ἐν*
οὐκείαις λαθρονοῦσαις convenirent. De Troglodytis No-
madibus veteri gente vagæ Africæ, cujus apud Hero-
dotum IV, 185; Strabonem, l. XVII, p. 775; Diodo-
rum Sic., l. III, p. 165; Melam, l. I, c. 8; Plinium,
v. 5; Hist. Porphyrium de abstinentia ab animatis,
l. I, p. 9, et IV, p. 427, et alios præcos auctores
mentio, exstat singularis dissertatio v. c. Joannis
Esbergii edita Upsaliæ an. 1699, in-8. Horum Tro-
glodytarum reliquias esse Hottentotos recentibus re-
lationibus peregrinatorum notissimas, non dubitant
Jobus Ludolphus in commentario ad Historiam
Æthiopicam, p. 199, et Petrus Kolbo in descriptione
lectu dignissima Capitis bonæ spei, edita germanice
Norimbergæ an. 1719, in-fol. Vide eam p. 352, 355,
370, 405, 425, 448, 455, 455. In iisdem Judaicorum
rituum vestigia sibi videtur observasse p. 352, 415,
414, 416, 425, 429, 431, 435, 449, 457 seq. Tro-
glodytarum lingua topazium habere significationem
querendi scribit Plinius XXXVII, 8. Id.

ⁱ *Ezechiel propheta.* *Ἐν ὄραματι*, VII, 11, 12, ex quo
noster ista repetit infra cap. 22. Confer si placet de
ejusmodi spelæis Porphyrium libello de antro Nymp-
harum. FABRIC.

^j Titulus hujus capitis in prioribus editionibus
erat *Fortuna cæli.* Sed debet esse *Hæresis de Fortu-*
na Cæli, ut infra cap. 18, *Hæresis de idolo Moloch et*
Remphan, atque ita passim in hoc libro. FABRIC.

^k *Reginam et Fortunam cæli.* Lunam sub hoc no-
mine cultam fuisse, jam observatum est a viris do-
ctissimis, Hugone Grotio ad Jerem. VII, 18, Petrus
Fabro in Semestrium 2 pag. 27; Joan. Seldenus de Diis
Syris syntagm. I, cap. 1, et syntagm. II, cap. 2; et
Gerh. Vossio lib. II de Orig. idololatriæ cap. 24 et 25.
Fallitur Kircherus qui Pleiados intelligit tom. I Oedi-
pi Ægyptiaci pag. 361 seq.

et Fortunam Cœli nuncupant, quam et ^a Cœlestem vocant in Africa, eique sacrificia offerre non dubitabant, ut etiam prophetae Jeremiæ Judæi tunc dicerent ex aperto, cum moneret eos recedere ab idolis, et servire Domino, solumque eum adorare eos debere, irati exclamant dicentes (*Jerem. xliv, 27*), ex quo illi Fortunæ Cœli sive Reginæ non sacrificant, ex eo cuncta illis mala et pericula contigisse. Propter quod beatus Jeremias exiens de populo deque civitate eorum, Lamentationes illius causa impietatis in libro conscripserat, casumque illis atque Civitati ^b adventurum non multo post, nuntiabat.

XVI. BAALITÆ.

^c Sunt et Baalitæ in eis qui ^d Baal nomen Regis Tyrriorum detinentes memoria, atque ipsius idolum adorantes eidem sacrificabant, ut in Regnorum libro continetur, cum rex Israelitarum Achab, et Jezabel uxor ejus illi idolo sacrificare non desinerent. In quo, zelo ductus divino beatus Elias propheta (*III Reg. xviii, 21*) missus a Domino, ait eis sub nomine Judaismi. Legem confitentibus, impietati autem ^e per-

niciose paganæ servientibus, et omni populo ita dixit: *Ut quid vos claudicatis ^f in utrisque poplitibus vestris? aut Deo, Deo: aut Baal, Baal.* Et nihilominus favens lucorum sacerdotibus rex atque regina, diversis pœnis et cruciatibus perierunt. Populus etiam non recedens ab idolis, crebris captivitatibus interiiit.

XVII. ASTARITÆ.

Alii sunt qui ^g Astar hominem et ^h Chamos abominationem Chanæeorum et Sidoniorum, id est ⁱ idola hominum ac mulierum venerabantur, atque eisdem diversa offerebant sacrificia, quorum causa et captivitas illis regibus et populo tunc temporis, permittente Domino, sæpius adventabat, sicuti in regnorum libris continetur. Præter David beatum regem, et Ezechiam sanctum, et Josiam, ^j et Jesum filium Nave, alii omnes permittebant populos sacrificare idolis, ac sæpius cum illorum interitu et ipsi ^k venerabantur non ea destruentes, sed magis impietatis eorum fautores fieri properantes, ut reges cæteri, sicuti libri Regnorum contestantur.

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Cœlestem vocant in Africa.* Herodianus lib. v, c. 6: *Αἰθεὶς μὲν οὖν αὐτὴν Οὐρανιαὶ καλοῦσι, φοίνικας δὲ Ἀστροάρχην (aliis hæc Ἀστάρτη) ὀνομάζουσι, σελήνην εἶναι θέλοντες.* Omitto Tertulliani et aliorum veterum loca, jam notata Petro Fabro lib. iii, semestrium cap. 1 seq. et illustri Viro Gisberto Cupe-ro in Harpocrate p. 11. Conrado Rittershusio ad Salviani viii de Providentia; Samueli Boussac in Noctibus Theologicis dissert. 26, quæ est de pluviarum et serenitatis imperatrice p. 311 seqq. Paris. 1698, in-8º; Theodorico Ruinaro ad Victorem Vitensensem p. 144; Raphaeli Fabretto p. 667 Inscript.

FABRIC.

^b *Adventurum non multo post.* Facit igitur Philaster cum iis, qui Lamentationes Jeremiæ habent pro scripto futuram calamitatem nuntiantem, non illacrymante jam præsentem atque illatæ. Sed magis assentiendum videtur ei, quisquis fuit, qui Græcæ veteri Threnorum versioni præmisit hæc verba: *καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ ἀρχαλωτισθῆναι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ Ἰερουσαλὴμ ἐραμωθῆναι, ἐκάθισεν Ἰερემίας κλαίων, καὶ ἐθρήνησε τὸν Θρόνον τοῦτον ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ.* Eadem fuit opinio Origenis, Eusebii, Athanasii, Olympiodori, aliorumque.

^c *Baalitæ in eis.* In Judæis puta, ut superiore, et c. 25, sive, ut hoc ipso capite loquitur, in iis qui sub nomine Judaismi Legem constabantur. In prioribus edit. excusum erat *Bahalitæ, et Bahal.* Infra c. 24, *Belitæ.*

^d *Baal nomen regis Tyrriorum.* Pater Jezabelis *Jethabaal*, Achabi socer, rex Sidoniorum (*III Reg. xvi, 31*). Longe antiquior autem Baalis cultus (a Belo ut videtur Assyriorum rege per Orientem vulgatus), cujus jam mentio *Judic. ii, 13*, ubi etiam vers. 11, ut sæpe, deinde alibi *Baulim*, numero multitudinis. Verum de his copiose atque erudite Seldenus syntagm. ii de Diis Syris cap. 1, ut omittam Kircherum tom. I *Œdipi Ægypt.* p. 262 seq., Joan. Owenum in Theologumenis p. 342, Antonium Van Dalei de Origine et Progressu idololatriæ apud Judæos cap. 2, etc. Pro rege Tyrriorum autem Philaster fortasse scripserat *Tyrriorum* ut infra c. 27, hoc est Assyriorum. FABRIC.

^e *Al. perniciosæ.* FABRIC.

^f *In utrisque poplitibus vestris.* Ἰγνύαις. Vox ambigua est perinde ut Hebraica עַפְלָד et sensum quoque, sive animi sententiam denotat. Vide si placet Cotelierum. ad lib. viii Constitutionum Apostol. c. 1.

FABRIC.

^g *Astar hominem.* Fallitur Philastrius qui hoc loco et infra cap. 27 *Astar* sibi finxit hominem, hoc est virum, cum nusquam in sacris litteris singulari numero *Astar* occurrat, *Astoreth* vero *III Reg. xi, 5, 33*, sit *Ἀστάρτη* dea, et per plurale *Astaroth*, *Ἀστάρται*, et per *Ascheroth* luci in quibus idola illa colebant, denotentur. Confer Seldenum syntagm. ii de Diis Syris c. 1, Spencerum ii, 16, de legibus Hebr. et Allatium ad Eustathium in *Hexaemeron* p. 314 seq.

FABRIC.

^h *Chamos.* שַׁמַיִם Idolum Moabitarum, alio nomine Beelphegor. Vide interpretes ad *Num. xxi, 29*; *Judic. xi, 24*; *III Reg. xi, 33*, et *iv Reg. xxxiii, 13*; *Jerem. xlviii, 7, 13*; et Seldenum syntagm. i, cap. 5. Suidas: *Χαμὸς Θεὸς τῶν Τυρίων καὶ Ἀμαυτιῶν, ὡς περ ἢ Ἀστάρτη Θεὸς Σιδονίων, ἢ ἐλάτρευσε Σολομὼν.* FABRIC.

ⁱ *Idola hominum ac mulierum.* Id est virorum et mulierum imagines. Sic infra c. 24, *multorum quasi hominum multarumque mulierum*; et c. 27, *Astar et Astaroth, homines et feminas.* Notum est, quod apud Hebræos, Græcos, Gallos, aliasque gentes homo pro viro ponitur, etiam apud Latinos. Vide *Joh. Henelii Otium Uratislaviense* c. 42, Scipionem Gentilem lib. i *Parerg.* c. 3, et *Taubmannum* ad *Plautum* p. 251 et 292. In libro tertio *Esdæ* iv. 17, *καὶ αὐταὶ ποιῶσι τὰς στολὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐταὶ ποιοῦσι δόξαν ἀνθρώποις, καὶ οὐ δύνανται ἀνθρώποι χωρὶς γυναικῶν εἶναι.* Similiter *Tob. vi. 7* et *14*; *Matth. xix, 10*, et *I Cor. vii, 1.* FABRIC.

^j *Et Jesum filium Nave.* Mirum videri possit hoc loco Josuam commemorari post Reges, itaque prima facie suspicetur quis aliquem regem sub isto nomine latere: sed non est adeo exquisita accuratio morose a Philastro exigenda, quam fortasse alibi etiam in hoc libello desideres. FABRIC.

^k *Venerabantur.* Ita reposui pro *versabantur*, quod ingerebant priores editiones. Porro *illorum*, intellige interitum suum ipsorum regum, populique.

FABRIC.

XVIII. HÆRESIS DE IDOLO MOLOCH ET REMPHAN.

Alia est hæresis in Judæis, de qua Dominus prophetans incusabat eos, deque ea beatus Stephanus martyr increpabat dicens: Numquid immolationes et sacrificia mihi in deserto quadraginta annis obtulistis, domus Israel, dicit Dominus omnipotens, et nunc suscepistis tabernaculum Moloch vestro et sidus Dei vestri Remphan formas sictorum idolorum sculptilium (Act. vii, 42, seq., ex Amos. v, 27)? Propter quod dicit Dominus, transmigratione vos faciam captivari in Babylonis, atque Persarum et interiora loca alia et arida, et in postrema terrarum omnium.

XIX. HÆRESIS DE ARA TOPHET.

Sunt et qui aram collocantes ita dictam, Tophet,

A nomine alicujus, & in valle filii Ennon; ibidem suos filios et filias Judæi dæmoniiis immolabant. De quibus dicit Dominus per prophetam Ezechielem: Ecce, filii hominis, vide quid facit populus Israel, iste filios et filias suas in valle Tophet immolat dæmoniiis, quibus ego non mandavi hanc facere iniquitatem in Israel populo.

XX. PUTEORITÆ.

Puteoritæ sunt qui puteos colunt, in altum fodientes, deque eis haurientes, quasi aquam salutis in easperantes aliquam, cum dicat Dominus per Prophetam monendo: Me dereliquerunt fontem aque vivæ, et foderunt sibi lacus detritos, qui non possunt capere aquam salutarem. Quod ergo ante dicebat per Prophetam, in sua divina complebat præsentia, dicens: Omnium qui ex hac aqua terrestri biberit, rursum sitiet;

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Remphan. Ita et in codicibus Irenæi, et in vulgata Latina versione, et passim hoc nomen scribitur. Versio Græca LXX sennum, uti et quidam Græci Actorum codices habent Ραμφάν, quasi interpretes apud Amosum pro מלכ legissent מרר. In nominibus Ægyptiorum planetarum apud Kircherum in Prodomo Copto OEdipi Ægyptiaci, tom. I, p. 385, tom. II, p. 415, 431 est Ροράν, quem Saturno respondere voluit. Ροράν quoque in versione Coptica a Dav. Wilkensis edita. Variis etiam aliis modis hoc nomen vel scriptum vel corruptum videre est in Ρομφά, Ριμφάν, Ραμφάν, Ροράν, Ροράν, Ροράν, Ροράν, Ροράν, ut Ludovicus de Dieu et Joan. Millin industria ad Actorum locum annotavit. Grotio Ρομφάν idem cum Ρορών IV Reg. v, 18. quia Hebraicum רפון utroque modo efferrî potest. Fuit et Remphis rex Ægypti de quo Diodorus Sic. lib. I, p. 56. FABRIC.

Do ninus prophetans. Apud Amosum, v, 26, cui loco difficili illustrando præter interpretes et Seldenum, Vossiumque de idololatria consulendi sunt viri clarissimi Samuel Petrus libro et capite primo Variarum Lectionum; Joan. Spencerus libro III de legibus Hebr. p. 32, seq.; Joan. Braunius libro quarto Selectorum sacrorum, cap. 8, 9, 10; Campegius Vitringa libro secundo Observationum, p. 245 seq., et qui viri hujus docti sententiam ad examen revocavit Henricus Mühlus in diss. secunda Apodixeos scripturarum. FABRIC.

Tabernaculum Moloch. Ναῖσκον et παστὸν, in quo adorabatur Ammoniticum Molochi simulacrum. Moloch Hebraice מלך et מלכ quò nomine alii Saturnum, alii solem cultum contendunt, licet Baal et Moloch videantur esse nomina generalia pluribus Diis communia, ut Spencerus post Sam. Petritum non absurde observavit. FABRIC.

Formas sictorum idolorum sculptilium. Verba sictorum idolorum sculptilium, uti et alia quæ diverso caractere edi curavi, addidit Philaster de suo. Porro sictorum scripsi, pro eo quod habebant priores editiones fixorum. FABRIC.

Persarum. II Macchab. I, 19. Apud Prophetam Amosum tantummodo est καὶ μετοικίω ὑμᾶς ἐπίστενα δαμάσκον (quam Damascus Arabicæ terræ ascribit Justinus Martyr. p. 258). Pro eo S. Stephanus dixit: καὶ μετοικίω ὑμᾶς ἐπίστενα Βαβυλώνας, quod ultra etiam est, et eventus comprobavit. In Philastri verbis secutus sum hoc loco editionem quæ in Bibliothecis Patrum exstat: nam in Basileensi eadem omnia erant, nisi quod deerant verba in deserto, et vestro ac vestri, et quod Babylone pro Babylonis scriptum esset; Joannes vero a Fuchte ita edidit: In Babylone atque Persarum interioribus locis aridis, et in postrema terrarum omnium. Pro interiora possit etiam legi ulteriora, nisi quis in vulgata lectione ma-

B lit mecum acquiescere. FABRIC.

Qui aram collocantes ita dictam, Tophet, nomine alicujus. Non videtur Tophet esse nomen idoli, sed loci. Licet in Catena Patrum Græcorum ad Jeremiam pag. 624, ara Tophet exponitur θωρός τοῦ δαούτωνος, et Andreas Mullerus vir doctissimus in Glossario sacro putat Tophet esse Tautum Ægyptiorum. Aliis convenire videtur cum Vesta quæ Scythiis dicta ταβήτι teste Herodoto IV, 152. Certe Targum Isaiæ xxx, 53, pro Tophet, reddit Gehennam, et Kimchius ad IV Regum xiiii, 10, aliique Hebræi notant Tophet dictum a תוף quæ vox tympanum sonat, quod nempe tympanis strepitum facere soliti sunt quando homines Molochò immolarunt, ne ejulatus exustulando- rum exaudiretur. Procopius ad eundem locum scribit Tophet Hebræis esse πτώσιν sive lapsum, quasi esset תופל. Quæ vero Jeremias VII, 31, vocat excelsa Tophet, תופת בבת דהכל eadem apud eundem prophetam sunt θωμοί τῆ βααλ, בבת דהכל xxvii, 35, semel a loci, semel a generali idoli nomine petito vocabulo. FABRIC.

In Valle filii Ennon. גיהנם Nehem. xi, 30, vel גי בן דגם, Jos. xviii, 16 et alibi. Suadet sane hæc appellatio, Hinnonum esse nomen proprium viri qui nomen valli huic dederit, licet pulchre convenit loco, quod id a גיהנם sive genere deductum voluit. Ab eo Gehennæ appellatio, cujus ignes in sacris Novi fœderis libris pro supplicis inferorum sempiternis ponuntur. Est etiam morbi genus quod ob æstus vehementiam ignis gehennæ dicitur in narratione de transitu S. Eleutherii episcopi Tornacensis. FABRIC.

Dæmoniiis immolabant. Recte hoc loco Philastrius qui filios et filias non tantum traductas ac illustratas per ignem, ut persuasum Moimondi III, 58, more Nebochim, sed etiam immolatas, hoc est igne crematas scribit. Vide Seldenum lib. I de Diis Syris c. 6, Grotium ad Deut. xviii, 10, et Greg. Michaelis ad Gaffarelli Curiositates inauditas, p. 95 seq. et Spencerum II, 10, de legibus Hebræorum; Epi-copium Inst. Theolog. p. 154; Jac. Geusii Victimæ humanas lib. I, c. 11. FABRIC.

Per prophetam Ezechielem. Prima tantum verba leguntur Ezech. viii, quæ deinde sequuntur, petita sunt ex Jerem. vii, 31; postrema Philaster ipse ex ingenio suo adjunxit. FABRIC.

Puteoritæ. Vocabulum a puteo effictum, ut supra c. 12. Musoritæ a muribus. Mirum vero si proprie accepit Philaster, quæ per allegoriam a propheta dicta sunt, propriamque hæresin exinde conflavit. FABRIC.

Per prophetam. Jerem. II, 13, ubi per lacus detritos, dæmonia et idola intelligit Apollinaris in Catena ad hunc locum. FABRIC.

Præsentia. Ita scripsi pro eo, quod Helmstadiensis editio habebat, præsentia. Verba autem quæ mox affert sunt Christi Joann. IV, 13. FABRIC.

de aqua autem quam ego ei dedero, si biberit, non sitiet in æternum, sed erit ei saliens in vitam æternam. ^a Quippe erat gratia christiani baptismi salutaris humano generi concessa a Domino Salvatore.

XXI. HÆRESIS OB ÆNEUM SERPENTEM.

Hæresis est quoque in Judæis, quæ serpenti sacrificabat, et usque ad Ezechiam regem Judæorum, eandem impietatem celebrabat. Serpenti enim, ^b in libris Regnorum, usque ad Ezechiam sacrificabat æreo populus Judæorum quem Moyses (Num. xxi, 9), facere jussus fuerat in exitu Israel de Ægypto: cum a serpentibus morderentur Judæi murmurantes, atque deperirent inique, jussit Dominus ut faceret Moyses serpentem æreum, ac suspenderet eum in medio populi supra lignum, et qui intuebantur in eum salvabantur a plagis atque diversis vulneribus. Illi ergo serpenti æreo usque ad regem Ezechiam sacrificabat Judæorum populus, ^c formationes etiam in lapide magno velut obelisco, qui erat in templo positus pro columna, et in eo incisiones et impressiones manu hominum, ut et litterarum quarundam sculptentes Judæi, et ^d formulas diversas tollentes et ponentes in lamina, bajulabant in callo: incanta-

tionem etiam docentes et velut phylacteria habentes, immo potius exercentes maleficia, eadem percolebant atque inde alligaturas et tutamina sua portabant, et portant in pectore, quæ Dominus ubique ^e in Lege veterat fieri, quia pagana cæcitas hæc erat impietas. Has igitur beatissimus Ezechias rex impressiones sive sculptiones deleri jussit, atque ferro radi penitus, atque excindi; æreum etiam serpentem deponi, atque ^f frangi præcepit, ^g pro quo merito est liberatus a Domino de obsidione tanta ^h Persarum et Assyriorum, tunc temporis qui venerant captivare Judæorum populum atque civitatem, ut illa nocte qua timebat Barbarus rex Ezechias, ⁱ Angelus Domini de cælo descenderet, ceptumque et octoginta quinque millia alienigenarum obsidentia civitatem nocte silenti percuteret, atque omnes homines exanimis atque mortuos mane regi, omnique Judæorum populo demonstraret.

XXII. HÆRESIS SUBTERRANEIS IN LOCIS AD OMNEM TURPITUDINEM APTA.

^j Alia est hæresis, ut Ezechiel propheta Dei jussu pervidit sub terra in spelunca stantes septuaginta viros seniores Judæorum, tenentes thuribula, ^k di-

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Quippe erat. Priores editiones minus bene, erit.

^b In libris Regnorum. Libro IV, cap. xviii, 4, legas Israelitas usque ad regis Ezechie tempore serpenti æreo adulescentium incensum, sive θυμιατα. Cætera ex traditione a Philastro addita sunt FABRIC.

^c Formationes etiam. Per formationes quas Philaster vocat, et incisiones, impressionesque intelligit characteres et figuras telesmaticas columnæ illi insculptas, quibus vim averruncatoriam tribuerunt homines superstitiosi, ut serpenti æreo Parisiis repperit, de quo Gregorius Turonensis viii, 33. Non defuerunt etiam qui serpentem ipsum a Moyse erectum habuerunt pro telesmate ejusmodi, quam sententiam confutat Natalis Alex. in selectis capitibus Hist. Eccles. veteris Testamenti, ætate iv, diss. 6, et in Curiositatibus inauditis Gaffarellus cap. 6, § 7. FABRIC.

^d Formulas diversas tollentes. Sensus est, fuisse qui ex illis characteribus quosdam describerent in laminas, descriptosque gestarent instar amuletorum, quæ vox phylacteria, et Latino vocabulo quod idem significat, tutamina appellat, et alligaturas sive περιαιματια, de quibus copiose Joan. Christianus Frommanus libro de fascinatione, et Jacobus Wolfius in scrutatore amuletorum. FABRIC.

^e In Lege. Levit. xxvi, 1, et Dent. xvi, 22, quæ sunt in præceptis negativis xiii et xiv. FABRIC.

^f Frangi. דרס IV Reg. xviii, 4, hæc est comminui, ut a Moyse vitulus Dent. xi, 21. Videant igitur qui serpentem illum adhuc ostentant in columna integrum Mediolani in templo S. Ambrosii, quem singulari libro descripsit Petrus Paulus Bosca Biblioth. Ambrosianæ præfectus. Conf. Geo. Hieron. Welschium de vena Medinensi pag. 67 seq. et Wagenseilium τὸν μακαρίτην in præfat. ad librum germanice editum de more Judæorum Germanicæ Hebraicis scribendi litteris, ubi effugium illius serpentis exhibet. FABRIC.

^g Pro quo merito. Veteres passim meritum ponunt pro virtute et actione bona, quæ Deo placet, et quam ille præmiis dignatur. Loca collegit Thomas Mortonus in Antidoto. Dicitur scilicet meritum, quod gratiam meretur, id est consequitur; hoc enim est mereri, ut in illo Zosimi Papæ: O felix culpa, quæ talem meruit habere Salvatorem! Etiam pro cul-

pa meritum poni notavit Andreas Schottus II Observ. humanarum 16, Desiderius Heraldus ad Arnob. lib. 1, pag. 50. FABRIC.— Adde Elmenhorstium ad Arnob. pag. 48, Buchnerum ad illud Prudentii Hymno de Natali Christi vers. 110:

Me: itis respondet congrua;

^C ex quibus recte conficias vocabulum hoc μέτρον, seu medium esse, et bene juxta ac male factum notare; de quo plura habes in Thesouro Fabro-Buchneriano p. 1451, cui succinit Martinus in Lexico Philologico.

GALEARD.

^h Persarum et Assyriorum. Sennacheribus qui Jerosolyma incassum obsedit IV Reg. xviii seq. Assyriorum et Arabum rex dicitur Herodoto lib. ii, cap. 141. FABRIC.

ⁱ Angelus Domini de cælo. IV Reg. xix, 35, angelum bonum fuisse colligit S. Antonius apud Athanasium in hujus vita, ex eo quod sine tumultu rem peregerit. Eleganter et discrete stragem hanc ab angelo editam describit S. Nilus, narratione secunda. FABRIC.

^j Alia est hæresis. De qua jam dictum supra cap. 14, ex Ezech. viii, 10, 11, 12.

^k Diversis formarum sculptilibus. Equidem vir maximus Hugo Grotius pictas tantummodo has Panthei subterranei imagines fuisse contendit. (Favet Grotio Hieronymus ad hunc locum Ezechielis viii, 10: Non solum idolum zeli, sed et omnes Templi parietes diversis idolorum imaginibus pingebantur, ut nulla esset bestia quam non parietis pictura monstraret; et certe picturam memorat non solum Vulgata, sed etiam Paraphrasis Chaldaica. Quod Grotius addit ad eundem Ezechielis locum, pingere tales formas in parietibus morem fuisse Trogloditarum narrante Philastro, falsus est vir summus; nam cap. 14, ubi Philastrius loquitur de Trogloditis, de pictura ne verbum quidem. GALEARD.) Sed vocabulum τῶν τῶν quod LXX reddiderunt διατετραμύων, potest etiam non absurde accipi de sculptili. Cæterum Ezechielis, qui in Babilonia tum temporis versabatur, hoc omne in visione tantummodo a Deo monstratum, non in templo ipso Hierosolymis præsentem rem præsentis oculis subjectam esse, lubens mihi persuadeo. FABRIC.

versisque fornarum sculpilibus sacrificantes eosdem, atque eadem adorantes.

XXIII. HÆRESIS MULIERUM CUM THAMUS SIMULACRO.

Est et alia hæresis Judæorum, quam sub spelunca jussu Dei cogitur pervidere propheta (*Ezech. viii, 14*), mulieres ^a sedentes et plangentes quemdam ^b Thamus nomine, ^c qui filius fuit regis gentilium, cujus Judææ mulieres simulacrum cum fletibus adorabant, impletatemque gentilium colentes, et offerre sacrificia non desinebant. Thamus enim ^d Pharaon ille dicebatur rex Ægyptiorum, qui sub beato Moyse Ægyptiis præsidebat illo tempore.

XXIV. BELITÆ.

Alia est hæresis in Judæis, qui multorum ^e quasi B hominum, multarumque mulierum percolens idola, Bualitarum speluncis absconditis, eisdem offerre sacrificia non desinebant, Scriptura dicente, ^f quasi multorum atque multarum fuisse numerum. Hoc autem ^g a Belo rege, qui Orientem potenti regimine multo tempore detinuit, ac de ipsius uxore et filiis, filibusque, ita ex parentibus editis omnem eorum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Sedentes et plangentes.* Lugentium enim sedere, ut notant viri docti ad Virgil. xi, 350, *totamque videntem consediisse urbem luctu.* Et Joau. Doughtejus in *Analectis sacris ad prophetæ locum.* FABRIC.

^b *Thamus.* Male priores editiones *Thamus*, est quippe in Hebræo תָּמֻס *Thamouss*. Ægypti rex *Thamouss* apud Platonem in *Phædro* et *Philosiratum* vi, 5, aliis *Amouss*, de quo dixi lib. i *Bibl. Græcæ* cap. 2. Manethoni apud Josephum i contra Apion. p. 1040 seq. *Θαύμωσις* et *Τήμωσις*: Syncello p. 63. *Ἀμωσις*, idemque *Τήμωσις* Asethi F. cui Amosi fuit filius ductus itidem *Ἀμωσις* et alio nomine *Μισπραγμύθωσις*, ut ibidem apud Syncellum et p. 122 legitur, pro quo in Josephi codicibus minus bene est, *Ἀλαπραγμύθωσις*, cujus filium *Τήμωσον* eum fuisse Manetho scribit, qui Israelitas Ægypto expulit. Apud Herodotum ii, 42. *Ἀμωσις* est Ægyptiorum Jupiter: idem docet Plutarchus lib. de *Iside et Osiride* pag. 354. Notamus idem nomen a Manethone exponi *καρυμμένον*, et hunc esse Jovem Ammonem Græcorum. Etiam Osiridem *Ἀμμωνα* quibusdam dictum testis est Diodorus Siculus libro i, p. 15, et Theodorito auctore: *Ὁ Θαμώσις ὁ Ἄδωνις ἵσται κατὰ τὴν Ἑλλάδα φωνήν.* (Addo Procopium Gazarum p. 258 seq. ad *Balaam*. De cultu Thamusi apud Ægyptios videsis scriptores laudatos a Joan. Jarkio ad *Eliam* schedium p. 103. GALEARD.) Hinc de planctu Osiridis et Adonidis sat multa ad hunc locum observarunt viri eruditi. Thamum vero Ægypti regem ab Hippopotamo discerptum periisse, Syncello teste laudato, scribit præclarus Philostrati illustrator p. 234. Sed de Mene, non de Thamo hoc tradit Syncellus p. 54, licet Menem cum Thamo confundit Marshamus p. 31 *Chronici.* FABRIC.

^c *Qui filius fuit Regis.* Ipse etiam, ut mox addit Philaster, Ægyptiorum rex. FABRIC.

^d *Pharaon ille.* Ita et sentit Africanus apud Syncellum p. 62 seq., qui regem illum *Ἀμωσον* vocat, ut Manetho apud Josephum p. 1041: *Τήμωσον, ὁ ἐβαλὼν αὐτοὺς ἐξ Ἀγύπτου βασιλεὺς Τήμωσις.* Hic si fuerit, quæc mulieres Judææ luxerunt, tunc plangens illius causa erat, quod rex iste mari Rubro haustus cum exercitu periiit. Aliis rex ille Ægypti videtur fuisse Chenchreus, vel Acherres, alia *Petsonius*. Sed Manethoni libenter in hoc idem habeo FABRIC.

progeniem processissa monstrabat, ut ex eis ^h Baalite appellarentur. Nam ut est genus aut ⁱ Græcorum, aut Anitiorum et aliorum, ita ex parentibus suis omnis illorum emergerit progenies, ut ex uno nomine impia generatio Belitæ dicerentur. Itaque mortui cum in monumentis ponerentur, et progenies illorum itidem sepulta in eo loco, hoc nomine a suo populo meruit a posteris nuncupari, ut Belitæ appellarentur a sua generatione pristina. Belus autem sive a proprio nomine, ^j sive a fortitudine belli, quia multos superabat tunc temporis, hoc nomen aut cognomen habere sortitus est, de quæ hac re Judæorum populus impietatem gentilium sequendo a divina Scriptura accusatur, quod sacrificantes illis, id est Regibus et eorum filiis, omnique cognationi illorum, sequentes diversis captivitatibus tradebantur.

XXV. HÆRESIS CUM BAAL IDOLO.

Alia est hæresis in Judæis, quæ Baal idolum ^k a Balaam pseudopropheta, qui de Mesopotamia advenerat contra Moysen beatissimum asserunt nomen accepisse, ^l quia Balac tunc temporis Rex Moabita-

^e *Quasi hominum.* Id est virorum, ut supra c. 17. FABRIC.

^f *Quasi multorum atque multarum.* Occurrit in sacris litteris non tantum singulare בַּעַל, sed et plurativum בַּעַלִּים ut *Judic. ii, 11*; *i Sam. vii, 4*; *ii Paralip. xxviii, 2*, atque sæpius sibi. FABRIC.

^g *A Belo rege.* Conditore Babylonis, de quo uti et de aliis hujus nominis consulendus Marshamus in *Chronico Canone.* Hunc a sacro scriptore Moyse Nimrodum dictum voluit Genes. x, 10. FABRIC.

^h *Baalitæ.* Uti *Baalitæ* sive *Belitæ*, non incongruenter supra cap. 16 dicti sumus Baalite sive Belitæ cultores, ita toto hoc capite aptior sensus fuerit si pro *Bualitarum* et *Baalitæ* atque *Belitæ*, ubique legas *Baalim*. Sententia autem Philastrii est, illo nomine eorumum venire omnes Beli posteros. FABRIC.

ⁱ *Græcorum.* Ita scribendum mihi visum fuit pro *Græcorum*, quod erat in prioribus editionibus. Nota autem apud Romanos Græcorum perinde ut Anitiorum familia; ac de Anitiis quidem præter Glandorpium et alios qui de familiis Romanorum scripsere, videndus Vinsius ad *Ausonii* epis. 16, et Reinesius in epistolis ad Hofmannum p. 633 seq. Græchorum vero nomen antiquitus sine aspirationis nota scriptum *Græcorum*, notavit in orthographia Terentius Scaurus ex Varrone. Confer. Joan. Rhodii notas ad Scribonium Largum p. 218 seq. FABRIC.

^j *Sive a fortitudine belli.* Notatio nominis haud minus aliena quam quod in *Chronico Paschali* pag. 36. Belus dictus traditur quasi *βαλος*, velum, *ὅτι τὸ ὄψιμα τὸν εἶνα.* Hyginus fab. 274: *Asi et Ægypti primum sustibus dinucaverunt, postea Belus Neptuni filius gladio belligeratus est, unde bellum est dictum.* Postrema verba pro glossenote male habet Barthius ad *Stadium* tom. II, p. 889; nam Cassiodorus quoque lib. i, epistola 30, cum pugnam dictam esse notasset, quod prius certatum esset pugnis, postea, inquit, *Belus ferreum gladium primum produxit, a quo et bellum plucuit nominari.* Qui locus Vossio etiam in *Etymologico*, et Muckero ad Hyginum jam observatus. FABRIC.

^k *A Balaam pseudopropheta.* Ita scripsi, cum priores editiones peperam haberent: *Aut Balaam pseudopphetam.* FABRIC.

^l *Quia Balac.* Male in prioribus editio- FABRIC.

rum illum rogaverat, ut ^a ad eum iret, et malediceret populo Judæorum: et quia ut ^b propheta in Scripturis ante dicebatur, contempto autem præcepto Domini ad pseudopropheta postea descendit interitum (Num. xxi, 8; Jos. xiii, 22), contra Dei populum cogitando, Judæi ut pagani ^c sub hoc vocabulo idolum facientes ipsius, ^d colere illud non desinebant.

XXVI. DE PYTHONISSA MULIERE, HÆRESIS SUPERSTITIOSA.

Alia est hæresis de Pythonissa, qua ^e cooperientes vestimentis mulierem, ab ea quadam responsa sperabant ^f posse consequi: unde et aiunt Pythonissam illam beati Samuelis animam ab inferis excitasse; atque inde maxime credi posse, homines usque hodie plurimi suspicantur, quæque dixerat Regi Sauli superstiti Propheta beatissimus, ea etiam in executione, ^g quasi Dei iterum responsa, dixisse cognosci vera: cumque plurimi huic acquiescere mendacio malint, in perpetuum descendunt interitum, ^h cum Propheta dicat: *Justorum animæ in manu Domini. et non tangit eas mors.* ⁱ Quomodo itaque anima impia piam sanctamque animam, et Prophetam maxime, poterat ab inferis excitare? Sed quia ignorant, quod recedentes animæ a fide Christi Domini, deditas jam se impietati faciunt, atque ei omni se studio subiciunt: quia ^j arbitrii sui est omnis homo quod velit ut eligat facere, permittente Deo. ^k Sed quia recessit a Domi-

no, ut immundus spiritus jam ei dominaretur. Dubius et claudicantibus in lege divina, quod dixit beatus Elias: *aut Deo, Deo: aut Baal, Baal* (III Reg. xviii, 21). *Qui enim adhæret Christo, unum corpus est* (I Cor. vi, 17), et qui immundo spiritui, unus consensus est. Et Achab rex Judæorum, cum crederet Sedecia et aliis falsis prophetis, verumque prophetam Domini M. chæam contemneret, interrogat Dominus immundum spiritum, ^l adhuc bonitatis loco regi concesso a Christo Domino usque ad tempus aliquod, ut si vellet credere Prophetæ vero, procellam periculi devitaret: si nollet, magisque crederet pseudoprophetis, sine dubio deperiret. Ita enim interrogat Dominus immundum spiritum, dicens: *Quis seducet Regem Achab Israelitarum, ut vadat in pugnam et interficiatur? Et ecce immundus spiritus advenit dicens: Ego vadam et faciam. Et ait Dominus ad immundum spiritum, quomodo id facies? Et ait immundus spiritus ad Dominum: faciam me quasi angelum lucis et verba similia eloquar, et decam eum in prælium, atque ibi eum deseram, et sic morietur. Et ait Dominus ad eum: Vade, sic facies* (II Paral. xviii, 19). Ideoque et Apostolus ait: *Non magnum est, si et Satanas transfiguret se velut in angelum lucis, cum ipsius satellites transfigurantur* (II Cor. xi, 14). Et ita decipiunt multos visu, verbo aut persuasione ^m non alterius rei, ⁿ quippe

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Ad eum iret.* Ad Regem puta Balaam Num. xxii, 5; igitur magis perspicue dixisset *ad se*. Sed frequens huiusmodi neglectio reciproci pronominis, et vicissim huius pro demonstrativo usus apud scriptores istius maxime et sequentium ætatum. Sic illustris Huetius commentarios de vita sua inscripsit *de rebus ad eum pertinentibus*. FABRIC.

^b *Propheta in Scripturis ante dicebatur.* S. Hieronymus in questionibus Hebraicis ad Genes. xxii, cum Balaam dixisset ab Hebræis haberi pro eo qui in libro Job dicitur Elihu, et genus duxerit a Nachore Abrahami fratre: *Primum, inquit, vir sanctus et Prophetes Dei* (Num. xxi, 3 seq.); *postea per inobedientiam et desiderium munerum, dum Israel maledicere cupit, divini vocabulo* (Jos. xiii, 22) *nuncupatur.* Male apud Eucherium, ubi Hieronymi verba describit, *divini vocabulo privatur*. FABRIC.

^c *Sub hoc vocabulo.* Baalis nomine Balaam colentes, quod nullus alius antiquus scriptor, quantum quidem ego memini, traditum reliquit. FABRIC.

^d *Colere illud non desinebant.* Id est colebant: formula loquendi Philastro perquam familiaris. Sic cap. 14, *idola colere non desinebant*; cap. 16: *Achab et Jezabel uxor ejus illi idolo sacrificare non desinerent*; cap. 25: *impietatemque gentilium colentes et offerre sacrificia non desinebant*. FABRIC.

^e *Cooperientes vestimentis mulierem.* Male accepit Philaster quod I Sam. xxviii legitur, Saulum cooperuisse se, et mutatis vestimentis alium se simulasse. FABRIC.

^f *Posse consequi.* Plenius erat *posse se consequi*. Et fortasse librarius syllabam eandem quæ præcedit, repetere neglexit. FABRIC.

^g *Quasi Dei iterum responsa, dixisse cognosci vera.* Sicut Dei responsa esse comprobabantur, quæ Samuel spirans adhuc Sauli dixerat. In prioribus editionibus locus hic corrupte, ut mihi quidem videtur, legebatur sic: *Quasi ei iterum responsa dixisse cognoscitur vera*. FABRIC.

^h *Cum propheta dicat.* Verba sunt in Sapientia libro, cap. iii, 4, cujus libri auctorem prophetam vocant etiam alii veteres bene multi, ut Lucifer Calaritanus ex illo hunc ipsum locum proferens pag. 194: *ore Salomonis Spiritus Sanctus dicit; mox, dicit Scriptura sacra; atque iterum p. 195, loquitur, inquit, ore Prophete Spiritus Sanctus.* Doctissimi quique tamen cum S. Hieronymo, Augustino, Eusebio et Basilio M. (ne de Judæis dicam) et a Salomone et a Propheta, scriptum negarunt. Pro verbis, *In manu Domini, et non tangit eas mors*; in Græco est, *ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἄψεται αὐτῶν βάσανος*; apud Luciferum, *tormentum malitiæ*. FABRIC.

ⁱ *Quomodo itaque anima impia.* Solidum argumentum quo Philaster probat non fuisse verum Samuelem, quem saga Endorea in conspectum Saulis produxit. Eodem argumento utitur Tertullianus c. 57 de Anima, Gregorius Nyssenus Epistola ad Theodosium, alique quorum loca produxit Leo Allatius Syntagm. de Egastrimytho c. 10 seq. FABRIC.

^j *Arbitrii sui est omnis homo.* Communis hæc doctrina Græcorum Latinorumque scriptorum ante Augustinum, ita tamen ut faterentur cum Apostolo Deum esse qui det velle ac perficere. S. Hieronymus quæst. Hebr. in Genes. iv, 6: *Verum quia liberi arbitrii es, moneo ut non tibi peccatum, sed tu peccato domineris.* Respicit autem Philaster verba Sirachidæ xv, 14 seq. FABRIC.

^k *Sed quia recessit a Domino.* Saul nimirum, nam de eo sermo est. FABRIC.

^l *Adhuc bonitatis loco.* Dato adhuc ei spatio poenitentia, et boni consilii amplectendi. FABRIC.

^m *Non alterius rei.* Quam bonæ scilicet, ut mox addit: *Visibus quasi bonis et non malis.* Ita dicimus si secus aliquid acciderit, vel secus cogitare, pro in malam partem. FABRIC.

ⁿ *Quippe visu quasi verisimili.* Fortasse *verisimiliter* legendum. Aut vero referendum illud *verisimili* ad ea quæ præcedebant, verbo aut persuasione. FABRIC.

visu quasi verisimili, ut cum verbis veluti similibus, et visibus quasi bonis et non malis in tempore volunt credere atque eis inhærere homines, inevitabilem mortis æternæ incurrant sententiam, diversisque, post exitum corporis, pœnis et cruciatibus pessumdentur. Quod et Regi Judæorum illo tempore periculum supervenit, quod falsis magis quam veris Dei prophetis credere maluisset.

XXVII. DE ASTAR ET ASTAROTH SIMULACRIS, HÆRESIS.

Est hæresis in Judæis, quæ a Astar et Astaroth post Moysi defunctionem, successionemque Jesu filii Nave colentes, ad captivitatem Gentilium tradebantur: nam et Astar et Astaroth homines et feminas, figuræque eorum colebant, quæ nomina regum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Astar et Astaroth.* Vide, si placet, quæ supra ad c. 17. Prioribus editionibus erat *Asthar* et *Astharoth.* FABR.

^b *Homines et feminas.* Virorum feminarumque simulæra. FABR.

^c *Syriorum.* Id est Assyriorum. FABR.

^d *Deorum dearumque eis nomine.* Minus bene priores editiones, nomina. Nomine deorum dearumque offerebant, hoc est tamquam diis et deabus. Offerebant cum sacrificiis, id est, sacrificia. FABR.

^e *Astartium est in Syria.* Ἀστάρτιος sive Ἀστάρτιον templum Astartes, I Sam. XXI. 10, et Joseph. VI Antiqu. 15 et I contra Apion. In prioribus editionibus corruptissime scriptus hic locus: *Nam Astartium est in Syria aliqua diversa et plurima.* Invenit autem Philaster alibi etiam diversa et plurima Astartes templa fuisse, quod ex veterum monumentis confirmatur. Vide Petrum Fabrum, lib. III Seme-trium cap. 2. Astarte navi insistentem in nummis. Beger. III, p. 52. FABR.

^f *Eradicare jubebatur.* Non tantum aras et idola lucosque Chananæorum excindere Exod. XIII. 24; XXXIV. 13. FABR.

^g *Ab Herode Rege.* Herodem Magnum tribuisse nomen sectæ Herodianorum contendunt viri doctissimi, præeunte Epiphano hæres. 20 et Niceta lib. I Theosauri c. 34. Verum Herodiani Matth. XXII. 16; Marc. III. 6, XII. 13, fuere ministri vel milites Herodis Antipæ, qui Joannem Baptistam interfecit, et Herodi Magni filius fuit: nec magis hæresin vel sectam significat ibi hoc nomen, quam Casareavorum, Pompeianorum et similia. Et apud Tertullianum Attinianorum, Nigrinianorum et Cassianorum. Nam ita et Herodiani, qui Herodis et cum illo Romanis partibus favebant Judæi. S. Hieronymus ad Matth. XXII: *Mittunt igitur Pharisei discipulos suos cum Herodianis, id est militibus Herodis, seu quos illudentes Pharisei, quia Romanis tributa solvebant, Herodianos vocabant, ut non divino cultui dedito. Quidam Latinarum ridicule Herodianos putant, qui Herodem Christum esse credebant, quod nusquam omnino legitur.* Herodes autem ab angelo percussus Act. XII. 23, fuit Herodes Agrippa, Aristobuli et Berenices F. cujus

A Syriorum fuerunt et Ægyptiorum, quorum filii illiæque cum a populis suis colerentur, post etiam templa illis facientes, post mortem illorum progeniem ibidem sepelientes, deorum dearumque eis nomine offerebant cum sacrificiis itidem. Nam a Astartium est in Syria alibique diversa et plurima, quæ de gente Chananæorum omnis hæc illo tempore exarsit impietas, quam Moyses gentem cum omni suo populo eradicare jubebatur a Domino.

XXVIII. HERODIANI.

Alii Herodiani sunt, ab Herode rege Judæorum ita appellati: isti Resurrectionem confitentur, Legem et Prophetas accipiunt, Herodem autem Regem Judæorum percussum ab Angelo, ipsum ut Chris-

tum sperantes i expectant.

mortem narrat etiam Josephus XIX Antiquit. 8. FABR.—Hieronymo adde Damascenum, cui Herodiani sunt, qui ut Herodi placerent, Romanis tributa solvebant; quibus ut illuderent Pharisei, Herodianos vocabant. Macrius Hierolex. ver. *Herodiani* quo in loco Philastrium castigat. Confer, si lubet, Scaligerum Elencho Trihæresii cap. 1 et 2. GALEARD.

^b *Resurrectionem confitentur.* Non facit itaque Philaster cum iis, qui Herodianis eadem de Spiritibus et Resurrectione quæ Sadducæus sensisse existimant, ut Joannes Harduinus v. c. libro de nummis Herodiarum pag. 97 seq., anonymus Anglus in Fortuius, Roterod. 1727, in-8º editis, p. 40. et ante eum Hugo Grotius ad Matth. XVI. 6, et Marc. VIII. 15. Vel qui Herodianos cum Dositheanis confundunt, quorum sententiam confutat idem Grotius ad Marci III. 6. FABR.

ⁱ *Ipsum ut Christum.* Philaster igitur sibi persuasit Herodem Agrippam, quem *Drum* ab assentatoriis vocatum refert S. Lucas Actor. XII. 22, et Josephus XIX. 8, p. 679, ab Herodianis pro Messia habitum, et quidem venturo, nam in *ipsum*, inquit, *ut Christum sperantes expectant.* At ex Epiphani sententia et Niceta, jam notavi Herodem Magnum ab Herodianis habitum pro Christo fuisse; memoria enim lapsus vir summus Hugo Grotius est qui ad Matth. XVI. 6, Epiphanium an ad Herodem Baptistæ interfectorem traxit id quod ad Magnum pertinebat. Auctor quoque appendix ad Tertull. de præscript., S. Hieronymus contra Luciferianos, Damascenus de hæres. et pseudo-Hieronymi indiculus cum Herodem simpliciter nominant, Magnum intellexisse videntur. De Magno etiam Scholiastes Persii accipit illud Sat. V. 80, *at cum Herodis venere dies*, neque mirum est diem traditi per Augustum, Herodi Magno regni etiam apud successores et posteros quotannis festum fuisse. Obiter notare liceat Herodianos a Throphylacto Epistola 13 poni pro iis, qui Herodis crudelitatem imitantur. FABR.

ⁱ *Expectant.* Tho. Malvenda lib. I de Antichristo c. 11, legit *expetunt*, Sed nihil necesse est vulgatam lectionem mutare. FABR.

CATALOGUS

EORUM QUI POST CHRISTI PASSIONEM HÆRESEOS ARGUUNTUR.

XXIX. SIMON MAGUS.

^a Post passionem autem Christi Domini nostri, COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a In ms. *isepedēer*, nomina desiderantur: pro his autem articuli seu capita, numeris distinguuntur, I, II, etc.

^b Post passionem Christi

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Magus.* Joan. Laur. Mosheimii dissert. de uno Simone Mago, Helmst. 1754; Augustini Calmet dis

et ascensionem in cœlum, *Simon* quidam fuit a Magus genere Samaritanus de villa quæ est b Githeus

^a Samaritanus Cuius de loco quæ villa est in Samaria ita vocata, qui

sert. de Sim. Mago, tom. VII, p. 815, seq. FABR.

^b *Githeus.* Ita legendum a Githis Samariæ i

vocitata, qui magicis vacans artibus multos fallabat, A dicens se esse a virtutem quamdam Dei¹ quæ supra omnes virtutes esset (Act. viii, 11). Quem Samaritani^b quasi Patrem venerantur, et^c suæ hæreseos institutorem pernitiose extollunt, multisque eum^d laudibus præferre nituntur. Qui baptizatus^e a beatis Apostolis, recessit a fide eorum, sceleratissimeque et pernitiosam hæresin seminavit, dicens se transformatum putative, id est^f quasi umbram, et ita se passum fuisse, cum non, inquit, pateretur. Qui et audebat dicere mundum^g ab angelis factum: angelos autem factos a quibusdam^h sensibus de celo

præditis, eosque scellisse genus hominum.¹ Intellectum autem quemdam alium asserit esse qui descendit in mundum, salutis causa hominum, I Helenam illam, inquit,² quæ in Trojano bello a poetis vanissimis edita nuntiatur.¹ Et virtutes, inquit, quæ mundum fecerant, concupiscentia ductæ illis Helenæ, seditionem movebant: ista³ enim⁴ dans, inquit, concupiscentiam illis virtutibus; et in⁵ figura femine apparens, ascendere in cælum non poterat; quia virtutes in cælo quæ erant; non eam permittebant ascendere: ⁶ expectabat autem virtutem aliam, id est Magi ipsius Simonis præsentium, quæ eam

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ quæ supra omnes, inquit, virtutes est
² præferre laudibus enuntur
³ quasi per umbram

⁴ dans concupiscentiam
⁵ figura femine... fuisse secutum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Cithæus, ἀπὸ Γετθῶν vel Γεθῶν. Confer, si placet, B p. 630. FABRIC.
Cotelethi notis ad Constitut. Apostol. vi, 7, p. 334, et lib. i Recognitionum Clementis cap. 12, p. 489. Fallitur enim Vir doctus Stephanus le Moyne, qui κερταίων sive Cittiensem a noto Cypri oppido Simonem fuisse sibi persuasit. FABRIC.

^a Virtutem supra omnes virtutes. Act. viii, 10: Ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη. Justinus Martyr apologia longiore p. 69: Σίμωνά μὲν τινά Σαμαρίτα, τὸν ἀπὸ κόρης λεγομένης Γετθῶν, ὅστις Κλαυδίου Καίσαρος διὰ τῆς τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς ἐν τῇ πόλει ὁμῶν Βασιλίδι Ῥώμῃ Θεὸς ἐνομίσθη. Et Dialogus cum Tryphone p. 349: Εἶπον πλανῶσαι τοὺς Σαμαρίτας πειθομένους τῶ ἐν τῷ γίνεσθαι αὐτῶν μάγῳ Σίμωνι, ὃν Θεὸν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως εἶναι λέγουσι. Recognitiones Clementis ii, 7: Simon hic pater Antonio, matre Rachele natus est; gentē Samaritanā, ex vicō Gethonum, artē magus, Græcis tamē litteris liberalibus apprime eruditus, gloriæ ac jactantiæ supra omne genus hominum cupidus, ita ut ἐξέρχασθαι virtūτων, quæ supra Creatorem Deum sit, credi se vellet, et Christum putari, et tantum nominari. Irenæus lib. i, c. 20: Sublimissimam virtutem, hoc est eum qui sit super omnia Pater, et quodcumque eum vocant homines. Tertullianus cap. 46: Hic ausus est summam se dicere virtutem, id est summum Deum. Apud Hieron.: Ego sum sermo Dei, ego speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei. FABRIC.

^b Quasi patrem. Epiphanius xxi, 1, de Simone: τὸν πατέρα δὲ ἑλεῖν ἐαυτὸν τοὺς Σαμαρίτας, Ἰουδαίους δὲ ἑλεῖν ἐαυτὸν τὸν υἱόν. FABRIC.

^c Suæ hæreseos. Diversæ uti que a Samaritanorum hæresi de qua supra cap. 7. FABRIC.

^d Laudibus præferre. Al. efferre. FABRIC.

^e A beatis Apostolis. S. Philippo Act. viii, 15. FABRIC.

^f Quasi umbram. Umbratiler infra c. 31, et quasi per umbram putative cap. 32. Tertullianus: se in phantasmate Dei non passum, sed quasi passum. D Epiphanius xxi, 1: παθόντα δὲ μὴ πεποθέναι, ἀλλὰ δοχῆσαι μόνον. Augustinus de Simone cap. 4 hæres.: Tempore Tiberii in Filii persona putative apparuisse... Christum autem nec vehtēse; nec a Judæis quicquam pertulisse. FABRIC.

^g Mundum ab angelis. Ut angelos a Simone per ἔννοια. Simon apud Epiphanius xxi, 2: δι' ἧς (ἔννοιας) τοὺς ἀγγέλους ἔκτισα, οἱ δὲ ἀγγελοὶ τὸν κόσμον ἔκτισαν καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Eadem habet Irenæus lib. i, cap. 20; Theodoretus lib. i de Hæreticis fabulis cap. 4. Cæterum de Simonis rebus et hæresi consueti scriptores quos laudat Joan. Vagtius fascic. 3 Bibliothecæ hæresiologicalæ p. 567 seq. Sabbathum Simonis post xi dies Clementina ii, 35,

B p. 630. FABRIC.

^h Sensibus de celo præditis. Voluit Philastrius exprimere ἔννοιαν Simonis de qua apud Epiphanius. Idco laudato: Ἰνά λάθω τὸς ἀγγελοὺς μου δυνάμεις καὶ κατέλω ἐπὶ τὴν ἔννοιαν, ἧτις ἐστὶν αὐτῇ ἡ καὶ προνοικος καὶ πνεῦμα ἅγιον καλουμένη δι' ἧς τοὺς ἀγγέλους ἔκτισα. Pro præditis, malim proditis. FABRIC.

ⁱ Intellectum quemdam alium. Ino eundem. Nam apud Epiphanius, cuius vestigiis insistere Philastrius utique videtur, Intellectus et ἡ δύναμις ἐνωθεν κατιούσα, atque ἡ ἔννοια Simonis itenque Helena, unum idemque sunt. Apud Theodorum tamen ex Simonis mente distinguuntur: 1° νοῦς sive ἔννοια; 2° φωνὴ καὶ ἔννοια; 3° λογισμὸς καὶ ἐνθύμησις FABRIC.

^j Helenam illam, inquit. Epiphanius: εἶναι δὲ ταύτην τὴν Ἑλένην τὴν πάλαι δι' ἧν οἱ Τρῶες καὶ Ἕλληνας εἰς μάχην ἦλθον. FABRIC. — Helenam illam, inquit. Aliis Selene, Σελήνη, ut Augustino de hæres. iiii.: Itemque Jovem se credi volebat, Minervam vero meretricem quamdam (de Tyro addit Philastrius) Selene, quam sibi sociam scelerum fecerat. Nomen Helenæ prætermissit annotare hic Fabricius mulleri huic inditum, quam Philastrius Helenam in Trojano bello a poetis memoratam appellat; alii vero Selene, ut pridem monuit Scharodus Præf. ad Philast. edit. Basil. 1528, sicuti qui Carpocrates Philastrio, illis Carpocrates dicitur; et qui alii Colorbasus, nostro C. Bassus. Utrumque horum observavit Fabricius, qui cap. 35, Carpocrates legit, καρποκράς, uti me juxta primam Philastrii editionem; at cap. 43, p. 0 C. Bassus, recte substituit Colorbasus, recedens ab editione Scharodi, et Latinum Latinum sequens. Codex Corbeiensis in Gallia nuper inventus, Latini emendationem confirmat, pro Post hunc C. Bassus quod habetur in editione Basiliensi Scharodi, legens Post hunc Colorbasus. De Colorbaso autem, et Colorbaseorum doctrina consule Irenæum i, 12 et seqq., ibique Feuarentii Annot. edit. Massueti p. 56. GALEARD.

^k Quæ in Trojano. Idem xxi, 3: αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἡ ἔννοια ἡ παρ' Ὀμήρω Ἑλένη καλουμένη. FABRIC.

^l Et virtutes. Idem Epiphanius xxi, 2, pag. 57: καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους εἰς πόλεμον δι' αὐτὴν ἔκτισεν. αὐτὴν δὲ μηδὲν πεποθέναι, ἀλλολοκτονίας δὲ αὐτοὺς εἰς ἑαυτοὺς ἐργάσασθαι παρασκευάσαι, δι' ἧν ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς πρὸς ἐαυτὴν ἐπιθυμίαν, καὶ συνέχοντες αὐτὸν τοῦ μὴ ἀνοθεύσθαι ἀνίκα, συνεγένετο αὐτῇ ἕκαστος ἐν ἑκάστῳ σώματι γυναικείας καὶ θηλυκῆς σχέσεως, μεταγχιζομένης αὐτῆς, etc. FABRIC.

^m Expectabat autem. Simon apud Epiph. xxi, 3, αὐτὴ (Ἑλένη) δὲ ἐστὶν ἡ νῦν ἐμοί, καὶ διὰ ταύτην κατέλω, καὶ αὐτὴ δὲ προσεδόξα τὴν ἐμὴν παρούσiam.

salvaret adveniens. ^a Ligneum etiam equum, quem A poetæ vanissimi dicunt in bello Trojanò fuisse, per allegoriam asserit, quod illa machina ignorantia erat universarum gentium impiarum, cum constet illam Helenam quæ cum Mago erat, ^b de Tyro meretricem fuisse, hancque eundem Simonem Magum fuisse secutam, et cum eadem ^c diversas magias diversaque scelera perpétrasse. Qui cum fugerét beatum Petrum apostólum de Hiero-olymitana civitate, ^d Romamque veniret, ibique pugnaret cum beato Apostolo apud ^e Neronem regem, devictus ^f undique ^g oratione beati apostoli, atque ^h percussus ab angelo, sic ⁱ meruit interire, ^j ut ejus magiæ evidens mendacium cunctis ^k hominibus patefieret.

COD. MS. SANGER. LECTIONES VARIANTES.

- ^f undique ratione
^g ut ejus magia evidens ac mendacium cunctis
^k hominibus anteferet.

- B ^h Post istum Saturninus quidam et ipse
ⁱ asserebat dicens mundum ab angelis factum esse

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Ligneum etiam equum.* Durium sive durateum illum Epei equum ex Homero et Virgilio decantatissimum de quo Laur. Begerum ad Tabulam Fabretti Iliacam cap. 58 licet videre, Simon Magus aiebat fuisse imaginem ignorantiae gentium, salutem suam in Simone oblatam agnoscere nolentium. Τὸν παρ' Ομήρου δούριον ἵππον μεμηχανημένον, ὃν νομιζοῦσιν ἄλλες ἐπιπέδες γεγενησθαι, ἔλεγε πάλιν ὁ γῆρας ὅτι ἀγνοία ἐστὶν τῶν ἰθῶν. Epiphani. xxi, 5. FABRIC.

^b *De Tyro meretricem fuisse.* Ita distinguendus hic locus: Tyria enim fuit, ἀπὸ τῆς Τυρίων ὀρωμένη, Idem xxi, 2; ἀπὸ Τύρου ληθείσα, ibid. 3. A Tyro civitate quæstuarium vocat Irenæus lib. 1, c. 20. Eadem Tyria meretrix Nicetæ, aliisque. FABRIC.

^c *Diversas magias.* Clementina II, 32, p. 629. FABRIC.

^d *Romamque veniret.* De Simonis Magi adventu in urbem Romam et cum Apostolo Petro disceptatione, Magicæque volatu et fœdo interitu, proluxæ exstant narrationes in recognitionibus tribuitis Clémentis, in Pseudo-Abdia et Pseudo-Marcello. Sed tangunt etiam eandem rem scriptores plurimi digniores fide, quorum testimonia notarunt B. Itigius noster diss. de hæresiarchis Apostolica ætatis, Tillemontius tom. I Memoriarum Historiæ Eccles., ut alios innumeros præsentim transmittam. Accidit illa secundo Claudii Imp. anno, si Hieronymo c. 1 de scriptoribus Eccles. credimus. FABRIC.

^e *Neronem regem.* Græcorum more βασιλέα pro imperatore. FABRIC.

^f *Oratione beati Apostoli.* Arnobius lib. II, p. 50, ait Simonis Magi curam et quadrigas igneas Petri ore difflatas, et nominato Christo evanuisse. Theodorit. ἀφ' ὕψους αὐτὸν πολλοῦ κατέρραξε προσευξάμενος. Precatio Petri apud pseudo-Abdiam lib. 1, c. 18, hæc affertur: Domine JESU, ostende virtutem tuam, et ne permittas his vanis artibus decipi populum qui tibi est crediturus. Sic decidat, Domine, ut vivens se contra tuam potentiam nihil potuisse cognoscat. FABRIC.

^g *Percussus ab angelo.* Vel, ut ait in Chronico Isidorus Hi-p., a demonibus, a quibus in aere ferebatur, adjuvante eos Petro per Deum, Paulo autem orante dimissus crepuit. FABRIC.

^h *Meruit interire.* Hoc est, interiit. Quamquam enim hoc loco belle patitur sententia, etiam merito istud Simonis evenisse, tamen certum est mereri, ut Græcorum ἀξιοῦσθαι, sæpissime apud scriptores non meritum notare, sed eventum. FABRIC.

ⁱ *Menandrus.* Ita dicitur, ut I hædrus, Evandrus, et similia, pro quibus alii Phæder, Evander, Menander. De Menandro Comico apud Propertium: docte

XXX. MENANDRUS.

Post hunc ¹ Menandrus quidam nobilissimè, qui ² discipulus factus ipsius, impietatem ejus est ³ secutus in omnibus.

XXXI. SATURNINUS.

¹ Saturninus quidam paulo pòsi et ipsè sumèns inde fomenta doctrinæ mortiferæ, ² asserebat dicens mundum ab angelis factum, et ³ distare angelos a virtute illa, et mundum esse ⁴ divisum per ordinem angelis, et cogitasse eos ut facerent hominem. Fecerunt itaque hominem, et opus ipsorum, inquit, erat homo; de virtute enim superna ⁵ lumen dicunt fuisse dimissum quod illuminavit mundum istum, et ad

Menandre. Plura hujusmodi Isaacus Verburgius ad Ovidii Trist. II, 369, et scriptores a me laudati in Bibliotheca Latina n. 5. A Menandro dicti Menandriani et Menandriani, ut notatim Cotelærio ad Constitut. Apostol. VI, 8. FABRIC.

¹ *Discipulus factus ipsius.* Epiphani. xxi, 1: Μενανδρός τις ὃς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὀρωόμενος ἐγένετο μαθητεύων τοῦτοῦ τῷ Σίμωνι ἐν χρωῶ τῷ. Successorem Simonis Menandrum vocat Irenæus lib. I, c. 20; Eusebius III, c. 26. FABRIC.

² *Secutus in omnibus.* Epiphanius p. 61: Ὁμοία δὲ τῷ ἑαυτοῦ διδασκάλῳ τὰ πάντα συνυφαίνων, καὶ γοητείαις καὶ ταῖς ἄλλαις μαγικαῖς οὐ διέλειπεν, οὐδὲν δὲ διαλλάττε τῇ διδασκαλίᾳ. ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι ἑαυτὸν ἔλεγε μείζονα μᾶλλον ἢ τὸν πρὸ αὐτοῦ ὄντα αὐτοῦ διδασκάλου. Hinc Johannes Damascenus Menandrianos in quibusdam a Simonianis dissidere scribit c. 22, διαφερόμενοι δὲ πρὸς τοὺς Σιμωνιανούς κατὰ τι. Tertull. c. 46: Eudæm dicens quæ Simon ipse: quidquid Simon dixerit, hoc se Menander esse dicebat, negans habere posse quæquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus esset. Certe si Theodoretus et Irenæus audimus, non vocabat se Menander τὴν πρῶτην δύναμιν ut Simon, sed ab illa missus hominum σωτῆρ haberi cupiebat. FABRIC.

¹ *Saturninus.* Ita et Tertulliani codices cap. 40, nec non Eusebii IV, 7, Hist. Eccles.; Consult. Apost. VI, 8; Augustini item c. 3, et Auctoris Prædestinati cap. 5, et Irenæi lib. I cap. 22; at Theodorito Σατορνίλος, et Epiphanio ac Damasceno cap. 25. Abulpharacio, Soterinus. Antiochiæ ad Daphnè in Syria vixisse ex Irenæo cognoscimus, Menandri discipulum tradit idem Theodoretus. FABRIC.

² *Distare angelos a virtute illa.* Epiphani. xxiii, 1: διαστάναι τῆς αὐῶ δυνάμεως. Hanc virtutem supernam mox Philaster appellat. Tertullianus cap. 46: Innascibilem virtutem, id est Deum in summis et illis infinitis partibus et in superioribus manere; longe autem distantes (id est, inferiores) ab hoc angelos, inferiorem mundum fecisse. Petavius apud Epiphanium διαστάνει vertit defecisse, ut xxvii, 2, ἀποστάντες. FABRIC.

³ *Divisum per ordinem angelis.* A septem angelis mundum factum, ex Saturnini mente scribit Irenæus, et inter septem illos mundum divisum addit Epiphanius: Ἐπτά δὲ τῶν τῶν κόσμον πεποινημένοι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τὸν κόσμον διὰ κατὰ μερίθειαν ἑκάστου ἐγγύω κέκληρώσθαι. FABRIC.

⁴ *Lumen dimissum.* Epiphanius: Ὁμοῦ δὲ συνελθόντας τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους ἐπεθυμῆσθαι, καὶ κοινῇ τὸν ἄνθρωπον πεποινημένοι κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἀνοθεν παρασφύσαντος φωτός. Ita legendum pro τῆς ἀνοθεν παρασφύσαντος φωτός. Nemo cui veteres codices insi-

concupiscentiam adduxit angelos, statimque ascendit in cœlum. ^a At illi cupidi ipsius luminis facti, virtutem ejus videre cupiebant: non prævalentes autem, ad invicem dixerunt: *Faciamus ¹ hominem secundum imaginem et ^b similitudinem nostram*. Et facto homine, quia impotens erat, ^c salvari non potuit. Videns itaque virtus superna quod illi ^a hoc fecerunt, misit scintillam, quæ correxerat hominem et suscitavit ^d et fecit enim vivere. ^e Scintillam itaque ³ volunt salvari, alia autem virtutibus illis quæ fecerunt dimitti ac derelinqui suspicantur, Christum autem ^f umbratiliter apparuisse affirmant, non car-

nem hominis veram et animam accepisse, atque ⁸ omnem œconomiam mysterii Salvatoris ita complisse.

XXXII. BASILIDES.

¹ Basilides, qui et ^b Hæresiarches dicitur a multis, quia de Lege et Prophetis, et Apostolis proponendo et loquendo, sentiendo autem aliter, jura violabat Christianæ ⁸ veritatis. Qui cum ⁱ venisset Ægyptum, docebat ita definiens: de ^j innato et solo Deo natam fuisse intellectum, de ^k intellectu verbum, de verbo sensum, ^l de sensu autem ⁶ et virtute sapientiam,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ hominem ad imaginem
² hoc fecerant
³ volunt salvari, aliam autem

- B ¹ Post istos Basilides qui... qui de lege
² veritatis, qui cum venisset Ægyptum dicebat
⁶ et virtutem Sapientiam

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

sunt ignorat, terminationes vocum solere exprimi per scribendi compendia; unde non mirum, admissa falsa lectione vocis φωνής pro φωτός, etiam mutatum τὸν in τῆς et παρακλύσαντος in παρακλύσας. FABRIC.

^a Item Epiphanius: Ἐπειδὴ γὰρ φησὶν, ἄνωθεν τὸ αὐτὸ φῶς παρακλύσαν ἐρεθισμὸν τινα ἐνεποίησε τοῖς αὐτοῖς ἀγγέλοις, τούτους πρὸς πόθον τοῦ ἄνω ὁμοιώματος ἐπιχειρήσαι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλάσμα ποιῆσαι.

FABRIC.

^b Similitudinem nostram. Nisi vocabulum nostram additum est ut in quibusdam Irenæi codicibus et Theodoretii ab aliena manu, Philaster erravit qui hoc adjunxit. Nam Saturninus verba Dei Genes. 1, 26, ita tribuit angelis, ut statueret eos hominem non ad suam sed ad lucis illius et supremæ virtutis imaginem condidisse, itaque tantum scripsit: Ποῦσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, et ἡμετέραν omisit, ut discrete testatur Epiphanius. FABRIC.

^c Salvari non potuit. Epiphanius: διὰ τὸ αὐτῶν (ἀγγέλων) ἀδρανὲς μὴ δύνασθαι αὐτὸν τελεσφορῆσαι, κείσθαι δὲ καὶ σκαριζέειν χαμᾶτι κείμενον, etc. Irenæus: Qui cum factus esset, et non potuisset erigi plasma propter imbecillitatem angelorum, miserantem ejus desuper virtutem, quoniam in similitudinem ejus esset factus, emisit scintillam vitæ quæ erexit hominem et articulavit et vivere fecit. Epiph. ., ἐξωγόνησε. Theodorit.: τοῦ δὲ πλάσματος ἀνορθοῦσθαι μὴ δυναμένου. ἀλλὰ σκώληκος δίκην ἐρπύζοντος, οὐκ εἰράσα, φησὶν, ἡ θεία δύναμις ζωῆς σπινθήρα κατέπεμψε, καὶ τὸν ἀτελῆ ἄνθρωπον ἐτελειούργησε. FABRIC.

^d Et fecit enim vivere. Sic legitur in editione Hamburgensi Fabricii, vitio operarum; Sichardus vero recte fecit eum vivere. Quod hic ait Philastrius scintillam, idem fortasse illud est quod ait Horatius II, Sat. 2, divinæ particulam auræ. Scintillam vocat Prudentius quoque Hamartigen. vers. 852. Vide infra c. 126, ibique Fabricium, Gatakerum item ad M. Antonini II, 2, pag. 48, edit. Londin., cui addas licet Annot. Daceryanas p. viii. Seleuciani porro, et Hermitianæ, animas hominum de igne, et spiritu esse æstimabant, ut tradit Philastrius infra cap. 55. GALEARD.

^e Scintillam salvari. Scintillam, animam intelligere quam ad Deum redire docebat Saturninus, reliquum hominis interire ac dissolvi. Tertull.: Cujus lumen illud et virtutem miserant (ita lege pro misericordiam) scintillam salvam esse, cætera hominis perire. Resurrectionem carnis nullo modo futuram esse. FABRIC.

^f Umbratiliter. κατὰ δόξαν, et putative. Tertull.: Christum in substantia corporis non fuisse, et phantasmate tantum quasi passum fuisse. Idem de Saturnino Irenæus, Epiphanius, Theodoritus, et alii. FABRIC.

⁸ Omnem œconomiam. Incarnationem et quæcumque Christus vel egit vel passus est nostri causa, hoc œconomice vocabulo veteres scriptores solent complecti. Vide B. D. Eliæ Vieili et Joan. Philippi Pfeiferi singulares de hac voce dissertationes, Lucæi notas ad Chrysostr. tom. viii, Savil. p. 372. Casaubonum ad Nysseni epist. p. 405, Vulcanium ad Cyrill. p. 116, Grabium ad Irenæum p. 419, Gataker. ad Antoninum p. 330. Thesaurum Suiceri. FABRIC. ¹ Hæresiarches. Princeps hæreseos Gnosticorum Eusebius Chron. ad an. 17 Hadriani: Basilides hæresiarcha in Alexandria commoratur, unde Gnostici. FABRIC.

ⁱ Venisset Ægyptum. Pro eo quod frequentius dicimus, in Ægyptum. Cæterum nec illud alterum abhorret ab usu præstantissimorum latinæ linguae scriptorum Livii, Justinii, Taciti. Vide Gronovium ad Tacitii Annalem secundum, cap. 59. FABRIC.

^j Innato et solo Deo. Sequitur Philastrius ut solet Epiphanius xxiv, 1, ubi ex Basilidis sententia ponitur: 1° τὸ ἀγίννητον, ὁ μόνος πάντων πατήρ; 2° Νοῦς; 3° Λόγος; 4° φρόνησις; 5° Δύναμις καὶ Σοφία; 6° Ἄρχαι, ἄξουσας, ἀγγελοι, ἄγγελοι, inquam, a quibus conditum summum primum cœlum, illiusque incolæ creati angeli. Ab his aliud iterum cœlum, angelique, et ab illis iterum aliud, usque ad novissimum vicinumque nobis trecentesimo sexagesimo quinto. Confer Irenæum lib. 1 cap. 25, Theodoretum lib. 1 de Hæret. fab. c. 4. FABRIC.

^k Intellecto. Pro intellectu quasi genitivus esset intellecti, ut Senati, ornati, tumulti, pro Senatus, ornatus, tumultus, et similia collecta a Claudio Dausqueio p. 96 et 103 Orthographiæ. FABRIC.

^l De sensu et virtute sapientiam. Ex Epiphanio legendum, de sensu virtutem et sapientiam, ex δὲ τῆς προνοίας Δύναμις καὶ Σοφία. Illa amuleta præter Macarium et Chiffletium illustrat T. Ittigius de Hæresiarchis p. 101 seq., Athanas. Kircherus in Arithmologia p. 169 seq., Raph. Fabretus Inscr. p. 531 seq. FABRIC.—De sensu autem et virtute. In ms. Corbeien. de sensu autem et virtutem; verum manifesta est transpositio copulæ, quare legendum de sensu autem virtutem et, quod quidem etiam Fabricio observatum ex Epiphanio. Liceat porro mihi ad illustrandam istam Basilidianorum hæresim, proferre ineditam summi viri Nicolai Claudii Peireskii epistolam, quam mihi suppeditat ms. codex epistolarum ejusdem clarissimi auctoris, ex bibliotheca eminentissimi cardinalis Quijini bono litterarum nati.

Lettre du Sieur de Peiresc sur les Abraxas.

« Fu error mio di scrivere a V. S. che l' primo autore della parola ΑΒΡΑΞΑΣ fosse vissuto a' tempi di Giuliano, poscia ch' egli morì sotto Adriano, e si

de virtute autem et sapientia principatus et potestates, et angelos factos diversos. Ipsi enim angeli fecerunt, inquit, ^a cœlum, post illos alii angeli fecerunt cœlum, ita ex aliis alii prolati fecerunt tertium cœlum, qui secundum ordinem et alii, inquit, fece-

A runt trecentos sexaginta quinque cœlos, et imponit virtutibus illis ^b nomina angelica, et ipse ^c magis vacans itidem multos imperitos decipit. ^d Hominem autem ab angelis factumasserit. Dominum etiam verum omnipotentem ^e et eum audet angelum dicere,

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

chiamò Basilide (Vid. Bar. ad ann. 1700, num. 7 et seqq., ejusque Additiones ad num. 13, quæ habentur in calce tom. XII, pag. 570). E' ben vero che la sua eresia ripullulò in quei tempi, e durò anco fin a Valentiniano, e più abbasso; accresciuta da quelle de' Nicolaiti, Gnostici, Carpocratiani, Marcosii, Hæraclæoniti, Ophiti, Arcontici, Severiani, Sampsai, Bardasianisti, Cathari, e molte altre le quali nacquero quasi tutte in un medesimo tempo; e sebbene era qualche diversità tra loro, volevano nondimeno tutti, che il mondo fosse fatto da gli angeli, o da certe potenze angeliche immaginate, e battezzate di certi nomi barbari, tratti quasi tutti in senso occulto dalle finzioni poetiche d' Esiodo, e degli altri Greci, e molte volte osservando la maniera del parlare Ebreo, o Siriaco. Quasi tutti s'accordavano nel numero di sette cieli, nel supremo de' quali dicevano ch' era Sabuoth, Saldabaoth, o l'opifice di questo mondo, figliuolo di Achamoth, da altri chiamato Barhelo, Prunnico, o Methra. Basilide solo con alcuni altri credeva fino a' 365 cieli, ed altrettante virtù, che gli governavano, cioè angeli barbaramente nominati, dominati tutti dalla principale ΑΒΡΑΞΑΣ che in lettere Greche fa in numero 365, e da qui provano il numero de' Cieli, delle potenze, de' giorni dell' anno, e de' membri del corpo umano, dandogli una potenza per ciascuno; altri introducevano 50 secoli principali tutti colle loro denominazioni barbare; in somma sarei troppo lungo se volessi raccontare minutamente gli articoli delle loro Eresie. Sarà meglio che V. S. veggia lei stessa lo Epiphania contro le 80 Eresie, nelle quali sono certo, che V. S. troverà molte cose di suo gusto, ed avendo compreso i misteri loro potrà facilmente dar qualche esposizione alla maggior parte delli suoi falsi hieroglyphici.

« Nondimeno rivedendo gl' impronti mandatimi da V. S. mi parve, che le tre figure che si veggono nella corniola bianca, e nell' amandola di calcedonio di V. S. si possano forse interpretare così: che la donna più alta, cioè la velata sia l'Achamoth de' Valentini; che l'altra, che pare un amore, sia suo figliuolo Saldabaoth, in atto d' insufflare l'essenza animale all' uomo sua creatura, per instinto di sua madre. Le lettere che nell' amandola di Calcedonio sono tra la figura inginocchiata, e quella di Achamoth, sono l' istesse con quelle che sono nel rovescio della corniola bianca; ma poco costrutto se ne può trarre, se non che ποιῶ vuol dir *facio*, ΧΑΡΙΣ, *grazia*; ΚΥΠΡΙΣ, *bellezza*; ΒΟΥΒΑΣΤΙ sarà forse il nome d' una bella città d' Egitto, o d' una prefettura lì vicina, chiamata *nomos Bubaster*, o *Bubastites*, dove particolarmente abitavano cotesti eretici.

« Nel rovescio dell' amandola di Calcedonio, li tre nomi barbari, che vi sono in mezzo, crederei che fossero di tre di que' principali; le altre lettere moltiplicate che sono nel giro, crederei che dinotassero li sette Cieli, secondo la mente de' Marcosii eretici, cioè A il primo, EE il secondo, HHH il terzo, III il quarto, OOOOO il quinto, PPPPPP il sesto, ΩΩΩΩΩΩ il settimo, li cui misteri lei stessa potrà veder nel suddetto Epiphania. Similmente i nomi di quei sette Angeli, che sono nel rovescio del diaspro verde, stimo che siano messi per dinotare i sette Cieli secondo l'eresia de' Valentini, cioè Michael, Gabriel, Uriel, Raphael, Ananiel (e per compir il numero settenario credo ch' egli abbi finto questi), Prosperael, e Chabedieli. Nel mezzo del clipeo della

figura mostruosa, che è di altra parte del detto diaspro, si veggono quelle lettere Α cioè ΙΑΩ, che è

una parola, che profeti il Termine nel voler impedire i disegni di Achamoth, e si dette poi per nome al Principato più vicino a noi figliuolo di Achamoth, chiamato patrone del Mondo, il quale inghiottisce tutte le anime, ch' escono de' corpi umani, eccetto di costesti Eretici, e poi insieme cogli escrementi le ributta per la coda fatta a guisa di serpente, e le manda a rinchiudere nei corpi delle bestie. L' istesso nome ΙΑΩ si vede sotto una simile figura, che nella corniola di V. S. che ha un leone, e sette stelle per rovescio, tiene una mano sulla testa di una figurina umana, forse di qualch' uno di questi Eretici. Si veggono anco le medesime lettere in una sua corniola sotto una figura diversa dall' altra, ma pure molto fantastica, la quale ha la testa di Serapide, il corpo nudo, coll' ale da angelo, una coda d' uccello, e di più un' altra coda di serpente, con lettere fra certi bastoni ΜΝΗΤΗΡ, li quali mi ricordo aver già interpretato a V. S. un' altra volta.

« Nell' agata grande sarà forse quel Termine così potente de' Valentini, che si fingeva stare nel primo quaternario di secoli, o angeli sul maschio, e su la femina. Quell' ADONAI e SADDAI in plasma sarà forse a proposito degli Archonici. PERIESC.

« Di Padova alli 8 Marzo 1602. »

Basilidiani, et Valentiniani a Peireskio illustrati leguntur in ejus Vita per Gassendum conscripta lib. 1, pag. 56, ut etiam Irenæi, Epiphanius (fortasse quoque Philastrii nostri) historia de antiquis Sectariis testante ibidem Pignorio pag. 60. *Fabricio acceptum fieri debet omne id quod e Natali Benedicti pretiosis oculis evulgatum; — ea enim omnia quæ ad illustrandum Epiphanius, Irenæi, et aliorum Patrum historiam sectarios antiquos exagitantem attulimus, inde profecta sunt.* GALEARD.

^a *Cœlum. Summum puta illud et primum ex cœlis CCCLXV, quorum numerus diebus anni respondens designatur, nomine in amuletis Basilidianis obvio ΑΒΡΑΞΑΣ.* FABRIC.

^b *Nomina angelica. Epiphanius xxiv. 2, ait angelos a Basilide κατά μολογιαν ὀνοματοποιουμένων. Irenæus: Nomina quorundam affringentes quasi angelorum annuntiant hos quidem esse in primo cœlo, hos in secundo, et deinceps vituntur CCCLXV eminentiorum cœlorum et nomina et principia et angelos et virtutes, exponere. Theodoretus: καὶ ἀγγέλων δὲ ὀνόματα διαπλάσαντες. Damascenus: λέγει γὰρ τοὺς οὐρανοὺς εἶναι καὶ τούτοις ὀνόματα ἀγγελικὰ ἐπιτίθησι.* FABRIC.

^c *Magis vacans. Idem Irenæus de Basilidis schola lib. 1, c. 23: Utuntur et hi magia et incantationibus (ἐπιφασίς Theodoret.) et invocationibus et reliqua universa periergia. Epiphanius: οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μαγικῶν καὶ μηχανικῶν προσανέμων οὐκ ἐπαύσατο καὶ περιεργίας ὁ ἀπατεῶν.* FABRIC.

^d *Hominem ab angelis. Epiphanius: πεπλάσθαι τὸν ἄνθρωπον, εἰ τὴν κρίσιν ταύτην γενηθήσθαι. Homines e omnia hæc inferiora a trecentesimo sexagesimo quinto cœlo ejusque angelis conditum statuit Basilides. Vide Augustinum de Hæres. cap. 4, Theodoretum.*

FABRIC.

^e *Et eum audet angelum dicere. Epiphanius: Βλασφημῶν αὐτὸν τὸν παντοκράτορα Κύριον τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν μόνον καὶ οὐχ ἕτερον... ἵνα βούλεται παριστᾶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἀγγέλων. Deum Judæorum Basilides b...*

et accepisse genus Judæorum in hereditatem, et A eduxisse eos^a de terra Ægypti. Ille ergo^b audacior factus, elatus est, inquit, adversus cæteros angelos, et volens in subjectione habere alios, habuit contrarias gentes, quas commoverunt Virtutes inimicæ ejus. Ideo et contra Judæos diversæ gentes, inquit, surrexerunt. Christum autem dicit^c quasi^e per umbram putative passum fuisse. Simonem etiam Cyrenæum pro eo ad Passionem venisse affirmat: ipse enim, inquit, ^d portavit ejus crucem. Hic etiam^e male permittit vivere, et dat licentiam vitiis sæcularibus inhærere: ^f prohibet etiam pati martyrium homines pro nomine Christi, dicens ita: ^g Ignoras quid desideras: non enim passus est, inquit, Christus,

neque crucifixus est: quomodo itaque potes, inquit, confiteri hunc crucifixum, cum non sis crucifixus, et ignotas qui passus sit.

XXXIII. NICOLAUS ANTIOCHENUS.

Nicolaum Antiochenum^b advenam qua sit amentia deceptus, videamus, qui sub Apostolis fuit, atque ab eis est electus Diaconus septimus, ut scriptum est in Actibus Apostolorum (Act. vi, 5). Posteaquæⁱ recedens ab eis, atquæ a sanâ doctrina, diversis erroribus et fallacis pessumdatus est. Qui fuit primum cum Apostolis et Stephano beatissimo martyre: quiⁱ dicit et ipse^k Virtutes esse plurimas,^l unde et Gnostici, qui scire se aliquid putant, maxime emergerunt. ^m Istiⁿ Barbelo venerantur, etⁿ Noriam quamdam me-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ quasi umbram² portavit crucem... Christi Domini dicensB ³ Isti Barbelum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

buit pro principe angelorum cœli trecentesimo sexagesimo quinti. Irenæus lib. i, cap. 23: *Eos autem qui posterius continet cœlum angelos, quod etiam a nobis videtur, constituisse ea quæ sunt in mundo omnia, et partes sibi scisse terræ et earum, quæ super eam sunt, gentium. Esse autem principem ipsorum eum, qui Judæorum putatur esse Deus. Et quoniam hic suis hominibus, id est Judæis, voluit subjicere reliquas gentes, reliquos omnes principes contra stelsse ei et contra egisse.* FABRIC.

^a De terra Ægypti. Epiphanius xxiv, 2: *Ἐληλυθέναι δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἐς κληρὸν αὐτοῦ καὶ τὸν αὐτὸν ὑπὲρ ἀγγέλων ἀσθαδίστερον, ἔξαγαγεῖν δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου ἀσθαδία βραχίωνος ἰδίου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἰσχυρότερον τῶν ἄλλων καὶ ἀσθαδίστερον.* FABRIC.

^b Audacior factus. Idem Epiphanius, pag. 70: *Ὅθεν διὰ τὴν ἀσθαδίαν αὐτοῦ βεβουλεύσθαι τὸν αὐτὸν αὐτῶν Θεὸν καθυποτάξαι τῷ γένει τοῦ Ἰσραὴλ πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη, καὶ διὰ τοῦτο παρεστεινακάναι πόλεμους.* FABRIC.

^c Per umbram putative. Ὡς δοκῆσαι πεφνηότα, imbratiliter, ut supra c. 29 et 31. Basilides apud Epiphanius xxiv, 3: *ὄχι Ἰησοῦν πεποθῆναι, ἀλλὰ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον, etc.* Irenæus: *Quapropter neque passum eum, sed Simonem quemdam Cyrenæum angarium portasse crucem ejus pro eo, et hunc secundum ignorantiam et errorem crucifixum, transfiguratum ab eo ut putaretur ipse esse Jesus: et ipsum autem Jesum Simonis accepisse formam, et stantem irrisisse eos.* Hujus de Simone commenti Basilidiani vestigium in tenebrionis Muhamedici pseudoevangelio, quod S. Barnabæ Apostoli nomine proscriptum, exstat. FABRIC.

^d Portavit ejus crucem. Matth. xxvii, 32: Marc. xv, 21; Luc. xxiii, 26. Atque ex Lucæ verbis suspicatur aliquis non mutuum sive vicariam, sed sociam potius operam Christo crucem suam ferenti Joan. xix, 17, Simonem præstitisse. Licet vero solus etiam pro Christo Simon ad aliquod tempus crucem gēstaverit, non ideo si Judæi omnes tam fuere stupidi, captivæ oculis, etiam Evangelistas et Apostolos omnes aliis nobis fingat tam ignaros, vel mala fide, ut Christum crucifixum a Judæis traderent, et Paulus hoc omnem suam gloriatur esse scientiam quod norit Christum, eumque crucifixum (I Corinth. ii, 2). FABRIC.

^e Male permittit vivere. Simonis Magi exemplo ut docet Epiphanius: *Πᾶσαν ἐπιπέδουσαν κακομηχανίας καὶ ἀσελγείας ἐπιτρέπει τοὺς αὐτῶ μαθητευομένους ἐπιτελεῖν, ἀνδρας μετὰ γυναικῶν πολυμιξίαν τε καὶ κακῆς ὑποθήσεως τοὺς αὐτῶ πεισθέντας διδάσκει.* Irenæus: *contemnere et idolothya et nihil arbitrari, sed sine ul. qua trepidatione vi eis: habere autem et reliquarum operationum usum indifferentem et universæ libidinis.* FABRIC.

^f Prohibet pati martyrium. Epiphanius xxiv, 4: *διδάσκει μὴ δεῖν μαρτυρεῖν.* Irenæus: *Τα, αἰνῶν, omnes*

cognosce, te autem nemo cognoscat. Quapropter et parati sunt ad negationem qui sunt tales, imo et magis ne pati quidem propter nomen (Christi) possunt, cum sint omnibus (etiam non Christianis) similes. FABRIC.

^g Ignoras quid desideras. ποθεῖς ὁ ἀγνοεῖς. FABRIC. — Ignoras quid desideras. Hæc Philastrii verba, imo potius Basilidis, recitat Iltigius Hist. Eccl. sec. ii, p. 301, ubi male pro c. 32, legitur 23, et pro Philastrius Philostrius. GALEARD.

^h Advenam. Προσηλυτον (Actor. vi, 5). Nicetas quidem lib. iv Thesauri vocatur Antiochenus ad Daphnen. Fuere enim et aliæ decem amplius urbes, Antiochiæ nomine, præter celebrem illam Syriæ quæ ad Daphnem appellabatur, et Sarnurni sedes fuit teste Epiphanius xxiii, 1. FABRIC.

ⁱ Recedens ab eis. Multi etiam veteres Nicolaum ipsum ab heresi et criminibus liberant, discipulos Nicolai arguunt. Vide Gobarum apud Photium cod. cccxxii et Cassian. xviii, 16, collat. recentioribus; D. Iltigium τὸν μακαρίτην diss. i de hæresiarchis Apostolicæ ætatis c. 9, et Cotelierum ad lib. vi Constitutionum Apostol. cap. 8, p. 356 seq. Dubitare videtur Augustinus c. 5 de Hæres. Nicolaum Nicolaitarum auctorem contra Natal. Alexandrum disputat Ambros. Gardebose tom. I Hist. Eccl. part. iv, diss. 3. *Mém. de Trévoux*, 1713, pag. 1494 seq. Etiam Nicolaitas ex hæreticorum catalogo expungendus singulari dissert. contendit D. Joan. Guil. Janus Witteb. 1723, in-4° recusa, tom. II Thesauri novi philologico-theologici, p. 1016. Sed contra Joan. Laur. Mosheim. dissertit. ad Hist. Eccles., pag. 389, 457; vid. et Grotium ad Act. xx, 30, Budeum in Ecclesia Apostolica. FABRIC.

^j Qui. Nicolaus, puta, non Stephanus. FABRIC.

^k Virtutes. Id est æonas, sive angelos, de quibus paulo infra. FABRIC.

^l Unde et Gnostici. Gnosticos a Nicolao incrementa sumpsisse tradunt etiam alii, ut Nicetas. Quin et Irenæus iii, 11, Nicolaitas vocat *vulsiorem ejus quæ filio cognominatur scientia.* Atque Epiphanius xxvi, 1, de Gnosticis: *οὗτοι δὲ οἱ τούτῳ τῷ Νικολάῳ συνεστραγγίμην.* Confer Augustin. c. 6. FABRIC.

^m Barbelo. Α Β Βίλλος et Β Βίλλος Domina, quasi filium Domina: dicas, ut notavit Joan. Crocius. Confer quæ Viri docti ad Irenæum lib. i, cap. 33. Inde dicit Gnostici Barbelitæ, sive Barbeliotæ, vide Cotelierum ad Dumascen. pag. 761. Apud Nicetam male *Borbolitæ*, cum supra jam memorasset Borborianus. FABRIC.

ⁿ Noriam. Ita scripsi pro *Noram*: illud enim ab igne sive luce (ut Græcum Pyrrhæ Deuralionis) pitium nomen ferbant esse conjugis Noemi patriarchæ. Iren. lib. i, c. 34; Epiphanius xlvi, 1. Apud Damascen. de Hæres. c. 26, pro Βαρβίλλω καὶ Βαρβίλλω

Ierem. Alii autem ex eis ¹ a Jaldabaoth quemdam, A alii autem ^b Cavlacav hominem. Dicunt autem et dogmata ponentes ista. ^c Ante erant solum tenebræ et ^e profundum ^d et aqua, atque ^d terræ divisio facta est in medio, et spiritus separavit hæc elementa. Tunc ergo ^e tenebræ irridentes in spiritum genuerunt quatuor *Æonas*. Hoc autem dextra atque ^f sinistra lux, ^b inquit, sunt. Et quemdam etiam concubuisse eum illa muliere et virtute dicunt, de qua nati sunt dñi, ^h et homines, et angeli, et septem spiritus demoniorum. Addunt etiam prophetas quosdam natos ^g de ea, specioso nomine, et ⁱ Barcaban. Alii autem ^j Evangelium consummationis, et visiones inanes, et plenas fallaciæ, et somnia videre diversa asserunt, delirantes.

XXXIV. HÆRESIS AB JUDA TRADITORE.

Alii autem ^k ab Juda traditore instituerunt hæresim dicentes: bonum opus fecisse Judam, quod tradiderit Salvatorem. Hic enim, inquit, nobis omnis ^l scientiæ bonæ auctor exstitit, per quem cœlestia nobis mysteria manifestata sunt. ^m Virtutibus etenim in Cœlo ⁿ nolentibus pati Christum, et scientibus quod si fuerit passus, vitam hominibus donaturus sit: hoc sciens, inquit, Judas, quod si fuerit passus Christus, salutem hominibus allaturus esset, hinc tradidit Salvatorem. Hoc autem malum assertionis impiæ quibusdam vanis et vecordibus quasi verisimile videtur esse interdum, cum sit in omnibus contrarium et execrabile, ^o cum propheta David ante (*Psal.* LIX, 25; CIX, 8), et Dominus B Salvator (*Math.* XXVI, 24; *Joan.* XVII, 12) damna-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Jaldabot
^a Ante inquit erat solem tenebræ
^b et aqua atque ex his divisio
^c inquit, sunt et tenebræ: quemdam

^d de ea speciosum nomen Barcaban
^e nolentibus inquit pati Christum
^f cum propheta eum David beatus ante

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

legendum Βαρβελώ και Νωρίαν, vel potius Βάρβελον και Βαρβελώ, hæc enim duo distincte memorat Irenæus lib. 1. cap. 33, licet apud Epiph. xx, 2, legitur Βαρβελώ ητοι Βαρβηλώ. FABRIC.

^a Jaldabaoth. Quasi ΠΥΚΤΩ ΗΝ ΤΩ Deus roboris. V. C. Sam. Basnage Annal. ad A. C. 83, num. 6. Conferunt Irenæum lib. 1. c. 34, et Nicetam iv, 9, ubi vides Deum Judæordini Ophiti: hoc nomine veni-se. FABRIC.

^b Cavlacav. Ita scripsi pro vitio-o Calacaum. Theodorit., καταλακων. Petition nomen est ex Isaia xxviii; 10, ΠΥ Π, ut præter Epiphanium xxv, 4, notant Hieronymus ad Isaiam et Nicetas (tom. XXV Bibl. Patrum Lugd. p. 109), ubi Danielis visio duodecima perperam allegatur pro Isaia. De nomine illo disserunt Petavius ad Epiph. p. 44, Wetstenius ad Origenem p. 102, et Sam. Basnage tom. I Annal. p. 790. Quem porro hominem præsentis loth ab hæreticis cultum Philastrius scribit, Epiphanius xxv, 5, vocat ἀρχοντά των, hoc est æonem, sive angelum. Theodoretus vero Christum ipsum hoc nomine veneratos innuit lib. 1 de Hæreticis fab. cap. 4, ita Cavlacav fuisset illis quasi expectatus. FABRIC.

^c Profundum et aqua. Ita legendum pro profundum ex aqua. Epiphanius xxv, 5: λέγοντες ότι σκότος ην και βυθος και υδωρ. FABRIC.

^d Terræ divisio. Id est terræ ab aqua separatio: Genes. 1, 9. FABRIC.

^e Tenebræ irruentes. Sic legendum pro tenebræ in-tuentes quod habebant editiones. Epiphanius: τὸ δὲ σκότος ην χαλεπαίνων τε και ἔγκοτὸν τῷ πνεύματι, ὅπερ σκότος ἀναδρομὸν περιπλάκη τῷ πνεύματι. FABRIC.

^f Alios quatuor. Apud Epiphanium alios quatuordecim. Sed Philastri lectio recta est, et ex eo potius Epiphani codices emendandi. FABRIC.

^g Sinistra lux, inquit, sunt. Videtur legendum: dextra atque sinistra, lux, inquit, et tenebræ sunt. Epiphanius: και γῶνα δεξιὰ τε και ἀριστερὰ φῶς και σκότος. FABRIC. — Sinistra lux, inquit, sunt. Addit Fabricius: Videtur legendum: dextra atque sinistra lux, inquit, et tenebræ sunt; quæ certa omnino emendatio est, eique præter Epiphanium a Fabricio allatum, suffragatur etiam Corb. cod., in quo legitur: dextra atque sinistra lux, inquit, sunt et tenebræ. Deinde ommissa copula, quemdam. Sic eodem loco recte restituit Fabricius Barcaban pro Barabba; ubi Corb. quoque emendate, de ea specioso nomen Barcaban; editiones verò pessime, Barabham; et cap. 36, ubi in editis occurbat, et ipsam Dominum Judæos esse, re-

posuit ex Cotelario Dominum Judæorum esse. Sic cap. 51, cum in editionibus inepte legeretur μετάνισμον, aut μετανιζολν, uti habet Lugdunensis cæteris deterior, mendum jam pridem in not. ad Clem. Alex. Potteri p. 516 observatum et emendatum, Fabricius quoque advertit ac reddidit μεταγγισμὸν (in Corb. cod., metangestion), ex quo Augustino et aliis Metangestimonite; quare summi viri sedulitas et solertia in restituendo Philastrii textu meritis laudibus prosequenda est. GALEARD

^h Et homines. Hominum nulla hic apud Epiphanium xxv, 5, mentio. FABRIC.

ⁱ Barcaban. Βαρκαββάν. Ita restituit ex Epiph. xxvi 2, Eusebio iv Hist. 7, Hieronymo cap. 21 de Scrip-tor. Eccles., Theodorito, alii quo pro Farraba quem male ingesserant superiores editiones. De suo autem addidit Philastrius quod Prophetas hosce ex virgine illa natos Gnostici lætaverint. FABRIC.

^j Evangelium consummationis. Εὐαγγέλιον τελειώσεως. Epiph. xxvi, 2. FABRIC.

^k Ab Juda traditore. Judaitas appellat pseudo-Hieronymus cap. 8 indiculi hæresium. Consimilem opinionem infra cap. 36 Philastrius noster tribuit Cerintho. Alii Caianis de quibus cap. 2. De recentioribus idem delirium recoquentibus vide, si libet, B. D. Itiglium de hæresiarchis Apostolicæ ætatis diss. 2, p. 115, et Joan. Henricum Ottium Hist. Anabaptistica, p. 267. FABRIC.

^l Scientiæ bonæ. Consilii divini de nostra per Christi mortem salute: cui soli, non autem Judæo referri gratias a nobis, neque proditionem pro causa salutis nostræ habere oportet, cum divina Sapientia, cui malitiam Judæ in bonum finem deflectere placuit, aliis etiam modis consulere salutem nostram potuisset. Præclare hæc in sententiam S. Chrysostomi homilia 82 in Mathæum, p. 854, et homilia 84, pag. 875. FABRIC.

^m Virtutibus in cælo nolentibus pati Christum. Angelorum ipsum sive peccatum aliqui veterum olim putarunt fuisse invidiam in homines, non modo quod ad imaginem Dei essent conditi, sed etiam quod Salvatore Deus missurus peccantibus fuisset, ut docuit B. D. Spenerus in vindiciis germanice editis adversus Danielelem Hartnaccium pag. 19 s. q. Eadem sententia placuit recentiori ætate paulo Sherlogo in dioptra antiquitatum Hebraicarum; ait enim Luciferum rabide tulisse, cum inter magna alia arcana Sacramentum incarnationis futurum rescivisset. FABRIC.

verit, et ^a beati Apostoli sententiam Domini adversus eum confirmaverint edocentes (Act. 1, 18, 25).

XXXV. CARPOCRAS.

Post istum ^b Carpocras nomine surrexit, et ipse dicens ^c Unum Principium, de quo Principio, id est, de Deo, prolationes factæ sint Angelorum atque Virtutum: ^d quæ autem Virtutes ^e deorsum sint, fecerint ^e creaturam istam visibilem ^f ubi nos consistamus. Christum autem dicit non de Virgine Maria, et divino spiritu natum (Luc. 1, 35), sed ^g de semine Josephi hominem natum arbitratur, deque eo natum carnaliter, sicut omnes homines, suspicatur. Qui ^h post passionem, inquit, ⁱ melior inter Judæos vita

integra, et conversatione inventus est, cujus animam in cælum susceptam predicat: ^j carnem vero in terra dimissam æstimat, ^k animique salutem solum, carnis autem non fieri salutem opinatur.

XXXVI. CERINTHIUS.

^l Cerinthus successit hujus errori, et similitudinal vanitatis, docens ^m de generatione itidem Salvatoris ⁿ deque creatura angelorum, in nullo discordans ab eo, nisi quia ^o ex parte solum. ^p Legi consentit quod a Deo data sit, et ipsum ^q Dominum Judæorum esse æstimat, qui Legem dedit filiis Israel. Docet autem ^r circumcidi, et ^s sabbatizare, et ^t Christum nondum resurrexisse a mortuis, sed surrecturum

COD. MS. SANGERMI. LECTIONES VARIANTES.

^a deorum sunt.

^b ubi nos, inquit, consistimus

B ^a de generatione Salvatoris

^b Deum Judæorum cum esse æstimat

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Beati Apostoli. In editione Helmst. vocabulum Apostoli male excederat. FABRIC.

^b Carpocras. Καρποκράς etiam Epiphonio xxvii, sed aliis ut Irenæo, Eusebio, Timotheo presb., Theodoro relictio Carpocrates. Sectatores Epiphonio Καρποκράτσιοι, aliis ut Augustino c. 7, et eidem Epiphonio xxx. 4, Carpocratiani; Nicetæ. Carpocratani. Joan. Frid. Hebenstreitii disert. de hæresi Carpocratianorum Witeb. 1712. Epi-t. posteriorem Petri et Epistolam Judæ Carpocratiani oppositam esse suspicatur Hugo Grot. ad vers. 4, 7. 8. FABRIC.

^c Unum principium. Μίαν ἄνω ἀρχὴν καὶ πατέρα τῶν ὄλων. ἄγνωστον καὶ κατονομαστον. Epiphon. xxvii, 2.

^d Quæ autem Virtutes deorsum sint. Sic non dubitavi scribere pro lectione corrupta, quæ erat in editionibus, quæ autem Virtutes deorum sint. Virtutes deorsum existentes dicuntur Angeli, πολὺ τι ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἀγνώστου ὑποβιβηκότες ἐὶ ἀποστάνας ἀπὸ τῆς ἄνω δυνάμεως ut est apud Epiphonium. Tertulliano dicuntur, Virtutes longe a superiori principali distantes. Ab Irenæo interprete, Angeli multo inferiores ingenito Patre. FABRIC.

^e Creaturam istam visibilem. Τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ. Epiphon. FABRIC.

^f De semine Josephi hominem natum. Epiphon. Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἀπὸ Ἰωσήφ γεννηθῆσαι καθ' ἑαυτὸν καὶ πάντας ἀνθρώποις ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐγενήθησαν. FABRIC.

^g Post passionem. Post superatos et prætervectos perpassionibus exantlatis, angelos κοσμοποιούς. Epiphonius p. 103. ex Irenæo lib. 1, c. 24: Τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς Ἰουδαίων ἔθεσιν ἀνατραφεῖσαν καταφρονήσαι αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεις εὐλαφῆναι δι' ὧν τὰ ἐπι κολάσσει πάθη προσόντα τοῖς ἀνθρώποις δυνήσεται πράξει. ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιούς. FABRIC.

^h Melior. Tertullianus c. 48 ex Carpocras sententia ait, Christum hominem tantummodo genitum, sane præ cæteris justitiæ cultu, vitæ integritate meliorem: hunc apud Judæos passum, solam animam ipsius cælo receptam, eo quod et firmior et robustior cæteris fuerit. FABRIC.

ⁱ Carnem in terra dimissam. Immissam sepulcro, ibique relictam. FABRIC.

^j Animi salutem. Salutem ponit pro immortalitate; itaque ait carnis salutem a Carpocrate negari, quoniam resurrectionem ille inficiabatur, ex quo colligeret, inquit Tertullianus, tentata animarum sola salute, nullas corporis resurrectiones. Ita sæpe idem Tertullianus, libro de resurrectione carnis. Philastrius infra cap. 33, de Valentino, Animam solam salvari, corpus autem hominis non salvari, arbitratur. FABRIC.

^k Cerinthus successit. Carpocrate posteriorem Cerinthum facit etiam Tertullianus, sive quisquis librum

de præscriptionibus appendice locupletavit. Sed Irenæus et Epiphanius et Hieronymus contra Luciferianos Carpocratem licet ante commemorant, tamen tempore priorem non testantur, neque fuisse credibile est, cum Cerinthus Joannis apostoli tempore jam suos errores sparserit, ut præter eundem Irenæum multi tradunt alii, ne dicam Petro, Jacobo et Paulo apostolis jam quæstionem seditionis movisse, de quo infra. FABRIC.

^l De generatione Salvatoris. Josephi et Mariæ filium fuisse Jesum Cerinthus docuit cum Carpocrate, sed in hoc ab illo diversus fuit, quod post baptismum descendisse in eum traderet Christum, adeoque Christum a Jesu divelleret. Vide Irenæum lib. 1 c. 25, Epiphonium xxviii, 1. FABRIC.

^m De creatura angelorum. Hoc est de mundo ab angelis creato, ut præter eundem Irenæum tradunt Epiphanius xxviii, 1, Augustinus c. 8, Damascenus, et alii. FABRIC.

ⁿ Ex parte solum. Vitiose erat editum ex patre, et mox et ipsum Dominum Judæos, pro Dominum Judæorum, ut monuit quædam Coleterius tom. I Monument. p. 765. Ait autem Philastrius Cerinthum ex parte consentire Legi, quod Epiphanius pag. 110, προσέχων τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀπὸ μέρους FABRIC.

^o Legi quod a Deo data sit. Non a Deo summo, sed Deo Judæorum, aliquo ex angelorum numero, a quibus orbis fuerit conditus. Epiphon. . φάσκει δὲ οὗτος νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὑπὸ ἀγγέλων δεδωκότα, καὶ τὸν δεδωκότα νόμον ἵνα εἶναι τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων. Tertull. de Cerintho: Ipsam quoque Legem ab angulis datam perhibens, Judæorum Deum non Dominum (hoc est Deum summum), sed angelum promens. FABRIC.

^p Circumcidi. Vide Epiphonium xxviii, 5, et nostrum infra hoc ipso capite. FABRIC.

^q Sabbatizare. Ita scripsi pro sabbatizari. Fuit autem hoc commune Cerintho cum aliis Judæizantibus Apostolorum tempore, ut sabbata contenderent more Judaico observanda esse, itaque Paulus illud rejiciens monet Colossensens 11, 16: Μήτις ὑμᾶς κρατῶν ἐν μέρι ἰορτῆς ἢ νομηνίας ἢ σαββάτων. FABRIC.

^r Christum nondum resurrexisse. Fallitur S. Augustinus et auctor Prædestinati, qui c. 8. de hæres. ex Cerinthi sententia scribunt Jesum non surrexisse, sed surrecturum. Nam Jesum a Christo (ut jam supra monui) divellens Cerinthus, Jesum surrexisse non dicebatur, sed de Christo illud negabat. Ita perspicue Irenæus lib. 1, cap. 25, post baptismum descendisse in eum figura columbæ..... in fine autem revolasse iterum Christum de Jesu, et Jesum passum esse et resurrexisse: Christum autem impassibilem perseverasse, existentem spiritalem. Itaque nec accurate Epiphanius

annuntiat. Apostolum ^a Paulum non accipit, ^b Judam traditorem honorat, Evangelium secundum ^c Matthæum solum accipit, tria Evangelia spernit, ^d Actus Apostolorum abjicit, ^e beatos Martyres blasphematur. Hic sub Apostolis ^f quæstionem ^g seditionis commovit, dicens debere circumcidi homines, cujus causa contra illum, et hæresim ejus ^h decreverunt ⁱ in suis Actibus Apostoli sententiam, non debere jam

homines Judaismo, id est, circumcissioni, aliisque talibus superstitionis vanæ parere carnalibus, qui de gentibus venientes credebant in Christum Dominum nostrum Salvatorem.

XXXVII. EBION.

^h Ebion discipulus Cerinthi, ⁱ in multis ei similiter errans, Salvatorem nostrum hominem ^j de Joseph natum carnaliter æstimabat, nihilque in eo

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a Apostolis beatis quæstionem

^h Decreverunt in suis Actibus beati Apostoli

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

nus xxviii, 6, eumque secutus Timotheus presbyter apud Cotelerium III. Mous. pag. 588 : *Χριστὸν πεποιθῆναι καὶ ἰσταυρῶσθαι, μὴ ποτὲ ἐγγεῖρθαι, μέλλειν δὲ ἀνίστασθαι ὅταν ἡ καθολοὺ γένηται νεκρῶν ἀνάστασις.* Recens. idem xxviii, 4 : *πεποιθὸτα δὲ τὸν Ἰησοῦν καὶ πάλιν ἐγγεγμένον Χριστὸν δὲ τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα εἰς αὐτόν, ἀπαθὴ ἀναπτάντα.* Neque accurate de Cerintho appendix ad Ferrull. : *Christum ex semine Joseph natum.* Imo debet dicere *Jesum.* FABRIC.

^a *Paulum non accipit.* Epiphanius xxviii, 5 : *τὸν δὲ Παῦλον ἀειτούσι, διὰ τὸ μὴ πειθεσθαι τῇ περιτομῇ ἀλλὰ καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτὸν διὰ τὸ εἰρηκίναϊ Ὅσοι ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαι, τῆς χάριτος ἐξέπισασι. (Epist. ad Galat. v, 4) καὶ, ὅτι ἰὼν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφέλησει. (Ibid. v, 2.)* FABRIC.

^b *Judam traditorem honorat.* Hoc non Cerintho alii tribuunt, sed Cajanis, ut dixi supra ad c. 34. FABRIC.

^c *Matthæum solum accipit.* Neque illud quidem Evangelium integrum, sed tantum quatenus hæresis Cerinthi non refragabatur. Vide Epiphanium xxviii, 5, et xxx, 14.

^d *Actus Apostolorum abjicit.* Hos etiam ab Ebionæis rejectos notat Epiphanius xxx, 16. FABRIC.

^e *Beatos martyres blasphematur.* Cerintho assensit Basilides, qui et ipse prohibebat martyrium, supra cap. 32. Unde autem hoc de Cerintho hauserit Philastrius, non constat, nam in Irenæo et Epiphanio illud non legas. FABRIC.

^f *Quæstionem seditionis.* Narrat Epiphanius triplicem *ταραχὴν*, sive seditionem de circumcissione ritibusque Judaicis servandis motam a Cerintho, antequam suam in Asia hæresin spargeret : unam quidem perturbatis Antiochenis, ad quos Jacobus et cæteri Apostoli rescripserunt Actor. xv, 24; alteram Hierosolymis, cum Petrus a Cornelio reversus esset Hierosolyma, Actor. xi, 2, 3; tertiam itidem Hierosolymis adversus Paulum, Actor. xxi, 28. Eisdem tres *ταραχὰς* Cerintho impingit Timotheus presb. FABRIC.

^g *Decreverunt in suis Actibus Apostoli.* Petio et Jacobo præventibus judicantes *μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἰθῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν.* Actor. xv, 19. Hieronymus Epist. 89, ad Augustin. : *In Cerinthi et Ebionis hæresin dilabimur, qui credentes in Christum propter hoc solum a Patribus anathematizati sunt, quod Legis ceremonias Christi Evangelio miscuerunt, et sic nova confisunt, ut vetera non amitterent.* Omnia fuisse Judaica quæ astruebat Cerinthus, probe notatum Agobardo lib. de Judaicis superstitionibus tom. XIV Biblioth. Patrum pag. 257. FABRIC.

^h *Ebion discipulus Cerinthi.* Tertullianus, sive quisquis auctor appendix ad librum de Præscript. c. 48. Ebionem Cerinthi successorem vocat, cui suffragatur Hieronymus contra Luciferianos pag. 504. Novi esse viros eruditos, qui nullum umquam fuisse Ebionem putant : sed nemo est ex veteribus qui neget, multo qui affirmet existisse ; ut præter Hieronymum pluribus locis, ac Philastrium nostrum, et Tertullianum ipsum cap. 33 de Præscript., Pacianus

epist. 4, Hilarius libris de Trin., Rufinus in Symbolum, Theodoritus lib. II de Hæret. fabul. cap. 4, Cassianus lib. I de Incarnat. cap. 2, et lib. III cap. 5, lib. V cap. 10. Conf. Mosheim. Ohs. sacr. cap. 5, p. 233 seq., dis-ert. ad Hist. Eccles. p. 552 seq.; Buddei Eccles. Apostol. Guil. Washon, *Authentic Records* p. 949 seq., de Ebionitarum commentis disputat, et Ebionitis ascribit Papirum p. 680, 951; Hegesippum p. 950, 952; Clementinas homilias p. 953 seq., nec non Josephum p. 954 seq. Ebionitarum Apologiam scripsit Jac. Ruenferdus diss. de fictis Judaizantium hæresibus. Denique disertè Epiphanius xxx, 2, in pago Cocabe in regione Basanitide habitasse Ebionem testatus, et cap. 17, p. 141, cum monuisset nomen Ebionis Hebraica lingua *pauperem* significare, subjungit : *Ἀλλὰ φύσει τὸ ὄντι Ἐβίων ἐκαλεῖτο. κατὰ προφητίαν οἶμαι ὁ πτωχὸς καὶ τάλας, τὸ ὄνομα ἐκ πατρὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς κεκληρωμένος.* Interpretata Ignatii ad Philadelphenos Epistola c. 6 : *καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος πένης τὴν διάνοιαν ὡς ἐπικαλεῖται Ἐβίων.* Hinc frequens annominatio in veterum scriptis ad paupertatis nomen, ubi de Ebionæis loquuntur : sed hinc neutiquam licet colligere nullum fuisse Ebionem, ex cujus ipso nomine ansam annominatio illius potius sumpsisse credibile est Origenem, cum II contra Celsum p. 56, ait Ebionæos esse *ἰστανόμενος τῆς κατὰ τὴν ἐκδοχὴν πτωχείας τοῦ νόμου*, quod scilicet adhuc hærerent in *πτωχοῖς στοιχείοις* rituum Judaicorum. Sic *πτωχοὶ τῇ διανοίᾳ* Ebionæi dicuntur eidem Origeni IV *περὶ Ἀρχῶν*. et homil. 3 in Genesis, et Eusebio lib. III Hist. Eccles. c. 27, et lib. I de Eccles. Theol. c. 14. Et Ebionæus *πτωχῶν περὶ τὴν εἰς Ἰησοῦν πίστιν* Origeni in Matth. XI, pag. 428, sive *πτωχὸς καὶ ταπεινὸς* de Christo sentiens, ut Eusebii verbi utar lib. III Hist. cap. 27. Ebionis alicujus in Talmude fieri mentionem notavit Joan. Lightfootus tom. II Opp. p. 148. FABRIC.

ⁱ *In multis ei similiter.* Non in omnibus. Neque assentior viris eruditiss., qui apud Irenæum lib. I, cap. 26, de Ebionæis legunt : *Ea autem quæ sunt erga Dominum, consimiliter ut Cerinthus et Carpocrates opinatur.* Nam legendum non *similiter* testatur Epiphanius xxx, 14. Cum enim dixisset Cerinthum et Carpocratem ex genealogia Christi in Evangelio Matthæi probare conatos, Christum e Josephi et Mariæ semine esse procreatum, mox de Ebionitis subjunxit : *οὗτοι δὲ ἄλλα τὰ ἀνασῶνται. illi diversa quædam statuunt.* Deinde docet amputasse eos genealogiam, Jesumque pro mero habuisse homine, Christum vero qui columba specie in eum illapsus fuerit, hominemque se negaverit, quando extensa in discipulos suos manu dixit : *Ecce mater mea et fratres mei.* Matth. XII, 49. FABRIC.

^j *De Joseph natum.* Ex σπέρματος ἀνδρὸς, τούτῳσι Ἰωσήφ. Ebion apud Epiphanium xxx, 5. Eusebius de Ebionæis lib. III Hist. cap. 27 : *Αὐτὸν μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ κοινὸν ἠγοῦντο κατὰ προκοπὴν Ἰησοῦς αὐτὸν μόνον ἄνθρωπον δεδικαιωμένον, ἐξ ἀνδρὸς τε κοινοῦ καὶ τῆς Μαρίας γεγεννημένον.* Similia Theodoritus et alii.

FABRIC.

divinitatis fuisse docebat, sed ^a sicut omnes prophetas, sic et eum gratiam Dei habuisse assererat, non tamen Dominum majestatis, et Dei Patris Filium, cum Patre sempiternum esse credebatur: cum divinæ Scripturæ Dominum sempiternum, ^b cum patre ^c vero æque sempiterno ubique testentur ac prædicent.

XXXVIII. VALENTINUS.

^a Post istum Valentinus quidam surrexit, ^d Pythagoricus magis quam ^e Christianus, vanam quamdam ac perniciosam doctrinam eructans, et velut arithmeticam, id est, ^g numerositatis novam fallaciam,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a vero ac sempiterno ubique testantur

^b Christianus. Nam

^c numerositatis notitiam fallaciam

^d profundum maris et silentium maris et silentium quod

B poetæ vani chaos asserunt edocentes, deque

^e et silentio processisse

^f et de verbo et vita processisse

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Sicut omnes prophetas. In hoc tamen Christum præstare profitebantur, quod ceteri prophetae tantum ex ingenio suo et intellectu sapuerint, Christus verus propheta fuerit. Ita enim puto accipiendum quod ait Epiphanius xxx, 18: Τὸς δὲ προφήτας λέγουσι συνίστασθαι εἶναι προφήτας καὶ οὐκ ἀληθείας... τὸν δὲ Χριστὸν προφήταν λέγουσι τῆς ἀληθείας. Hinc Methudius in Convivio virginum p. 113, de Ethionæis: Ἐξ ἰδίας κινήσεως τοὺς προφήτας λαλασκάναι φιλονεικούντες. FABRIC.

^b Cum patre vera. Ita ut verus Pater Christi Deus sit, et Christus, proprius unigenitus Dei Filius, Rom. viii, 32; Psal. ii, 7; Matth. iii, 17, xvii, 5; Joan. i, 14, 18; iii, 16, 18; Hebr. i, 8.

^c Post istum. Episcoporum Romanorum tempore Hygini, Pii, Aniceti. Hyginus fuit ab A. C. 138, Pius ab A. 150, Anicetus ab A. 153 ad 162. Vide quæ viri docti ad Irenæum iii, 4. FABRIC.

^d Pythagoricus. Item S. Irenæus de Valentinianis ii, 19: Quod autem relinquit in numeros transferre universum hoc, a Pythagoricis acceperunt, primum enim hi initium omnium numeros substituerunt, et initium ipsorum parem et imparem, ex quibus et ea quæ sensibilia et insensata sunt subjecerunt. De hoc Pythagoricorum dogmate vide, si placet, Jamblichem in theologumenis arithmetice, et denarium Pythagoricum Joan. Meursii; et speciatim quod ad Valentinianorum æmula placita attinet Renati Massueti dissert. prævias ad Irenæum p. 28. FABRIC.

^e Numerositatis novam fallaciam. Multos Æonas, Æonum syzygias ac successiones multiplices, de quibus infra. Numerositatem pro multitudine passim legas apud Augustinum, Macrobinum, Orosium, Sidorium, et alios medii sævi scriptores, nescio an etiam apud antiquiores. FABRIC.

^f Fuit in Ecclesia. In Ægypto et Romæ quoad vixit, in Ecclesiæ communione vixit, sive ut ait Tertullianus c. 19 de Præscript. in Catholica doctrina credidit, necdum errores prodidit suis: ut in Cyprum insulam delatus deum hæresin effudit, ut tradit Epiphanius xxxi, 7: Ἐνομήσατο γὰρ πρὸς τοῦτον μέρος ἔχων εὐσεβίας καὶ ὁρθῆς πίστεως ἐν τοῖς προσηρμημένοις τόποις ἐν δὲ τῇ κήτρῳ λοιπὸν εἰς ἔσχατον εὐσεβίας ἐλάλαξεν. FABRIC.

^g Elatior autem factus postmodum. Tertullianus contra Valentinianos c. 6: Speraverat episcopatum Valentinus, quia et ingenio poterat et eloquio. Sed alium ex martyrii prærogativa loci potitum indignatus, de Ecclesiæ authenticæ regulæ abruptit (ut solent animi pro prioratū exciti, præsumptione ultionis accendi) ad expugnandum conversus exiit. Episcopatum quo exiit Valentinus, in Cypro insula fuisse mihi persuadeo. FABRIC.

prædicans, multarumque animas ignorantium captivavit. Et in primis quidem ^h fuit in Ecclesia: ⁱ elatior autem factus postmodum, errore non parvo deceptus est; degensque in Cypro provincia, cepit hoc desinere. Nihil erat aliud apte, inquit, in munda, nisi ^k ^h Profundum maris et ⁱ Silentium, quod ^l poeta chaos asserunt, deque hoc Profundo ^m et Silentio edocens processisse ⁿ Intellectum et Veritatem, de Intellectu autem et Veritate, ^o Verbum et Vitam: ^p de Verbo autem et Vita, ^q Hominem et Ecclesiam: de Homine autem et Ecclesia processisse ^r duodecim ^s Æonas, id est Sæcula: et de

^h Profundum maris. Βυθὸς; Cabbalistis Ensoph, Deus spatium infinitum ab æterno solus implens. FABRIC.

ⁱ Silentium. Σιγή, auctori Prædestinati altum, eius tiefe Stille. Deus in se latens, et nulla re creata manifestatus. Non necesse est ad hanc Valentinii σιγήν re-pexisse S. Ignatium, cum Filium Dei λόγον ἀβυσσὸν οὐκ ἀπὸ σιγῆς προσελθόντα accepit, nihil enim aliud illa verba innuunt, quam æternum fuisse λόγον, neque ullum in Deo ante ipsum præexistisse silentium antiquius. Manichæis etiam hæc de Βυθὸς et σιγῆ Valentinianorum placita tribuit Photius lib. iii contra Manichæos pag. 34, tom. II Anecdotorum Wolfii. FABRIC.

^k Poeta chaos. Accurate si inspicias, aliud est poetarum chaos, aliud Valentinianorum σιγή. Nam chaos poetis rudis indigestaque moles sempiterna materiæ. Valentinianorum σιγή omnem materiam et omnem rem creatam tempore antecessit. FABRIC.

^l Intellectum et veritatem. Νοῦν καὶ ἀλήθειαν, mundum intelligibilem, sive angelos antemundanos Deo conditos, quorum post lapsum sive peccatum demum, secutam Valentiniani putabant mundi visibilibus creationem. Hinc Demurgum esse fructum tabæ, aucti apud Irenæum ii, 35. FABRIC.

^m Verbum et Vitam. Λόγον καὶ ζωὴν, mundum rationabilem hominum ante Christiana tempora.

FABRIC.

ⁿ Hominem et Ecclesiam. Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν, homines in Ecclesiam Christianam congregatos.

FABRIC.

^o Duodecim Æonas. Ex nominibus horum æonum apud Irenæum libro et capite primo, Tertullianum, Epiphanium, aliosque obviis constare potest nihil aliud voluisse Valentinum quam sub angelorum præsidium nominibus varias prærogativas Christianæ conditionis denotare. Similiter decem æonum nomina designant varias virtutes mundi rationabilis, octo denique summorum æonum nomina, præstantias mundi intelligibilis, quam primo genitam æonogenerationem radicem et substantiam omnium nuncupabat. FABRIC.

^p Æonas, id est Sæcula. Dubito Valentinum voluisse per æonas denotare totidem temporum successiones: verius enim est per melonynianum æonas ab ipso signari deos inferiores et angelos in ævo viventes. Vide Cotelerium ad Constitutiones Apostolicas viii, 12, et Grabium ad Irenæum p. 9, Massuetum dissert. prævias ad Irenæum pag. 38 seq. Deus ipse Valentinus τῆς αἰῶνος πρῶτον apud Irenæum, initio libri i: καὶ καλῶς ἐν λόγῳ ὁ αἰὼν Θεός. Plotin. pag. 329: Sæcula etiam pro angelis videtur dixisse Hilarius in de Trin.: Archangeli nocent, Angeli non audierunt, sæcula non tenent.

Verbo et Vita decem Æonas processisse : de Intellectu autem et Veritate , octo Æonas, et esse hanc ^a τριακοντάδα Sæculorum, id est, ^b triginta Æonas. De ogdoade ergo ^c et decade, et duodecade consistere triginta Æonas ^b delirat. Dicit autem Christum a Patre, quem ^c Profundum nomine appellat, ^d ad totius mundi salutem fuisse dimissum, deque celo eum carnem detulisse, ^e nihil autem accepisse de sancta Virgine, sed ut aquam ^e per rivum, ita transisse per eam asseruat. ^f Animam ergo solam salvari, corpus autem hominis non salvari arbitrat.

XXXIX. PTOLEMÆUS.

Alii sunt ^g successores ipsius, Ptolemæus, qui

A doctrinam æque vanam intulit, dicens ^h quatuor esse Æonas, et alios quatuor : novum quid volens commenti falsi decernere, quam Valentinus doctor (jus est ementitus.

XL. SECUNDUS.

Post hunc quidam Secundus nomine, Æonas similiter ⁱ docens factos, ^j asserit tamen infinitos. Christum autem quasi per phantasiam apparuisse, id est, ^j veluti umbram humano generi, et non veram carnem hominis habuisse suspicatur.

XLI. HERACLEON.

Post hunc Heracleon ^k discipulus ipsius surrexit, B dicens : Principium esse Unum, quem Dominum ap-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a triginta æonas ænon. De
^c et decada consistere

ⁱ nihil autem accepisse
^h docens asserit factos infinitos

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Τριακοντάδα Sæculorum. Ita scribendum pro τριακοντάδα inquit Cotelerius (tom. I Monument. Ecclesiæ Græcæ. p. 768. Sic et apud Tertullianum. FABRIC.

^b Delirat. Male priores editiones deliberat. Vide eundem Cotelerium tom. III, p. 629. FABRIC.

^c Profundum nomine. βαθύ, de quo supra. FABRIC.

^d Ad totius Mundi salutem. Dicitur inde Σωτήρ, τελειώτατον κάλλος τε καὶ ἄστρον τοῦ πληρώματος τελειος καρπός ut est apud Irenæum p. 14. FABRIC.

^e Ut aquam per rivum. Epiphanius χχι, 7 : φασι δὲ ἄνωθεν κατενονοχίαι τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλήνος ὕδωρ, διὰ Μαρίας τῆς Παρθένου διελθούσας, μὴδὲν δὲ ἀπὸ τῆς Παρθενικῆς μήτρας ἐληφέναι. Irenæus lib. 1, cap. 7 : εἶναι δὲ τοῦτον τὸν διὰ Μαρίας διαδύσαντα καθ' ἕνα ὕδωρ διὰ σωλήνος ἰδεῖναι, esse autem hunc qui per Mariam transierit quemadmodum aqua per tubum transit. Ita vetus Irenæi interpres. Est qui similiter apud Pbilastrium suspicatur scribendum esse per tubum, quod quia scripserit librarius per rivum, alius non capiens correxit per rivum. Sed nihil mutandum, nam rivus est capalis structiis, Vitruvius viii, 7 : Ductus aquæ sunt generibus tribus, rivis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus. Et fortasse apud Augustinum de Hæresibus c. 44, non per rivum legendum, sed per rivum, aut per fistulam : certe in auctore Prædestinati, qui Augustini solet legere vestigia c. 44 de Valentinianis : Filium nihil assumpsisse de Maria Virgine, sed illum tantquam aquam per rivum aut fistulam sine ulla carnis assumptione transisse. Auctor appendix ad Tertullianum de Præscrip. c. 49 : Spiritale nescio quod corpus de celo deferentem quasi aquam per fistulam, sic per Mariam Virgineam transmeasse, nihil inde vel accipientem vel mutantem. FABRIC.

^f Animam solam salvari. Corporis huius resurrectionem negabant Valentiniani, ut constat ex eadem appendix ad Tertull. de Præscrip. cap. 49, τῶν δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπαρνούσας, inquit Epiphanius χχι, 7. Animam salutem pro immortalitate dixit noster etiam supra c. 55. FABRIC.

^g Successores ipsius. Non ad Ptolemæum solum, sed etiam ad Secundum et alios deinceps; proximis maxime capitibus, commemoratos refer Heracleonem, Marcum, Colorbasum. FABRIC.

^h Quatuor esse æonas, et alios quatuor. Intellige præter et ante illos æonas triginta, quas posuerat Valentinus. Ita auctor appendix ad Tertull. c. 49 de Ptolemæo et Secundo : Cum Valentinus per omnia consequitur : in illo solo differunt, nam cum Valentinus æonas tantum triginta finisset, isti addiderunt alios complures : quatuor enim primum, deinde quatuor

quatuor aggregaverunt. Irenæus lib. 1, cap. 5 (41 edit. Massueti) : Alii autem rursus ipsorum primam et archgonon octonationem his nominibus nominaverunt, primam proarchon, deinde aennoeton, tertiam autem arrheton, et quartam araton. Et de prima quidem proarche emissum esse primo et quinto loco archon, ex aennoeto secundo et sexto loco acatalapion, et de arrheto tertio et septimo loco anouomaston; de aratone autem quarto et octavo loco agenneton. Pleroma hoc primæ ogdoadis. Has voluit Virtutes fuisse ante Bython et Sigen, ut perfectorum perfectiones apparent. Hæc Irenæi verba Ptolemæi sententiam exponunt. Deinde cap. 6 (Massuet. 12) idem Irenæus notat quosdam Ptolemæi discipulos alia insuper commenta placitis magistri sui adjunxisse. Hi vero qui sunt circa Ptolemæum scientiores, duas conjuges habere eum Bython dicunt, quas et dispositiones vocant, Ennoean et Thelesin, etc. Tertullianus cap. 33 contra Valentinianos : Exstiterunt enim de schola ipsius discipuli super magistrum, emendatores Ptolemæi, qui duplex conjugium Bytho suo affingerent, cogitationem et voluntatem. Minus accurate Epiphanius χχι, 4, ipsi hoc tribuit Ptolemæo, ut Massuetus pag. 49, diss. præviat. In Irenæum pulchre observavit. Cum Epiphanius S. Athanasius III contra Arianos, p. 108 editionis Montfauconianæ : Πτολεμαῖος γὰρ ὁ Οὐαλεντινίου ἔφη δύο ζυγούς ἔχειν τὸν Ἀγέντων, ἐνοίαν καὶ θέλησιν, καὶ πρῶτον ἐνενοήσεν, εἰτα ἐθέλησεν, καὶ ἄπειρ ἐνενοήσεν οὐκ ἐδύνατο προβάλλειν εἰ μὴ ὅτι ἡ τοῦ θελήματος δύναμις ἐπερίεντο. FABRIC.

ⁱ Asserit tamen infinitos. Hoc apud alios scriptores non invenio, qui de Secundo hæretico mentionem faciunt, ut Epiphanius et Damascenus hæresi c. 32, Augustinus et auctor Prædestinati c. 42, Theodorus lib. 1 de hæreticis fabulis c. 8, Tertullianus contra Valentinianos c. 38, et auctor appendix ad Tertull. c. 49, et antiquior his omnibus Irenæus lib. 1, c. 5. Tamen ab hæreticis quibusdam ἀπίστους æonas induetos fuisse constat ex Constitut. Apostol. vi, 8. FABRIC.

^j Veluti umbram. Supra pag. 29, 31, 32. Hinc carnem Christi a Secundo negari scribit Damascenus. FABRIC.

^k Discipulus ipsius. Non multum tribuendum huic testimonio existimo, neque inde constare puto quod Heracleon vere Secundi fuerit discipulus, vel Marcus (de quo infra capite proximo) Heracleoni successor. Nam apud Epiphanium Colorbasum Marco, Heracleon Colorbaso subicitur. Vicissim Secundum Heracleoni, et magum Marcum Secundo subicit Tertullianus contra Valentinianos c. 4. FABRIC.

pellat, deinde ^a de hoc natum aliud, deque his duobus generationem multorum asserit Principiorum, cum suis itidem delirans doctoribus.

XLII. MARCUS.

Marcus autem quidam post istum ^b successor ejus, numerum et mensuram, et calculum, rationem etiam ^c computationis faciens litterarum, quasi verisimilis et cujusdam rei novæ inventor, cum æstimaret a quibusdam se posse laudari, non in parvam itidem erroris incurrit amentiam; dicit enim ita: viginti quatuor litteræ sunt, quæ perfectionem habent omnium rerum. Propter quod et Christus, inquit, dicebat: *Ego sum* Δ et Ω (*Apoc.* 1, 8). Dicebat etiam quod in postremo tempore Christus ^d descendit ad Jesum in figura et similitudine columbæ; et ^e Christum ^f ipsum columbam esse docebat, quæ descendit, inquit, ad duodecim *Æonas*, id est, ad duodecim Apostolos, et unum ex eis cecidisse, id est, Judam æstimabat. Christum autem ^f putative dicit apparuisse, et ^g passum fuisse quasi per umbram, non tamen vere passum corpore arbitrator.

XLIII. COLORBASUS.

^h Post hunc ⁱ Colorbasus similiter in litteris et

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ ipsam columbam esse dicebat
² passum arbitratorum.
³ post hunc Colorbasus qui similiter
⁴ neque in ipsius... vera

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a De hoc natum aliud. Immo ex illa monade duo. Auctor appendicis ad Tertull. c. 49: *Introducitur imprimis illud fuisse quod pronuntiat, et deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos æonas. Deinde introducit totum Valentinum.* Confer quæ de Heracleone Epiphanius, et Damascenus hæresi 36, Augustinus, et Prædestinati auctor c. 16. Cum Valentino etiam negavit gratiam et veritatem fuisse in Loge. Vide Photii *Amphilochia*, cap. 246 et epist. 134. FABRIC.

^b Successor ejus. Vide quæ ad caput superius annotavi. Hunc Marcum cum Marco longe juniore Priscillianista confundit S. Hieronymus epist. 29, et ad Isaie lxxiv, ut notavit Cotelierius ad Constitut. Apostol. vi, 8. FABRIC.

^c Computationis litterarum. Copiose de his Marcigerris Epiphanius hæresi 34, ex Irenæi lib. 1 cap. 10 seq., et Viri docti ad Irenæum. FABRIC.

^d Descendit. Ita scripsi pro *descendet* quod erat vitiose in prioribus editionibus. FABRIC.

^e Christum columbam. Hoc probabat Marcus ex eo, quod ex litteris Græcis vocabuli *περιστέρα*, quæ columbam significat, prodit numerus 801, idem quem reddunt litteræ α et ω . Vide Irenæum Grabii pag. 68 et 71. FABRIC.

^f Putative. Supra cap. 32. FABRIC.

^g Post hunc Colorbasus. Ita apud Philastrium esse legendum pro C. Bassus, jam pridem Latinus Latinus recte annotavit. Apud Nicetum iv, 7, male *Colorbasus*. Cæterum non post Marcum fuisse, sed eisdem prævisse Colorbasum contendit Henr. Dodwellus diss. ad Irenæum p. 326 seq. Neque post semper temporis est nota; sed ut apud Græcos *μῦθα*, idem sæpe est quod *πρæter*. FABRIC.

^h Vitam omnium hominum. Auctor Prædestinati c. 45 de Colorbaso: *Vitam omnem hominum in septem stellis esse positam affirmabat, et has esse septem Ecclesias et septem Candelabra aurea conabatur astruere.* FABRIC.

ⁱ Cerdon. In Vita Stephani junioris *κερδωνας* tom. IV *Monumentor.* Cotelierii p. 441. In Sophronii Epi-

A numero elementorum astrorumque septem, ^b vitam omnium hominum, et generationem consistere assererat, non in Christi majestate et potentia, neque ^c in ipsius carnali præsentia veram hominum sperari salutem advertebat.

XLIV. CERDON.

^d Cerdon autem quidam surrexit post hos, pejus suis doctoribus prædicans, qui cum venisset Romam de Syria, ausus est dicere ^e duo esse Principia, id est, unum Deum bonum, et unum malum: et Deum quidem bonum, bona facere et malum mala. Jesum autem Salvatorem ^f non natum asserit de Virgine, nec apparuisse in carne, ^g nec de cælo descendisse, sed putative visum fuisse hominibus, qui non videbatur, inquit, vere, sed erat umbra: unde et putabatur ^h a quibusdam pati, non tamen vere patiebatur.

XLV. MARCION.

Marcion autem discipulus ejus, genere ^a Ponticus, de civitate Sinope, ^b urbem Romam devenit, ibique degens sceleratam hæresin seminabat, atque interrogans presbyteros sanctos Ecclesiæ catholicæ, sensus sui ^c eis errorem mortiferum propinabat, dicens ita: ^d Quid est quod in Evangelio, dicente Domino

- ^a eis errores (*pro erroris, e pro i sæpissime*) mortiferi proponebat
^e Quid est, inquit, quod

stola *κέρδων ἀκρίδων*. Idem III, p. 627, ut infra c. 53: Noetus *ἀκρίδων*. FABRIC.

ⁱ Duo Principia. Gennarius de Ecclesiast. dogmatibus c. 52: *Vel cætera istorum origiginis sive ordinis pestes, quæ duo Principia sibi ignota introducunt, ut Cerdon et Marcion: vel contraria, ut Manichæus, etc.* Sed non dubium est Cerdonem quoque duo Principia pugnantia inter se ac contraria statuisse, unum bonum, et alterum sævum. Bonum superiorem; sævum hunc, Mundi creatorem, append. ad Tertull. de præscript. c. 51. FABRIC.

^k Non natum asserit de Virgine. Non de virginitate Mariæ, sed de veritate nativitatis hoc accipiendum quam tantum umbratiliter et *κατὰ δόξαν* factam Cerdo existimabat. Epiphanius xli, 1: *μη εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεννημένον ἐκ Μαρίας, μηδὲ ἐν σαρκὶ γεννηθῆναι: nec ex virgine natum, sed omnino nec natum;* appendix ad Tertull. Vide Christiani Kortbaldi notas ad Justinum, p. 53. b seq. FABRIC.

^l Nec de cælo descendisse. Quæ Valentini et Apellis erat opinio. FABRIC.

^m Ponticus. Vide Is. Vossium p. 34, ad Catullum, et B. Doctoris mei Tho. Ittigii diss. de hæresiarchis, D p. 135. FABRIC.

ⁿ Urbem Romam devenit. Ante sæculi secundii medium. Confer Blondellum de Episcopis p. 19 seq. FABRIC.— *Urbem Romam devenit ante sæculi secundii medium.* De Marcione sermo est, de quo Lambertus quoque Danæus ad August. de Hæres. cap. 22: *Venit Romam, quemadmodum lib. 1 adversus eum scribit Tertullianus, sub Antonino Pio, circa annum a Christo passo 115, sub Higinio, ut ait Platina; Tertullianus, sub Eleuthero. Cæpit autem post Cerdonem innotescere illius hæresis sub M. Antonino Philosopho imperatore, et Aniceto pontifice Romano circa annum a passo Christo 135, quamquam Clemens lib. vii Strom. vult adhuc eo ipso tempore vixisse Romæ Valentinum hæreticum, quem jam senem Marcionem juvenem viderit.* Plura hoc in loco Danæi errata animadvertit Bælius Diction. Crit. in *Marcionites*. GALEARD.

^a scriptum est : *Nemo pannum rudem mittit in vestimentum vetus, neque vinum novum in utres veteres, alioquin¹ rumpentur utres, et effundetur vinum* (Matth. ix, 16)? ^b Et iterum : *Non est arbor bona, quæ faciat malum fructum, neque arbor mala quæ faciat bonum fructum* (Matth. vii, 8). Deque hoc accipiens interpretationem a sanctis presbyteris, non acquiescebat veritati, sed magis Cerdonis sui doctoris firmabat mendacium, et isti similiter ^c unum Deum bonum, et unum malum annuntians; Christum autem ^d putative apparuisse, id est, quasi per umbram, et passum eum fuisse umbratiler, non tamen in vera carne credebatur. ^e Secundum Lucam autem Evangelium solum accipit, non Evangelia, ^f nec ^g Epistolas Pauli apostoli, nisi ad Timotheum, et Titum : quæ enim de Christo ^h dicunt, ut de Deo vero, præterit; ⁱ quæ autem quasi de homine dicunt Scripturæ, ea

accipit capitula, et ^k neque Christum judicem esse omnium confitetur. Qui devictus atque fugatus ^l a beato Joanne Evangelista, et a presbyteris de civitate Ephesi, Romæ hanc hæresim seminabat.

XLVI. LUCANUS.

¹ Lucanus ¹ post istum quidam, similia Marcioni statuens ac decernens, ut ille doctor ipsius Marcion, est in omnibus eminentus.

XLVII. APELLES.

Fuit Apelles ⁱ discipulus ejus, similia in quibusdam Marcioni prædicans, qui interrogatus a quibusdam, ² quoniam modo de fide sentiret, respondit : ^k Non mihi opus est discere a Marcione, ut duo Principia asseram coeterna : ego enim Unum Principium esse prædico, quem Deum cognosco, qui Deus fecit angelos, fecit etiam alteram Virtutem, ^l quem Deum scio esse secundum, qui et Virtus

COD. MS. SANGERMI. LECTIONES VARIANTES.

¹ rumpuntur utres et effunditur
² Epistolas beati Pauli
³ dicunt, de Deo vero præterit

¹ Lucanus quidam post istum similia
² quomodo

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Scriptum est. In S. Archelai disp. cum Manete p. 33 : *Sicut si assummentum panni rudis assuat quis vestimento veteri, major scissura fit : ita etiam corpus si præclarissimo operi associatum fuerit, interiret.* FABRIC.

^b Et iterum. Eodem dicto abusus Manes ad duo Principia ingeunda. Vide Epiphanium tom. I, p. 623. Ante Manichæum etiam Legem, Prophetasque Marcion condemnabat, ut testatur Augustinus lib. I contra Adversarium Legis et Prophetarum, cap. 4. FABRIC.

^c Putative apparuisset, et unum malum annuntians. Ad hunc Marcionis et Manichæorum errorem facit locus eximius Gaudentii serm. 7 in Exod., pag. 74 edit. Parav. : *Quod si Marcion et Manichæus mervissent advertere numquam profecto dixissent unum quidem Deum novi Testamenti bonum, alium vero malum, qui per Legem veterem sit locutus. Ausi sunt et in supradicta Lege Azymorum ascribere ei sævitiam, dicentes hominis animum disperdi propter fermentum panis, quo nihil possit esse crudelius.* De hac Dei sævitia inter Marcionis et Manichæi errores, nihil habet Philastrius, quomodo neque quod Deus novi Testamenti bonus, Veteris vero malus ab iis dictus fuerit; utrunque autem nos docet Gaudentius qui commode hoc loco a Fabricio in suis ad Philastrium notis recenseri poterat. GALEARD.

^d Putative apparuisse. Provocavit Marcion inter alia ad locum Philii p. II, 7, ubi Christus dicitur *ὁμοιωματι ἀνθρώπων γενόμενος*; ad quem locum inspicere, si placet. Theophylactum : Chrysostomum etiam homil. 83, ad Matthæum pag. 863, 865. FABRIC.

^e Secundum Lucam Evangelium. Sed variis modis mutilatum, atque, ut videtur, sine Lucæ nomine præfixo, ac præmissis Marcionis antithesibus. Vide Tertullianum contra Marcion. iv, 4; Irenæum I, 29, III, 41; Origenem II contra Celsum, p. 77, et in Philocalia c. 5; Epiphani. XLII, 10 serm., et Nicetam IV, Thesauri orthodoxæ fidei c. 10. Ut in aliis ita hac quoque in parte Cerdonis magistri sui vestigiis Marcio instituit, de quo appendix Tertulliani de præscript. cap. 51 : *solum Evangelium Lucæ, nec tamen totum recipit.* FABRIC.

^f Nec Epistolas Pauli, nisi. Immo Epistolas Pauli cæteras receptas, solas illas ad Timotheum ac Titum repudiatas a Marcione, constat e Tertulliano v contra Marcion. c. 20, Hieronymo, Epiphano. FABRIC.

^g Neque Christum judicem omnium. Ideo repudiavit Marcion Epistolas ad Timotheum, in quarum posteriore diserte scriptum IV, 1, *Jesum μόνοντα κρίνεν ζώντας και νεκρούς.* FABRIC.

^h A beato Joanne Evangelista. Quomodo fieri potest, inquit Latinus Latinus, ut Marcion Cerdonis discipulus, Joannis Apostoli tempore cognitus esset, cum nec Cerdon ante Hyginum (qui fuisse Romæ episcopus creditur ab A. C. 138 ad 150), nec Marcion ante Anicetum (ab A. 150 ad 174), cognitus fuerit, ut Irenæus, Tertullianus, et Cyprianus docent. FABRIC.

ⁱ Lucanus. Hic Lucianus dicitur Epiphano, et Damasceno hæresi 45, et Nicetæ IV Thesauri orthodoxæ fidei c. 15. Diversus a Luciano Arianorum martyre a quo *Lucianistæ*. Cæterum a Rhodone apud Eusebium v Hist., c. 13, sub *Λύκου Ποντικού* nomine non Lucanum, ut volebat Baronius ad A. C. 146, sed Lucani magistrum Marcionem intelligi, bene notavit B. Ittigius p. 136, diss. de hæresiarchis. Meminit Lucani præter Tertull. c. 2 de Resurrect. et c. 51 de Præscript. Origenes II contra Celsum pag. 77 : *Μεταχαράξαντας δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἀλλοῦς οὐκ οἶδα ἢ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος καὶ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, οἵμαι δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Λουκιάνου.* FABRIC.

^j Discipulus ejus. Non Lucani, sed Marcionis intellige, quem institutorem et præformatorem Apellis vocat Tertullianus c. 30 de Præscript. Origenes contra Celsum p. 267 : *ὁ Μαρκίωνος γνῶριμος Ἀπελλῆς*; homil. 2 in Genesim : *Apelles discipulus quidem Marcionis, sed alterius hæreseos magis quam ejus quam a magistro suscepit, inventore existit. Is dum assignare cepit scripta Mosis nihil in se divinæ sapientiæ, nihilque sancti Spiritus continere, exaggerat hujusmodi dicta, etc.* Lucani *συσχολαστὴν* Apellem vocat Epiphanius tom. I, p. 380. FABRIC.

^k Non mihi opus est discere. Ita recte pro *dicere*, quod erat in editis, emendavit Cotelerius tom. I Monument. p. 772. FABRIC.

^l Quem Deum scio esse secundum. Sic bene iterum Cotelerius pro eo quod habebant editi : *quem Deum scio esse. Secundum qui et virtus Dei est quæ fecit illum.* Item de Apelle tradunt Epiphanius, et Damascenus hæresi 44, Augustinus, et auctor Prædestinati c. 22, Joan. Zonaras apud Coteler. tom. III Monument. p. 470 : *Ἐστὶν τὸ θεὸν ὁμολογεῖ ἀνότατον, τὸν ἑα δὲ ἕτερον πεποινημένα αὐτῆς φησιν, etc.*

Dei est, ¹ quæ fecit illum. Hic autem Deus qui fecit mundum, non est, inquit, bonus, ut ille qui fecit illum; subjectus aut est Deo illi, a quo et factus est iste, qui et nutui et jussioni et ^a præceptis pareat illius in omnibus: cujus ^b Ariani nunc consortes sunt atque fautores, sic prædicantes atque sentientes. Dicit autem Christum ^c in carne apparuisse, non tamen ^d sicut Valentinus de cælo ^e carnem desumpsisse. Ait etiam ^e post Passionem non carnem surrexisse, sed ^f de quatuor ^g elementis, quæ de mundo acceperat, eaque in terram dimisisse, ^h ipsum in cælum sine carne ascendisse asserit. ⁱ Sub Apostolis itaque hæc fuerunt hæreses per ordinem.

XLVIII. ^b TATIANUS.

¹ Post Decii autem persecutionem fuit ² Tatianus quidam discipulus sancti Iustini martyris, qui recessit a veritate ¹ post passionem ipsius: doctrinamque ² tanti ac tam beati martyris, et magistri contempsit in omnibus, dicens ³ *Æonas quosdam de cælo fuisse prolatos. Addeas etiam hæc*: ⁴ *Adami*

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ quæ fecit mundum
² carnem deposuisse
³ elementis, id est de sicco, calido et frigido accepisse Christum, et in resurrectione iterum reddidisse elementis

quæ de mundo
⁴ ipsum autem in Cælum
⁵ Tacianus autem discipulus S. Iustini
⁶ tanti sancti ac beati

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Præceptis pareat illius in omnibus. Hoc contra Apellis mentem additum est a Philastrio. Nam Apellis sententia fuit inferiorem Deum, quem summus ille produxerat, ab eisdem bonitate per malignitatem defecisse. Ita diserte Epiphanius, Augustinus, et alii. Auctor Prædestinati c. 22: Apelles Unum fatetur Principium, hoc est bonum, et ab ipso factum alterum, id est ab ipso Uno Principio alterum factum est. Quod cum malignum esset inventum, a bono abjectum est: abjectum vero a bono Principio hoc Principium quod malignabatur contra boni Principii voluntatem, in sua malignitate mundum fecit.* FABRIC.

^b *Ariani nunc consortes.* Tantum in eo cum Apelle sentiebant Ariani, quod secundum Deum priore inferiorem introducerent, in cæteris omnibus longe ab illius hæresi alieni. FABRIC.

^c *In carne apparuisse.* Quam non per nativitatem ex matre, verum ex quatuor elementis mutuatus sibi aptasset. Vide Tertullianum de carne Christi c. 6, et contra Marcionem III, cap. 11. Idem Tertullianus hæc Apellis commenta pluribus oppugnaverat in libro contra Apellejanos, quem desideramus. FABRIC.

^d *Sicut Valentinus.* Supra cap. 38. FABRIC.

^e *Post Passionem non carnem surrexisse.* Statuit Apelles carnem a Christo in sepultura relictam, ut in elementa a quibus petita erat iterum dissiparetur. Tangit hanc Apellis opinionem etiam Greg. Nazianzenus epistola 1, ad Cleodionum. Vide Joan. Pearsonium ad Symbolum Apostol. pag. 480 edit. Latinæ.

^f *De quatuor elementis, quæ de mundo acceperat.* Sic legit Hamburgensis editio, cui cæteræ quoque editiones concinunt, sed profecto nullo sensu, quamvis de mendo tam aperto nihil omnino monnerit celeberrimus Fabricius; at Corb. cod. opportune locum supplet: *de quatuor elementis, id est de sicco (addendum fortasse humido, quod in ms. deest), calido et frigido accepisse Christum, et in resurrectione iterum reddidisse elementis quæ de mundo acceperat.* Eodem modo cap. 120 loquitur noster: *Diversa temperamenta statuta sint, ut calidum, frigidum, siccum et humidum quatuor angulis sæculi, quod male habent editiones. Sic paulo supra hoc eodem cap. 47, virtus Dei est quæ fecit illum perperam legunt præter Hamburgensem, Basileensem et Lugdun. editio; sed recte Corb. cod., virtus Dei est quæ fecit mundum; deinde in Basileensi et Lugdun. editione, subjectus autem est Deo illi, quod in Hamburgensi minus bene, subjectus autem est Deo illi. Ab illo Apellis errore, quo Christum docebat reddidisse quatuor elementis ea quæ de mundo acceperat, ut tradit Philastrius hoc cap. 47, non valde abludivit Virgilius ubi de Pallante Æneid. XI, 51:*

Nos juvenem exanimatum et nil jam cælestibus ullis Debentem:

ad quem locum ita Servius: *Vini supererum sunt, mortui ad inferos pertinent, ut in XII:*

Vos, o mihi mones

Este boni quosiam superis averas voluntas.

Superis autem debemus omnia donec vivimus, id est quia ut dicunt physici, cum nasci cœperimus, sortimur a Sole spiritum, a Luna corpus, et Marte sanguinem, a Mercurio ingenium, a Jove dæderium, a Venere cupiditates, a Saturno humorem, quæ omnibus singulis reddere videntur extincti. GALEARD.

⁵ *Sub Apostolis. Latius hoc accipiendum etiam post Apostolorum tempora. Verba autem quæ hinc in editis tanquam novus titulus præmittentur proximis capitibus: Catalogus hæreseon quæ sub Apostolis existerunt, merito utpotentioma, atque hoc loco penitus inepta expunxi.* FABRIC.

⁶ *Tatianus.* In edit. Basileensi Sicardi, Tacianus, cui consonat Corb. codex. Tatianos ab Enderatitibus minime discernit Isidorus VIII Orig. 8, dum ait: *Tatiani a Tatiano quodam vocati, qui et Enderatitæ dicitur, quia abominantur carnem.* Epiphanius autem Tatianos et Enderatitas ita distinguit, ut Enderatitas Tatiani schismaticos dicat, narrante Augustino de Hæres. cap. 25. De Enderatitibus Philastrius cap. 73. GALEARD.

⁷ *Post Decii.* Sive Philastrii, sive (quod libenter credo) librarii hæc est hallucinatio, centum fere annis Decii persecutionem, quæ A. C. 250, Christianos affligebat, Tatiani hæresis antecessit. Igitur pro Decii Allatius ad Eustathium Antiochenam pag. 7 legit Adriani. Propius fuerit *Adrii.* FABRIC.

⁸ *Post passionem ipsius.* Μετά τὴν τοῦ ἁγασταίου πάλαιον, Theodoret. lib. 1, c. 20 de Hæreticis fabulis; ὅτι δὲ ἐτελεύτη Ἰουστίνος ὁ ἄγιος, etc., Epiphanius. XLVI, 1; Μετά τὴν ἐκείνου μαρτυρίαν, Irenæus lib. 1, cap. 31. Martyrium obiit S. Iustinus A. C. 150, Antonini Pii duodecimo. FABRIC.

⁹ *Æonas quosdam.* Prolationes fabulosas sæculorum vocat Augustinus hæresi 25. In hac parte cum Valentino sensisse Tatianum, notatum Irenæo lib. 1, c. 31, unde ab auctore appendicis ad Tertull. de Præscript. cap. 51, totus secundum Valentinum sapere traditur. FABRIC.

¹⁰ *Adami non salvari.* De hac Tatiani opinione vide B. Ittigium de hæresiarchis p. 206 seq. Samuelis Andreae diss. de salute Adami, et Vossii theses theologicas diss. 2, Theol. II, p. 50. Tatianum egregie confutavit S. Irenæus lib. III, cap. 34, 35, 36. FABRIC.

patrem nostrum protoplastum non salvari; Æonas autem nuntians sicut Marcion deliravit. Qui etiam generationem hominum exsecratur, et jus nuptiarum legitimum abjicit, idque juris a Deo statutum non confitetur.

KLIX. CATAPHRYGES.

Alii autem post istos surrexerunt Cataphryges, in Phrygia provincia habitantes, isti Prophetas et Legem accipiunt, Patrem, et Filium, et Spiritum confitentur, carnis resurrectionem exspectant, quæ et catholica Ecclesia prædicat. Quosdam autem suos prophetas, id est, Montanum nomine, et Priscillam, et Maximillam annuntiant, quos neque Prophetæ, neque Christus nuntiavit. Addunt etiam plenitudinem sancti Spiritus non per Apostolos Christo dante fuisse concessam, sed per illos suos pseudo-

prophetas æstimant impartitam, et separant se a catholica Ecclesia per illos suos pseudoprophetas, et falsos doctores. Hi mortuos baptizant, publice mysteria celebrant, Pepuzam villam suam, quæ sic dicitur in Phrygia, Jerusalem appellant, ubi Maximilla, et Priscilla, et ipse Montanus, vitæ tempus vanum, et infructuosum habuisse dignoscuntur. Ubi et mysterium Cynicorum, et infantis exsecranda celebratur impietas. Dicunt enim eos de infantis sanguine in Pascha miscere in suum sacrificium, suisque ita ubique emittere perniciosis et falsis satellitibus.

L. THEODOTUS.

Post istos Theodotus quidam Byzantinus genere, denegator Christi Dei nostri in persecutione extitit Salvatoris, qui cœpit dicere, docens ita: Communis

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ Apostolos beatos Christo
² propter illos suos prophetas... Pepugam
³ suisque ita emittere perniciosis satellitibus.

- ⁴ Dei in
⁵ Communis inquit homo... negavit

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Sicut Marcion. Immo sicut Valentinus. Nihil de Æonibus supra, c. 43, in Marcione Philastrius. FABRIC.

^b Generationem hominum. παιδοποιῶν cum nuptiis detestatos Encratitas testis Clemens Alex. 1. Strom. pag. 225. Confer quæ ex Irenæo Eusebius IV, 29. Hist.

^c Cataphryges. Montanistæ a Phrygia velut patria erigine οἱ κατὰ Φρύγας dicti, etiam Φρύγες, et Epiphanius Φρυγισταί. Nazianzenus Orat. 14, p. 224, ἡ Φρυγίαν εἰς ἐπὶ καὶ νῦν μανία. FABRIC.

^d Prophetas et Legem accipiunt. Epiphanius XLVIII, 1: Πᾶσαν γραφὴν δέχονται, παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην. FABRIC.

^e Patrem, Filium, et Spiritum sanctum confitentur. Idem Epiphanius: Περὶ δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμοίως φρονοῦσι τῇ ἐγὼ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Satis hoc patet etiam ex Tertulliani, jam Montanistæ scriptis. Igitur quod Sabellii errore Montanistæ veteres quidam impingunt, nec Montano ipsi, nec universæ sectæ tribuendum, sed paucis quibusdam ex Montani schola, a magistro ipso hac in parte dissidentibus. FABRIC.

^f Resurrectionem exspectant. Epiphanius, καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμοίως λέγουσι. Egregie hoc etiam dogma singulari de resurrectione carnis libro propugnavit Tertullianus, jam Montani discipulus: cujus prophetiam novam de paraclete inundante, laudat capite ult. et cap. 11, de quibus luculenter per prophetidem Priscam: Carnes sunt, et carnem oderunt. FABRIC.

^g Montanum, Priscillam, et Maximillam. Tertullianus contra Praxeam c. 1: Nam idem tunc (Praxeus) episcopus Romanum (Victorem circa A. C. 198) agnoscentem jam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, et ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiæ et Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis prophetis et Ecclesiis eorum asseverando, et prædecessorum ejus auctoritates defendendo, cogit et litteras pacis revocare jam emissas, et a proposito recipiendorum charismatum cessare. Idem c. 9 libri de anima: Est hodie soror apud nos revelationum charismata sortita, etc. Diligenter ut solet et eruditè de jactatis hisce prophetiis Tillemontius tom. II Memor. Eccles. p. 419 seq. Vld. Didymum in Catena ad Actor. x, 10, tom. IV anecdotorum Wolffii p. 49 seq. FABRIC.

^h Plenitudinem sancti Spiritus. Promissionem de Spiritu sancto impertiendo a Christo datam, Montanistæ negabant representatam ad plenum in effusione facta super Apostolos Actor. II, sed perfectio-

rem ejus exhibitionem impletam in Montano, Priscæque, et Maximilla, at deinceps nullos amplius sperandos prophetas. Maximilla apud Epiphanium XLVIII, 2: Ὅτι μετ' ἐμὲ προφήτις οὐδέτις ἔσται, ἀλλὰ συντάξια. Post me nulla amplius erit prophetia, sed jam finis ac perfectio. FABRIC.

ⁱ Mortuos Baptizant. Vide Vossium de baptismo disp. XII. Thes. 2, p. 459 seq., qui ab hoc Montanistarum abusu recte distinguit alterum Cerinthianorum et Marcionitarum vivos pro mortuis baptizantium, de quo Grotius ad I Cor. xv, 29, et Wilhelmus Wall. in historia pædobaptismi, Anglice edita p. 259 seq. FABRIC.

^j Publice mysteria celebrant. Epiphanius XLVIII, 14: de Pepuza Cataphrygum sermonem faciens: Ὅθεν ἀπερχόμενοι μυστήρια τινα ἐπιτελοῦσιν ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἁγιάζουσιν, ὡς ὑπολαμβάνουσιν. FABRIC.

^k Pepuzam. Male in superioribus editionibus Pe-puram. Epiphanius XLVIII, 14: Τρωῶσι δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ τόπον τινὰ ἐρημον ἐν τῇ Φρυγίᾳ, Πέπουζαν ποτε καλουμένην πόλιν, νῦν δὲ ἡδρασμένην καὶ φασιν ἐκείσε κατεῖναι τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Pepuziani, de quibus XLIX, 1. FABRIC.

^l Mysterium Cynicorum. Al. scenicorum: sed putem legendum Cynthianorum, idque scriptum pro Quintilianorum. Epiphanius XLVIII, 14: Ἐν τῇ συζύγῳ ταύτης αἰρέσεως τῆς τῶν Κυνέτιλιανῶν εἶδον Ἡρισκίλιανῶν καὶ Πεπουζιανῶν καλουμένην δεῖνόν τι καὶ ἀβέβαιον ἔργον φασὶ γίνεσθαι. παιδα γὰρ κομιδῇ νήπιον κατὰ ἰορτὴν τινα δι' ὅλου τοῦ σώματος κατακεκτωνῶντες ῥαφίσι χαλκαῖς, τὸ αἷμα αὐτοῦ προσπορίζονται ἑαυτοῖς εἰς ἐπιτέλεισιν δῆθεν θυσίας. FABRIC.

^m Theodotus Byzantinus. Coriarius hic est, diversus a Theodoto Montanista, de quo Asterius Urbanus apud Eusebium v, 16, et a Theodoto Trapezita auctore Melchisedecianorum, de quo infra ad c. 52. De Theodoto Coriario B. Itigius de heresiarchis p. 29 seq., cui junges Pearsonium parte II Vindic. Ignatii p. 25, et in operibus posthumis p. 147 seq. et que notavi ad S. Hippolytum contra Noetum tom. II, p. 7. FABRIC.

ⁿ In persecutione. En erubescendam causam ereptæ Christo divinitatis, quo magis videlicet excusabilis videretur facta in persecutione, ab ipso hominis nudi abnegatio. Synodicum Pappi c. 3 de Theodoto Byzantio: καὶ ἔξαρνησάμενος τὸν Χριστὸν, ἐσχάτως ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνειδιζόμενος, καὶ μὴ φέρον τὴν αἰσχύνην, εἰπὲν ἐτόλμησεν ὁ ἀνόσιος, Ἐγὼ Θεὸν οὐκ ἠρνήσαμην, ἀλλὰ ἄνθρωπον ψιλόν. FABRIC.

homo erat, ut omnes homines Christus. Hoc autem dicebat, ut denegationis opprobrium ab hominibus non amplius pateretur; cogitans, quod si qui ei diceret, quare negasti Christum, Deum ac Dominum? diceret, quod hominem negavi, non Deum. Isti utuntur^a capitulis Scripturarum, quae de Christo verbi de homine edocent: quae autem de Deo dicunt, ea vero non accipiunt. Legentes et nullo modo intelligentes, impietatisque paganæ, et cæcitatibus Judaicæ consortes se potius, quam Christianæ salutis participes demonstrantes.

LI. HÆRESIS DE PATRIS ET FILII SUBSTANTIA.

Sunt alii^b dicentes^b *μεταγγισμὸν*, id est, Filium intrare in Patrem, et ut vas in vase inesse; ignorantes quod asserant, cum Solvator non dixerit Filium in Patrem intrare, sed æqualitatis causam in divinitate et potentia docuerit, non^c introitum aut continentiam, ^d ut illi æstimant, impartitam. Et separant se a catholica Ecclesia, propter illos suos pseudoprophetas^e insaniant, id sentientes, et non intelligentes, quod qualis^e immensus est Pater, talis est et Filius, talis est et Spiritus sanctus, æqualis in omnibus, ita ut sit immobilis Trinitas, immen-

sa, et omnipotens, atque sempiterna ubique, quæ nobis nuntiatur ex sanctis Scripturis apertissime, ut et sint tres Personæ viventes in perpetuum, et æquales in omni majestate, et potentia: Filius tamen et Spiritus sanctus de Patre sint proprie.

LII. DE MELCHISEDECH.

Post istos^f alii recedentes ab his dixerunt similia; addunt etiam Melchisedech^g sacerdotem Virtutem Dei magnam esse, et^h nomina quædam diversa hominum asserunt a fide catholica dissonantes.

LIII. NOETIANI.

Alii autem Noetiani^b insensati cujusdam nomine Noeti, qui dicebat Patrem omnipotentem ipsum esse Christum, et ipsum natum, et ipsum passum, et ipsum mortuum fuisse in corpore: hic etiam dicebat se Mosen esse, et fratrem suumⁱ Eliam prophetam.

LIV. SABELLIUS.

Sabellius post istum^j de Libya discipulus ejus, similitudinem sui doctoris itidem secutus est et errorem, unde et Sabelliani postea sunt appellati, qui et^k Patripassiani, et Praxiani a^l Praxea, et Hermogeniani ab^m Hermogene, qui fueruntⁿ in

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ^a quæ autem ut de Deo... ea vero non
^b dicentes metangesmon, id est
^c ut illi insaniant assentientes

- ^d ubique nobis
^e sacerdotem dicentes virtutem... dissonantes.
^f in Africa, et Ita

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Capitulis Scripturarum.* Specimen habes in Theodoti hujus eclogis ad calcem Clementis Alex. FABRIC.

^b *Μεταγγισμὸν.* Ita scripsi pro vocabulo nihili *μεταγγισμὸν*. Apud Augustinum et auctorem Prædestinati c. 58 memorantur hæretici Metangesmonite dicti a vocabulo *ἀγγαῖον*, quo *vas* denotatur, quod ita docerent Filium esse in Patre *ut vas minus intra vas majus*. Confer Nicetam lib. 1 Theauri c. 3 et 4, et lib. II, c. 59, et lib. II, cap. 82. FABRIC.

^c *Introitum aut continentiam.* Qua intra Patrem tamquam majorem contineatur. FABRIC.

^d *Ut illi æstimant...* id sentientes. Recte Corb. cod., *Ut illi insaniant...* id sentientes; cætera nescio quomodo huc irrepserint ex hæresi Cataphrygum, ubi totidem verbis omnino legitur supra cap. 49. Certe nullus hic locus pseudo-prophetis ibi recte memoratis propter Montanum et Priscillam; reliqua autem superflua et *ἄτοκα*, quod minime Fabricio observatum. GALEARD.

^e *Immensus Pater, talis est et Filius, talis est et Spiritus sanctus.* Iisdem fere verbis in Symbolo quod vocamus Athanasianum: *Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus.* FABRIC.

^f *Alit.* Præsentis capite Theodotum Trapezitam videtur tangere Philaster, auctorem Melchisedecianorum, ut recte Latinoius annotavit. Hic Melchisedechum Virtutem Dei Christo superiorem esse docuit, quod de Christo sit dictum eum esse sacerdotem in æternum secundum ordinem Melchisedech; et Christum agat pro hominibus, deprecator et advocatus ipsorum factus, Melchisedech faciat pro cælestibus Angelis atque Virtutibus. Vide appendix ad Tertullianum de Præscript. cap. ult., Epiphanium et Damascenum hæresi 55, Augustinum et auctorem Prædestinati c. 34, Theodoretum lib. II de Hæreticis fab. c. 6. Etiam nostrum infra c. 143. FABRIC.

^g *Nomina quædam diversa hominum.* Ex Epiphanio LV, 2, ubi tradunt Melchisedecianos nomina parentum Melchisedechi jactas e. patris Heracle, matris Astaroth, vel Asteriæ. FABRIC.

^b *Insensati cujusdam nomine Noeti.* Ita legendus et interpungendus iste locus, nam in editis male erat: *C Alit autem Noetiani insensati, cujusdam nomine Noetiani.* Manifestum porro est alludi ad *νοητῶν* nomen, nam *insensatus* est *ἀνόητος*. Sic pro Cerdone dictus *ἀκίρων*, pro Eunonio Anomius, pro Sityllæ *ἄβυλλα*, pro Macario *ἀμακάριος*, pro Eudoxio Adoxius, pro Eusebio Asebius, pro Eutyche Atyches, pro Euctato Atacus, et similia. Noeti hæresin, quæ circa A. C. 245 prodi ab eo coepit, bene confutavit S. Hippolytus, cujus scriptum Græce et Latine habes tomo posteriore operum sancti Martyris nuper a me vulgatorum. FABRIC.

ⁱ *Eliam prophetam.* Immo Aaronem. S. Hippolytus p. 6, de Noeto: *Οὗτος ἔδωκεν ἑαυτὸν εἶναι Μωϋσῆν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρὼν.* Eadem ex Hippolyto Epiphanius et Damascenus hæresi 57. FABRIC.

^j *De Libya.* Libycum hæreticum vocat Basilus ep. 65, et apud Nicephorum VI, 25, tum Nicetas Byz. pro concilio Chalcedonensi p. 675. Hæresis Sabellii erupit circa A. C. 257, de qua desideramus D. Itigii τοῦ Μακαρίτου diatribam quam promisit in hep-tade diss. p. 432. Interim evolvere licet Rev. Christiani W. ruii historiam Sabellianismi ednam A. 1696. in 8°. Videsis etiam Epiphanium et Damascenum hæresi 62, Augustinum et auctorem Prædestinati c. 41, Victorem Vitensem lib. III, c. 6, Euthymii panopliam titulo X, tom. XIX B. M. Patrum edit. Lugd. p. 61. et notas Benedictinorum ad S. Ambrosium tom. II, p. 445, Petavii dogmata Theol. de SS. Trinitate p. 33 seq. FABRIC.

^k *Patripassiani.* Quod Patrem sub *σχηματι* Filii passum esse docerent. Confer Petavium lib. I de Incarnat. c. 5, Pearsonium ad Symbolum Apotol. p. 281, 586, Elmenhorstium ad Gennadium de dogmatibus Eccl. pag. 103, Beveregium ad Synodicum pag. 92. FABRIC.

^l *Praxea.* Contra hunc exstat præclarus Tertulliani liber. FABRIC.

^m *Hermogene.* Ex Philastrio Hermogenem in Sabellii contubernio referunt Augustinus et auctor

Africa, qui et ita sentientes abjecti sunt ab Ecclesia catholica.

LV. SELEUCI ET HERMIÆ HÆRESIS DE DEO CORPOREO.

Quæ est hæc vanitas a Galatarum, b Seleuci et Hermiæ hæreticorum? qui cum volunt Deum c esse corporeum, hylen etiam, id est, materiam mundi coæternam esse cum Deo asserunt, et materiam quidem elementorum, quæ est sine anima, irrationalis scilicet, quæ facta est a Deo Patre per Filium ex nihilo, ut possit esse ante non erat, e non ita accipiunt. Spiritum autem hominis, id est, animam non factam a Deo per Filium, sed d de terra esse aiunt: e malum f autem aliquando a Deo, aliquando esse a materia asserunt. Salvatorem autem in carne negant sedere ad dexteram Patris, sed

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

a esse incorporeum... non factam
b autem quodam a Deo, quodam esse materiam asserunt

B a visibilem negant a Platone, et isti
b Proclianitæ vocantur et Hermeonitæ

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Prædestinati c. 41. Sed Tertullianus qui singulari opere errorem Hermogenis de materiæ æternitate confutavit, de Hermogenis Patripassianismo ne γρὺ. FABRIC.

a Galatarum. Infra c. 56, in locis Galatiæ commorari affirmat Hermogenitas et Proclianitas. Apud Nazianzenum Orat. 14, p. 221, ἡ Γαλατῶν ἀνομία ad similes hæreticos respicit, verbis simul repetitis ex Epistola Pauli ad Galatas III, 1, ubi eos ab Apostolo regionis suæ proprietate pulsari observat Hieronymus, nam et Callimachus poeta Galatis stultitiam exprobrat hymno in Delum vers. 184, atque ἀπρόνοα φύλον appellat. FABRIC.

b Seleuci et Hermiæ. Confer quæ de Seleucianis et Hermianis Augustinus et Prædestinati auctor c. 59. Qui autem Hermias Philastrio et Augustino, idem Tertulliano, qui singularem illi librum opposuit, Hermogenes. FABRIC.

c Non ita accipiunt. Non ita accipiunt ut Ecclesia accipit catholica, quod a Deo Patre per Filium condita sit materia ex nihilo, atque ἐξ οὐκ ὄντων jussa esse, quæ ante non erat, et animæ ab eodem Deo factæ sint per Filium; sed illam quidem materiam, animæ rationalis expertem, matrem elementorum, Deam faciunt Deo coæternam. Animas vero rationabiles non a Deo condi, sed de materia per angelos creatores prodire. Hæc Philaster suo more, paulo obscurius. FABRIC.

d De terra esse aiunt. Hoc est, ut jam demonstravi, de materia prodire. Ideoque Hermogenes apud Theodoritum lib. I de Hæreticis fabulis c. 49, docuit etiam diabolum et dæmonas refundendos iterum in materiam, τὸν δὲ διάβολον καὶ τοὺς δαίμονας εἰς τὴν ὕλην ἀναχέσθαι. FABRIC.

e Malum aliquando a Deo. Mirus hic illorum hæreticorum stupor, et alienus ab aliis plerisque omnibus, qui duo coæterna Principia statuerunt, ut mali causam in Deo bono etiam quærerent, non in sola materia FABRIC.

f Exspoliassæ carnem. Id est, exuisse se carne, atque illam in sole tamquam futuro tabernaculo suo deposuisse. Seleuciani atque Hermiani docebant Christi corpus non ascendisse ultra solem, sed ibi exutum a Christo, in eoque ab ipso depositum fuisse, ut recte e Philastrio Augustinus et Prædestinati auctor c. 59: Negant Salvatorem in carne sedere ad dextram Patris, sed ea se exuisse perhibent, eamque in sole posuisse. Probe notavit Pearsonius p. 482, ad Symbolum, geminum commentum arrisisse Mani-

chæis, de quibus Nazianzenus epist. 1, ad Cledonium: Πού γὰρ τὸ σῶμα νῦν, εἰ μὴ μετὰ τοῦ προσλαβόντος; οὐ γὰρ δὴ κατὰ τοὺς τῶν Μανιχαίων λόγους τῷ ἡλίῳ ἐναποτίθεται, ἵνα τιμηθῇ διὰ τῆς ἀτιμίας. Augustinus xx, 2, contra Faustum docet, ex Manichæorum sententia, Patrem in Luce inaccessa, Filium in Luce solis et lunæ, et Spiritum sanctum in omni aeris ambitu sedem suam fixisse. Et Christum ipsum esse solem tract. 34. in Joannem: Manichæi solem istum carnis oculis visibilem, expositum et publicum non tantum hominibus, sed etiam pecoribus ad videndum, Christum Dominum esse putarunt, Catena Patrum in Psal. XVIII: Οὐ γὰρ προσεκτίον τοῖς τῶν αἰρετικῶν φληνάρους οἱ φασιν Μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ ἡλιακῇ σφαῖρα ἀπέθιτο ὁ ἑώρασε σῶμα, φυλάττεσθαι μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας. Theodoritus lib. I Hæret. fab. c. 49 de Hermogene: Οὗτος τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα ἐν τῷ ἡλίῳ εἶπεν ἀποτίθηναι. In excerptis Theodoti pag. 808: Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθιτο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ. Ἐνοι μὲν οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθεται, ὡς Ἐρμογένης. Huc quoque Is. Vossius c. 5. de Sibyllinis Oraculis putat pertinere illud Sibyllinum:

Καὶ τὸτ' ἐπ' ἡλίου θεὸς τίμησε Βασιλῆα
Ὅς κέσται γαλαν παύσει τὸλόμοιο κακίαι. FABRIC.

g Dixit Propheta. Psal. XVIII (XIX), 6 (4), cujus loci hunc sensum esse putat Justinus quæst. 63 ad Orthodoxos: Τοὺς οὐρανοὺς ἔθιτο σκῆνωμα ἡλίου.

h Ex Platone. In Phædone p. 404. FABRIC.

i De igne et spiritu. Auctor Prædestinati c. 59: nec animam Deo tribuunt creatori, sed creatores esse animarum angelos volunt de igni et de spiritu. FABRIC.

j Ipse vos... Ex hoc loco autem Philastrii non posse probari quod ignis etiam baptismo usi Seleuciani atque Hermiani fuerint, recte mihi videtur annotasse Joan. Gotfridus Olearius in diss. de baptismo Spiritus sancti, et ignis quam præside R. D. Joan. Schmidio habuit Lipsiæ 1706. § 14. FABRIC.

k Isti angelos dicunt creatores esse animarum nostrarum. Seleuci et Hermiæ hæresis, quod angeli creatores sint animarum nostrarum, de qua jejune admodum Fabricius supra not. c, latius expenditur apud Desiderium Heraldum. Animadv. ad Arnob. lib. II, p. 89. Confer Fevardentium not. ad Irenæum lib. II c. 2. GALEARD.

l Proclianitæ. Male in superioribus edit., Proclianitæ. Vide Augustinum et auctorem Prædestinati c. 60, qui a Proclino quodam dictos affirmat. Adeoque diversi hi a Montanistis κατὰ Προκλήτα, de quib.

pellantur, et ^a Hermioritæ. Addunt etiam diversos errores, docentes quod ^b in Ezechiele scriptum est de quatuor animalibus, quod leonem ^c regem esse Parthorum, ^d vitulum Ægyptiorum, ^e aquilam Romanorum, hominem vero ^f piissimorum tenere similitudinem arbitrantur. Hi Sapientie libro utuntur Sirach illius, qui scripsit post Salomonem, id est post multa tempora ^g librum unum Sapientie. Christum autem ^h in carne venisse negantes, Resurrectionem, et Judi-

cium non credentes, qui ⁱ in locis Galatiæ commorantur, et ^j ut vulpes latitantes, plurimos deprædantur, sicut ^k Salomon testatus est, dicens: *Prendite nobis vulpes minimas, exterminantes vineam Domini Salvatoris.*

LVII. FLORIANI, SIVE CARPOCRATIANI.

¹ Floriani ^l etiam, sive ^m Carpocratiani dicuntur, qui et ⁿ Milites vocantur, quia de militaribus fecisse alios itidem bonos et catholicos scriptores, quorum magnum numerum allegant Serarius ad epistolam 1 S. Bonifacii, et Cotelerius ad epistolam Clementis Romani p. 478 seq. Vide etiam S. Ambrosium in Psal. xxxvi, tom. I Benedictinor. p. 807.

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Alii sunt qui Floriani sive

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

bus appendix Tertulliani de Præscript. c. 52. Cujus mentio Procli etiam apud Eusebium vi Hist. c. 20. FABRIC.

^a *Hermioritæ.* Hermiæ videlicet, de quo capite superiore, discipuli, aliis dicti *Hermiani*, vel *Hermogeniani*. Porro *Hermioritas* scripsi pro *Hermiotitis*, quia observaveram Philastrium hac terminatione delectari, ut supra in *Musoritibus*, *Puteoritibus*. FABRIC.

^b *In Ezechiele.* Cap. 1, 5 seq. Philastrii sententiam de hisce quatuor animalibus cognosces infra hæresi 155, 148, 149. FABRIC.

^c *Regem Parthorum.* Ita scribendum esse existimo pro *Pastorum*, quod præ se ferebant superiores editiones, et merito obscurum visum est doctissimo viro Jacobo Thomasio, qui in præfationibus suis p. 383, seq. copiose super hoc Philastrii loco disseruit. Nomen vero Parthorum positum hoc loco vel pro Persis, ut a Tertulliano et aliis factum notavit Salmastius ad librum de pallio p. 419 (et Persarum pro Parthis. Vales. ad Ammianum xxxi, 2, p. 620; Ez. Spanheim p. 419 b, ad orat. 4 Juliani), vel quod malim (quia Ægyptiis præmittuntur) pro Assyriis, nam ita et Ammianus Marcellinus Parthos pro Assyriis posuit xxviii, 4: *Palpantesque advenam deformitate magna blanditarum iam extollunt, ut Semiramis Parthi, vel Cleopatras Ægyptus, aut Arthemisiam Cares, vel Zenobium Palmyreni.* (Zenobiani Palmyreni. Sic Assyrios pro Persis poni, qui debellatis Babyloniis Assyriam sibi subiecerat, notavit Herm. Witsius tom. I Miscell. sacr., dissert. 8.) Fuit etiam regum dynastia in Ægypto, numero decima septima, quæ dicta est *Pastorum*. Sed de illa exponi Philastrium, quæ sequitur distincta Ægyptiorum mentio, haud permittit. FABRIC.

^d *Vitulum Ægyptiorum.* Ut Assyriis leonem tribuerant propter potentiam, ita Ægyptiis vitulum, quod ab eo vituli specie Apis cultus fuit, itemque Mnevis. Vide Herodotum iii, 28, Strabonem lib. xvii, p. 555, Ammianum xxii, 43, et Plinium viii, 46 Hist. aliosque. FABRIC.

^e *Aquilam Romanorum.* Propter insigne aquilæ quo jam pridem Romani (a C. Marii maxime tempore teste Plinio x Hist. 4) uti sunt. Aquilam in hoc viso Ezechielis etiam de Romanorum imperio accepit Nicolaus Lyra, et e Judæis Rabbi Eliezer. Vide laudatas Jac. Thomasi præfationes p. 389, 399. FABRIC.

^f *Piissimorum.* Id est Christianorum. Hanc porro animalium Ezechielis interpretationem quam hæresibus Philastrius præsentis loco ascribit, vix usquam alibi reperias. FABRIC.

^g *Librum unum Sapientie.* Constat Ecclesiastici Volumen a veteribus passim appellari jam *Σοφίαν τοῦ Σιραχ* vel *τοῦ Ἰσραὴλ*, jam *πεντάβιβλος Σοφίαν*, jam laudari nomine Salomonis, jam simpliciter, nullo auctoris nomine ascripto, *Σοφία*. Non immerito itaque miraris a Philastrio inter hæreses Proclianitarum referri quod Sirachidis Sapientia veluti Salomone, nisi sunt: quamquam enim verissimum est tanto illam tempore post Salomonem scriptam esse, tamen non debebat Philastrium fugere multos hoc

fecisse alios itidem bonos et catholicos scriptores, quorum magnum numerum allegant Serarius ad epistolam 1 S. Bonifacii, et Cotelerius ad epistolam Clementis Romani p. 478 seq. Vide etiam S. Ambrosium in Psal. xxxvi, tom. I Benedictinor. p. 807. FABRIC.

^b *In carne venisse negantes.* Hoc unum iisdem verbis de Proclianitarum erroribus e Philastrio excerptis Augustinus hæresi 60. At auctor Prædestinati: *Dicunt isti, Dei Filium sic paruisse (hoc est apparuisse) in terris, sicut Raphaellem angelum, aut Gabrielem, non carne assumpta, sed visa*, id est *κατὰ ὄρασιν* duntaxat, non in vero corpore humano. Quoniam vero addit *eos nullum alium errorem pati*, hinc colligo scriptori huic, quod ex aliis etiam arguementis suspicor, Philastrium, qui plures memorat, haud inspectum, sed solum Augustini librum, quem *κατὰ τὴν τὸδα* perpetuo sequitur, ad manus fuisse. FABRIC.

ⁱ *In locis Galatiæ.* Vide, si placet, quæ dicta sunt capite superiore. FABRIC.

^j *Ut vulpes latitantes.* Auctor Prædestinati: *Sic se miscent populo Dei, ut non intelligantur. Denique quia nullum alium errorem patiuntur, communicant nobiscum, et hoc est quod pejus est, quia quascunque simplices invenerint, ita eos faciunt sentire et credere.* FABRIC.

^k *Salomon.* Verus nempe ille, non Proclianitarum, Cantic. ii, 15, qui locus frequentissime apud veteres hæreticis Ecclesiam lacerantibus applicari solet. Cæterum visis maxime insidari vulpes, notum ex Nicandro, Theocrito et aliis, quorum loca adduxit Bocharius Hierozoici iii, 43. FABRIC.

^l *Floriani.* A Florino dicendi potius *Floriniani*, tamen *Florianos* vocat etiam Augustinus et auctor Prædestinati c. 66, licet hic Florianum appellet, qui aliis est Florinus presbyter Valentinianus Romæ Commodi Imp. temporibus (circa A. C. 182) cui librum de ogdoade opposuit S. Irenæus, et librum de monarchia, sive Deum non esse malorum auctorem. Vide Eusebium v Hist. 1 c. 20, Theodoretum lib. 1 de Hæret. fab. c. 23. Fuit et Flora quædam ad quam scripsit Ptolemæus hæreticus apud Epiphani. xxxiii, 3. FABRIC.

^m *Carpocratiani.* Mirum est Carpocratianos hoc loco ingeri a Philastrio, qui de Carpocrate jam dixerat supra c. 35. Neque de Carpocratianismo Florianorum Augustinus vel auctor Prædestinati verbum addidit; atque num idoneo auctore hoc tradiderit Philastrius, merito dubitat Dodwellus diss. 6 ad Irenæum p. 432. FABRIC. — *Floriani, sive Carpocratiani.* Locus hic Philastrii profertur in Collectaneis ad Clem. Alex. iii Strom. p. 514 ed. Putteri; de Florino autem et Blastro ejus socio Eusebeus v, 15, ed. Valesii, cujus loci versio merito castigatur a Massueto, dissert. 2 in S. Irenæo, art. 3, § 59. Florianum iterum carpit Philastrius infra c. 79. GALEARD.

ⁿ *Milites.* Apud Epiphanium xxvi, 3, atque inde Damascenum hæresi 26, inter Gnosticorum appellationes occurrit nomen *σπαρτωρῶν*. Certe quæ deinceps de hæreticis hisce et eorum dogmatibus Phila-

runt, negantes Judicium atque ^a Resurrectionem, A orbi terrarum statutam, et confirmatam a Domino ^b Christum ^c natum de Virgine non credentes; omnem- que Resurrectionem in filiorum procreatione, nefandi ^k cœsus æstimantes ^l consistere, ut in Ecclesia sua post occasum solis ^e lucernis extinctis misceri cum mulierculis non dubitaverint, Legis præceptum implere putantes : ^d *Nascimini et multiplicamini* (Gen. 1, 28). Judaismo potius et paganitati parere nefandæ, quam Christianæ veritati acquiescere properantes; pecudumque potius vitam et amentiam detinentes, quos et Scriptura vitæ pecudum comparavit (II Pet. II, 12).

LVIII. DE PASCHATIS FESTO HÆRESIS.

Sunt ² et qui de die Paschæ saluberrima ambigunt, asserentes ³ quarta decima luna celebrandum esse Pascha, ^f non sicut Ecclesia catholica celebrat, et ^g mense Martio semper celebrandum asserunt; et cum hoc faciunt, diem non Dominicam semper custodiunt Paschæ, non computantes ^h horas et dies, sed ⁱ secunda, aut tertia, aut quarta, aut quinta, aut sexta die celebrant, et ex hoc errore non cognoscunt ^j diem Paschæ Domini nostri veram, et salubrem unam,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ consistere in... post occasum lucernis

² Alii sunt qui de die

³ Chilonitarum... de cœlo inquit mille

^k cum et Dominus... et virtutes earum

^l nubentur sicut

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

strius refert, Gnosticis illis Epiphanius potius quam Florino conveniunt. FABRIC.

^a *Resurrectionem*. Carnem nostram, mali causam docuit Florinus, ut notavit Gennadius c. 126 de Dogmat. Eccles. FABRIC.

^b *Natum de Virgine*. Vere natum negarunt, qui cum Valentino propriæ qualitatis carnem ex cœlesti materia Christum habuisse, nihilque accepisse de sancta Virgine docuerunt. Supra c. 58.

^c *Lucernis extinctis*. Ab ista hæreticorum quorundam læditate ansa data calumnie Ethnicorum in universos Christianos ac si libidinibus ejusmodi et promiscuo concubitu delectarentur. Vide B. D. Christiani Kortholti obtractatorem paganum p. 99 et p. 546 seq., et Joannem Bonam lib. 1 Rerum liturgicarum cap. 4. Carpocratianorum libidines perstringit Juda ad Epistolam v. 7, notavit Grotius. FABRIC.

^d *Nascimini et multiplicamini*. Græc. : ἀναγεννηθε καὶ πληθυνθηθε. FABRIC.

^e *Quarta decima luna*. Die mensis decimo quarto, in quemcumque feriam hebdomadæ ille incideret. Dicti inde *Quartadecimani*, sive *Tessarescædecantiæ*, de quibus infra c. 87. De Blasto auctor appendicis ad Tertullianum de Præscript. c. 53. *Latenter Judaismum vult introducere, Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum Legem Moysi decima quarta mensis. Quis autem nesciat, quoniam Evangelica gratia evacuatur, si ad Legem Christum redigit?* FABRIC.

^f *Non sicut Ecclesia catholica*. Quæ post plenilunium Pascha celebrat die Dominico, quod proprium Christianæ religionis esse ait Augustinus epist. 119 (nov. edit. 55) cap. 9. FABRIC.

^g *Mense Martio semper*. Qui Hebræorum Nisan responderet. Conferendus ad hunc Philastrii locum Petaviani libro secundo de doctrina temporum c. 58.

^h *Horas et dies*. A Christi sepultura ad ejus resurrectionem. FABRIC.

ⁱ *Secunda, tertia, quarta, quinta, aut sexta die*. Prout nempe dies decimus quartus lunæ in feriam secundam, tertiam, quartam quintam, vel sextam hebdomadis inciderit. Consule Bochartum libro II

Hierozoici c. 10, tom. I, p. 562.

¹ *Diem Paschæ Domini nostri*. Dies solis, κυριακή ἡμέρα, Apocal. I, 10; μία σαββάτων, Actor. xx, 7, et I Cor. xvi, 2. Igitur et Dominicus dies in Sabbati locum quot hebdomadis in Ecclesia feriatius, de quo Viri docti ad epistolam Barnabæ cap. 15. FABRIC.

^k *Cursu numerali lunæ, mensibus, et embolimis*. Cursu numerali lunæ, ita ut post plenilunium celebraretur : mensibus jam Martio, jam Aprili : embolimis, sive interjectione dierum et specialiter Sabbati, donec dies solis celebrationi Paschæ destinata advenerit. FABRIC.

^l *Chilonitarum*. De Cerinthianis S. Augustinus c. 8 de Hæres. : *Mille quoque annos post resurrectionem in terreno regno Christi secundum carnales ventris et libidinis voluptates futuros fabulantur, unde etiam Chiliae sunt appellati*. Expressior est appellatio *Chilonitarum* quam illa *Chiliastarum*, vel *Milliastarum*, aut *Millenariorum*, nam in his tantum numeri vestigium apparet, Chilonitæ vero dicuntur a Chiliade ἐτών sive annorum. Sic χιλωνταετηρίδα dixit Epiphanius lxxvii, 26, pag. 1051. Apud Victorem Vitensem lib. I, c. 10, Millenarii dicuntur præfecti militibus mille a Genserico apud Vandalos. FABRIC.

^m *Cum venerit . . . ad vivendum*. Hunc Philastrii locum de Chilonitæ male allegat Petersenius notante Ittigio Hist. Eccl. sec. I, p. 296. GALEARD.

ⁿ *Escam cœlestem*. Accumbentium cum Abrahamo, Isaaco, et Jacobo in regno Dei, Matth. viii, 11. FABRIC.

^o *Et virtutem earum*. Apud Matthæum et Marcum quoque xii, 24, est : μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. In Clementinis homilia 2 c. 51, hom. 3 c. 50 et homil. 18 c. 20 : διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν γραφῶν, οὐ εἰνεκεν ἀγνωσίᾳ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. FABRIC.

^p *Sicut angeli*. Apud Matthæum, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι. Ita et Marcus : Ἄλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. FABRIC.

^q *In spiritu Domini sempiternum*. Sic ex memoria, ut solet, verba Scripturæ allegat Philastrius. Nam apud Paulum est χάρις ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. FABRIC.

^r *Evangelium, et Apocalypsin*. Alogos hoc nomine

Joannem, et Apocalypsin ipsius non accipiunt, et cum non intelligunt virtutem Scripturæ, nec desiderant discere, in hæresi permanent pereuntes, ut etiam ^a Cerinthi illius hæretici esse, audeant ¹ dicere et Apocalypsin ^b itidem, non beati Joannis evangelistæ et apostoli, sed Cerinthi hæretici, qui tunc ^c ab apostolis beatis hæreticus manifestatus, abjectus est ab Ecclesia.

LXI. MANICHÆI.

Manichæi post hos de Perside a Mane homine, sive ^d Turbone ita dicto surrexerunt, fomenta ^e de illis perniciosi sumentes prioribus, ^f qui duos Deos, unum bonum, et unum malum esse asserentes, et pugnam ^g inter Deum, et Dominum esse

prædicantes; ^h et hominis quidem animam de Deo esse proprie putantes, corpus autem a diabolo factum arbitrantur. ⁱ Resurrectionem negantes, ^j iudicium non sperantes, ^k dæmonia colentes, ^l elementa adorantes, deorum dearumque nomina, ut pagani, invocantes, et ^m masculofeminas quasdam esse dicentes, et utriusque naturæ participes, et nefandæ turpitudini servientes; qui ab ⁿ Archelao sancto Episcopo in disputatione superati, abjecti, atque notati, manifestati sunt universis in illo tempore, et ut latrones jam ^o sub figura confessionis Christianæ multorum animas mendacio, ac ^p pecudiali turpitudine non desinunt captivare (II *Tim.* iii, 6); qui et ^o in Hispania, et quinque Provinciis latere dicuntur, multosque hac quotidie fallacia captivare.

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ dicere, Apocalypsin ipsius itidem
^a de illis perniciosi

^h dæmones colentes... esse docentes... ac pecudali

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

arguit Epiphanius et Damascenus, quos vide hæresi **B** 51, Evangelium Joannis rejecerunt Ebionæi, Cerinthiani, Cordoniani, et Theodotus Byzantinus atque Marcion. Quartadecimista etiam hoc tribuere videtur Theodorus Scutarionis in scholio ad Nicetam IV Thesauri orthodoxæ fidei c. 22, quod de omnibus certe verum non est. FABRIC.

^a Cerinthi illius hæretici. Evangelium Joannis qui ad Cerinthum auctorem retulerit, nullus omnino fuit, itaque ad solam Apocalypsin hæc restringenda Philastrii verba, quam Cerintho tribuerunt Alogi teste Epiphanio l. 1, 3, et alii nonnulli de quibus Dionysius Alex. apud Eusebium vii. 25 Hist. Quam vero procul a verisimilitudine remota sit hæc sententia, idem Dionysius atque Epiphanius docent. FABRIC. — *Ut etiam . . . Apocalypsin itidem.* Sic Hamburg. editio, cui Basileensis consentit, et Lugdun.; ex quo loco conject Fabricius dubitari posse, non solum Apocalypsin, sed Evangelium quoque Joannis fuisse ab his hæreticis Cerintho auctori attributum: quare innotuit Philastrii verba ad solam Apocalypsin restringenda esse. Verum commodius omnino in ms. Corb., ut etiam Cerinthi illius, hæretici esse audeant dicere *Apocalypsin ipsius itidem*; hinc subtrata copula, nulla de Evangelio remanet suspicio. GALEARD.

^b *Itidem.* Cotelerius I Monument. p. 775, *ibidem.*

^c *Ab Apostolis beatis.* Supra c. 36. FABRIC.

^d *Turbone.* Vocabulum *Manis* Persica lingua notare hominem lingua contentiosum *διδασκῶν* et *πρὸς διδάξαν* *δραστήριον* notant Cyrillus Hierosol. Catechesi vi, 15, et Photius lib. i contra Manichæos; licet significationis illius vestigium hodie in lingua Persica exstare neget Tho. Hyde in Historia religionis veterum Persarum p. 284. Ex Augustini c. 46 de Hæres. suspicetur aliquis pro *Turbone* legendum *Urbico*, quod nomen apud alios est *Cubricus*, vel *Curbittus*. Sed bene se habet lectio vulgata, nam fuit sane *Turbo* quidam Manetis discipulus *Τύρβων* cuius meminit Epiphanius tom. I, p. 623, 642.

^e *De illis prioribus.* Ut Valentini schola et Marcionis, de quibus supra c. 38 et 45. FABRIC.

^f *Qui duos Deos, unum bonum . . .* Vid. supra cap. 47, not. I. GALEARD.

^g *Inter Deum, et Dominum.* Inter Deum bonum, et inter Dominum, qui Legem per Moysen dedit et in Hebræis prophetis locutus est; hunc enim non esse verum Deum, sed unum ex principibus tenebrarum, Manes blasphemabat, ut constat ex Augustino, Epiphanio, l. xvi, 51. aliisque. FABRIC.

^h *Resurrectionem negantes.* Etiam in hoc Valentini vestigium Manentis Rufinus in Symboli expo-

sitione annotat. FABRIC.

ⁱ *Judicium non sperantes.* Respectu corporum intellige, nam animabus spiritalem resurrectionem tribuisse non dubium est, et fatetur Augustinus IV, 2, contra Faustum. FABRIC.

^j *Elementa adorantes.* Intellige solem, lunamque, quæ *στοιχεῖα* sive elementa vocantur apud Cyrillum vi in Julian., p. 203, 211, aliosque scriptores quorum loca laudavi ad Hieron. de scriptoribus Eccles. c. 45. Alexander Lycopolita de Manichæis p. 5: *Τιμῶσι μάλιστα ἡλιον καὶ σελήνην, οὐχ ὡς Θεοῦς, ἀλλ' ὡς ὀδὸν δι' ἧς ἴσται πρὸς Θεὸν ἀρκεῖσθαι.* Athanasio et Chrysostomo in Synopsi Scripturæ ubi de libro Sapientiæ, *στοιχειολάτραι.* Gentilium sacris non abstinuisse ex Philastrio contendit Pet. Pithecius p. 175 Opp. FABRIC.

^k *Masculofeminas.* Similes Valentinianorum *Æones ἀρρενοθήλεις* de quibus Irenæus et Tertullianus. De hermaphrodito Manetis dæmone Epiphanius l. xvi, 52, p. 661. FABRIC.

^l *Archelao.* Acta disputationis qua Archelaus Cartharum in Mesopotamia episcopus Manetis errores produxit in locum, ac convicti, Syro consignata sermone, et deinde per Hegemonium Græce versa legerunt olim, et plura ex illis retulerunt Cyrillus Hierosol. catechesi sexta, atque Epiphanius hæresi 66. Latine ex veteri versione vulgavit partem Valesius notis ad Socratem p. 197, integriora Laur. Alexander Zaccagnius in Collectaneis monumentorum veterum Rom. 1698, in-4°. Eadem ex Zaccagnii editione dedi in spicilegio Patrum tertii sæculi, ad calcem voluminis secundi operum S. Hippolyti. Hamb. 1718, in-fol. Confer, si placet, quæ de hac Archelai cum Manete disputatione notavi in Bibl. Græca lib. v, cap. 1, p. 262, et ad Hieron. c. 72 de Scrip. Eccles. FABRIC.

^m *Sub figura confessionis Christianæ.* Tamquam Confessores et Martyres, quibus scilicet jam non liceat palam ac tuto dogmata sua proferre, sed tantum clam et intra privatos parietes latentibus. FABRIC.

ⁿ *Pecudiali turpitudine.* Sive *pecudali* ut in Martiani Capellæ codicibus legitur. Cato et alii veteres dixerunt *pecunium*. Venantius, Sedulius, et alii *pecuale*. FABRIC.

^o *In Hispania, et quinque Provinciis.* In quinque Provinciis tunc Hispaniam divisam constat ex breviario Sexti Rufi c. 5, ubi illarum nomina sunt Tarraconensis, Carthaginensis, Lusitania, Gallæcia, Bætica. Sexta Hispaniarum Provincia non in Hispania sed in solo terræ Africæ, Tingitanæ Mauritaniam. FABRIC.

LXII. PATRICIANI.

Patriciani ^a a Patricio quodam, qui fuit Romæ, dicti sunt. Hi carnem hominis ^b non a Deo factam asserunt, sed a diabolo arbitrantur. Hanc etiam contemnendam, et modis omnibus adiciendam decernunt, ut etiam ultro quidam de eis ^c sibi mortem inferre non dubitaverint.

LXIII. SYMMACHIANI.

^d Symmachiani ^a discipuli istius, eadem sentientes in omnibus ^e non sperantes Judicium, vitiiis sæcularibus et carnalibus concupiscentiis prædicant servendum.

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a Alii sunt Patriciani a Patricio quodam qui fuit in urbe Roma. Hi

^b Symmachiani alii discipuli

^c substantive ac personale... credendam

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a A Patricio. Hunc cum Marcionitis et Manichæis memorat auctor Commentarii, qui legitur inter S. Ambrosii opera ad I Timoth. iv, 1. Et S. Augustinus contra adversarium Legis et Prophetarum lib. II, c. ult., cum memorasset Basilidem, Carpocratem, Cerdonem, Marcionem, et Apellem Manichæorum præcursores, adjungit: *Fuerunt etiam a quodam Patricio nonnulli Patriciani* (in mss. quibusdam *Patricini*) *vel sunt similiter adversantes dicinis veteribus libris.* Ceteroqui rarior horum Patricianorum in veterum scriptis memoria, nam quæ Augustinus de Hæres. cap. 61. de illis tradit, ex Philastrio descripta sunt, sicut ex Augustino ea repetunt Isidorus, et alii juniores. FABRIC.

^b Non a Deo, sed a diabolo. Ut Manichæi de quibus capite superiore: *Corpus a diabolo factum arbitrantur.* FABRIC.

^c Sibi mortem inferre. De Patricianis auctor Prædestinati, c. 61: *Hi substantiam carnis humanæ non a Deo, sed a diabolo conditam dicunt, eamque sic detestantur ut hunc dicant esse perfectum, qui se potuerit constanter occidere. Ex his sunt aliquanti, qui etiam rogant eos, quos invenerint ignotos, ut ab eis occidantur. Hæc insania in partibus Numidiæ superioris et Mauritaniam cepit olim. Hos miseri Donatistæ postea secuti.* etc. FABRIC.

^d Symmachiani discipuli istius. Istius, puta Patricii. De his Symmachianis nihil Augustinus neque Prædestinati auctor, neque alii qui de hæresibus scripsere. Atque assentior Petavio, qui Symmachianos Philastrii ab alio quam Symmacho Ebionita, Græco librorum V. T. interprete dictos putat in notis ad Epiphani. p. 400. Sed vicissim Symmacho Ebionita nomen debere recte Valesius p. 119, ad Eusebii vi, 17, notavit Symmachianos alios de quibus auctor Commentarii, qui legitur inter S. Ambrosii opera, prologo in Epistolam ad Galatas: *Sicut et Symmachiani, qui ex Pharisæis originem trahunt, qui servata omni lege Christianos se dicunt, more Philoni Christum non Deum et hominem, sed hominem tantummodo definiunt.* Faustus Manichæus apud Augustin. xix operis adversus eum scripti cap. 4: *Hoc si mihi Nazaræorum objiceret quisquam, quos alii Symmachianos appellant, quod Jesus dixit se non venisse solvere Legem,* etc. Augustinus ipse xix, 17, cum dixisset de creditibus ex circumcissione, qui in ea perversitate manserunt ut et gentes cogèrent judaizare, *Ii sunt, inquit, quos Faustus Symmachianorum vel Nazaræorum nomine commemoravit, qui usque ad nostra tempora jam quidem in exigua, sed adhuc tamen vel in ipsa paucitate perdurant.* Idem contra Cresconium Donatistam lib. I, c. 31: *Et nunc sunt quidam hæretici, qui se Nazarenos vocant, a nonnullis autem Symmachiani appellantur, et circum-*

LXIV. PAULUS SAMOSATENUS.

Paulus quidam fuit Samosatenus ^f post hos in Syria, qui Verbum Dei, id est Christum Deum Filium ^g substantivum, ac personalem, et sempiternum esse cum Patre denegabat: prolativum autem, id est quasi aera quemdam dicebat, non tamen personam vivam Filii sempiternam cum sempiterno Patre credendam docebat. Hic Christum hominem justum, non Deum verum prædicabat, Judaizans potius, qui et ^h circumcissionem docebat, unde et ⁱ Zenobiam quamdam reginam in Oriente tunc temporis ipse docuit Judaizare.

^b Circumcisionem habent Judæorum et baptismum Christianorum. FABRIC.

^c Non sperantes Judicium. Idem de Manichæis supra cap. 61. FABRIC.

^f Post hos. Id est præter hos. Sic *μετά* Act. v, 37, Artemonis sectatorem Samosatenum facit scriptor vetus in Catena ad Act. II, 22, apud Rev. Wolfum tom. IV Anecdotorum p. 6. Non enim accurate adeo de tempore Philastrii verba accipienda sunt, quasi singuli quos ille post alios fuisse hæreticos commemorat, etiam tempore emergerint illis, quos prius ipse nominaverat, posteriores. Nam Paulus Samosatenus ob hæresin Episcopatu Antiocheno dejectus est A. C. 270. Sed Manetis (de quo jam c. 61 dixit) hæresis ab Archelao convicia A. C. 278. Itaque et apud Augustinum cap. 44, et Epiphanium, Paulus præcedit. FABRIC.

^g Substantivum.... prolativum. Epiphanius LXV, 1. ex Pauli Samosateni sententia: *Μη εἶναι δὲ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἑνωπόστατον, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ... ἔλθοντα δὲ τὸν Λόγον καὶ ἐνοικήσαντα ἐν ἡσού, ἀνθρώπων ὄντι.* Marius Mercator Epistola de discrimine Pauli et Nestorii: *Nestorius circa Verbum Dei, non quidem ut Paulus sentit, qui non substantivum, sed prolativum potentiam Dei efficit Verbum esse definit.* Idem disc. de XII anathematismis Nestorii n. 19. *Paulus Verbum Dei προφορικὸν καὶ πρακτικὸν Λόγον καὶ ἐνεργητικὸν, id est, prolativum et potestatis effectivum Verbum sensit, non substantivum quod Græci οὐσιώδες dicunt.* Alia de Paulo hoc, ejusque hæresi vide apud Garnerium ad Mercatorem tom. II, p. 307 seq., et Tillemontium tom. IV, Memor. FABRIC.

^h Circumcisionem docebat. Ut ut negando divinitatem Christi Judæis suffragari visus est Paulus Samosatenus, adeoque et *τῆς τῶν Ἰουδαίων αἰρέσεως ὑπὲρταίς* ascribitur ab Epiphanio LXV, 7, tamen circumcissionem docuisse necessariam Christianis, ab aliis veteribus scriptoribus ei non tribuitur. Interim Augustinus c. 44 de Hæres. Paulianos regulam baptismatis non tenuisse colligit ex eo, quod in canone 19. Nicæno rebaptizari jubentur, de quo juvabit conferre eruditus ad hunc canonem Annotationes Guil. Beveregii. FABRIC.

ⁱ Zenobiam. Sentimia Zenobia post necem Odenati mariti ab A. C. 267 Syriam et Phœnicem tenuit, cum Antiochiæ episcopatum Paulus Samosatenus gereret; huic igitur Judaica sacra colenti, quo magis se probaret, Christum negasse Deum arguitur a Theodoro II de Hæret. fab. c. 8: *Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς τῆς μὲν Ἀντιοχείων ἐπίσκοπος ἦν, Ζηνοβίας δὲ κατ' ἐκείνην τὸν καιρὸν ὑπαρχούσης (Πέρσαι γὰρ Ῥωμαίους νενικηότες ταύτην παρέδωκαν τὴν τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης ἡγεμονίαν) εἰς τὴν Ἀρτέμιονος ἐξέκειλεν αἰρεσὶν ταύτην νομικῶς θεμελιεῖν ἐκείνην, τὰ Ἰουδαίων φρονήσαν.*

LXV. PHOTINUS.

Photinus ^a doctrinam ejus secutus in omnibus similiter prædicabat, inque hoc mendacior perseverans, ^b projectus est de Ecclesia Sirmiensium civitatis, ^c a sanctis episcopis superatus.

LXVI. ARIANI.

Ariani ^a ab Ario presbytero Alexandria civitatis, qui sub Alexandro episcopo bonæ memoriæ fuit, et Constantino sancto Imperatore, dicens Filium Dei ^b Deo similem: nomine tenus similem autem dicens, ^c et non Dei ipsius Patris divinam credendo substantiam, hæresim periculosam incurrit; nam et creatura similis Deo dicitur, cum dicat Scriptura: *Faciendus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen.

A 1, 26). Non tamen est homo, aut angelus, de Deo proprie ac naturaliter, id est de divina illa substantia Patris inenarranda, et sempiterna genitus, ut ^d unicus Filius, qui genitus est ^e de Patre proprie sempiternus; sed homo et angelus facti sunt ex nihilo. ^f Filius autem cum sit verus, ^g oportet de divina illa substantia Patris genitus cognoscatur: verus enim Deus alio modo esse non potest Filius unicus, nisi sit de Patris illa divina substantia proprie genitus. ^h Sempiterna similitudo itaque ⁱ Filii et secundum opera, quia *sicut facit Pater; et Filius similiter facit omnia* (Joan. v, 19), et ^j Dei ipsius est qualitatis divina substantia genitus, quia de ipso natus est proprie sempiternus, non factus ex nihilo ut homo, et angelus, ^k aut creatura aliqua est.

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Post istum Fotinus

² Sunt Ariani... Imperatore bonæ memoriæ dicens

³ et non de ipsius... divina... substantia

⁴ oportet ut de... Filii est secundum

⁵ Filii est secundum

⁶ omnia de ipsius qualitatis

⁷ ut creatura aliqua quæ est omnibus occidens

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

S. Athanasius Epistola ad solitariam vitam agentes tom. I, pag. 857: *Ἰουδαία ἢ Ζηνοβία, καὶ Παύλου πρόστη τοῦ Σαμοσατίως*. S. Chrysostomus homilia 7 in Joannem, p. 57, de Paulo Samosateno: *Τούτων γυνάξι τινὲν χαρίζομενον τὴν σωτηρίαν φασὶν ἀποδόσθαι τὴν ἰαυτοῦ*. Abulpharaius pag. 81 historiae Dynastiæ: *Refert Eusebius Chronologus Paulum hunc adjutum a Judaisa quadam quam Gallus Cæsar Syria præfecerat, quæ scientiam et sententiam ipsius probans, in ipsum patriarchatum Antiochiæ contulit*. FABRIC.

^a Doctrinam ejus secutus. Photinus patria Ancyranus, præceptoris sui Marcelli Ancyrani (quem Eusebius confutavit) vestigiis insistens, Pauli Samosateni hæresim defensitæ cepit circa A. C. 311. Vide Socratem lib. 1, c. 36, et lib. II, c. 18, et scriptores laudatos a me volunt. VIII Bibl. Græcæ p. 314, nec non Tillemontium tom. VI Memor. Eccles. pag. 760, 765 seq. Matthæi Larroquani *Considérations servant de réponse à ce que M. David a écrit contre la dissertation sur Photin*. Rothomag., 1671, in-4°. FABRIC.

^b Projectus est de Ecclesia Sirmiensium civitatis. Caput Illyrici Sirmium, cujus episcopatum Photinus gessit usque ad A. C. 351. quo per alteram Synodum Sirmiensem (nam An iochene A. 345, et prioris Sirmiensis A. 349, decreta de quibus Synodicon Pappi c. 43 et 50 effectu caruerunt) depositus fuit ab episcopis Orientalibus et Marcelli successore Basilio Ancyrano. Confer Socratem II. 29 seq., et Harduini Concilia tom. I, p. 702 seq. Pulsus a Valentiniano (qui A. 364 cepit imperitare) Photinum scribit Hieronymus cap. 107 de Script. Eccles. nimirum iterata vice pulsus postea fuit, quem A. 362 ab exsilio revocaverat Julianus imp., qui Photini etiam meminit libro primo adversus Christianos, apud Cyrillum Alex. lib. VIII, p. 262, edit. Lipsiens. FABRIC.

^c A sanctis episcopis superatus. Putem legendum *separatus*; nulla enim hic cum Photino disputatio memoratur, episcoporum concertatio nulla, ut possit dici ab his superatus; sed tantum dicitur *projectus de Ecclesia Sirmiensium civitatis*. GALEARD.

^d Ab Ario. Ille Diaconus primum Alexandrinus, sed ejectus a Meletio; post hujus vero mortem per Achillam, episcopum Alex. cooptatus presbyter et scholæ Alexandrinæ præfectus, ut notatur in Synodico Pappi c. 32. Inde post Achillam non diu post A. 312 defunctum inhians episcopatu, et Alexandrum sibi prelatum indignatus, circa A. 316 hæresim spargere cepit, damnatam in concilio Nicæno,

quod A. C. 325 Constantinus imp. convocavit. Consule, si placet, scriptores de rebus Arii et Arianorum laudatos a me lib. v. Bibl. Græcæ cap. 23, volum. VIII, p. 308 seq. FABRIC.

^e Deo similem ὁμοούσιον non ὁμοούσιον. FABRIC.

^f Unicus Filius. Μονογενής, Joan. 1, 14, 18; III, 16, 18, et I Joan. IV, 9, genitus non modo *μόνος* ex *μόνον* sed et *μονοτρόπος*, ut recte Nazianzenus Orat. 36, p. 590, si *δέ* *χριστός* *ἔστιν*, verba Theodoretii sunt heret. fab. I. v. c. 2: *Ὁ μόνουγενός, ἀδελφὴν γὰρ ἔχει τὴν χριστὸν καὶ πάντα τὰ τῆς χριστέως μόρια*. *Creatus vero si est, non est unigenitus, sed sororem habet creaturam cum omnibus ejus partibus*. FABRIC.

^g De Patre proprie. Hoc ex Christo ipso audisse se profitebantur Judæi, *πατέρα ἰδίον ἔλεγε τὸν Θεόν*. Joan. v, 18. Alexander Alexandrinus apud Theodoretum lib. I. Hist. c. 4, p. 14: *Ac germanam quidem et propriam ac naturalem eximiamque ejus filiationem γένειον αὐτοῦ καὶ ἰδιότροπον καὶ κατεξάρτητον νόσητα Paulus declaravit, ita dicens de Deo* (Rom. VIII, 32): *ὅς γὰρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἔστισατο, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis, non naturalibus scilicet filiis, τῶν μὴ φύσει υἱῶν, illum tradidit. Nam ut illum distingueret ab his, qui non sunt proprie filii, πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν οὐκ ἰδίων, proprium Filium esse eum dixit*. FABRIC.

^h Filius... verus. Ex essentia genitus Patris, ut ex ipso identitatem nature ab æterno habeat, et sit *πατήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*. Hebr. 1, 3. Psal. cx, 5, *ἐκ πατρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε*, quem locum magno consensu veteres de æterna et propria Filii generatione Ario opponunt. Vide Petavium dogm. Theol. de SS. Trinitate lib. v, cap. 7. FABRIC.

ⁱ Sempiterna similitudo itaque Filii et secundum opera. Locus omnino depravatus in editis cui operam tulit. Corbeien. cod., qui sic habet: *Sempiterna similitudo itaque Filii est secundum opera*; deinde quod sequebatur deterius et Dei ipsius est qualitatis divina substantia genitus, recte in ms. omnia copula de ipsius qualitatis divina substantia genitus; quare locum integrum restitutum Corbeien. cod. debemus. Sic etiam cap. 68 editiones: *Filium qui sit creatura, fecisse Spiritum: et asserunt Filium non Patri esse similem*; at Corbeien. lectio aliquanto melius: *Filium qui est creatura, fecisse Spiritum sanctum asserunt. Filium non Patri esse similem*. GALEARD.

^j Dei ipsius est qualitatis. Eadem quali ipse Deus natura præditus. Sic infra c. 66, *unam qualitatis substantiam, unam divinitatem esse credentes*. FABRIC.

LXVII. SEMIARIANI.

^a Semiariani ¹ sunt quoque; hi ^b de Patre ^a et Filio bene sentiunt, unam qualitatis substantiam, unam divinitatem esse credentes: Spiritum autem non de divina substantia, nec Deum verum, sed ^c factum atque creatum Spiritum prædicantes, ut eum conjungant et comparent creaturæ; cum Christus Dominus Patri et sibi ^d in fide baptismi salutis æternæ conjunxerit, eumque cum Patre et Filio ^e cunctis creditibus adorandum jusserit, omnique sæculo ^f Deum verum prædicandum statuerit. Non intelligentes, quod Evangelista cum dicit: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 3), non de Spiritu sancto dicit, quasi factum Spiritum per Filium; nam Propheta Trinitatem omnia fecisse visibilia et

A invisibilia definit, dicens: ^b *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnia virtus eorum* (Psal. xxxiii, 6). In omni itaque creatura, quæ facta est per Spiritum, non aliquid prætermisit quod non per eum factum sit; alioqui ⁱ in fide servus cum Domino non jungeretur, si esset creatura divinus et sanctus Spiritus. Cujus causa omnis Scriptura, et Dominus, ^j concedi omnia peccata hominibus, præter blasphemiam divini et adorandi Spiritus ^k cælesti sententia pronuntiavit (Matth. xii, 31).

LXVIII. EUNOMIANI.

Eunomiani post hos ab Eunomio ¹ discipulo Arii, in omnibus inimici veræ fidei, alunt ^m tres esse diversas qualitatis substantias ⁿ ut auri, argenti, et

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Alii sunt Semiariani, hi
² et Filio sentiunt

B ³ cælesti sententia pronuntiaverit

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Semiariani*. Hoc nomine Philastrius venire perspicuum est, qui aliis deinde Macedoniani, sive Pneumatomachi, damnati in concilio Cypolitano A. C. 384. Macedonius ipse ob hæresin dejectus Cypolitano episcopatu A. 361. FABRIC.

^b *De Patre et Filio bene sentiunt*. Idem de Macedonio affirmat Ratramus libro II, contra Græcos cap. 2. Cæterum idem non de omnibus posse affirmari Semiarianis, abunde docet Epiphanius hæresi LXXIII, 23 et 27. FABRIC.

^c *Factum atque creatum*. κτίσμα et ποίημα. Joan. Zonaras canonice in Δειπάραι; Μακρόδιον πάντως λαρεῖν ἀπάντας τὸν λέγοντα κτίσμα τε καὶ ποίημα εἶναι τὸ ἀκτιστὸν Πνεῦμα Θεοῦ. FABRIC.

^d *In fide baptismi*. Formulæ baptismi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Matth. xviii. Baptismus salutis æternæ est qui datur in spei obtinenda æternæ salutis. FABRIC.

^e *Cunctis creditibus adorandum*. Ex ipsa illa baptismi formulæ ἐπιχρῶσθαι atque adorationem religionis sancti Spiritus colligerunt veteres Christiani, quibus βαπτίζεσθαι εἰς τὸ ὄνομα, est βαπτίζεσθαι ἐπικαλεσάμενον τὸ ὄνομα Patris, Filii, et Spiritus sancti; ut ex locis Origenis, Firmiliani, aliorumque probat D. Gotfridus Olearius noster ὁ μακαρῆς in diss. de Spiritu sancto cum Patre et Filio adoratione et glorificatione contra Guil. Wistonium, edita Lipsiæ 1741. p. 12 seq. Vide etiam quas Basiliius libro de Spiritu sancto capite 19. FABRIC.

^f *Deum verum*. Ita non dubito Philastrius scripsisse pro eum verum. FABRIC. — *Deum verum*. Addit Fabricius ita non dubito Philastrius scripsisse pro eum verum; atqui ubinam pro *Deum verum* legatur eum verum non monet. Scharidus profecto in editione Basileensi 1528 recte habet *Deum verum*, quamvis editionem hanc non laudet hoc loco Fabricius; at eum verum legit editio Lugdunensis Bibliothecæ PP. tom. V, p. 708. Scharidus editioni consonat Cod. Corbeiensis legendi *Deum verum*. GALEARD.

^g *Et sine ipso factum est nihil*. Facti Philastrius cum illis, qui novam comam incipiunt apud Joannem a verbis: *quod factum est in ipso vita erat*. Ubi constat etiam usurpatum ab Irenæo, Clemente Alex. Theophilo Antiochæno, Origene, Tertulliano, Lactantio, Eusebio, Augustino aliisque multis etiam recentioribus, ut Honorio, Petro Bruno, etc. Igitur non fas est cum Epiphanius in Ancorato tom. I, p. 80, illam interpunctionem velut hæreticam, et Spiritui sancto inquam arguere, licet eam secuti quædam fuerint quidam hæretici, ut Valentianus, Heracleo, etc. FABRIC.

^h *Quem locum de SS. Trinitate accipiunt vete-*

res communiter. Vide Fayerdentium ad Arnobii et Serapionis conflictum, p. 523, et Gregorii disputationem, p. 9. FABRIC.

ⁱ *In fide*. In baptismi formulæ, in qua Spiritus sanctus jungitur cum Patre et Filio. Sic supra dixerat noster: *cum Christus Dominus Patri et sibi in fide baptismi salutis æternæ (Spiritui) conjunxerit*. FABRIC.

^j *Concedi omnia peccata hominibus*. Hoc est ignoscii Ovid. u Trist. 1:

Sed nisi peccassem, quid tu concedere posses?

Suet. Ner. 9: *professis apud se obscenitatem, cætera quoque concessisse delicta*. Eunodius lib. iv ep. 8; *Fiducia concessa existit mater audaciæ*; et ep. 12; *simplici munere placatus errata concessi*; et in VII. S. Epiphanius episcopi Ticinensis: *Num supplicante sancto viro illatam matri a diuionis suæ hominibus concessit injuriam*. GALEARD.

^k *Cælesti sententia*. Ita scripsi cum Cotelero notis ad Damascenum de hæres. tom. I Monument. p. 782. Male superiores editiones. *cælesti essentia pronuntiaverit*; et Helmst. *pronuntiaverit* Est etiam qui legit: *Blasphemiam de divini et adorandi Spiritus cælesti essentia pronuntiaverit*. Sed longe magis proba Cotelero emendationem. FABRIC.

^l *Discipulo Arii*. Non Arium ipsum jam A. 356 mortuum, sed Aetium ab A. 356 auditum Eunomius, qui usque ad A. 396 vitam produxit, certe A. 397. Hieronymus cap. 120 de Scrip. Eccles., *usque hodie*, inquit, *vivere dicitur in Cappadocia, et multa contra Ecclesiam scribere*. Sed discipulum Arii vocat Philastrius hæreseos ejus imitatore. Augustinus, c. 54 de Hæres., *Aetii discipulum appellat*, quod et alii scriptores testantur. FABRIC.

^m *Tres diversæ qualitatis substantias*. Al. *diversæ qualitatis*. Sed ita c. 67 et 93, *unam qualitatis substantiam* noster dixit. S. Augustinus c. 54, de Eunomio. *Disiungit per omnia Patri asserens Filium, et Filio Spiritum sanctum*. Nempe Ariani supra c. 66, et Semiariani apud Augustin. c. 51, negabant dumtaxat Filium esse Patri ὁμοῦστος, et ὁμοούστος et similem latebantur; sed hoc ipsum etiam indicabatur eum Aetio suo Eunomius, cujus sectatores Eunomiani, inde Anomæi appellati sunt. Eunomii expositionem fidei, et Apologeticum Græce et Latine dare me memini libro v Bibl. Græcæ capite 22, ubi dicta, si placet, vide. Adde notata a Rev. Vogtio fascic. 3 Bibliothecæ hæresiologicalæ, p. 485 seq., ubi Jacobi Basiliensis et p. 605, ubi catalogus Scriptorum. FABRIC.

ⁿ *Ut auri, argenti, et æriæ*. Confer Epiph. h. lxxvi, 2, pag. 914. FABRIC.

æris et Patrem quidem fecisse Filium, et iterum Filium. ¹ qui sit creatura, fecisse ² Spiritum : et asserunt Filium non Patri esse similem, quia creatura est, neque Spiritum Filio similem, quia ³ a Filio factus est : magis impietati paganæ, et iniquitati Judaicæ consentientes ⁴ apertissime, quam Christianæ doctrinæ, ac fidei ⁵ catholicæ ⁶ parere volentes.

LXIX. HÆRESIS ANIMAM VERAM CHRISTUM NON HABUISSE.

Alii sunt, qui ^b circa incorporationem aberrant, dicentes non ^c animam veram hominis rationalem accepisse Salvatorem, sed corpus solum hominis ; et cum subtrahunt animam a corpore, veram ^d denegant ^e hominum salubritatem. Quomodo itaque potest dici anima, quæ non sumpta est a Salvatore ? cum Salvator dicat : *Tristis est anima mea usque ad mortem* (*Matth. xxvi, 36*). Alioquin anima dici non potuit, nisi esset in eo cujus causa advenerat. Itaque hæc utraque in comparatione Salvatoris, id est, corpus erat et anima, quæ pro nostra salute dignatus est sumere. Scire nos convenit, quod et ^e animam

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ qui est creatura
- ² Spiritum sanctum asserunt. Filium
- ³ a Filio factus impietati
- ⁴ apertissime Christianæ

veram hominis habuit, intellectum habentem, et corpus hominis ^f sensum carnalem itidem, ut et dolere posset corpore, et emori. Tamen ^g de sancto spiritu facta hæc cognoscitur caro, et creata anima scilicet, sicut scriptum est in Evangelio : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi ⁷ obumbrabit te*. Et quod animam veram habuit, dicens : *Animam meam pro vobis pono*. Et de carne passibili ^h ad Thomam : *Quod spiritus non habet ossa et carnem, sicut me videtis* (*Luc. xxiv, 39*). Et Apostolus Petrus de Salvatore testatus est, dicens : *Hujus anima non derelicta est in inferno, nec caro ejus vidit corruptionem* (*Act. ii, 27, ex Psal. xvi, 10*). Ex quo autem incarnatus est, et homo nostræ causa salutis, et Deus verus creditur, cognoscitur, colitur, et in Ecclesia catholica prædicatur.

LXX. TROPITÆ.

¹ Tropitæ sunt, qui dicunt ^k conversum Verbum in carnem, non intelligentes quod ait apostolus Joannes : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan. i, 14*). Non attendentes, quod Verbum

FABRICH ET GALEARDI NOTÆ.

^a Parere volentes. Sic supra c. 57, de Florianis : *Judaismo potius et paganitati parere nefandæ*. FABRIC.

^b Circa incorporationem. *Τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου. Concorporationem Verbi Dei*, p. 637; et *corporationem*, pluribus locis, vocat S. Hilarius. FABRIC. — Alii sunt qui circa incorporationem aberrant. Locum hunc protuli in notis ad Gaudentium, qui vocabulo *incorporationis* pro *ἐνανθρώπησις* usus fuerat pag. 39 edit. Patav.; verum et alia nonnulla sunt loca, in quibus Philastrius vocem eandem usurpat, annotanturque in Indice ad Philastrium edit. Hamburg. ver. *Incorporatio*. Iis porro addi possunt quædam etiam in Indice Fabriciano prætermissa; ut cap. 126: *Ipse David patriarcha, et incorporationis Christi Domini quippe ut testis tantus*; c. p. 124 : *Quamvis generatio ipsius duplex sit una DIVINITATIS, altera INCORPORATIONIS*; item cap. 135 : *Postea in INCORPORATIONE apparet*; et paulo antea : *INCORPORATIONIS suæ affiture nuntiabat visionem*. GALEARD.

^c Animam rationalem. Tantum corpus sine anima assumptum a Λόγω, et loco animæ ipsi fuisse Λόγον docuerunt Ariani, non ipse Arius si Mario Mercatori fides; attamen Ario hoc tribuit S. Athanasius de adventu Christi : *Ἄριος δὲ σάρκα μόνον πρὸς ἀποκρυφὴν τῆς Θεότητος ὁμολογᾷ*. Ario et Eunomio Theodoritus de Hæret. lib. v, c. 11 : *Περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας. Ἄριος δὲ καὶ Εὐνόμιος σῶμα μὲν αὐτῶν ἔφασαν εἰληθῆναι, τὴν Θεότητα δὲ τῆς ψυχῆς ἐνηργηθῆναι χρισίαν*. Rullinus Palæstinus de fide tom. I opp. Simonidi p. 309 : *Si Jesus Christus animam non habuisset, sicut nefarii æstimant Ariani, aut rursus animam quidem habuisset et non tamen rationabilem, sicut Apollinaris definivit insaniens, nunquam profecto sapientia proficere poterat*. Idem Ariani tribuit Epiphanius LXIX, 19, et ex Epiphanius Augustinus et Prædestinati auctor hæc. 49, Damascenus 69. Confutat illum errorem Cæsarius quæst. 25 se 1. FABRIC.

^d Denegant hominum salubritatem. Quia nisi animam humanam Christus assumpsisset, neque animatum Salvator esset, secundum canonem Theologorum : *Quod non assumpsit, non redemit*. Theophilus

Alex. epistola 1 Paschali : *Atque ita ipse disputationis ordo convincat, nihil a Domino imperfectum esse susceptum, sed assumptum ab eo hominem plene perfectæ salutem*. FABRIC.

^e Animam veram hominis, intellectum habentem. Contra Apollinaris hæresin, qui docuit animatum corpus assumptum a Christo, sed mentis loco et intellectus ipsi fuisse τὸν Λόγον. Facundus ix, 3 : *Apollinaristæ quidem carnis et animæ naturam sine mente assumpsisse Dominum credunt, Ariani vero carnis tantummodo*. Vide Joan. Pearsonium ad Symbolum pag. 287, 422. edit. Latinæ, et Suicerum tom. II Thesauri pag. 264 seq. FABRIC.

^f Sensum carnalem itidem. Ariani sensum doloris non ab anima Christi, utpote quam negabant, sed a Λόγω susceptum, atque, ut ait Phœbadius, passibilem Deum factum esse dicebant. S. Athanasius lib. de incarnatione : *Μάτην οὖν Ἀριανοὶ φαντάζονται σάρκα μόνον ὑποτιθέμενοι ἀνεληθῆναι τὸν Σωτῆρα, τὴν δὲ τοῦ πάθους νόησιν ἐπὶ τὴν ἀπαθῆ Θεότητα ἀναφέροντες ἀστῶδες*. Vide eundem Pearsonium p. 334 Benedictinorum prolegomena ad Hilarium p. 35 et 47, et Elmenhorstium ad Gennadium de dogm. Eccles. p. 112. FABRIC.

^g De sancto Spiritu. Prudentius apothensi v. 435 : *Ex quo mortalem præstrinxit Spiritus alvum, Spiritus ille Dei Deus, et se corpore matris Induit atque hominem de virginitate creavit.*

^h *Ὁ σπερματικῶς ἀλλὰ δημιουργικῶς*, inquit Damascenus lib. iii de Fide orthodoxa, c. 2. FABRIC.

ⁱ Animam meam pro vobis pono. Respicit locum Joan. x, 11 : *Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων*. FABRIC.

^j Ad Thomam. In loco Evangelii cujus verba citantur nulla Thoma mentio. FABRIC.

^k *Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὀστέον σου ἰδεῖν διαφθορὰν*. FABRIC.

^l Conversum Verbum in carnem. Inde nomen Tropitæων, quia τροπή, conversio. Confutat hanc hæresin, relictam deinde in Erythrianis, Tertullianus libro de carne Christi cap. 10 seq. FABRIC.

est immutabile, et inconvertibile, id est, Deus Dei A Filius. Caro autem quam accepit pro nostra salute, ipse eam formando assumpsit, et induit a nostræ causa incapacitatis. Ad eum visendum itaque resistæ in unum conjunctæ pro nostra salute, non mutationem Verbi in carnem, sed assumptionem magis rei visibilis declarabant, ut invisibilis per visibilem carnem videri possit, credi atque cognosci, et ab humano genere b capaciter adorari.

LXXI. HÆRESIS DE PASSIONE CHRISTI.

Sunt etiam hæretici, qui circa Passionem aberrant, dicentes, quod in Passione dimiserit c Deus noster Christus carnem, et c sic ascenderit in cælum, ut non sit jam in carne divinitas : neque enim post Passionem resurrexit in carne, neque cum carne ascendit, inquit, in cælum, cum salus d omnis hominum in Passione carnis ipsius, et Resurrectione, et Ascensione in cælum e consistat, sine cunctatione nobis et credentibus universis ; cum et apostolis angeli dixerint pro nostra fide ac lætitia, in Actibus apostolorum : Quod sicut vidistis eum ascendentem in cælum, d sic eum iterum sperate venturum de cœlo.

¹ et incorruptibile
² Alii autem sunt hæretici qui
³ Dominus noster... in cælum, et non est jam
⁴ omnis hominis... carnis ipsius et resurrectione
⁵ constat... angeli beati

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

LXXII. AERII.
 Aerii, ab Aerio quodam sic appellati sunt, qui abstinentiis vacant, et f in provincia Pamphylia quam plurimi commorantur, qui et e Eucratitæ dicuntur, id est abstinentes. h Hi non possident aliquid, i escas abominantur, quas Deus cum benedictione humano generi tribuit, damnant etiam de Lege nuptias, non a Deo institutas asserentes.

LXXIII. I BORBORIANI.

Alia est hæresis Borborianorum, qui vitii implicati sæculi, et malis g concupiscentiis servientes, non sperant judicium futurum, sed potius carnalem sæculi concupiscentiam laudant. Hi itaque in cœnum euntes, et inde obliti de cœno facies et membra sua deformantes, a eadem re cunctis velut culpandam Dei creaturam demonstrantes : cum illa vorago culparum, et vitiorum perniciosa damnatio ex hominum voluntate, non Legis divinæ permissione descenderit.

LXXIV. ARTOTYRITÆ.

Artotyritæ sunt nomine ex re ipsa imposito, in Galatia, qui panem et caseum offerunt, non

⁶ Alii sunt Aeriani ab Aerio... appellati, qui
⁷ concupiscentiis non
⁸ eademque cunctis... permissione
⁹ Alii sunt Artotyritæ nomine in Galatia

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Nostræ causa incapacitatis.* Quod videre eum, nisi carne indutum non poteramus. Possit etiam interponi sic : *nostræ causa incapacitatis ad eum visendum.* FABRIC.

^b *Capaciter.* Sensu ipso atque visu eum percipiēte. FABRIC.

^c *Sic ascenderit in cælum.* Confer quæ de Apelle supra c. 47. Tertull. de carne Christi c. 24 : *Ut et illi erubescant qui affirmant carnem in cælis vacuum sensu, ut vaginam exemplum Christo sedere, aut qui carnem et animum unitum, aut tantumdem animam, carnem vero non jam.* Gregorius Naz. ep. 1, ad Cleon : *Εἴ τις ἀποθεῖσθαι οὖν τὴν σάρκα λέγει, καὶ γυμνὴν εἶναι τὴν Θεότητα σώματος, ἢ μὴ μετὰ τοῦ προσλήματος καὶ εἶναι καὶ ἔχειν. μὴ ἴδοι τὴν δόξαν τῆς παρουσίας.* FABRIC.

^d *Sic eum iterum sperate.* Sensum utriusque reddi non verba sacri scriptoris exprimit Philastrius, ut solet. Ita enim Actor. 1, 11 : *Οὕτως ἐδύσατο, ἐν τρόπῳ ἰδεῖσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν.* FABRIC.

^e *Aerii.* Epiphanio et Damasceno hæresi 75, *Ἀερῖανοί* ; Augustino et auctori Prædestin. c. 53, *Aeriani*. Etiam apud Damascenum hæresi 98 putem legendum *Ἀερῖανῶν* pro *Ἀερῖανῶν*, licet Aerium etiam cum Ario fecisse, ab eodem Epiphanio et aliis traditur. Aerius adhuc fuit in vivis cum scriberet Epiphanius A. C. 375. FABRIC.

^f *In Pamphylia.* Aerium ipsum in Ponto monachum, sive minore Armenia fuisse, Epiphanius testatur. FABRIC.

^g *Eucratitæ.* Cum his fecisse Aerianos, ex solo Philastro Augustinus scriptum reliquit, nam in Epiphanio hic de re ne γρῦ. At idem Epiphanius de Eucratitæ multa hæc. 46, qui et ipse magnum illum numerum in Pamphylia, atque alius Asiæ Provinciis suo tempore existisse scribit t. I, p. 399. FABRIC.

^h *Hi non possident aliquid.* Epiphanius de Aerio :

ἀποταξίαν κηρύττει. Contra apud Damascenum : *ἀποταξίαν ἀποκηρύττει.* FABRIC.

ⁱ *Escas abominantur.* Contra Damascenus : *καρποφαγίας παντοίας κίχρηται καὶ τρωαῖς ἀδιώς.* Jejunia Ecclesia et oblationes pro mortuis rejecisse, tradit præter Epiphanium et alios Joan. Zonaras canone in Beiparam edito in t. III Monumentor. Cotelierii p. 470. FABRIC.

^j *Borboriani.* Ita Gnosticorum aliquos dictos ἀπὸ τῆς αἰσχροφυγίας βορβορώδους sive fossæ vite turpitudine narrat Epiphanius xxvi, 3, p. 85. Theodorito lib. 1 de Hæreticis fabulis c. 16 : *Βαρβηλιώται ἄγουν Βορβοριανοί, qui ipsorum μυστικὰς τελετὰς οὐκ ἐπινοήσαντες ἀπεργάζονται, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀποσταθίου ἐπινοήσαντες, ἡλικίαν ἔχοντες ἀπεργάζονται.* Panta γὰρ λογισμὸν πορνὸν ὑπερβαίνει καὶ πάσαν ἐνοσίχθων μυστικὰν τὰ παρ' ἁγίων ὡς θεῶν ἀπεργάζονται. Vide etiam Nicetam Thesauri lib. iv, c. 2. FABRIC.

— *Borboriani.* Augustino *Borboritæ*, quasi cœnosi, propter nimiam turpitudinem quam in suis mysteriis exercere dicuntur, uti Fabricius quoque ex Epiphanio, et Theodorito annotavit. Sed quod allegorice isti, ad litteram Philastrius, subdens : *Hi itaque in cœnum euntes, et inde obliti, de cœno facies et membra sua deformantes, eandem re cunctis velut culpandam Dei creaturam demonstrantes.* In ms. Corb. pro *eandem re*, emendatius *eademque* ; quare lectio hæc reponenda etiam apud Gaugium in *Borboriani*, ubi locum hunc Philastrii profert. GALEARD.

^k *Artotyritæ.* Conferendus Epiphanius et Damascenus hæresi 49. Augustinus et auctor Prædestinati c. 28, Timothei presbyteri iudicio apud Cotelierum III Monument. p. 379, ex Marcionis hæresi descendere dicuntur, *Οἱ οὖν Ἀρτοτυρίται ἐκ τῆς εἰρήνης τοῦτου τοῦ Μαρκίωνος κατέγονται.* Sed Epiphanius eos jungit Montanistis ac Priscillianistis. Nomen compositum ab voce ἄρτου, quod panem, et τροφῦ quod caseum denotat. FABRIC.

^a illud quo Ecclesia catholica et apostolica celebrat offerendo.

LXXV. ASCODROGITÆ.

¹ Alii sunt ^b Ascodrogitæ in Galatia, qui utrem inflatum ponunt et cooperiunt in sua ecclesia, et circumciseunt eum insanientes ^c potibus, et bacchantes ^e, sicut pagani Libero patri, insanis mentibus more gentilium furentes, et non intelligentes quod ait Salvator: utres novos sumendos, inque eos novum vinum mittendum, non in veteres (*Math. ix, 17*). Et quum suis cæcitatibus properant ^b inservire, alieni modis omnibus Christianæ salutis reperiuntur, cum Apostolus deficiat justificationem illam Judæicam carnalemque vanitatem, Christi autem veram et plenam confirmet scientiam dicens: *Vetera transierunt, et ecce nova omnia per Christum facta sunt* (*II Cor. v, 17*). De Lege enim et umbra dicebat Dominus, et de sũe gratiæ plenitudine: duorumque hominum, quod ait Apostolus: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de celo caelestis* (*I Cor. xv,*

47). Quod enim orat per umbram, et quod erat futurum in Domini præsentia majus et melius, hoc sumtiabat docendo, ac rebus testantibus confirmando.

LXXVI. PASSALORINCHITARUM HÆRESIS.

^d Alii sunt Passalorinchitæ, qui digitum imponentes in nares, et ora sua, ^e et ^e in labia, quasi silentium semper exercent, non rei ^f aliæ nisi taciturnitati, quasi studium commodantes. Hoc autem facientes quasi ^g prophetas cupiunt imitari, quia ait David propheta: *Pone, Domine, custodiam ora meo, et ostium circumstantiæ labiis meis* (*Ps. cxli, 3*). Et quæ jejuniis beati prophetæ vacantes (*Ps. xxxv, 13; lxix, 10*) ^h silentium sæpius commodabant, inde usurpantes isti ⁱ æstimant observandum, ⁱ Pythagoricam vanitatem potius quam prophetarum celestem vitam, et sapientiam sequi properantes.

LXXVII. AQUARUM.

^j Aquarii sic dicti sunt, qui in Sacramentis cœ-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ una serie sine numero. Alii sunt iterum Ascodrogitæ
² potius
³ sicut illi pagani Liberi patri
⁴ An insanire?

⁵ et labia... quasi studium commorantes
⁶ Prophetas beatos cupiunt... David beatus: Pone
⁷ æstimant aliquid observare
⁸ Alii sunt Aquarii sic dicti, qui

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Illud quo Ecclesia catholica. Non farinam aqua subactam in sacra Cœna adhibebant hi hæretici, sed subactam lacte. Idem Timotheus: *Γάλακτι γὰρ πυρῶντες; ζύμην τοῖς οἰκίαις μύσταις ὀρέγουσιν*. FABRIC.

^b Ascodrogitæ. Augustino qui Philastrium sequitur hæresi 62 rectius *Ascitæ*; *ἰσχυρὸς enim Græcæ, Latine uter dicitur, quem perhibentur inflatum et operum circumcircum bacchantes*. Auctor Prædestinati: *Isti cum in dogmate nihil mali habeant, utrem tamen ingentem juxta altare ponunt, eumque vacuum inflant, et linteaminibus velant et adorant, quia confectum cruoris Domini ibi adjiciunt, illud dicentes Evangelicum* (*Math. ix, 17*). Vinum novum in utres novos adjiciunt, et utraque conservantur. Epiphanius *Tascodrogitæ* ab his plane sunt diversi, sed idem cum *Passalorinchitis* de quibus noster infra capite 76 *Ascitæ* utre usi ad æservandum vinum quod in sacra Cœna adhibebant. FABRIC.

^c Sicut pagani Libero patri. Julianus epist. 41: *καθάπερ οἱ τῷ Διονύσῳ τῶν θύσων κρούσασαι πρὸς τὴν χορείαν ἀνεταί φέρονται*. FABRIC.

^d Alii sunt Passalorinchitæ. Hos *Tascodrogitæ* dictos, auctor Epiphanius XLVIII, 14, pag. 416, testatus τασκόν illorum lingua paxillum significare, δροῦγγον vero nasum, sive rostrum: *Τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος καλεῖται, δροῦγγος δὲ μυκτήρ εἶπουν ῥύγχος καλεῖται*. Quod igitur inter orandum illi affectarent indicem manns digitum naso imponere: *κατηρεῖας χάρην καὶ ἐπιλοδοκασούσας, ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν Τασκοδρογγίται, τούτους Πασσαλορυγγίται*. Mirè hinc illud nomen apud scriptores vel curatum, vel corruptum, ut notavit Cotelierus tom. I Monument. p. 774, cui adde quod *τασκοδουργίται* dicuntur apud Theodorum Studitæum Epistola ad Nauracium tom. V opp. Sirmoudi p. 324. *Perticonasatos* vocat Nic. Comnenus Papadopoli in prænotionibus mystagogicis p. 152. FABRIC. — Alii sunt *Passalorinchitæ*. Hoc loco Fabricius producit Epiphanius verba quibus expressè appellantur *Πασσαλορυγγίται*. Male igitur Dupinius Hist. Eccl. sect. IV asserit neminem veterum de hisce hæreticis excepto Philastrio verbum fecisse, quos memorat etiam August. hæres. 63, uti et Excalceatos hæres. 68

et Rhetorius hæres. 72, quamvis et hos quoque omnibus præter Philastrium indictos affirmet Dupinius. GALEARD.

^e In labia quasi silentium. Sicut Harpocrates silentii Deus digito labellum compescens exprimitur in veteri anaglypho, quod illustrant Joan. Smetius antiquit. Noviomagens. p. 127 seq., Joan. Lomecierus diar. genial. diss. 5, et præcipue in Harpocrate suo, Trajecti 1687 in-4° editio illustris atque eruditiss. vir Gisbertus Cuperus. FABRIC.

^f Aliæ pro alii. Vide Vossium Aristarchi IV, 6. FABRIC.

^g Ostium circumstantiæ. *ὄσπρον περιχῆς*.
^h Silentium commodabant. Sic etiam Corb. cod.; at Lugdun. editio rectius *commendabant*. Basilicensis, *commodabant*. *Commodare animum attonitiis dixerat Arnobius v adv. Gentes: commodare silentium jejuniis nusquam memini me legere*. GALEARD.

ⁱ Pythagoricam vanitatem. Notissima sunt, quæ de quinquenniali silentio Pythagoricæ scholæ feruntur, de quo Viri docti ad Gellium lib. I, c. 9 et ad Laertium VIII, 40. Holstenius ad Porphyrium p. 80, et Rittershusius, et libro II de Bono silentii Andreas Schottus. Addam locum Procopii Casari ep. III: *Πυθαγόρας Σάμιος, τοῦτον φασιν ὡς οὐ μέχρι παντὸς εἶτα σπῆν, ἀλλ' ὀριστο χρόνος εὐθὺς μεταβαλὼν ἄγων ἐπὶ λόγοις καὶ μεταβάλλοντο. Ἄλλ' οὐδὲ παρ' ὅν ἰσώπων χρόνον εἶδει δῆπουθεν μηδὲν παρ' ἑλλήνων εἶδέναι, ἀλλὰ τὴν μὲν γλώττων εἶχε σιγῆ, ἢ δὲ χεῖρ διηκωνεῖτο τῇ γλώττῃ, καὶ διὰ γραμματικῶν πάλιν ἐφθέγγοντο*. FABRIC.

^j Aquarii. Augustinus, et auctor Prædestin. c. 64. Hi sunt *Hydroparasitæ*, *ὕδωρ ἀν' ὄντων προσήροντες*, de quibus Theodoretus lib. I de Hæres. lib. c. 21. Solam aquam in sacra Cœna adhibuisse *οὐνοὶ Ἐθιονῶς* teste Epiphanius XXI, 16, et Irenæus V, 1, nec non Tatiani sectatores Eueratitas, de quibus Epiphanius XLVII, 3, et Timotheus presbyter a Cotelierio editus tom. III Monument. p. 379, qui etiam *Ἀκακασίους* appellat: tum alios ex Marcionis schola quosdam, et Manichæos, et alios fortasse quos perstringit Clemens Alex. i Strom. pag. 157, *οἱ γὰρ ἐπὶ ὕδαρ ψλὸν εὐχαριστοῦσιν, et multis oppugnat Cy-*

lestibus ^a offerunt tantam aquam, non illud ^a quod A
Ecclesia catholica et apostolica facere consuevit.

LXXVIII. HÆRESIS DE PROPHETIS.

^a Sunt nonnulli, qui ^b prophetas quotidie asserunt, et prophetias fieri prædicant, ignorantes ^c Legem ^d et Prophetas usque ad Joannem fuisse Baptistam (Matth. xi, 13), finemque Legis et Prophetarum in Christi presentia completum, atque consummatum.

LXXIX. COLLUTHIANI.

^a Colluthiani, a ^d Collutho quodam ita dicti sunt in Ægypto, qui dicunt Dominum ^e malorum non esse factorem. ^f Contra autem alter quidam opponebat dicens: Dominum malorum esse factorem, ^g qui et ipse est hæreticus pariter, et cum utriusque contentione ferrentur inani, nescierunt potentiam rationis: ^B Scriptura enim Deum facere bona, et nihilominus et mala prædicavit, cum dicat propheta: *Ego sum Dominus, qui factus pacem, et creo mala* (Isai. xlv, 7).

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ offerunt aquam

² Alii sunt hæretici qui... asserunt

³ et prophetas usque ad beatum Joannem

⁴ Alii sunt autem Colluthiani

⁵ qui et ipse erat

⁶ tentationes, persecutiones

⁷ Ecce enim, inquit, omnia valde bona

⁸ creatura mundi... Quod Deus

⁹ legi Dei et iudicio arguetur

¹⁰ hæc dicantur... quæ enim imputantur

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

prianus epist. 65, ad Cæciliam, pag. 148 seqq. Vide etiam Chrysostomi hom. 83 in Mattheum p. 864. Beveregium ad canonem Trullan. xxxii, et D. Iuligium de hæresiarchis p. 211 seq. Ab his Aquariis diversi Aquæ, sive Hydrothethæ, de quibus Augustinus et Prædestinati auctor c. 75 et noster infra, c. 96. FABRIC.

^a Quod Ecclesia. Vinum in sacra Cœna offerens, sive merum illud, sive temperatum aqua, quod Cypriano imprimis vehementer probatum fuit, cui per aquam populus, Christi sanguini unendus significatur. Confer, si placet, Edm. Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus p. 322 seq., Joan. Bonam lib. ii Liturg. c. 9. Gerh. Vossii theses theologicas p. 303, Elementhorstium ad Gennadium de dogmatibus Eccles. p. 174. Græci vino aliquo aquæ ferventis affundunt, ut sanguinem hominis vivi proprius referat. Vide Petrum Arcudium de concordia utriusque Ecclesiæ in doctrina de Sacramentis iii, 39, p. 321. FABRIC.

^b Prophetas quotidie asserunt. Helmst., asserunt. Videtur tangere Montanistas de quibus supra cap. 49. FABRIC.

^c Legem et Prophetas. Eodem S. Chrysostomus laudat illud Danielis ix, 24: *Quia dñus dñs apertus, scriptura dicitur et prophetia et oratio.* Cum venerit cui repositum est, obsignabitur prophetia et visio. FABRIC.

^d Colluthus. Hic est Colluthus presbyter Alex. quem eodem quo Arius tempore Ecclesiam turbasse, falsaque dogmata sparsisse narrat Epiphanius lxi, 2, p. 728, memorans etiam sectatores ejus, qui se non dubitaverint appellare Colluthianos, *οἱ μὲν καλοῦντο θεοῦ ἰατροῦ ἀσφασαν*. Ambitionem Colluthi perstringit Alexander Alexandrinus apud Theodoretum lib. i Hist. c. 4, p. 9, in gradu presbyterii mortuum testatur Athanasius in apologia ad imp. Constantinum. tom. I, p. 732. FABRIC.

^e Malorum non esse factorem. Idem ex Philastrio Augustinus cap. 65, et ex Augustino Isidorus viii Orig. c. 5. Itaque errat auctor Prædestinati, c. 65, qui Colluthianorum errorem putat in eo consistere, quod Deum creasse mala et bona docuerint. FABRIC.

Et alter propheta: ¹ Si est, inquit, malitia in civitate, quam Deus non fecit (Amos iii, 6). Sed ² mala ista non natura esse, dixit Scriptura, a Deo facta, sed ³ causis existentibus hominum, scilicet in Lege peccantium Domino, quæ sunt ⁴ tentationes persecutionis, diversaque angustiarum, quæ Deo permittente insurgunt peccantibus, sicut scriptum est: *Quis dedit Israel in direptionem, nonne Dominus cui peccaverunt, et noluerunt in viis ejus ambulare* (Isai. xliii, 24)? Non autem fecisse malum Deum naturam, dicit Scriptura alicubi: ⁷ *Ecce enim omnia valde erant bona, quæ fecit Deus*, in libro Geneseos, id est, ⁸ creaturæ mundi (Gen. i, 31). Et alibi propheta dicit: ¹ *Quoniam Deus malum non fecit neque delectatur in perditione vivorum* (Sap. i, 15). Quia ergo non causa Dei creantis est mala naturaliter, sed hominum voluntatis, quæ obnoxia ⁹ legi Dei urgetur, et ^m coercionem constringit, conversionis causa a Domino hæc inferuntur hominibus quotidie. Cum ergo ¹⁰ hæc dicunt, quomodo dicta sunt ignorant ⁿ quæ enim pu-

¹ Contra autem alter. Florinus de quo supra ad c. 57. FABRIC.

² Qui et ipse est hæreticus pariter. Non minus hæreticum est cum Collutho contrarium principio principium, negareque mala fieri Deo permittente, quam cum Florino Deum facere malorum auctorem. FABRIC.

³ Qui facio... LXX, *ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ πίκτον κακία*. FABRIC.

⁴ Si est... LXX, *εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει ἢ ἐν κύριος οὐκ ἔποιησεν*. FABRIC.

⁵ Mala ista non natura. Sensus est, ista non esse creata a Deo ut mala natura sint, sive malum naturam habeant. Infra: *Non autem fecisse malum Deum naturam*. FABRIC.

⁶ Creaturæ mundi. Chalcedius p. 572, de genitura mundi. Nempe *γένεσιν* pro *κρίσει* dixisse Alexandrinus, observatum Humfredo Hody erudito opere de Bibliis sacris Græcis p. 115. FABRIC.

⁷ Quoniam... LXX, *ὅτι ὁ θεὸς θεῶν οὐκ ἔποιησεν, οὐδὲ τίρησται ἐν ἀπολαίᾳ ζώων*. Philastrius malum posuit, genus pro specie mali, sive morte, quod vocabulum in Sapientie libro reperit. Hujus auctorem, Prophetæ nomine passim laudant veteres scriptores christiani, ut supra ad cap. 26 notare me memini. FABRIC.

^m Coercione. Coercionem, sive coercionem pro coercionem dixerunt boni scriptores, atque utrumque promiscue in mss. codicibus reperitur. FABRIC. — Sed hominum... coercionem constringit. Obcurior locus in editis, quam ut conjectura restitui possit, nisi in Corb. ms. occurreret vera lectio, quæ *obnoxia Legi Dei et iudicio arguetur, et coercionem constringitur*, pro quo male Hamburg. editio constringit, sed Basil. et Lugdun. recte constringitur; mox dicuntur et ignorantur tam in Corb. cod. quam in Basil. et Lugdun. ed., pro dicunt et ignorant, quod est in Hamburgensi. GALEARD.

ⁿ Quæ enim putant. Basil. et Lugdun. editio, quæ enim putantur, ubi Corb. cod., imputantur; et supra eodem cap. 79 in editionibus, quæ sunt tentationes persecutionis; in ms., tentationes, persecutiones, for-

tant hominibus in coertione mala, hæc eruditionis et utilitatis sunt plena, quæ hominum voluntas perversa pati meretur, cum dicat Apostolus : ^a *Numquid injustus Deus, qui infert iram suam hominibus* (Rom. iii, 5) ? ^b Non tamen sine utilitate et emolumento futuro hæc cuncta humano generi fieri permittuntur : justus enim in tribulatione sustinendo fidelior et justior comprobatur ; peccator autem aut ^c peccare desinet emendatus, aut perseverans de mundo tollitur, ne in corpore constitutus amplius delinquere videatur. Ergo aut emendatus, cum superest adhuc in corpore, bonum jam opus facere non retardabit, aut ^d mens coercetur ut desinat a peccato, quod ait Apostolus : ^e *Qui mortuus est, justificatus est a peccato* (Rom. vi, 7).

LXXX. DE MUNDO HÆRESIS.

Alia autem est hæresis, quæ dicit mundum ^d non mutari, sed ^e in eodem statu semper manere, etiam ^e post Domini nostri Christi de cælis præsentiam, cum ipse dicat : ^f *Omnia transibunt et ^g mutabun-*

tur (Math. xxiv, 35 ; Marc. xiii, 31 ; Luc. xxi, 33). Hoc autem non intelligunt mutationis causa elementorum dictum fuisse a Domino, ut his mutatis nova creatura reformetur (Apoc. xxi, 1), quod et David docet : ^h *Ipsi peribunt, tu autem ipse es in æternum* (Ps. cii, 26). Et Dominus : *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Math. xxiv, 35 ; Marc. xiii, 31 ; Luc. xxi, 33). Et : *Ego facio novum cælum et novam terram, dicit Dominus* (Isai. lxxv, 17). ⁱ Restauranda potius ergo, non pereunda annuntiat elementa ; et quamvis ^j impossibile Deo non est, ut qui fecit ex nihilo omnia, iterum delere possit omnia, quod ait beatissimus Job : ^k *Si autem destruxerit universa, quis ei dicet, quid fecisti* (Job. ix, 12) ? Ergo si ita senseris, omnipotentiam Domini Christi ^l cognosces ; sin ea restauranda quis æstimat sequenter ^l intelligit : nam etsi pereunda semina ^m Scriptura demonstrat, id est ipsum mundum ad nihilum devenire posse, tamen quia ⁿ quod fecit non deperit ; fecit enim, ut ait Salomon, ^o *ex nihilo omnia ut pos-*

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^l peccare desinit... tollitur
^m mens arcessitur

^j in eo statu... peribunt, inquit, tu autem
^k cognoscit sive eam restaurandam... intelligit

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

tasse melius ; at infra cap. 80, ubi in editis habetur erant : et in Resurrectione, Corb. lectio, ablata copula erant : in Resurrectione ; quæ licet parva emendatio, totam sententiam magis facilem et perspicuam reddit. GALEARD.

^a *Numquid... Græc., Μη ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιπέρωον ὄργην.* FABRIC.

^b *Non tamen sine utilitate.* Insignes quasdam utilitates diserite et eleganter exponit S. Joannes Chrysostomus homil. 1 ad Antiochenos. FABRIC. — Adde Gaudent. Præf. ad Benivol. ; Paulinum epist. 18, ad Delphinum episcopum Burdigalensem ; Isidorum Pelus., ep. 282, Boeto monacho. uti et Nilum, ep. 319, Ephestionii presbytero. GALEARD.

^c *Qui mortuus est... Græc., ὁ ἀποθανὼν δὲ δικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας,* hoc est, non amplius peccat. FABRIC.

^d *Non mutari.* Cum mitius judicet infra de illorum sententia, qui Mundum periturum et in nihilum rediturum sibi persuadent, jam hæresibus annumerat opinionem eorum, qui mundum æternum futurum hoc quo in præsens est statu docebant, cum Ocello Lucano, Timæo, et aliis Ethnicorum Philosophis ; et cum Philone Judæo, qui eandem opinionem tueretur libro περὶ ἀθανασίας κόσμου, perinde ut Anonymus Christianus apud Photium Cod. 36, ὅτι ἀκατάλυτοί εἰσιν οἱ οὐρανοί, qui est Cosmas Indopleustes lib. vii, p. 275 seq. Dauxus ad Augustin. de Hæresibus c. 67, illos vocat *Æternales*. Auctor prædestinati c. 67, *Satannianus* a nescio quo Satannio. FABRIC.

^e *Post Domini nostri Christi de cælis præsentiam.* Ad Judicium intellige, atque ut Augustinus sententiam Philastrii expressit, *post resurrectionem mortuorum.* FABRIC.

^f *Omnia transibunt.* Text. Gr., ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται. *Omnia cælo et terra continentur.* FABRIC.

^g *Mutabuntur.* Ἀλλάγασονται Hebr. i, 12, ex Psal. cii, 26. FABRIC.

^h *Ipsi peribunt.* LXX, αὐτοὶ ἀπολούνται, σὺ δὲ διαμίνας. FABRIC.

ⁱ *Restauranda potius non pereunda.* *Pereunda* pro perituris dixit præter usum meliorum Scriptorum. Sic infra : *Nam etsi pereunda semina Scriptura demonstrat.* Atque iterum : *Et in resurrectione hominum*

non pereunda semina. Similiter mox *permanenda* dixit pro *permansuris* : *Transeuntia ergo erunt elementa ad majorem jam gloriam, inque ea permanenda cum hominibus.* Ad rem ipsam quod attinet, perique priscorum Ecclesiæ doctorum hac fuere sententia, non interitum in consummatione sæculi cælum terramque, sed ἀποκαταστάσι Act. iii, 10, et παλιγγενεσία

Math. xix, 28, immutandum et renovandum. Barnabæ epist. c. 15 : Ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καταρῆσαι τὸν καιρὸν αὐτοῦ καὶ κρινεῖ τοὺς ἀστέρας καὶ ἄλλα ἔξει τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε καλῶς ἀναπαύσεται ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Longuin esset alia testimonia Veterum producere, quæ videri possunt apud Vossium Thes. Theolog. p. 248 seq., Paulum Sherlogum dioptra antiquit. p. 235, Tho. Burnetum Theoria sacra telluris iv, 1 seq., Gatakerum ad Antonin. xi, 1, Elmenhorstium ad Gennadii dogm. Eccles. p. 164, D. Bebelium antiquit. Eccles. sæculi iv, tom. II, p. 610 ; Suicerum tom. II, Thesauri, p. 151 ; Jac. Thomasium de Stoica mundi extinctione p. 17. Judæorum consensum vide apud Menassem Israelidem de Resurrect. lib. iii, c. 4 ; D. Lutheri et theologorum nostratium suffragia collegit Vincentius Placcius ὁ μακαρίτης quæ videri possunt de immortalitate animæ p. 65, 93 seq. FABRIC.

^j *Impossibile Deo non est.* Contra Ethnicorum sententiam quibus Philo libro de Mundo incorruptibili p. 728 assentitur. Hos enim si audias statutum ipsis est, ἐκ τοῦ οὐδαμὲ ὄντος ἀμύχανον ἴσθι γενέσθαι τι, τὸ τε ἐν ἑξαπολίσθαι ἀνάνυστον καὶ ἄκυστον. *Ex nihilo nihilum, in nihilum nil posse reverti.* FABRIC.

^k *Si autem.* LXX, ἴαν ἀπαλλάξῃ, τίς ἀποστρέψει ; ἢ τίς ἰστί αὐτῶ, τί ἰποιήσας. FABRIC.

^l *Sequenter intelligit.* Non minus scilicet eminentem Christi majestatem et potentiam esse in instaurando, quam in delendo. FABRIC.

^m *Scriptura demonstrat.* In loco supra adducto Ps. cii, 26. FABRIC.

ⁿ *Quod fecit non deperit.* Quia nihil quod fecit Deus odit : οὐδὲν βδελύσῃ ὡς ἰποιήσας. Sap. xi, 24. FABRIC.

^o *Ex nihilo omnia ut possent esse.* LXX, Ἐκτός γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. Vocabulum ἔκτος a Philastrio redditur *fecit ex nihilo.* Simul autem respicitur

sent esse quæ non ¹ erant (Sap. 1, 14): et in Resurrectione hominum non pereunda semina, sed ad gloriam majorem venientia demonstrat, ut ait Apostolus: ^a *Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale* (1 Cor. xv, 44): ^b *seminatur in corruptione, surgit in incorruptione* (Ibid., 42). Et ipse iterum Apostolus: ^c *Exspectatio enim creaturæ revelationem filiorum Dei expectat: vanitati enim creaturæ subdita est non volens, sed propter eum qui subjecit in spe futuræ gloriæ dignitatis. Propter quod et ipsa creaturæ, inquit, liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* (Rom. viii, 19 seq.). Ostendens ^d itaque a gloria ad gloriam processura elementa, id est homines cum hac ipsa visibili creaturæ, cum dicit Dominus: ^e *Sol tunc septemplex lucebit* (Isai. xxx, 26). Transeuntia ergo erunt ^e elementa ad majorem jam gloriam, inque ea permanentia cum hominibus; quamvis et ad nihilum possit adducere, qui fecit omnia Dominus. Sed in hoc est eminentis Christi majestas et potentia, quod ad gloriam eadem majorem elementa transire permittit; nam et Apostolus elementa hæc ^f liquescere, et ad nihilum venire nuntiat pariter et prophetat.

LXXXI. EXCALCEATI.

^g Excalceatorum ^h est hæresis, quæ excalceatos ambulare debere homines asserit, ⁱ quod sub Mose, inquit, dictum est: ^j *Solve calceamenta tua* (Exod. iii, 5). Et quod Iaias ita ambulaverit ^k tribus annis, quæ magis ^l humana, ac vanæ super-

stitutionis sunt, non traditionis sanctorum ac Domini nostri Jesu Christi jussionis ^m et imperii, ejusque potestatis.

LXXXII. NOVATIANI.

Novatiani surrexerunt ⁿ post persecutionem postremam ^o a Novato quodam, qui ^p sicut Ecclesia catholica credebant antea, vetus Testamentum et novum accipientes, in persecutione autem, quia lapsi sunt multi fideles, et in pœnitentiam suscepti sunt a catholica Ecclesia, irati, immo potius præsumptione ducti ac superbia, vanam doctrinam conati sunt seminare, separantes se ab Ecclesia catholica, atque a Christi bonitate ac misericordia dissonantes, atque dicentes: ^q non esse fideli post baptismum locum aliquem pœnitentiæ, ignorantes quod per prophetam ^r blamat: *Viro ego, dicit Dominus: nolo mortem peccatoris, sed magis ut revertatur et vivat* (Ezech. xxxiii, 11). Si ergo dixerint de his qui baptizandi sunt, dixisse Scripturam, non tamen fidelibus; audiant Salvatorem post baptismum aquæ dicentem de baptismo alio, pœnitentiæ scilicet passionis ita: ^s *Baptisma habeo, inquit, baptizari, et quam festino ^t si finiretur* (Luc. xii, 50). Ostendens utique ^u nobis post baptismum quem per aquam ante dederat, ^v aliud etiam passionis pœnitentiæ humano generi ab ipsius bonitate, et clementia labentibus concedendum, atque ab eodem Domino tribuendum. Quod Apostoli intelligentes de passione ejus saluberrima, post illam primam gratiam humano generi etiam hoc eum contu-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ erant: in² subjecta est³ itaque gloria ad filiorum processura⁴ Alia est hæresis⁵ quod Mosi inquit... Esaias beatus ita⁶ et imperii ejus ac potestatis

C

⁷ Dominus: Si volo mortem peccat, quantum ut⁸ nobis baptismum quod per

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

locus Hermæ lib. II, mandat. 1, quem laudat noster etiam infra c. 123: *Πρώτον πάντων πίστευσον ὅτι εἰς ἑστίν ὁ Θεός ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι*. FABRIC.

^a *Seminatur... spiritale*. Græc. *Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν*. FABRIC.

^b *Seminatur... in corruptione*. Græc., *Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ*. FABRIC.

^c *In spe futuræ gloriæ dignitatis*. Post *ἐν ὀπίδι*, Philastrius de suo supplevit verba *futuræ gloriæ dignitatis*. FABRIC.

^d *Sol tunc septemplex lucebit*. LXX, *τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἔσται ἑπταπλάσιον ἐν τῇ ἡμέρᾳ*. FABRIC.

^e *Elementa*. Sol, luna et stellæ, ut supra c. 61. FABRIC.

^f *Liquescere*. II Petr. III, 40: *στοιχεῖα καυσόμενα λυθίσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαύσεται*; ^g *Ὁυρανοὶ πυρούμενοι λυθίσονται, καὶ στοιχεῖα καυσόμενα κακήσονται*. FABRIC.

^h *Excalceatorum Gymnopodus* vocat auctor Prædestinati et Augustinus cap. 68, Philastrii insistentis vestigiis, nudis pedibus semper ambulantes. Prateolus *Nudiprædes*. FABRIC.

ⁱ *Solve calceamenta tua*. LXX, *λύσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου*. FABRIC.

^j *Tribus annis*. In signum imminentis Ægyptiorum et Æthiopia genti captivitatis ab Assyriis. FABRIC.

^k *Humana ac vanæ superstitionis*. Non in Isaiâ, qui Dei jussu hoc fecerat, sed in his qui nescio quam religiosi cultus partem in superstitione illa æmulatione collocabant. FABRIC.

^l *Post persecutionem postremam*. Postrema persecutio, sive decima sub Diocletiano et Maximiano Herculio cœpit circa A. C. 285. Sed Novatiani Ecclesiam jam turbant post persecutionem octavam Decianam circa A. 251. Vide Tillemontium tom. III Memor. Eccles. FABRIC.

^m *A Novato quodam*. Duo hæreseos istius antesignani veteribus memorantur, Novatus et Novatianus; hic Romanæ, ille Africanæ Ecclesiæ presbyter. Vide Guil. Beveregii notas ad can. 8 Nicæn. FABRIC.

ⁿ *Sicut Ecclesia catholica credebant antea* οὐδὲν περὶ τὴν πίστιν καινοτομήσαι, nihil circa fidem novasse Novatianus fatetur Atticus Cyprianus apud Socratem VII, 25, p. 567. FABRIC.

^o *Non esse fideli post baptismum*. Hunc Novatiano-rum errorem oppugnat Eulogius apud Photium Cod. 182 et 208. E recentioribus juvabit consulete præter Tillemontium, Beveregiumque, Gibr. Albaspinæ observationes p. 195 seq., Joan. Forbesii instructiones Historico Theol. p. 666, 710 seq. FABRIC.

^p *Baptisma habeo baptizari*. Nota phrasin *ἔχω βαπτισθῆναι* pro *μίλλω βαπτισθῆναι*, cujus multa exempla concessit Joan. Boissius notis ad Joan. Chrysostomum Savilii tom. VIII, p. 41 seq. FABRIC.

^q *Si finiretur*. Ita legendum pro verbis nihil quæ exstabant in prioribus editionibus, *si sciretis*. In Græco est: *πὼς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῆ*. FABRIC.

^r *Aliud etiam passionis pœnitentiæ*. De hoc pœnitentiæ baptismo multa Joan. Morinus in opere elaborato de Sacramento pœnitentiæ III, 4, et IX, 2 et 13, x, 6. FABRIC.

lisse prædicabant. Ut provisor enim et omnipotens, A nus : ¹ *Multæ mansiones sunt apud Patrem meum* (Joan. xiv, 2). peccantibus concedit per pœnitentiam, ut ² qui lapsus est, surgens ac pugnans iterum, inque ea perseverans, speret se posse a Domino desiderandam victoriam adipisci. In Christo enim et ejus clementia, et justitia, ³ bonitas, et operæ peccantes et pœnitentes abundat quotidie; ut Paulus testatus de illis est, qui peccati causa non egerant pœnitentiam, ut dixit in sua Epistola : ^b *Quis infirmatur, et ego non infirmor* (II Cor. xi, 29)? Et rursus : ^c *Ne veniam ad vos, et iterum me humiliet Dominus propter quosdam, qui non egerunt pœnitentiam* (II Cor. xii, 24). Et Petrus Apostolus Mago Simoni dixerat : *Age pœnitentiam, si quo modo dimittatur tibi quod fecisti*. Et Paulus ^d quem abjecerat, eum suscipi post tempus iterum jubet. ^e Amissionem itaque dignitatis possunt B demque non dubitant prædicare, ^m separantes persuasionibus conjugia hominum, et ⁿ escarum absti-

perpeti tales, non detrimentum salutis, ut ait Domi-

LXXXII. MONTANISTÆ.

¹ Montanistæ sunt, qui ^b rebaptizant si quos seduxerint homines, et supra baptismum Ecclesie catholice aliud suum ² baptismum insauientes promittunt, qui et Donatiani dicuntur, ³ a quodam Donato in Africa constituto, qui hanc hæresin seminavit, qui et Parmeniani nunc appellantur ⁴ a Parmenione quodam, qui eorum naper successit erroribus atque falsitati.

LXXXIV. ABSTINENTES.

¹ Sunt in Galliis, et Hispaniis, et Aquitania veluti abstinentes, ² qui et ¹ Gnosticorum, et Manichæorum particulam perniciosissimam æque sequuntur ⁴ eademque non dubitant prædicare, ^m separantes persuasionibus conjugia hominum, et ⁿ escarum absti-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ et bonitas propter² Alii sunt Monastes qui³ baptismum insauient promittentes⁴ Alii sunt in Galliis et in Spanis⁵ qui et Gnosticorum particulam perniciosissimam⁶ eademque

FABRICI ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Qui lapsus est, surgens ac pugnans iterum*. In sacra illa ad quam per baptismum auctoratus fuerat milita adversus diabolum. FABRIC.

^b *Quis infirmatur....* Τις ασθενεί και οὐκ ασθενῶ; FABRIC.

^c *Ne veniam....* Μή πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς και πενήσω πολλούς τῶν προσημαρτηκότων, και μη μετανοσάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ. Hæc verba Pauli integra sunt, quæ Philastrius suo more contraxit. FABRIC.

^d *Quem abjecerat*. Quem Satane tradiderat I Cor. v, 4, eum post pœnitentiæ testationem iteram recepit II Cor. ii, 7. FABRIC.

^e *Amissionem dignitatis*. Removendi scandali causa ex usu Ecclesie veteris clerici ad communionem redigebantur laicam, et excidebant sacris Ordinibus quicumque ad pœnitentiam publicam de lapsu vel crimine graviore admitebantur, ut multis notarunt Gabriel Albaspinus et Joan. Morinus in lucubratiombus quas supra laudavi. Sed hoc loco Philastrius per dignitatem, ut infra c. 89, intelligit gradum majorem in cœlesti gloria. FABRIC.

^f *Multæ mansiones....* Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοῦναι πολλαὶ εἰσιν, quem locum non modo de mansionum cœlestium multitudine, sed etiam de diversitate graduum veteres Ecclesie Doctores acceperunt. FABRIC.

^g *Montanistæ*. Montenses appellati sunt Donatistæ, quod Ecclesiam Romæ primū in monte habere cœperunt, ut testatur Hieronymus in Chronico ad A. C. 356. Isidorus VIII Origg. c. 5 : *Montani hæretici dicti, quod tempore persecutionis in montibus latuerunt*. Montenses dicuntur etiam apud Optatum lib. ii, cap. 4, et alios. Augustino de unitate Ecclesie c. 5, *Rupitani*, quomodo etiam pro *Cuzupitani* videtur legendum epist. 53 (vet. edit. 165). De Montanistis aliis Montani sectatoribus supra cap. 49. FABRIC.

^h *Rebaptizant*. Vide D. Tho. Itigii Historiam schismatis Donatistarum, subjectam ejus appendici diss. de heresiarchis § 122 seq., et que Viri docti ad Optatum, atque tom. IX operum Augustini edit. novæ. FABRIC.

ⁱ *A quodam Donato in Africa*. Duo Donati, unus Casensis, sive a Casis nigris, et alter Carthaginiensis Episc. Donatus magnus : ambo schismatis ergo-

diocetæ, sed Casensis ille prior, unde Augustinus hæresi 69 : *Donatiani vel Donatistæ sunt.... hujus hæresis principem accipimus fuisse Donatum, qui de Numidia veniens et contra Cæcilianum Christianam dividendem plebem, adjunctis sibi ejusdem factionis episcopis, Majorinum apud Carthaginem ordinavit episcopum*. Cui Majorino Donatus episcopus alius in eadem divisione successit, qui eloquentia sua sic confirmavit hanc hæresin, ut multi existunt propter ipsum potius eos C Donatistas vocari. FABRIC.

^j *A Parmenione quodam*. Ille est Parmenianus qui Donato in episcopatu Carthaginiensi successit A. C. 368, adversus quem Optati et Augustini scripta etiamnum supersunt. Auctor Prædestinati c. 69 : *Hi hæretici in partibus Italiae Montenses appellantur, in interiore Africa Parmeniani, in Carthaginiensi Donatistæ*. Obiit Parmenianus A. C. 391, quo superstitè adhuc scripsisse Philastrius ex hoc loco recte colligas. FABRIC.

^k *Sunt in Galliis et Hispaniis*. Ita scripsi pro Galliis, et Hispanis. Perperam vero ut a Philastrii perstringi Priscillianistas, qui circa A. C. 360 proferte se cœperunt. Vide Tillæmonium tom. VIII Memor. Eccles. pag. 798 : librum contra eosdem in Symbolum Apostolorum ascriptum Ambrosio. FABRIC.

^l *Gnosticorum, et Manichæorum*. Augustinus hæresi 70 : *Priscillianistæ quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime Gnosticorum et Manichæorum dogmata permixta sectantur*. Confer H. Dodwelli diss. 5 ad Irenæum c. 10, p. 405 seq. FABRIC.

^m *Separantes conjugia hominum*. Leo M. Epistola ad Turibium 13 (edit. vet. 93), cap. 7. de Priscillianistis : *Nuptias damnant et procreationem nascentium perhorrescunt, in quo sicut pene in omnibus, cum Manichæorum profanitate concordant*. Concil. Braccarense I, A. C. 561, can. 11 : *Si quis conjugia humana damnat, et procreationem nascentium perhorrescit, sicut Manichæus et Priscillianus dixerunt, anathema sit*. FABRIC.

ⁿ *Escarum abstinentiam*. Idem concilium Braccarense can. 14 : *Si quis immundos putat cibos carniū, quos Deus in usus hominum dedit, et non propter afflictionem corporis, sed quasi immunditatem putans, ita absteat ab eis, ut hæc olera cotta cum carnibus præparet, sicut Manichæus et Priscillianus dixerunt, anathema sit*. FABRIC.

nentiam promittentes, quæ non ex Legis præcepto, sed ^a promotionis cælestis (*Matth. xix, 12*), et dignitatis causa voluntati hominum talis a Christo concessa est gratia. Dicit enim Dominus Petro : ^b *Non omnes capiunt hoc verbum (Ibid., 11)*. Et iterum idem Dominus ait : *Qui dimiserit uxorem suam sine causa criminis, facit eam mæchari (Ibid., 9)*. Aliud est itaque ^d consensu communi (*I Cor. vii, 5*) hoc fieri laudis causa majoris consequendæ a Domino, et aliud contra Legem suadere, contraque amborum facere voluntatem. Et iterum : ^e *Qui non manducat, manducantem non spernat, et qui manducat, non manducantem non judicat (Rom. xiv, 3)*. Quod ex voluntate est itaque, laudis est amplioris, immo potius mercedis cælestis est desiderium : quod autem extra Legem est, non a Deo Christo est traditum, sed inani hominum præsumptione, et errore inventum : scriptum est enim : ^f *Do vobis omnia edere sicut fenum*. Hoc autem ideo faciunt, ut escas paulatim spernentes, dicant eas non esse bonas ; et ita non a Deo hominibus esca causa fuisse concessas, sed ^g a diabolo factas ut asserant, ita sentiunt. Inque hinc jam creaturam non a Deo creatam, sed a Diabolo eam factam prædicare nituntur, perque hoc mendacium multorum animas captivarunt.

LXXXV. CIRCUITORES.

In Africa ¹ sunt qui ² Circuitores dicuntur ; hi circumueunt terras et quos inveniunt in via, ³ cogunt

eos ut interficiantur ab illis : dicentes se desiderare pati martyrium, et sub causa hac multi latrocinantur interdum. Quidam autem ex his veluti biathanati moriuntur, sese dantes ad præcipitium, diversumque subeunt calamitatis interitum ; qui cum sine causa perire ita properant, ^k honestæ mortis sustinent detrimenta, et iudicio Dei futuro se potius implicant, quam solvant.

LXXXVI. HÆRESIS DE CIBO ET SPIRITU SANCTO.

Nec desunt, ¹ qui ² cum hominibus non sumunt escas, præsumptione ducti ³ inani, putantes se melius quid facere : quia et ⁴ Prophetæ hoc, inquirunt, faciebant (*III Reg. xiii, 9*) ignorantes diversam economiam Christi Domini esse statutam hominibus. Hi de Patre, et Filio bene sentiunt ; ^m de Spiritu autem non recte accipiunt, creatum credentes esse et factum sanctum Spiritum, non Deum, sicut Scripturæ nuntiant, et Ecclesia catholica prædicat.

LXXXVII. HÆRESIS ALIA DE PASCHATE.

Alia est hæresis, quæ asserit ⁿ cum Judæis ^o debere fieri Pascha. Isti in Galatia, et Syria, et Phrygia commorantur, et Hierosolymis, et cum Judæos sequantur simili cum eis errore depererunt. Inque hoc et ^p suum Judæi confirmant mendacium, cum pervident quosdam Christianos indoctos, legis eorum magis sequi vanitatem, quam regulam catholicæ veritatis, et nihilominus illi ^q cum istos concelebrant,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ Alii sunt in Africa Circuitores qui ita dicuntur
² Alii sunt qui cum
³ inanes putantes melius quid

- ⁴ Prophetæ faciebant
⁵ debere facere Pascha
⁶ cum istis concelebrant, consortes

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Promotionis cælestis*. Græc. διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Dignitatem de sublimiori gradu gloria cælestis dixit ut cap. 82 et 89. FABRIC.

^b *Non omnes...* Græc., οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον. FABRIC.

^c *Sine causa criminis*. Græc. Εἰ μὴ ἐπὶ κρινοῖς, sive ut alii codices, παρεκτὸς λόγου κρινοῖς. FABRIC.

^d *Consensu communi*. Græc. Ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν. FABRIC.

^e *Qui non manducat...* Text. Græc., in verso ordine : ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἔξουθενεῖτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινοῖτω. Qui manducat, non manducantem ne spernat : et qui non manducat, manducantem ne judicet. FABRIC.

^f *Do vobis omnia edere...* LXX, ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον, non ὡς χόρτον. FABRIC.

^g *A diabolo factas*. Hoc Priscillianistis diserte tribuitur ab Augustino hæc. 70, et in concilio Braccarensi c. n. 15. FABRIC.

^h *Circuitores*. Hi sunt quos *Circumcelliones* appellant alii, ut Augustinus et auctor Prædestinati c. 69. Apud Isidorum viii, 5, pro *Crotopitis* legendum *Camptiæ*. FABRIC.

ⁱ *Cogunt eos ut interficiantur*. Mortem illis, ni id facerent, minati. Confer D. Tho. Itiglii Historiam Donatarum § 82. Similis in autochiriam impetus Patricianorum, de quibus supra c. 62. FABRIC.

^j *Biathanati*. Vocabulum non a βίος derivatum, sed a βία, velut βιασθέντες ; quod vi quadam ad mortem ruant, vel vi illata necem sibi consciscant. Vide Cangium in utroque glossario, et Elmenhorstium ad Arnobium p. 37 seq., Petrum Werselingium in li-

bro Probabilium p. 35. FABRIC.

^k *Honestæ mortis sustinent detrimenta*. Honore mortis honestæ, quæ per naturam eos manebat, privant se culpa sua. FABRIC.

^l *Cum hominibus non sumunt escas*. Augustinus hæresi 71 : Dicit Philaster esse alios hæreticos, qui cum hominibus non sumunt escas, sed utrum cum aliis, qui ejusdem sectæ non sunt, an etiam inter seipsos faciant, non exprimit. Adelophagos vocat Prædestinati auctor, cap. 71 : dicentes non debere ita cibum sumere Christianum, ut ab alio videatur dum comedit. FABRIC.

^m *De Spiritu non recte accipiunt*. Hoc ex Philastro etiam Augustinus repetit ; igitur mirum est quod Prædestinati auctor ait Adelophagos suos Trinitatem ejusdem substantiæ confiteri. Interim incertum quos noster denotet, nam de aliis Pneumatomachis jam dixerat supra c. 67. FABRIC.

ⁿ *Cum Judæis debere fieri Pascha*. Quarta decima lunæ, unde dicti *Quartadecimani* et *Tessarescædecimati*. Vide Epiphanium et Damascenum hæresi 50, Augustinum et auctorem Prædestinati c. 29, et quæ dicta sunt supra c. 58. FABRIC.

^o *Suum Judæi confirmant mendacium*. Ut Judæis erroribus tanto pertinacius porro inhereant. FABRIC.

^p *Cum istis concelebrant*. Male Hamburg. editio ; at Corbeien. cod. rectius cum istis concelebrant. Basileen. editio consentit cum Hamburg. ; at Lugdun., cum istis celebrabant ; deinde manifestarentur, atque ab omnibus dignoscerentur, quod in Hamburg. et Basileen. legitur manifestantur, atque ab omnibus dignoscuntur. GALEARD.

ut consortes Judæorum criminis et sceleris ¹ manifestantur, atque ab omnibus dignoscuntur.

LXXXVIII. APOCRYPHIII.

Hæresis ² est etiam quæ Apocrypha, id est ³ secreta dicitur; quæ ⁴ solum Prophetas, et Apostolos accipit, ⁵ non Scripturas Canonicas, id est Legem et Prophetas, vetus scilicet et novum Testamentum. Et cum volunt solum illa apocrypha legere, studiosè contraria Scripturis Canonicis sentiunt, atque paulatim dogmatizant, contra eas dantes sententias: contra Legem et Prophetas, ⁶ contraque dispositiones beatissimorum Apostolorum consulta ponentes, ⁷ e quibus sunt maxime Manichæi, Gnostici, Nicolaitæ, Valentiniani, ⁸ et alii quam plurimi, qui apocrypha Prophetarum et Apostolorum, id est ⁹ Actus separatos habentes, Canonicas legere Scripturas contemnunt. Propter quod ¹⁰ statutum est ¹¹ ab Apostolis, et eorum successoribus, non aliud legi in Ecclesia debere catholica, nisi Legem, et Prophetas, et Evangelia, et Actus Apostolorum, et Pauli tredecim Epistolas, et septem alias, Petri duas, Joannis

A tres, Judæ unam, et unam Jacobi, quæ septem Actibus Apostolorum conjunctæ sunt. Scripturæ autem absconditæ, id est apocrypha, etsi legi debent morum causa: ¹² a perfectis, non ¹³ ab omnibus legi debent, ¹⁴ qui non intelligentes multa addiderunt, et tulerunt, quæ voluerunt hæretici. ¹⁵ Nam Manichæi apocrypha beati Andree apostoli, id est Actus quos fecit veniens de Ponto in Græciam, quos conscripserunt tunc discipuli ¹⁶ sequentes Apostolum: unde et habent Manichæi, et alii tales Andree beati, et Joannis Actus Evangelistæ, beati et Petri similiter apostoli, in quibus, quia signa fecerunt magna, et prodigia, ut pecudes, et canes, et bestiæ loquerentur, etiam et animas hominum tales, ¹⁷ velut canum et pecudum similes imputaverunt esse hæretici perditii.

LXXXIX. HÆRESIS QUORUMDAM DE EPISTOLA PAULI AD HEBRÆOS.

¹⁸ Sunt alii quoque, qui Epistolam Pauli ad Hebræos non asserunt esse ipsius, sed dicunt aut ¹⁹ Barnabæ esse apostoli, ²⁰ aut Clementis de urbe

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ manifestantur, atque ab hominibus dinoscuntur.
² Alia est hæresis quæ
³ secreta et solum prophetarum et Apostolorum
⁴ ab Apostolis beatis

- ⁵ ab omnibus debent, quia non
⁶ sequentes beatum Apostolum
⁷ Sunt alii qui... esse sed

FABRICH ET GALEARDI NOTÆ.

^a Solum Prophetas et Apostolos. Hæretici varia jactabant et legebant scripta apocrypha; quæ ut commendarent omnibus, non consulébant canonem librorum sacrorum receptum ab Ecclesia, sed satis esse existimabant si modo Prophetæ alicujus, vel Apostoli nomine inscriberent. Verum ab Ecclesia Christi nunquam illa recipi, vel Canonicis Scripturis accenseri potuerunt. Apocrypha illa pleraque pridem recensui in duplici libro quorum alter est A. C. 1743 editus Codex Pseudepigraphus veteris Testamenti; alter, Codex novi Testamenti apocryphus, excusus A. 1709, et cum auctario A. 1719, in-8°. FABRIC.

^b Non.... Legem et Prophetas. Legem rejecerunt Valentiniani, Manichæi, alique hæretici, malo illam Deo tribuentes. Ab iisdem magnam partem Prophetarum librorum, quotquot sunt Canastici, repudiatam fuisse constat. FABRIC.

^c Contraque dispositiones beatissimorum Apostolorum. Mox dicit statutum esse de libris sacris ab Apostolis et eorum successoribus, ubi notata a me, si placet, vide. FABRIC.

^d Et alii quam plurimi. Ut Ebionitæ, Encratitæ, Apotactici, et Priscillianistæ. FABRIC.

^e Actus separatos. Monumenta longe diversa ab illis quibus Ecclesia catholica utitur. FABRIC.

^f Statutum est ab Apostolis et eorum successoribus. In canone 83, sive ultimo eorum quos Apostolicos vocamus, de libris sacris in Ecclesia tenendis statutum legitur, in quo similiter, ut apud Philastrium, omittitur Apocalypsis et Epistola ad Hebræos, quæ utraque scripta tamen noster amplecti se alibi testatur ut c. 60 et 89. Potuit etiam Philastrius in mente habuisse canonem Laodicenum 60 (A. 567). Ὅσα δὲ βιβλία ἀναγιγνώσκασθαι, nisi quod ibi Epistolæ Pauli quatuordecim commemorantur. De ordine librorum sacrorum, et quod Actus Apostolorum Epistolis Catholicis adiunguntur, vide quæ notavi in codice apocrypho novi Test. p. 750, et Humfredum Hody de Bibliis Original. iv. 4, p. 644 seqq.

^g A perfectis, non ab omnibus legi debent. Canonice itaque Scripturas non dubitabat Philastrius ab omnibus legi debere. Perfecti sunt οἱ μενημένοι, doctrinam Christianam jam non tincti, sed imbuti. FABRIC.

^h Quia non intelligentes multa addiderunt, et tulerunt. In superioribus editionibus male qui fuit pro quia. Porro tulerunt dixit pro sustulerunt. FABRIC. — Etsi legi debent... qui non intelligentes. Melior omnino Corbeien. cod. lectio, etsi legi debent morum causa a perfectis, non ab omnibus debent, quia non intelligentes; ubi quia pro qui reponendum monuerat etiam Fabricius. Sic paulo post Corbeien., Petri similiter apostoli, et Pauli pariter apostoli, ut habetur etiam in Basileen. et Lugdun. editione; at illud et Pauli pariter apostoli in Hamburgensi excidit. GALEARD.

ⁱ Nam Manichæi apocrypha. Certum puto, vocabulum Manichæi hoc loco alienum esse: utrum vero Matthæi pro eo scribendum sit, an Matthiæ Apocrypha et beati Andree, aut vocabulum illud Manichæi plane temere insertum, atque adeo nullo alio proposito expungendum sit, velim mss. codicum judicio potius quam meo definiri. De universis autem illis Actibus et scriptis, quæ vel Matthæo, vel Matthiæ, vel Andree etiam, aut Joanni, ac Petro, aliisque Apostolis per Manichæos, hæreticosque alios supposita sunt, nolo repetere ea quæ in Codice Apocrypho novi Test. exposui. FABRIC.

^j Sunt alii quoque. In Occidente præsertim, qui tamen hæreticis ideo ascribi noluerunt. Petrus Blassensis: Ad Hebræos Epistola a plerisque Latinis Pauli esse incerta, propter dissonantiam sermonis: eandemque alii Barnabam conscripsisse, alii a Clemente suspicantur. Fuse et erudite de hoc argumento Frid. Spanhemius in libro de auctore Epistolæ ad Hebræos quam Paulo Apostolo vindicat, et Tillemontius tom. I Memor. Eccles. p. 311, 607, seq. FABRIC.

^k Barnabæ. Ita Tertullianus c. 20 de Pudicitia, ad quem locum respiciunt Hieron. c. 5 de Script. Eccles. et Primasius præf. in Epist. ad Romanos. Vide, si placet, quæ notavi lib. iv Bibl. Græcæ c. 5, p. 161. FABRIC.

^l Aut Clementis. Ob dictionis similitudinem, saltem Græcam versionem Epistolæ ad Hebræos ex Hebraico factam a Clemente, putarunt olim non pauci, ut constat ex Eusebio m. Hist. c. 58. Golaro apud Photium Cod. 222, et Theophylacto. FABRIC.

Roma episcopi. Alii autem ^a Lucæ evangelistæ aiunt : ^b Epistolam etiam ad Laodicenses ^c scriptam. Et quia addiderunt in ea quædam non bene sentientes, inde non legitur in Ecclesia ; et si legitur a quibusdam, non tamen in Ecclesia legitur populo, nisi tredecim Epistolæ ipsius, et ad Hebræos interdum. Et ^d in ea quia rethorice scripsit ^e sermone plausibili, inde non putant esse ejusdem Apostoli. Et ^f quia et ^g factum Christum dicit in ea, inde non legitur. De pœnitentia autem (Hebr. vi, 4 ; x, 26) propter Novatianos æque. Cum ergo factum dicit Christum (Hebr. iii, 2), corpore non divinitate dicit factum, cum doceat ibidem quod divinæ sit et paternæ substantiæ Filius, qui est ^o splendor gloriæ, inquit, et imago substantiæ ejus (Hebr. i, 3). Pœnitentiam etiam non excludit docendo, sed diversum gradum dignitatis ostendit inter hunc qui integrum custodivit, et illum qui peccavit. ^f Dignitatis est igitur detrimentum in eo qui peccavit, non damnum salutis. Nam si fortiter quis pugnaverit per martirium, recipiet ^h pristinam dignitatem ; aut si condi-

gne in hoc sæculo vixerit, impetrat quod desiderat adipisci. Nam in ipsa Epistola ^g rebaptizatores excludit, non baptismum pœnitentiæ abnegat. Conferendum quod interdum ^h in multis fructuosum invenitur pœnitentibus, quod postea fide, vita, bono opere, et in hoc sæculo a Domino collaudati sunt, perseverantes jam in rebus bonis et operibus fructuosus, quod Dominus dixerat per prophetam : ^h Non ero memor malorum ejus, sed bonorum potius, si jam in bonis permanserint operibus (Ezech. xiii, 16).

Xc. MELITIANI.

^a Melitiani sunt a ⁱ Melitio quodam in Ægypto, qui ⁱ de parte fuerat Ariana, et abjectus est ab Ecclesia catholica ; qui postea ^k quasi verum sequendo susceptus est, et discipuli ejus cum eo pariter. Atque iterum indifferenter post hæc agere cupientes, communicabant ^l et hæreticis, et Ecclesiæ catholicæ. Quorum cum cognovisset indifferenciam, exsortes eos suæ communionis effecit Ecclesia catholica.

Xci. RHETORII.

Alii sunt in Ægypto et Alexandria ⁿ a Rhetorio

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ scripta beati Apostoli quidam volunt legere quia addiderunt

² Et in ea rhetorice

³ Et quia factum... inter hunc

⁴ pristinam sanitatem

⁵ in multis infructuosum invenietur

⁶ Sunt alii a Melitio

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Lucæ. Hujus sententiæ quæ Epistolam ad Hebræos Lucæ non dubitat ascribere, meminit etiam Lanfrancus Cantuariensis præf. in Pauli Epistolas. FABRIC.

^b Epistolam ad Laodicenses. Suppositam Paulo occasione petita ex Coloss. iv, 16, et memoratam jam olim etiam Hieronymo, Theodorito aliisque, ut demonstravi in Codice Apocrypho novi Testam. p. 873, seq. FABRIC.

^c Sermone plausibili. Origenes apud Eusebium vi Hist. c. 25, pag. 227, notavit Epistolam ad Hebræos esse συνθέσει τῆς λέξεως Ἰλλυρικωτέρων. οὐκ ἔχουσαν τὸ ἐν λόγῳ ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου. FABRIC.

^d Factum Christum. Græc. ἡ πίστις ὅτι τὸ ποιῶσαντι αὐτὸν, scilicet ἀρχιερέα, ut recte Photius iii, 40, p. 46, contra Manichæos. Quod eodem sensu intelligendum quo Actor. ii, 36 : Ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἔποίησε. FABRIC.

^e Splendor gloriæ. Græc. Ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. FABRIC.

^f Dignitatis detrimentum. Sic supra c. 81, ubi de Novatianis : Amissionem itaque dignitatis possunt perire tales, non detrimentum salutis. FABRIC.

^g Rebaptizatores excludit. Nam ἀπαξ φωτισθέντας. Hebr. vi, 4, est semel baptizatos. Itaque Jonas Aurelianensis lib. i contra Claudium Taurinensem (in Orthodoxographis p. 4221) : Impossibile est peccata quæ post baptismum admittuntur, baptismatis iteratione purgari. Quia sicut Christus semel mortuus est carne in cruce, sic et nos semel morimur in baptismate, non carne, sed peccato. Ac per hoc sicut ille rursus crucifigi non potest, ita et nos baptizari nequimus. Peccata porro quæ post baptismum committuntur, pœnitentiæ lacrymis, et elemosynarum largitionibus diluuntur. FABRIC.

^h Non ero memor... LXX. Πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι αὐτοῦ, ἃς ἤμαρτεν, οὐ μὴ ἀναμνησθῶσιν, ὅτι κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἔποίησεν. ἐν αὐτοῖς ζήσεται. In eadem sententiam xviii, 28. FABRIC.

ⁱ Melitio. Meletius, sive Melitius Ægyptius Lycopolis in Thebaidæ Episcopus, a Petro Alex. exactoratus, quod idolis in persecutione sacrificas-

set, schisma fecit circa A. C. 301, de quo vide Athanasium apologia 2, p. 777 ; Synodicum Pappi c. 32 ; Socratem lib. i Hist., pag. 14 et 28 seq. ; Theodorum lib. i Hist. Eccles. c. 8, et iv de Hæreticis fab., c. 7 ; Augustinum et auctorem Prædestinati hæ. 48. Alii Meletiani a Meletio Antiocheno, de quibus Tillemont. Tom. VII Memor. p. 9. FABRIC.

^j De parte fuerat Ariana. Ariam initio schismati Melitii Ægyptii suffragatum testatur Sozomenus lib. i, c. 15, sed mox relicto Melitio ordinatum a Petro Alexandrino Diaconum, deinde iterum Petri Melitianis infesti acta improbase. At Meletianos ipsos cacodoxos fuisse negat Theodorus Studita epist. 40, Tom. V opp. Sirmondi pag. 326, et Meletium nihil ab Ecclesiæ catholicæ fide alienum docuisse testatur Epiphanius lxxviii, 4 et 5, quin immo Ari hæresin ab eo deprehensam et ad Alexandrum Alexandrinum delatum narrat lxxviii, 4. Cum Arianus tamen Meletianos postea communicasse idem refert lxxviii, 6, ὅν δὲ Ἀρειανούς συναφθόντες. Damascen. hæres. 68. FABRIC.

^k Quasi verum sequendo susceptus est. In concilio Nicæno, ubi et episcopi nomen Meletio relicto, et Meletianis permissum partes muneris sui obire in Ecclesia, solo suffragii jure in electionibus adepti. Vide Valesium ad Socratem lib. i, c. 9. FABRIC.

^l Et hæreticis. Arianis. Vide Epiphanium, tom. I, pag. 721 ; Tillemontium, tom. VI Memor. FABRIC.

^m Rhetorii. Auctori Prædestinati c. 72, Philastrum citanti ex Augustino, Rhetoriani. Athanasius i contra Apollinar. p. 926 : Δώσετε γὰρ πᾶσαν αἰρετικὸς κατὰ τὴν τοῦ ποτε λεγομένου Πατριάρχου ἔνοιαν ἀσεβαστάτην, οὐ καὶ τὴν ἀσίειαν ἐξέπειν φοβερὸν. Augustino judice, dogma quod Rhetorianis Philaster tribuit, tam est absurdum, ut ij si incredibile videntur. Cum doctrina Apellis confert Coteletrius ad Consil. Apost. vi, 10. FABRIC.

ⁿ A Rhetorio quodam. Suspicio sub Rhetorio hoc rhetorem latere Themistium, qui oratione duodecima ad Valentem p. 159, et quinta ad Julianum p. 69, docet varietate illa opinionum de rebus divinis

¹ quodam, qui omnes laudabat hæreses, dicens omnes bene sentire, et neminem errare ex eis, sed ambulare bene omnes illos, et male eos non credere sentiebat. Si itaque omnes laudabat, quem vituperabat? Ergo non tenet quod verum est. Et ² Photinus ergo laudandus est hæreticus, qui Christum Dominum negat esse ante sæcula cum Patre. Et omnis hæresis, quæ blasphematur aut in Patrem, aut in Filium, aut in Spiritum. Cur itaque blasphemos hæreticos laudat, cum eos Christus Dominus ex hoc jam sæculo damnaverit, dicens: non dimitti hominibus blasphemiam in Spiritum sanctum blasphemantibus et perseverantibus, neque hic, neque ³ in futuro (*Matth. xii, 31*)? Propter quod constat et istum esse hæreticum, imo potius nihil scire; qui eos laudandos non vituperandos et abjiciendos judicaverit.

XCH. DE DIVINITATE CHRISTI HÆRESIS.

Alia est hæresis, quæ dicit ⁴ Divinitatem doluisse, cum caro pateretur in cruce conjuncta Divinitati: ⁵ errans in eo, quod non solum Divinitas pati non potest naturaliter, nec teneri, neque videri; verum etiam nec anima hominis, quæ a Deo facta est, dicente Domino: ⁶ *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed timeate hunc potius, qui potest animam et corpus perdere in gehennam* (*Matth. x, 28*). Errant itaque modis omnibus, qui dicunt Divinitatem Christi ⁷ esse natura passibilem, et impie sentiunt aut doluisse, aut flevisse, ⁸ aut ingemuisse: passio enim Christi est carnalis, ⁹ naturaliter carne non Divinitate dolente. Ideoque

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ quodam homine qui... credere non

² in futuro

³ errantes quod

⁴ esse naturam

⁵ aut gemuisse

⁶ nequissimo

⁷ carne passibili non qui et ignoscitur et creditur non juncta cum corpore

⁸ et in hoc ipso

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

adeo non offendi Numen, ut etiam delectetur. In eandem sententiam Symmachus apud Prudentium II, 772:

Persistit tamen, affirmans iter esse viandi
Multifidum, variumque, Deus cum quæritur unus.
Hinc alios, ast inde alios properare seorsum
Quemque per anfractus proprios, sed compta eodem
Fine coarctari, simul et concurrere in unum.

FABRIC.

^a Photinus. De cujus hæresi supra c. 65. FABRIC.

^b Divinitatem doluisse. Error hic notatus speciatim in iis, qui a Christo carnem sine anima susceptam, et loco animæ fuisse illi λόγον docuerunt, ut dixi supra ad c. 69. Theoponitas vocat auctor Prædestinati cap. 73; Theopassianos Danæus ad Augustinum cap. 75; Nicephoro xv, 28, aliisque, Theopaschitæ. FABRIC.

^c Nolite timere... Ex hoc loco tamen male colligit Philaster animam dolori non esse obnoxiam, et animam Christi doluisse ipse c. 69 recte notaverat ex *Matth. xxvi, 38*. FABRIC.

^d Naturaliter carne. Vocabulum carne adjuncti, sensu illud requirente. FABRIC. — Naturaliter carne, non divinitate dolente. Subdit Fabricius: Vocabulum CARNE adjuncti, sensu illud requirentis. Recte, nam ipse Philastrius paulo post: *Passus itaque est carne passi-*

non cognoscebatur a Judæis qui erat in carne passibili loquendo, qui de Lege et Prophetis Deus verus nuntiabatur, palamque in carne venturus prædicabatur, dicente Propheta: ^e *Deus palam veniet* (*Psal. l, 3*). Et iterum eodem propheta David: ^f *Dominus pars hereditatis meæ, et calicis mei* (*Psal. xvi, 5*). ^g Qui est enim calix, nisi ejus passio? qui tantæ bonitatis munus et elementis humano generi conferens, ab Judæorum ^h iniquissimo ignorabatur populo. Passus itaque est ⁱ carne passibili, non Divinitate naturaliter impassibili; qui et agnoscitur, et creditur non absente tamen Divinitate, sed conjuncta cum corpore pariter propter ^k mysterium consummationis statutum ac definitum antea. Quod sciens Apostolus non separavit in cruce Divinitatem a carne, dicens: *Si enim cognovissent, numquam ^l Dominum majestatis crucifixissent* (*I Cor. ii, 8*). Paulus itaque conjunxit utrumque, ut Christi bonitatem et misericordiam nobis manifestaret plenissimam. Petrus autem apostolus quod natura est passibile, et quod est impassibile, docuit ex aperto, dicens: ^m *Mortuus quidem est corpore, vivificatus autem Spiritu*. Neque ergo caro a Divinitate, nec Divinitas a carne aberat, cum caro pateretur humana naturaliter, ⁿ et in hoc ipsa permittente Christi Divinitate, mysterium nostræ causæ salutis consummabatur a Domino, ut plena devictio fieret inimici, ut in quo videbatur ut homo pati, qui Deus erat in carne, non sibi sed nobis jam vinceret inimicum; ^o nobisque ante devictis, in sui passione in eum credentibus vincendi potentiam aperiret,

^p *bili, non divinitate naturaliter impassibili; et pag. seq., cum caro pateretur humana naturaliter*. GALEARD. — (Fabricius putavit vocabulum carne addendum, sensu illud requirente. Sed frustra, ut videtur. Mox enim sanctus Pater eandem sententiam repetens, importunum esse illud carne demonstrat. Sic namque paulo post loquitur: *Passus itaque est carne passibili, non DIVINITATE NATURALITER IMPASSIBILI*. Quæ quidem posteriora verba prioribus, naturaliter non divinitate dolente, apprimè concinunt. GALLAND.)

^q *Deus palam veniet*. LXX, ἤξει ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ ἐκ παρασωπήσεται. FABRIC.

^r *Dominus pars hereditatis*. LXX, κύριος μέρος τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου. FABRIC.

^s *Qui est calix nisi ejus passio*. Ex *Matth. xx, 22*. Confer S. Maximi opera tom. I, p. 73 seq. FABRIC.

^t *Mysterium consummationis*. Infra hoc capite: *Mysterium nostræ causæ salutis consummabatur a Domino ut plena devictio fieret inimici*. Ex *Joan. xix, 30*. τέλειται FABRIC.

^u *Dominum majestatis*. κύριον τῆς δόξης. Confer Alcimum Avilum epist. 3. FABRIC.

^v *Mortuus quidem*... ΓΡÆC., θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι. FABRIC.

^w *Nobisque jam ante devictis*. Vincendū facile, nisi ipsius ope et auxilio defenderemur. FABRIC.

eumque sequentibus cœlestem gloriam ministraret. ¹ Non ergo Dei naturalis passio et dolor talis in Divinitate ejus gignebatur, sicut quidam æstimant, aliquin homo solum erat, non Deus et homo, ut scriptum est (*Joan. 1, 14 et al.*); sed mysterium nostræ causa salutis æternæ consummabatur, quod ante fuerat nuntiatum a Lege pariter et Prophetis.

XIII. HÆRESIS TRIFORMEM DEUM FACIENS.

Est ^a hæresis quæ dicit veluti ^a triformem Deum esse et compositum, ut quædam pars Patris, quædam Filii, quædam Spiritus sancti sit: atque ita credi debere ^aasserit, et hoc dicens nescit, nec intelligit divinæ Scripturæ sententiam. Triformem enim quamdam ^b dicens substantiam, multo blasphematur maxime, ignorans quod alter est qui misit, alter qui missus est. Ergo est ^b vera persona Patris, quæ misit Filium, et est vera persona Filii, quæ adventit de Patre, et est vera persona Spiritus, quæ a Filio et Patre missa est. Trium itaque harum Personarum una est veritas, majestas, ^c et substantiæ æqualitas, et divinitas sempiterna. ^c Qualis est enim immensa et inenarranda Patris persona, talis est et Filii, talis est sancti Spiritus: ut in distinctione nominum ac trium Personarum non sit aliqua naturæ diversitas. ^d Immensibilis est igitur hæc Trinitas; ^e invisibilis et inenarrabilis, quæ fide solum cognoscitur: non tamen expositione humanæ vocis ac sensu mortali condigne exprimitur. ^e Cum enim dicit mittere Patrem Filium, et Filium mittere Spiritum sanctum, Personarum causa dicit, non loci separatione disjunctos ostendit, propter ^f Sabellium scilicet et Photinum hæreticos, qui condigne de Deo intelligere noluerunt, dicente Domino: ^f *Cui me similem fe-*

*acistis, dicit Dominus, et cui similis era (Isai. xl, 18)? Sicut enim cœlum distat a terra, ita distant sensus vestri, et cogitationes, et consilia vestra a sensibus et cogitationibus meis, dicit Dominus (Isai. lv, 9). Cum ergo dicit misisse Patrem, ⁷ hæc emissum fuisse Filium Personarum causa dicit, ne quis aut ipsum Patrem, aut ipsum Filium esse æstimet, ⁸ quod ita sentiens delirat Sabellius: et ne iterum missus Filius de cœlo, æstimetur non esse ⁹ ubique in Patre, dixit quidem se missum a Patre, ubique ¹⁰ tamen esse cum Patre ostendit, dicens: ¹ *Pater qui me misit, mecum est (Joan. viii, 16)*. Non ergo separationem loci dixit, cum omnia et ipse Filius compleat, contineatque cum Patre et sancto Spiritu; sed ut Patris veram Personam, et Filii ¹¹ talem qualis Patris, et sancti Spiritus sicut Filii veram ¹² credamus Personam, harumque trium Personarum ¹³ unam qualitatis substantiam, majestatem et potentiam cognoscamus, hæc ita docere dignatus est, ¹³ et in carne maxime constitutus; in qua et ejus humilitas enituit sæculo, et inenarranda respandit bonitas, et condescensio fragilitatis humanæ in tam copiosa clementia ac liberalitate, ut generi manifestaretur humano; ¹⁴ hæc ita dignatus est operari, atque loqui pro nostra salute, ut nos scire de Deo, et capere et intelligere aliquo ex parte valeamus.*

XCIV. DE CŒLORUM DIVERSITATE.

^k De cœlorum diversitate ¹⁵ est hæresis quæ ambigat. ¹ Scriptura enim in primo die cœlum et terram facta declarat duo hæc elementa: secundo Firmamentum aquæ factum, et nihilominus ipsum Firmamentum cœlum appellatum fuisse testatur. David autem dicit de cœlis ita: ^m *Laudate ¹⁶ Dominum cœli*

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ Non ergo naturalis
- ² Alia est hæresis
- ³ asserunt, et hoc dicentes nesciunt nec intelligunt
- ⁴ dicentes... multis blasphemant... ignorantes
- ⁵ et substantia æqualis
- ⁶ et in isibilis et
- ⁷ et missum fuisse
- ⁸ quod ita non sentiens
- ⁹ ubique cum Patre

- ^C ¹⁰ tamen se esse
- ¹¹ talem qualem Patris
- ¹² credamus personarumque trium personam. Nam qualitatis substantiam cognoscamus, hæc ita
- ¹³ in carne
- ¹⁴ hæc dignatus est
- ¹⁵ Alia est hæresis quæ de cœlorum diversit. ambigit
- ¹⁶ Dominum de cœlis cœlorum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Triformem Deum.* Damo ad Augustinum hæresi 74, *Triformis*, sive *Triformis*. Auctori Prædestinati c. 74, *Triscelidæ*, an *Triselidæ*, vel *Triscelidæ* diversi a Trithemistis, sed propiores Sabellianis de quibus Philastrius supra c. 54. Adde Chiffletium ad Vigilium, p. 145. FABRIC.

^b *Vera persona Patris.* Symbolum Athanasii: *Alia est persona Patris, alii Filii, alia Spiritus sancti. Sed Patris et Filii et Spiritus sancti una est divinitas, æqualis gloria, et cœterna majestas.* FABRIC.

^c *Qualis est enim.* In eodem Symbolo: *Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus.* FABRIC.

^d *Immensibilis.* Hoc immensum alii, Salvianus dixit immensurabilem. FABRIC.

^e *Cum enim dicit.* humana voce idem Salvator Joan. v, 30, 37; viii, 46, 48; xv, 26; xvi, 7. FABRIC.

^f *Sabellium et Photinum.* Quorum ille confundit Personas, hic naturam Dei distribuit. De Photino dictum c. 65. FABRIC.

^g *Cui me similem...* Græc., *Τὴν ὁμοιωσάτω Κύριον, καὶ τὴν ὁμοιωμάτω ὁμοιωσάτω αὐτόν.* FABRIC.

^h *Emissum fuisse Filium.* Sic Hamburgens., Basi-

leen. et Lugdun. editio utique male, at in Corbeien. ms. recte, *et missum fuisse Filium*; dein paulo post *et in carne maxime constitutus*, Corbeien. *in carne maxime*, copula hinc sublatam quæ fortasse reponi debet post illud *generi manifestaretur humano*. GALEARD.

ⁱ *Pater qui me misit...* Græc., *ὅτι λόγος οὐκ ἴσθη, ἀλλ' ἐγὼ καὶ πᾶσις με πατήρ.* FABRIC.

^j *Unam qualitatis substantiam.* Contra Eunomium qui tres diversas qualitatis substantias docebat, c. 68. Infra cap. 109: *Trinitatem quidem Personarum, unius tamen majestatis et substantiæ ac divinitatis æqualem potentiam* (David) nuntiabat. FABRIC.

^k *De cœlorum diversitate.* Parum solida sunt quæ hoc capite disputat Philastrius, et recte Augustinus totum hoc ut alia plura in hæresibus suis prætermisit. FABRIC.

^l *Scriptura.* Genes. 1, 1 et 8: unde duos cœlos a libro Geneseos nobis nuntiarj infra concludit. Nec plures inde quam duos esse cœlos contendit Cosmas Indopleustes III, p. 177; vii, p. 276; ix, p. 312. FABRIC.

^m *Laudate Dominum...* LXX, *ἀνεῖτε αὐτόν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ὕδωρ τῶν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν.*

cælorum, et aquæ quæ super cælos sunt (Psal. cxlviii, 4). Sive ergo ^a sex cælos, secundum David, et ^b septimum hoc firmamentum accipere quis voluerit, non errat; nam Salomon tres cælos dicit, ita: ^c *Cælum, et cælum cæli* (III Reg. viii, 27). Paulus æque Apostolus ^d usque ad tertium cælum se ^e raptum faretur (II Cor. xii, 3). Sive ergo septem quis acceperit, ut David, sive tres, sive duos, non errat, quia et Dominus ait: ^e *Pater qui in cælis est* (Matth. vi, 9). Nam et ^g Pagani unum cælum, ^f et cælos profitentur interdum. ^h David ergo quod plenum est docuit. Salomon autem quod ex parte est, et beatus Paulus æque. Liber autem Geneseos duos ^b cælos nobis nuntiavit.

XCV. HÆRESIS ⁸ TERRAM BEATITUDINIS IGNORANS AC REPROBANS.

^h Alia est hæresis quæ de terra ambigit, dicens **B** ⁱ hanc esse solam et aliam non esse: ignorans quod alia est, quæ veluti ^j i matrix est omnium rerum, universa quæ continet; quæ quasi *ἄλη*, id est materia, reperitur ^k in Scripturis; quæ est ^l invisibilis,

et incomposita; quæ a Deo facta est in primo die. Hæc autem in qua habitamus, super aquam fundata ostenditur, ut dixit David: ^m *Qui fundasti terram super aquam* (Psal. cxxxvi, 6). Nam matrix omnium rerum terra immensa est illa prior quæ in primo die facta est; quæ continet aquam, et hanc terram quæ habitatur a nobis; quæ et humano generi et volatilibus; serpentibus, pœcudibus, cæterisque aliis ⁿ fruges et fructus exhibet ^o opulenter; ^p jussa a Christo Domino Salvatore, sicut scriptum est in libro Geneseos, creaturæ servire (Gen. 1, 11 et 30 seq.).

XCVI. HÆRESIS AQUAM A DEO FACTAM ESSE NEGANS.

^p Alia est hæresis quæ de aqua ambigit, ^q quod non facta sit ^r a Deo, sed semper esse eam ex semetipsa asserit: ignorans quod ^r si majus elementum factum est, id est terra, quanto magis et minus, id est aqua, quæ continetur a terra! dicente propheta Jona: ^s *Ego servus sum Dei, qui fecit mare* ^t *et aridam* (Jon. 1, 9). ^u Et David idem dicit factam

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ raptum confitetur
- ² Pagani vanissimi unum cælum et polos profitentur
- ³ David ergo beatus quod
- ⁴ cælos nuntiavit

- ⁵ matrix omnium... quæque quasi
- ⁶ opulentos jussos a Christo Salvatore
- ⁷ Domino semper... asserunt ignorantes
- ⁸ et terram

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Sex cælos*. Quoniam vocabulum dualis numeri *שְׁשָׁה* triplici vice apud Davidem occurrit, hinc sex cælos ex ejus verbis colligit Philastrius, et una simul computato Firmamento, septem cælos a Davide accipii infra affirmat. FABRIC.

^b *Sentium hoc firmamentum*. Ex Gen. 1, 8. FABRIC.

^c LXX, *Ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἀρχαιοῦσι σοι*. FABRIC.

^d Græc., *ἀρχαίως ἕως τρίτου οὐρανοῦ*. FABRIC.

^e Græc., *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. FABRIC.

^f *Et cælos*. Sic octo cælorum meminit Simplicius ad Epictetum p. 235, ex eorum sententia scilicet, qui orbitas planetarum pro cælis computant. FABRIC.

^g *Terram beatitudinis*. Uti tituli capitulum non sunt ab ipso Philastrio, ita hic præsens est etiam a scopo Philastrii alienus; neque enim de terra beatitudinis illi sermo, sed de terra illa invisibili et incomposita Genes. 1, 2. FABRIC.

^h *Alia est hæresis*. Hæc quoque Augustino prætermittenda visa est jure merito. FABRIC.

ⁱ *Hanc esse solam*. Philastrius velut duas terras invicem distinguendas putat; unam materiæ communis instar datam rebus omnibus, de qua Moses in primis Geneseos verbis, *in principio creavit Deus cælum et terram*; et alteram quæ super aquis deinde emersit arida, Genes. 1, 10, infra c. 96: *Alia est terra quæ continet universa, et alia est quæ super aquam fundata est*. FABRIC.

^j *Veluti matrix omnium rerum*. Cum Philastrio ita senserunt alii veteres, ut Augustinus libro de Genesi contra Manichæos, aliisque in locis. Cæsarius quæstione 51, tom. 1, auctarii Ducæani pag. 582. Vide Petavii dogmata Theol. de officio sex dierum lib. 1, cap. 2. FABRIC.

^k *In Scripturis*. In libro Sapientiæ xi, 17: *Ἡ παντοδύναμος σου χεὶρ κτίσασα τὸν κόσμον ἐξ ἀμόρφου ἄλης*. FABRIC.

^l *Invisibilis et incomposita*. רֵיבֵר וְיָרֵךְ Genes. 1, 2. Vide Chalcedium p. 372. FABRIC.

^m LXX, *τὸ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων*. Simlter II Petr. iii, 5: *γῆ ἐξ ὑδάτος καὶ δι' ὑδάτος συνεστῶσα*. Non ἐξ ὑδάτος tamquam ex materia, sed quoniam ex aquis eminet; quod ἐξ ὑδάτος ἀνασχεῖν dixit Grillus vi in Julian. p. 192; καὶ γὰρ γῆν τὸ

ὑδωρ φέρει, ut ait Jarchas Indus apud Philostratum lib. iii, c. 11. Idem visum Ægyptiis et Thaleti. Vide Simplicium 11, de Cælo p. 127, et Thomam Burnetum libro II Archæologiæ cap. 3, sed et Andream Downæum notis ad Chrysostomum tom. VIII, p. 283. FABRIC.

ⁿ *Fruges et fructus*. Fruges terræ, frumentum; fructus arborum. FABRIC.

^o *Jussa a Christo*. Christus Verbum Patris, per quem omnia creavit. Joan. 1, 3; Coloss. 1, 16. FABRIC.

^p *Alia est hæresis*. Danæo ad Augustinum cap. 75, *Aquei*; Auctori Prædestinati c. 75, *Hydrotheiciæ*. FABRIC.

^q *Quod non facta sit a Deo*. Quia Moses scilicet non factas, sed tantum congregatas aquas memorat. FABRIC.

^r *Si majus elementum... a terra*. Non video qua ratione Philastrius dicat aquam a terra contineri, cum potius contrarium evincat illud Gen. 1, 9: *Congregentur aquæ in unum, et appareat arida*. Porro si arida aquis occultabatur, manifestum est, terram aquis minorem fuisse, quod quidem miror minime a Fabricio annotatum; immo neque a Scaligero in Elencho Trihæresii, ubi multo minores Philastrii hallucinationes notat. Quod si de terra illa quam *matrix omnium rerum* appellavit cap. præcedenti intelligat Philastrius, ut equidem puto, in quo Platonismum sapit, hæc vere et proprie elementum vocari nequit, cum potius *ἄλη*, seu *materia fuerit universa continens*, ut ipse eodem loco dixerat. Alibi porro Philastrius elementa vocat etiam Solem, Lunam, et Stellas, explicante Fabricio cap. 61, 108, 120; quin immo et homines quoque cap. 80, ad fin.: *ostendens itaque a gloria ad gloriam processura elementa, id est homines*. Apostolus Gal. iv, 3, *elementa mundi, στοιχεῖα τοῦ κόσμου*, appellat Legales observantias, seu *corporeos illos ritus colendi, sub quibus tamquam visibilibus elementis serviebant*, ut ait Isidorus Clarius Brixianus episcopus Fulginas ad hunc locum. GALEARD.

^s LXX, *δοῦλος κυρίου ἐπι τῶν ὄντων, ἵποισι τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν*. FABRIC.

^t *Et David*. Psal. civ, 3 et 6. Confer Severianum Gabalensem homilia 1, de Creatione mundi pag. 245, tom. I auctarii noviss. Combessiani. FABRIC.

aquam a Domino. Et ^a tres pueri itidem. ^b Alia itaque est terra, quæ continet universa, et alia est quæ super aquam fundata est, quippe ista quæ habitatur a nobis, de qua ait Propheta: *qui fundasti terram super aquam* (Psal. cxxxii, 6). Non illam utique primam. ^c Hanc itaque ^e renovari et purgari necesse est, ^d quam et moveri sæpe cognoscimus terræ motu, de qua ait Dominus: *Ego faciam novum cælum, et novam terram* (Isai. lxxv, 17). Et iterum Dominus ait: *Cælum et terram transire*, in Evangelio (Luc. xxi, 33). Hæc terra itaque veluti de radicibus illius prioris cognoscitur habere substantiam, quæ supra aquam subsistere iussa est, quæ ^f copiose humano generi exhibet alimenta.

XCVII. HÆRESIS DE IMAGINE DEI IN CORPORE HUMANO.

^a Hæresis est quoque, quæ dicit ante corpus fuisse hominis factum, non animam; et quod imago Dei corpus sit, non anima hominis; et quod ^b secundum prædestinationem dixerit ^c ita arbitratur, ⁱ cum dicat Scriptura: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem suam fecit eum, masculinum et feminam fecit eos* (Gen. i, 27). ^k Ignorans, Propheta quid dixerit;

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ^a hanc itaque renovari se cognoscimus... Ego facio
^b Alia est hæresis quæ
^c dixerit Domini ita arbitratur

- ^k Ignorans, propheta... rationalis
ⁱ animæ est rei rationalis
^e ac sic immisso

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Tres pueri itidem.* Hi in Carmine suo inter alias res creatas etiam aquas excitant ad laudes Conditoris celebrandas, vers. 11, *εὐλογεῖς, ὄψατα πάντα.* FABRIC.

^b *Alia est terra.* De hac duplici terra dictum capite superiore. FABRIC.

^c *Renovari et purgari.* In consummatione sæculi. Vide quæ supra cap. 80. FABRIC.

^d *Quam et moveri.* Vide quæ ad cap. 102. FABRIC.

^e LXX. *Ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ.* FABRIC.

^f *Copiose.* Male editiones quardam, *Copioso.* FABRIC. — *Copiose.* Male in quibusdam editionibus pro *copiose* legi *copioso* monet Fabricius, verum quamnam sint editiones istæ non annotat. Profecto Basileensis editio Richardi recte habet *copiose*, quamvis et *copioso* legi possit non omnino male. GALEARD.

^g *Hæresis est quoque.* Auctori Prædestinati c. 76 vocantur *Homuncionitæ*, parum apto vocabulo, et quo ab aliis constat esse dictos, qui Christum pro merito homine habuerunt, uti in conflictu Arnobii et Serapionis statim sub initium iidem dicuntur *Homuncionates*. Danæus quidem notat in indice qui præfixus est libro Augustini de Hæresibus hos Philastrii hæreticos *Melitonios* appellari. Sed in indice qualem tom. VI operum Augustini ante librum de Hæresibus ediderunt Benedictini, nulla Melitoniorum mentio, et tantum legas: *Imaginem Dei non esse animam dicentes.* FABRIC. — *Hæresis est quoque.* Habuit Philastrius in hac sententia, qua animam humanam ante corpus fuisse conditam existimavit, plures ex Patribus sibi consentientes, inter quos Augustinus vii de Genesi, ad litt. 24, hæc habet: *Illud ergo videamus, utrum forsitan verum esse possit, quod certe humanæ opinionis tolerabilius mihi videtur, Deum in illis primis operibus quæ simul omnin creavit, animam etiam humanam creasse, quam suo tempore membris ex limo formati corporis inspiraret; nam neque illud quod dictum est ad imaginem suam, nisi in uni-*

^a cum dicit enim *faciamus*, promittit facturum se, cumque dicit: *fecit Deus*, iam opus factum demonstrat, et factam non carnem, sed animam, quæ rationalis est declaravit. Nam quod caro sine anima non possit eloqui, non est dubium: ergo caro organum ^b animæ est rationalis. *Masculinum et feminam* cum dicit Scriptura, ⁱ non hic corporum sexum; sed animæ dominantis, et subjacentis declarat indicium. ^k Et quod non corpora sint ante facta jacentia, sicut quidam æstimant imprudentes, non est ambiguum, cum caro Adæ, ac mulieris postea facta sit; nam septimo die dicit Scriptura de Adam ita: *Et accepit Dominus terram de limo, et plasmavit hominem quem fecit.* Vides ergo quomodo factum hominem, id est animam ante ostendit rationabilem et ^B immortalem esse creatam a Domino, quæ utique imago Dei est appellata: terram autem de limo acceptam adjunctam animæ, id est exteriorem hominem, corpus fragile die sequenti manifestavit plasmatum, ^e ac immisso sopore in Adam, posteaque de costa ejus accepisse Dominum, et fecisse mulierem Scriptura testatur ac prædicat: et ut primum sit ^l anima facta, id est sexto die: die autem septimo,

^C *ma, neque illud quod dictum est, masculinum et feminam, nisi in corpore recte intelligimus. Credatur ergo, si nulla Scripturarum auctoritas, seu veritatis ratio contradicit, hominem ita factum sexto die, ut corporis quidem humani ratio causalis in elementis mundi, anima vero jam ipsa crearetur, sicut primitus conditus est dies; et creata lateret in operibus Dei, donec cum suo tempore sufflando, hoc est inspirando, formato ex limo corpori insereret.* His similia tradit Hilarius in ps. cxxxix, Gregorius Nyssæ episcopus in Philosoph. 6, aliique, quibus refragatur auctoritas Leonis papæ I apud Sixt. Sen. Bibl. Sanctæ annot. 208 extrema, ubi sententiam Gregorii Nysseni ceu Platonicum figmentum sugillat; ast eam extra Platonicorum errores collocandam esse monuit Cotelærius ad Reguit. Clem. p. 493. GALEARD.

^h *Secundum prædestinationem.* Quasi Moses tantum consilium Dei exposuerit, atque verba *et fecit Deus*, non denotent quid fecerit, sed quid facere prædestinaverit. FABRIC.

ⁱ *Cum dicat.* Malim legere *cum dicit*. Quia tamen et alterum ferri potest, repugnantibus lebris mutare nihil volui. FABRIC.

^j *Non hic corporum sexum.* Paucos sibi hac in parte assentientes Philastrius habebit. FABRIC.

^k *Et quod non corpora sint ante facta jacentia.* Aperte falsum esse quod hoc loco Philastrius perpendit, non dubitat affirmare Petavius, quem vides libro II Dogmatum Theol. de opificio sex dierum cap. 4, § 16. FABRIC.

^l *Anima sexto die, septimo corpus.* Iterum iterumque hoc capite Philastrius ingerit opinionem suam incredibilem et contrariam communi sententia, nec minus adversam sacri Scriptoris verbis disertis, qui Deum die septimo nihil creasse, sed omnia opera sua absolvi se die sexta, septima autem ab omnibus operibus suis quiescere scribit Genes. ii, 2. At quoniam Genes. ii, 7, sequitur *καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον χεὶρ ἀπὸ τῆς γῆς*, hinc illud die septimo

corpus de terra plasmatum Adæ: sic de viri¹ corpore, id est de latere ejus factam feminam demonstraverit, non est ambiguum: et quod anima antea facta sit, caro autem postea plasmata, et sic postea inspiratione iufusa Dei, et² spiritalis in fine collata sit gratia, b ut sic^c jam capax homo Legis divinæ non impotens a Domino monstraretur. Evidens est ratio veritatis, quod et beatus dicebat David, factam animam primum, sic corpus plasmatum: ^d *Manus tua, inquit, Domine, fecerunt et plasmaverunt me (Psal. cxiv, 75)*. Ac sic postea fuisse^e infusum Spiritum declaravit, dicens: ^f *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (Psal. li, 14)*.

XCVIII. HÆRESIS DE ANIMA HOMINIS

INSPIRATA.

^g Alia est hæresis, quæ dicit inspirationem animam esse (Gen. ii, 7), non^h inspirationem in animam datam fuisse: ⁱ ignorans quod si inspiratio

anima est, ¹ quomodo judicare potest, quod a Deo est infusum proprie, cum non² attendat, quod inspiratio divini Spiritus est quædam gratia, et³ profectio dignitatis, ut possit homo⁴ capax Legis cœlestis existere. Et quod habenti animam Adæ patri nostre data est inspiratio, non anima inspirata in eum sit, ostendit Dominus in Evangelio⁵: sicut ante enim in Adam inspiraverat⁶ ipse, ita postea Apostolis habentibus animam, post Resurrectionem, divini Spiritus majorem gratiam inspiravit, dicens: *Accipite Spiritum sanctum*. Et non dixit, animam accipite, sed Spiritum sanctum. Qui ergo inspiravit facti homini habenti animam Adæ, ipse et postea inspiravit beatis Apostolis habentibus animam; ⁷ ut cognoscatur, quod per ipsum cuncta sint, ^m et sine ipso factum nihil sit (Joan. i, 3). ⁿ Nullius rationis est itaque, ut velit quis æstimare inspirationem esse animam, cum facta cognoscatur anima;

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ corpore de latere ejus... et quod² Inquit, fecerunt³ ignorantes quod... quemodo dijudicari⁴ attendant... et profectio⁵ ipse et postea⁶ ut cognoscatur ut per ipsum cuncta facta sint

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

factum sibi persuasit, cum tantummodo sit repetitio et explicatio ejus quod die sexto factum fuerat et Moses Gen. i, 27, dixerat: *καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον*. Similiter probari nequit quod Genes. i, 27, de anima sola sermo sit, ut Philastrius contendit; nam de toto homine utique intelligendum quod ibidem sequitur: *Crescite et multiplicamini, et implete terram*. Philastrii sententiam de anima ante corpus creata, quam in Joanne Hierosolymitano etiam reprehendit Hieronymus Epistola ad Pammachium, hæresibus ascripsit Alphonsus de Castro lib. 2, p. 56. FABRIC.

^a *Spiritalis in fine collata gratia*. Per inspirationem gratiosam superaddita animæ et infusa, de qua infra c. 98. FABRIC.

^b *Ut sic*. Male edit. Helmst., *ut sit*. FABRIC.

^c *Jam capax homo Legis divinæ*. Intra, c. 98, ut possit homo capax Legis cœlestis existere. FABRIC.

^d LXX interpr., *αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με*. Cæsarius quest. 76, *τὴν ποίησιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς μοι δοκεῖ νοσίσθαι, τὴν δὲ πλάσιν ἐπὶ τῆς σωματικῆς πομπλάσας*. *Faciendi verbum de anima mihi videtur intelligendum, formationis autem de multiplici fictione corporis*. FABRIC.

^e *Infusum Spiritum*. Gratiam Spiritus sancti, infusam animæ, de qua infra capite proximo. De hac veteres etiam interpretantur Spiritum I Thess. v, 23. FABRIC.

^f LXX, *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ*. FABRIC.

^g *Alia est hæresis*. Hanc et proximas usque ad caput 113 Augustinus præmittendas existimavit. Et Sixtus Senensis libro quinto Bibliothecæ sanctæ annot. 27, non dubitat presentem esse unam ex illis de quibus idem Augustinus ait Philastrium multas assertiones inter hæreses numerasse, quæ hæreses non sunt. *Salva Philastrii reverentia*, inquit Alphonsus de Castro lib. ii, adversus hæreses, pag. 55: *non video cur hinc assertionem hæresis nota signaverit. Primo quidem reperio hanc esse doctrinam plurimum vere catholicorum doctorum, asserentium spiraculum illud quod Deus spiravit in faciem hominis, esse animam hominis, quam: tunc aut insufflando creavit, aut creando corpori infudit*. Neque tamen desunt multi veterum qui spiraculum vitæ, quod Deus primo homini insufflavit, Spiritum sanctum cum ani-

ma ei infusum interpretantur. Ita Hieronymus, Cyrillus, Basilius, Severianus. Vide Bullum defensione fidei Nicænæ, sect. 2, cap. 9, § 21, p. 211; Petavii dogm. Theol. de Trinitate, p. 824 seq., et de Opificio sex dierum, pag. 314. FABRIC.

^h *Inspirationem in animum*. Male Helmst., *inspiratione*. FABRIC. — *Inspirationem in animum*. Fortasse et hic a Fabricio editio Basileensis Sighardi non satis diligenter inspecta est: hæc enim eandem lectionem retinet, *inspirations in animam*, quam Fabricius reprehendit tanquam solius sit editionis Helmstadiensis. Cod. Corb. nuper in Gallia inventus, uti etiam Lugdun. editio, habent *inspirationem in animam*, quæ procul dubio vera est lectio, expressa quoque in editione Hamburgensi. GALEARD.

ⁱ *Quomodo judicare potest*. Al., *indicare*. Sensus est animam non posse haberi pro speciali Dei et proprie infusa gratia, cum sit communis omnibus. FABRIC. — *Quomodo judicare potest*. Fabricius addit: Al., *indicare*. Editio Sighardi, *quomodo judicari, sed hæc quoque lectio fugit Fabricii diligentiam*. Cod. Corb. habet *quomodo dijudicari*; ut etiam pag. seq. 490, ubi male editiones itaque quæ non, Corb. itaque non, quare τὸ quæ omnino expungi debet; quomodo pariter σφάλμα aliud librarium quod c. 105 extremo occurrit, *non aliter nisi Deus Christus*, emendandum est juxta lectionem Corb. Cod., in quo, *non alter nisi Deus Christus*. GALEARD.

^j *Profectio dignitatis*. Per quam homo longe præstat aliis hominibus. Sic infra: *inspiratio itaque quæ non est anima, sed gratia dignitatis*. Atque iterum: *ac contemuentes amittunt tantum meritum dignitatis* (Conf. August. lib. xiii de Civit. Dei, c. 24). FABR.

^k *Capax Legis cœlestis*. Observanda libenter et atacriter per Spiritum sancti gratiam. Sic supra c. 97: *Caro autem postea (post animam) plasmata, et sic postea inspiratione infusa Dei, et spiritalis in fine collata sit gratia, ut sic jam capax homo legis divinæ non impotens a Domino monstraretur*. FABRIC.

^l Græce, *Ἐνεφύσησεν καὶ ἔθυε αὐτοῖς: λάβετε πνεῦμα ἅγιον*. FABRIC.

^m *Sine ipso factum nihil sit*. Vide quæ supra c. 67. FABRIC.

ⁿ *Nullius rationis itaque*. Procul a ratione repulsam. Sic cap. 106, *quomodo itaque hoc erit rationis*. FABRIC.

quæ sub Legis conditione posita iudicio obnoxia reperitur, de qua ait : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed hunc timete, qui potest corpus et animam perdere in gehennam* (Matth. x, 28). Inspiratio ¹ itaque quæ non est anima, sed ² gratia dignitatis, de divino Spiritu a Deo Christo perveniens omnibus; quam habentes et custodientes adjectionem accipiunt gratiarum, ³ ut Apostoli, et Prophetæ, et omnes iusti: injusti autem negligentes, ac contemnentes amittunt tantum meritum dignitatis, ut Saul ille, de quo dictum est : *Recessit ab eo Spiritus Domini, et immundus Spiritus fatigabat eum* (I Reg. xvi, 14). Et quod ⁴ in malignam animam non intrabit Spiritus sapientiæ Scriptura testatur (Sap. 1, 4).

XCIX. HÆRESIS DE ANIMA ET INTELLECTU HOMINIS.

Alia est hæresis, quæ dicit hominis Animam non factam a Deo ita appellari Animam, sed ¹ ante, inquit, Intellectus vocabatur, et erat in Cælo; postea autem, quia terrena desideravit, discessisse eam de Cælo, et ex eo eam Animam nuncupatam arbitrantur: ignorantes quod in principio facta a Deo, et creata post Angelos Anima est appellata a Domino, hocque nomen proprietatis accepit a Deo, ut Anima, non Intellectus vocaretur, dicente Scriptura : *Anima ejus in bonis demorabitur* (Psal. xxv, 15). Et iterum : *Quod non derelinques animam meam*

in inferno (Psal. xvi, 10). Et iterum : *Covertere, anima mea, in requiem tuam* (Psal. cxvi, 7). Et iterum : *Anima mea conturbata est valde* (Psal. vi, 3). Et iterum : *Ita desiderat anima mea ad te, Deus* (Psal. xlii, 2). Et iterum : *Benedictus Dominus, qui fecit animam meam*. Illud itaque philosophorum ² inani sententia asserunt, quod divina Scriptura non ita prædicat.

C. Gnosticorum et Manichæorum hæresis de serpentibus et avibus.

Est hæresis quæ ³ pecudes, et serpentes, et aves, rationabiles arbitratum esse et homines; sicut ⁴ Manichæi, et Gnostici perdidit ⁵ et quidquid ⁶ poetæ, ⁷ et philosophi Stoici suspicantur: ignorantes quod homo rationalis intellectum habeat animi de Deo, id est ⁸ scire posse de Deo et credere; sensum autem habet corporis cum pecudibus quippe et cæteria aliis similibus, quæ sensum quidem corporis habere possunt, intellectum autem animi de Deo habere nullo modo possunt, aut animam immortalem ac rationabilem ut homo, qui imago est Dei appellatus, dicente Scriptura : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (Psal. xxxii, 9). Et : *Homo in honore cum esset, non intellexit, comparatus est pecudibus insensatis, et similis factus est illis* (Psal. xlix, 23). Sensus itaque pecudum, avium et serpentium nobiscum communis est corpore; intellectus autem solummodo est hominum, id est im-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ itaque non
² inanes sententiæ adhæserunt non Scriptura sacra prædicat

³ et quidem de poetis et philosophis stoicis vanissimum suspicantur

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Gratia dignitatis. Supra professionem dignitatis C dixerat. FABRIC.

^b Ut apostoli. Helmsst. edit. vitiose, et ut apostoli. FABRIC. — Iterum reprehendit Helmstadiensem editionem Fabricius, quæ vitiose legit: et ut apostoli; verum editio Scharidi recte habet: ut apostoli, ablata copula. Lugdun. editio, et ut apostoli. Male. GALEARD.

^c LXX interp., και πνεῦμα κυρίου ἀπέστη ἀπὸ σαουλ, και ἐπνευεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρὸν παρὰ κυρίου. FABRIC.

^d LXX, εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία. FABRIC.

^e De anima. Περὶ τοῦ θύραθεν νοῦ, ut verbis utar Origenis III contra Celsum, p. 159. FABRIC.

^f Ante, inquit, Intellectus vocabatur. Spiritus intelligentes, sive Intelligentias in Cælo vitam duxisse primum, deinde prolapsas in peccatum, ut poenas darent detrusas in corpora, opinio fuit Platonicorum de qua multis Augustinus Siuechus Eugubinus, lib. ix de Perenni Philosophia, Livius Galantes in comparatione Theologiæ christianæ cum Platónica libro XIII, et Joan. Baptistæ Crispus de Philosophis caute legendis, distributione 1 et 2. FABRIC.

^g LXX interp., ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν ἀγαθοῖς ἀλλοθίσταται. FABRIC.

^h LXX, Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην. FABRIC.

ⁱ LXX, Ἐπιστρέψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου. FABRIC.

^j LXX, Ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη σφόδρα. FABRIC.

^k LXX, Οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὦ Θεός. FABRIC.

^l Benedictus. Simile illud Jeremiam xxxviii. 16: Ζῆ κύριος ὅς ἐποίησεν ἡμῖν τὴν ψυχὴν ταύτην. FABR.

^m Pecudes, serpentes et aves. Piscium ommissa mentio, ut cap. 95, de quorum solertia tamen non minus miranda comperiuntur: sicut etiam de apibus, formicis, araneis. Vide Plutarchum libro animalia terrestria an aquatilia sagaciora pag. 752 seq., et Vossium libro IV de Idololatria c. 14. FABRIC.

ⁿ Manichæi et Gnostici perdidit. Notat Glycas pag. 145 Annalium, Manichæos bruta rationis minime expertia esse docuisse; idque confirmasse ex eo, quod serpentem poena Deus affecisset. Etiam animalibus vesci religioni sibi duxisse Manichæos, testatur Alexander Lycopolita p. 19. De aliis hæreticis vid. Cotelerium ad Constitut. apostolicas vi, 40, p. 339. FABRIC.

^o Poetæ. Parmenides et Empedocles apud Stobæum p. 95, eclog. Phys. Vide quæ ad Sextum Empirium p. 512. FABRIC.

^p Et philosophi Stoici. Non sane omnes; nam Cleanthem et Chrysippum in contraria fuisse opinionem ostendi ad eundem Sextum pag. 18. FABRIC.

^q Scire posse de Deo et credere. Quemcumque gradum sensus vel rationis brutis aliquis tribuat, tamen erit confutandum, non attingi ab illis quæ ad religionem et virtutem, quæ ad rerum cælestium et a sensu remotarum contemplationem, quæ ad gloriam etiam post fata duraturæ et beatæ immortalitatis curam pertinent. FABRIC.

^r LXX interp., Μη γίνεσθε ὡς ἵππος και ἰμίονος, οἳ οὐκ εἰσι σύνεσις. FABRIC.

^s LXX, Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὦν, οὐ συνῆκε, παρασυνηβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνόητοις, και ὁμοιώθη αὐτοῖς. FABRIC.

mortalis ¹ animæ potentia ^a de sancto in eam infusa Spiritu; quæ imago Dei est appellata; quæ his omnibus imperat, regit ac possidet universa copiose, ut scriptum est: ^b *Dedi vobis omnia sub potestate* (Gen. 1, 29.)

CI. DE FALSIS PROPHEETIS HÆRESIS DEO OMNIA MALA ASCRIBENS.

Alia est hæresis, quæ dicit malos reges et pseudopphetas non a sua venire et fieri voluntate, sed a Dei eos jussione ² emitti: ignorans quod non a Deo illos fieri pseudopphetas, aut malos reges Scripturæ annuntiant, sed contra Dei voluntatem, sua voluntate et inimici suggestionem sic eos advenire declarant, ut ^c Jamnes et Mambres contra ³ Mosen et Aaron ^d sacerdotes Dei sub Pharaone sua venerant voluntate; cum dicat Scriptura: ^e *Regnaverunt non per me, ^f neque per Spiritum meum, dicit Dominus* (Ose. viii, 4). Et de ^g pseudopphetis ita: *Hæc dicit Dominus: non illos mittebam, et illi ibant in nomine meo prophetare* (Jerem. xxiii, 46, 21). Propter quod etiam contra illos sæpe ⁴ mortis in hoc mundo condignam Dominus decernit ^h sententiam enuntiando. Non sunt itaque a Deo pseudopphetæ missi, neque reges impii recedentes a Domino; sed etsi excitantur mali contra malos interdum ⁱ dimittente ⁵ Domino, hoc gignitur, ut malis mali consumantur. Boni etenim sustinentes persecutionem, et

A justitiam habentes apud Dominum, ⁶ repræsentationem magnam futuri exspectant præmii. Mali autem ideo a malis, non solum bonis interdum perimuntur, ut illorum iniquitas etiam in hoc sæculo ex parte puniatur.

CII. DE TERRÆ MOTU HÆRESIS.

⁷ Terræ motum hæresis quædam non Dei jussione et indignatione fieri, ⁸ sed natura ipsa elementorum opinatur, cum ignoret quid dicat Scriptura: ^j *Qui conspicis, inquit, terram et eam commovebo terræ motu.* Et iterum: ^k *Adhuc ego movebo cælum et terram.* Non attendentes Dei potentiam, elementorum naturæ ascribere audent potentiam motionem, ut quidam philosophi ⁹ vani, qui rerum naturæ hoc ascribentes, Dei potentiam non cognoverunt. Quod etiam in hujusmodi rebus indignatio Dei, et potentia operatur, et suam ^l commovet creaturam, conversionis causa et utilitatis: quippe multorum peccantium ac redeuntium ad Dominum Salvatorem atque Creatorem.

CIII. HÆRESIS HERMIS TRISMEGISTI DE PECORIBUS ET SIDERIBUS.

Alia est hæresis, quæ ^m secundum paganorum vanitatem siderum diversa nomina proficitur, ut ⁿ Hermes ille Trismegistus, qui vanus potius, quam magnus judicandus est; et ^o poetæ quidam ei consimiles, qui Cometas, et ^p Pogonias, et Hyadas, et Hæ-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ animi potentia
² immitti, ignorantes
³ Mosen beatum et
⁴ mortis et in hoc
⁵ Domino, gignitur ut a malis

- C ⁶ repermissionem magnam futuram
⁷ Alia est hæresis quæ terræ motum non Dei
⁸ sed de natura
⁹ vauiloqui, qui

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *De sancto in eam infusa Spiritu.* Supra cap. 98 et 99. FABRIC.

^b LXX. ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον. FABRIC.

^c *Jamnes et Mambres.* II Timoth. iii, 8. Vide, si placet, quæ de his notavi in Codice pseudepigrapho veteris Test. pag. 843 seq. Cave enim assentiaris viro erudito, qui in observationibus sacris lib. ii, p. 32 et 156. Jamnes et Mambrem putat esse nomina ficta hominum ignotorum, ut Ploni Almoni Ruth iv, 1, I Samuel xxi, 3, II Reg. vi, 8. (*Ut Ploni Almoni.*) Verba hæc exprimenda erant litteris Hebraicis פלני אלמני: nam cum textus Hebraici sint, frustra ea in Vulgata, locis a Fabricio indicatis requiras. Voces porro istæ nihil significant apud Hebræos, tantumque vice alicujus proprii nominis quod taceat tamquam notum, aut quod nominari nolumus, poni solent, ut notavit Vatablus iv Ruth 1. Sic I Sam. xvi, 2: *Pueris condixi in illum et illum locum,* פלני אלמני, ubi Munsterus: *Constitui pueris meis locum talem et talem. Est autem פלני, peloni, idem quod operium, et אלמני, almoni, idem quod absconditum; vocatque Hebraismus his nominibus ea quorum nomina in particulari non exprimuntur.* GALEARD.) Certe Jamnis inter magos etiam Plinius facit mentionem xxxi, 4. FABRIC.

^d *Sacerdotes Dei.* Moses Sacerdos, quo sensu, vide Grotium ad II Sam. viii, 18, et de potestate circa sacra cap. 9. FABRIC.

^e LXX. Ἐαυτοῖς ἐβασίλευσαν καὶ οὐ δι' ἐμοῦ, ἤρξαν καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. FABRIC.

^f *Neque per Spiritum meum.* Hæc addidit Philaster ex Genes. vi, 3. FABRIC.

^g LXX. Οὕτως λέγει κύριος παντοκράτωρ: οὐκ ἀπέστειλον τοὺς προφήτας, καὶ αὐτοὶ ἐτρέχον, οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτοὶ ἐπροφήτευσον. FABRIC.

^h *Mortis sententiam,* ut III Reg. xiii. FABRIC.

ⁱ *Dimittente Domino.* Permittente. FABRIC.

^j LXX. Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. FABRIC.

^k LXX. Ἐγὼ στίω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Fortasse apud Philastrium scribendum: *Et iterum adhuc: Ego movebo cælum et terram.* FABRIC.

^l *Commovet.* Ita malui quam commonet.

^m *Secundum paganorum vanitatem.* Ita reposui pro eo quod habebant editiones: *pecudum paganorum vanitate.* Caterum condonandum hoc Philastrio, quod zelo immodico abreptus, innocentem siderum nomenclaturam pro ethnica vanitate traduxit, et hæresibus ridicule accensuit. FABRIC.

ⁿ *Hermes.* Quem fallacissimum vocat infra c. 412; *vanum paganum,* c. 10. FABRIC.

^o *Poetæ quidam.* Ut ante Aratum Homerus Iliad. ε. 486:

Πηγάδας ὁ Ἰάδας τε, τὸ τε εἶνος ἄριστος,
 ἄλκρον ὁ ἦν καὶ δμαῖαν ἐπὶ αἰθέριον ἀλάουσι.

^p *Pogonias.* Velut in speciem barbæ longæ promissis radiis genus Cometarum, de quo Harduin. ad Plin. tom. I, p. 178. FABRIC.

^q *Hædos.* Virgil. I Georg. 204:

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
 Hædorumque dies servandi et lucidus anguis.

dos, ¹ et talia hujusmodi ^a asserunt nomina delirantes, cum Scriptura pauca nomina siderum nobis dixerit, dicente ^b Job propheta, antequam pagani e sanctis Scripturis siderum nomina transtulissent; dicit enim ipse Job: *Qui fecit Pleiades et Arcturum, inquit, et Hesperum, et Austrum, et Oriona, c et Luciferum (Job. ix, 9).* Hæc itaque nomina ^d e sanctis Scripturis accipimus nuntiata; nam omnium siderum nomina non dixit Scriptura, sed potestati Dei reservavit per prophetam declarans, et dicens ita: *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocans (Psal. cxlvii, 4).* Hæc itaque pauca nomina legentes e sanctis Scripturis, ² poetæ poetæ, falsique philosophi, ausi sunt usurpantes suis mendaciis et alia plurima copulare, atque impietatis semina sæculo prædicare, ut ex his sperare putarent etiam omnium siderum, aut plurimorum nomina posse comprehendere. Cum omnium siderum nomina ³ non aliter nisi Deus Christus, per quem fecit l'ater universa, posuerit et scierit, atque eis singula nomina vocaverit, ut scriptum est (*Ibid.*).

CIV. DE VARIIS LINGUIS HÆRESIS.

Est hæresis alia, quæ de lingua et linguis ambigit,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ et alia
² poetæ falsique
³ non alter

quum Scriptura dicat et ⁵ unam linguam et linguas. Si ergo erat una ante, quia pauci erant, sive postea multæ, quia multi creverant jam nati homines in sæculo, non est adeo inutile hoc ita sentire. Post quintam decimam enim generationem ab Adam usque ad Heber ^b his mille et septingenti anni sunt, sub quo confusio missa est linguarum, propter peccatum quod fecerant ædificantes turrim et civitatem; et ut rebellantes a Deo hoc passi sunt: habentes enim ⁱ angelicam gratiam, id est multarum linguarum scientiam, non agnoscebant datorem tantæ sapientiæ Dominum; contraque eum conantes progredi, ^j perdiderant gratiam, quam ^k sine ul'o labore divinitus habebant concessam. Et quod sine studio ante donatum fuerat a Domino naturaliter omnibus, ^B ut Dei imagini: postea per studium atque doctrinam, oblivione immissa a Domino, vix discere prævalebant non omnes, nec multas, sed vix paucas linguas, ita ut tres quis, aut quatuor valeret ediscere, atque iisdem vix eloqui. Tamen omnem scientiam linguarum, quæ ^k ante duo millia annorum et septingentos annos, offendentes amiserant homines, ^l sub Apostolis ⁵ rursus post ascensionem suam Dominus

- ⁴ sine quodam labore... postea vero per
⁵ duo millia et... sub beatis Apostolis

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Asserunt nomina. Male nomine in prioribus editt. FABRIC.

^b LXX Interpr., 'Ο ποιῶν πλειάδα καὶ Ἑσπερον καὶ Ἀρκτούρον καὶ ταυτὰ Νότου. FABRIC.

^c Et Luciferum. Hunc addidit Philastrius ex Job xxxviii, 52, ubi Μαζουράθ Luciferum eruditi interpretantur. De nominibus illis siderum præter Drusium accurate Lud. Cappellus p. 460 seq. opp. posthumorum. FABRIC.

^d E sanctis Scripturis, etc. Immo LXX ex gentium usu et consuetudine illa in Græcam sacrorum librorum versionem transtulerunt. Eucherius: *Quid sibi vult quod libro Job auctorum sæcularium consuetudine legimus Pleiades, Orionas, et Arcturum? Non quod his apud Hebræos nominibus censeantur, sed ut apud nos horum siderum significantia possit esse manifestior, ita hæc translator (Græcæ auctor versionis) appellare voluit, ut usus gentilitatis invenerat.* FABRIC.

^e LXX, 'Ο ἀριθμῶν πλῆθὸς ἀστρων, καὶ πάντων αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν. FABRIC.

^f Hunc Philastrii sententiam hæresibus ascripsit Alphonus de Castro. Adde Marianum Valgrarneram Antiq. Panorm. pag. 71, tom. XIII Thesauri Antiq. Siciliæ. FABRIC.

^g Unam linguam et linguas. Linguam unam, Genes. xi, 1: *Et erat omnis terra labii unius, χεῖλος ἓν καὶ φωνὴ μία παντὶ* et linguas quoniam Genes. x, 5, ubi variae gentes memorantur, singulari κατὰ γλώσσαν et x, 20 et 31, κατὰ γλώσσας αὐτῶν et xi, 7, συγκείμεν αὐτῶν ἐκ τῶν γλώσσας, confundamus linguas eorum; ita enim legunt codices quidam, ut notatum ad Origenem v in Celsum pag. 250. Certe vers. 11: *Ὅτι ἐκεί συνέχευ ἑνὸς ἑσπέρος τὰ χεῖλη πάντων τῆς γῆς.* Nimirum ita ex Genes. x Philastrius censuit jam ante ædificationem Babel multis sæculis magnam fuisse inter homines linguarum varietatem: quod vero deinde Genes. xi dicantur omnes unius fuisse labii, eo sensu dicitur id existimavit, quod etsi varia erant linguarum genera, omnes tamen se invicem intelligebant; et sic una erat omnibus lingua, non quidem eorundem vocabulorum usu, sed eadem omnium

loquentium et audientium intelligentia. *Rejiciunt quidem, inquit claris. Perizonius cap. 14 Orig. Babylon. p. 296, viri eruditi hanc tam absonam interpretationem, et illam diversitatem linguarum ante illam confusionem Babelicam; sed deberent ergo rejicere etiam secessionem in varias colonias ante dispersionem Babelicam, quum utriusque rei eadem prorsus sit ratio, et utraque sententia ex eodem capite x, vel ordine capitum x et xi Geneseos sit petita. Quid igitur? clarissimo hæc sunt indicio, ordinem illum narrationis Mosaicæ, seu istorum capitum, nihil obscure, quo minus statuamus confidenter, omnia istius divisionis seu secessionis capite x memorata, evenisse demum post illam capituli undecimi dispersionem et labii confusionem, unde demum linguarum varietas cæperit.* FABRIC.

^h 2700 Anni sunt. 2700 anni ab Adam ad Heberum, sunt dimidium ætatis a condito Orbe ad natum usque anno 5400 Christum Servatorem. Infra cap 112 et 105. Alii, qui natum Christum esse existimaverunt anno Orbis conditi 6000, Phælegum filium Heberi, vel Heberum retulere ad A. 3000. Sic Heychius presbyter fragmento *εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν*; Josephus c. 1 Hypomnestici; Procopius Gaza us ad Genes. xi, 18; Eustathius pag. 51, in Hexameron. FABRIC.

ⁱ Angelicam gratiam. Sine studio, naturaliter per virtutem imaginis divinæ, hoc ante confusionem Babelicam datum hominibus divinitus credidit Philastrius, ut linguis quibuscumque loquentes possent intelligere, sicut angeli. Infra: *Angelicæ virtutis est linguas scire omnium hominum.* FABRIC.

^j Perdiderant. Est qui malit perdiderunt. Sed ita supra: *quod fecerunt ædificantes, etc.* FABRIC.

^k Ante 2700 annos offendentes amiserant homines. Si ante 2700 annos amiserant, neque ante confusionem Babelicam potuerunt illa scientia uti; itaque sensus est, per peccatum ante 2700 annos admissum a protoplastis, esse factum, ut deinde non constanter illam conservarent, sed tempore interjecto in confusione Babelica facerent ejus jacturam. Vide infra cap. 105. FABRIC.

^l Sub apostolicis. Actorum ii, 4, 7, 12, ad quæ loca

per Spiritum sanctum sine quodam labore credentibus conferebat, sicut scriptum est in Actibus Apostolorum. Angelicæ enim virtutis est linguas scire omnium hominum; per fidem autem Christi, sine labore linguarum omnium credentibus ministratur scientia; sicut legimus docente divino Spiritu, Apostolos, atque gentes itidem credentes tunc temporis in Christum Dominum Salvatorem, sine labore linguarum omnium donatam scientiam prædicasse; ut sub Petro et Paulo, et aliis ¹ factum est, cum docerent gentes, venisse Spiritum Dei a Deo, et linguis multis eos potius eloqui, ut audientes homines mirarentur de gentibus, quod tantarum linguarum et ipsi per fidem Christi, scientiam haberent sine doctrina concessam.

CV. HÆRESIS DE NOMINE LINGUÆ.

Alia est hæresis, quæ dicit ^a nomen linguæ de Judæis primum processisse, alii de Paganis, cum utriusque ita hoc sentientes errore non parvo decepti sint. Homo enim factus rationis particeps fuit; qui ergo loquebatur ratione, ^b quomodo rationis erat alienus? Plus ergo prius est rationis esse participem, et rationabilem dici, quam nomen speciale et locale habere alicujus linguæ, atque ex nomine hominis possidere aliquid; ab Adam enim ^c usque Heber duo millia et septingenti anni transierunt. Erat ergo ^d nomen Linguæ omnium hominum unum, et una lingua. Ex quo autem contra Dominum cogitaverunt,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ factum est ut docerent Gentes venisse Christum Dei

FABRICI ET GALEARDI NOTÆ.

Juvabit consulere Jean. Casp. Santorocci dissertationem de Linguarum miraculo, editam Marpurgi anno 1718. Non autem in audientibus, sed in loquentibus potius illud fuisse, recte notavit Gregorius Naz. Oratione 44, in Pentecosten, p. 758; Diserte enim et aliquoties λαλούντων ἑτέροις γλώσσαις mentionem facit sacer Actorum scriptor Lucas. FABRIC.

^a Nomen linguæ de Judæis, alii de Paganis. Hoc est, antiquissimam linguam fuisse Judæorum, vel Paganorum Græcam FABRIC.

^b Quomodo rationis erat alienus. Puto legendum orationis. FABRIC.

^c Usque Heber. Parentem Phalegi, sub quo celebris illa Linguarum dispersio, Genes. x, 25. De numero annorum 2700 jam dictum capite superiore. FABRIC.

^d Nomen Linguæ omnium nominum unum. Quocumque idiomate loquerentur homines, vocabatur Lingua humana (In hunc sensum August. xvi de Civ. 11: Tunc opus erat eam (linguam Hebræam scilicet) distingui ab aliis linguis nomine proprio, sicut aliæ quoque vocatæ sunt nominibus propriis. Quando autem erat una, nihil aliud quam humana lingua, aut humana locutio vocabatur, qua sola universum genus humanum loquebatur. GALEARD.); neque alio singulari veniebat nomine, quia omnes se invicem intelligebant, habebantque, ut mox subiungit Philastrius, Linguarum omnium scientiam. FABRIC.

^e Scientia ista cælestis. Angelicam gratiam dixerat c. 10: linguas intelligendi quascumque. FABRIC.

^f Secundum nomen ipsius. Heber, עֵבֶר a discedendo, sive transeundo nomen habet. Liber nominum Hebr. tom. II opp. Hieronymi edit. Joan. Martiani p. 203, Ἔβερ, διάβασις ἢ διαπερῶν. Hieron., Eber, transitorem. FABRIC.

A subtracta est illis ^e scientia ista cælestis, id est linguarum omnium prudentia et sapientia. Et Heber quidem sanctus, qui non discessit a Deo ^f secundum nomen ipsius, Deus voluit genus ejus pultulare amplius, hoc quoque nomine primum in sæculo nuncupari, ut ^g ab Heber, qui non concesserat ædificationi turris rebellantium, Hebræi nomine appellarentur. Prior itaque non solum Paganis, verum etiam et Judæis, id est ^h ante septingentos annos Heber fuisse cognoscitur justissimus, qui in Dominum credens, et a conjuratione sceleratorum hominum separatus, sui nominis primum hanc a Domino nuncupationem meruit impetrare. Unde et poëtæ vni ⁱ ædificationem istam ad sua mendacia transferentes, gigantes docuerunt, ^j Aloidas illos rebellantes ascendere voluisse in cœlum per impositionem montium, atque inde eos fuisse damnatos. Quorum deliramenta non lateerunt amplius scientiam ac peritiam Christianam.

CVI. HÆRESIS DE ANNIS CHRISTI ET TEMPORE DUBITANS.

Alia est hæresis ^k de anno annuntiato ambigens, quod ait propheta Isaias: ^l Annuntiare annum Dei acceptabilem, et diem retributionis (Isai. Lxi, 2). Putant ergo quidam, quod ex quo venit Dominus, usque ad consummationem sæculi, non plus nec minus fieri annorum numerum nisi ^m trecentorum sexaginta quinque, usque ad Christi Domini iterum de cœlo

C ^g Ab Heber Hebræi. Confer Bocharti Phaleg. lib. II, cap. 14, et libri IV, c. ult. FABRIC.

^h Ante septingentos annos. Septingentis annis ante Moysen, Judaicæ conditorem Reipublicæ. FABRIC.

ⁱ Ædificationem illam ad sua mendacia. Longe hoc credibilius, quam quod Celsus apud Origenem IV, pag. 174, ait Moysen ex Aloidarum fabula hausisse quæ de Babelica turri et Linguarum confusione memoriam prodidit. FABRIC.

^j Aloidas. Aloei filios Otum et Ephialtem, de quibus Homerus Iliad. A, 314:

ὄσσαν ἐκ' οὐλόμαυ μέμασαν ἔβαν, αἰτάρ ἐκ' ὄσση
Πήριον εἰνοσιφύλλον, τ' οὐρανὸς ἀριθμῶς εἴη.

Confer Philonem Judæum de confusione Linguarum pag. 251, et e recentioribus illustrem Huetium lib. II Alnetanarum quaestionum c. 12, § 6, p. 189 seq. FABRIC.

^k De anno annuntiato. De tempore quod intelligendum sit per annum acceptabilem, annuntiatum in verbis Isaie quæ laudantur Luc. IV, 49. FABRIC.

D ^l LXX, Εὐαγγελισσασθαί ἑταυτῶν κύριον δεκτὸν καὶ ἡμῶν ἀναποδόσις. Evidens autem est ut diem, ita nec annum a propheta dici præcise et stricte, sed de tempore quo divinæ benignitati gratiam suam in Christo patefacere hominibus et impertire placuit. FABRIC.

^m Trecentorum sexaginta quinque. Quia tot diebus constat annus. Augustinus xviii de Civit. Dei c. 53, mentionem facit oraculi, sive responsi demonum quo numerus ille 365 annorum fuerit definitus. Ex cogitaverunt nescio quos versus Græcos tanquam consulenti cuidam divino oraculo effusos: ubi Christianum quidem ab hujus tanquam sacrilegii crimine faciunt in-

divinam præsentiam. Quod contrarium invenitur, si ita ^a qui senserint; nam ^a quadringentos jam plus annos transisse cognoscimus, ex quo venit Dominus, atque completos. ^b Quomodo itaque hoc ^c erit rationis de anno, ^e sicut sentire voluerunt hoc ita quam plurimi. Dominus enim ^d quæ in uno anno gessit et docuit, hæc sola præcepit conscribi. Nam quæ ante facta sunt ab eo ac dicta primis triginta annis ^e secundum beatum Joannem, quæ dicit, ^f *Mundum non capere posse, si universa scriberentur, quæ fecerat.* Propheta itaque Isaias de anno illo dixit Salvatoris Domini, in quo docuit usque ad passionem, et resurrectionem, et ascensionem in cælum, sicut et ^g beatissimi tradiderunt, non de trecentis sexaginta quinque annis, ut quidam arbitrantur, sed de anno illo post baptismum scilicet, in quo prædicans credentibus salutis mysteria reserabat de Lege pariter et Prophetis, quæ olim dicta sunt testando, atque consummando.

CVII.

^a Alia est hæresis, quæ consummationem sæculi secundum temporum definitionem a Deo Christo Salvatore fuisse statutam asserunt. Hincque certum esse numerum consummationis suspicatur, et non plus non minus opinantur, cum prophetæ undique nuntiaverint circa 500 annum fieri consummationem sæculi, et sic Dominum de cœlis iterum advenire. Daniel enim LXX septimanas numerat, audiens a Christo Domino: *Audi, inquit, vir desideriorum, quia septuaginta septimanæ statutæ sunt in populum tuum usque ad Christi-*

atum duces, ut fiant omnia quæ dicta sunt de civitate Jerusalem et populo adventura (Dan. xi, 25, 25). Hoc autem sicuti antequam veniret Christus in carnem Danielo dictum est et pene completum est; sic etiam idem numerus usque ad legem quam accepit Moses, et usque ad terræ promissæ introitum non satis longe a quingentesimo annorum distare numerum. Dominus itaque cum signa diceret et diversa, famas, persecutiones, inundationem, terræ motus, pestilentias circa finem adventura (*Matth. xxiv, 7; Luc. xxi, 25, 21*), Petro etiam dixit beato per ænigma de annorum numerositate, cum diceret Petrus: *Dominæ, quoties peccanti fratri concedam?* ait Dominus, *non septies, sed septuagies septies (Matth. xviii, 21, 22).* Ostendens quidem et quotidianam humani generis delictorum infinitum numerum debere homini dimitti ab homine, et Judæ redeunti, sive pagano et aliis carnalibus, et ad Christi fidem de impietate redeuntibus, atque ejus Ecclesiam, cunctis omne debitum ab eis oportere concedi credentibus. Nam et Historiographi Judæi docuerunt, dicentes ^b ad nihilo quadringentos et octoginta plus annos transisse, et sic Dominum advenisse in carnem. Hæc etiam in Genesi evidentissime mysterium nuntiatum de Cain septies, de Lamech autem septuagies septies vindictam (*Gen. iv, 24*), quod duorum populorum in duabus personis unus impietatem, alterius iniquitatem sine cunctatione Scripturarum prænantiasse non dubium est. *Lex enim spiritalis est, secundum Apostolum (Rom. iv, 14); et hæc, inquit, duo testamenta sunt (Gal. iv,*

COD. MS. SANGERI. LECTIONES VARIANTES.

^a Quis senserit... jam et plus^b erit traditionis^c Addita hæc hæresis, quæ deest in omnibus editis, ex

C optimo cod. Sangermanensi, non tamen nominibus hæreticorum inscriptis.

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

nocentem: Petrum autem maleficiam fecisse subjungunt, ut coleretur Christi nomen per 365 annos, deinde completo memorato numero annorum sine mora sumeret finem. Maleficiam illud commentitium postea describit, puerum aniculum occisum et dilaniatum et ritu nefario sepultum. FABRIC.

^a *Quadringentos jam plus annos. Puto legendum, quadringentos jam plus minus annos.* Nam quadringenti anni nec dum integri effluerant, cum hæc Philastrius exararet. Et ante Parmeniani mortem scripsisse Philastrium, hoc est ante annum 391, supra ad caput 83, notare me memini. Et cap. 112, *inde a Domino usque nunc anni cccclxxx plus.* Cap. 27, *et in psalmo centesimo plus.* Cic. cap. 14 pro S. Roscio: *annos natus magis quadraginta.* FABRIC.

^b *Quomodo hoc erit rationis.* Supra hæresi 98, nullius rationis itaque; infra 146, ut ergo est rationis. FABRIC.

^c *Sicut sentire voluerunt ita quam plurimi.* Sic legendum pro illis hiis, quæ in superioribus editionibus: *Sicut sentire voluerunt hoc itaque plurimi.* FABRIC.

^d *Quæ in uno anno gessit.* Fuit hæc non modo Valentianorum sententia, ab Irenæo lib. ii, c. 36 sequi oppugnata, sed multorum etiam Catholicorum Doctorum; ut Philastrii, Clementis Alexandrini, Tertulliani, Origenis, Lactantii, Orosii, nec non Evagrii in altercatione Simonis Judæi cum Theophilo Christiano tom. V Thesauri Anecdotorum Edm. Martene p. 43, aliorumque qui Isaiæ verbis

nixi existimarunt uno anno Christum a baptismo prædicasse, unoque anno gesta esse illa omnia quæcumque Christi ab Evangelista describuntur. Vide Scaligerum lib. vi de Emendatione temporum p. 551 seq.; Grotium ad Lucæ vi, 19; Blondelli præf. ad librum de Episcopis et Presbyteris p. 27 seq.; Montacutii Origines Eccles. tom. I, p. 330 seq., 341, 345; Joan. Potteri notæ ad Clementem Alex. i Strom. p. 407 (vet. edit. 340). FABRIC.

^e *Secundum beatum Joannem. xxi, 25: Έσσι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς,* quæ verba non de triginta annis ante baptismum, ut vult Philastrius, sed vel maxime etiam de tempore ministerii Jesu post baptismum intelligenda esse mihi persuadere. FABRIC.

^f *Mundum non capere posse.* De hyperbole hæc dixi in Codice Apocrypho novi Testam. pag. 521. Neque puto Joannis esse sententiam, quam ei tribuit tradiditissimus vir Jacobus Elsnerus in præclaris illis suis observationibus sacris, quod mundus impiis ea non amplexurus foret, licet singillatim omnia perscriberentur. Nam huic interpretationi perspicue refragatur, quod Joannes addit αὐτῶν, ad magnitudinem scilicet, non ad impietatem respiciens, οὐδὲ αὐτῶν οἷα τῶν χροσίων χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία. FABRIC.

^g *Beatissimi tradiderunt.* Evangelistæ et Apostoli. Solemne hoc Philastrio in sacris Scripturis beatissimorum elogium tribuat. FABRIC.

^h *Ad nihilo.* Forte a *Danicklo*, ut paulo ante et mox infra. FABRIC.

14). Neque enim historiam amittimus quod LXX annos fecerit populus in Persida, neque spiritalem scientiam spernimus. Ergo et septuaginta septimanæ a Danihelo dictæ quadringenti nonaginta anni tunc pene completi sunt, et sic Christus advenit in carnem, et a Christi præsentia usque ad consummationem sæculi penè unde complendum annorum reperies numerum. Septuaginta enim septimanas a Danihel quas vidit interpretes docuerunt. Illi primi sapientes septies et septuagies quadringentos nonaginta annos quem jubilæum in lege Judæi, non isti sed veteres, et periti illi annuunt remissionis Christi, et indulgentiæ, carnalem præsentiam per figuram ante celebrantes summo gaudio expectabant, sicut in Levitico continetur. Jubileus autem minor quinquaginta annos habet; non minus, plus autem habere non potest: nam major jubileus quingentos annos habet, minor jubileus quinquaginta. Major itaque minus decima quingentos annos habet, ut ex hoc jubileus unus Christi præsentiam consummationemque sæculi declararet. Septuaginta anni captivitate populi in Persida, etsi historialiter accipiuntur, et postquam redierunt in Jerusalem, et usque ad Christi Domini incarnationem quingenti pene inveniuntur completi: tamen hoc etiam spiritaliter intelligendum est, quod post septuagies septies, id est post quadringentos et circa nonaginta annos oportet Judæis sub Antichristo cum fallax inventus fuerit a Judæis ipsis qui primum esse Christum æstimaverint. Non multo post autem cognita ejus perfidia atque fallacia, tunc gerentes poenitentiam qui fuerint reliqui omnes ad Christi fidem Domini pervolabunt, ac poenitentes delicta veniam ab ipso Christo Domino sicut cæteri impetrabunt, ut impleatur quod dictum est: *Amen dico vobis, jam me non videbitis, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini (Matth. xxiii, 39)*. Et ut illud compleatur: *Donec plenitudo gentium intret, et sic omnis Israel salvabitur*, sicut scriptum

est (Rom. xi, 25); et si fuerit populus Israel sicut arena maris, reliqui salvabuntur (Rom. ix, 27). Et quod Isaias beatus aperte de Christo docuerit (Isai. lxi, 1), quod omnibus redeuntibus indulturus est, ipse Dominus dixit ita: *Spiritus Domini super me, propterea unxit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captivis remissionem, cæcis visum annuntiare annum Domini acceptabilem et diem retributionis (Luc. iv, 18)*, de quod Dominus in templo cum accepisset librum Scripturam, quæ hanc pervidisset ait Apostolis et in omnibus hoc in sui præsentia nunc fuisse completum, quod et Danihel beatissimus attendit quod ei dixerat Dominus dicens: *Audi vir desideriorum, et adverte ab exitu verbi Dei, id est a Christi incarnatione, atque ejus iterum de cælo divina sententia atque consummatione sæculi, quæ cum angeli ad futura sit (Dan. ix, 25)*.

CVIII. DE GIGANTIBUS TEMPORE NOE.

Alia est hæresis, quæ de gigantibus asserit, quod angeli miscuerint se cum feminis ante diluivium, et inde esse natos gigantes suspicatur; cum Nembroth non a spiritu, id est non ab angelo, sed ab homine Chus qui filius fuit Cham, inde natus sit postea, qui et in Scriptura primus Gigas est appellatus, quod iste cœpit esse venator, et fortis homo ut et Gigas appellaretur in terra: *Inde dicturi sunt*, inquit, *sicut Nembroth Gigas ita fortis est (Gen. x, 9)*, si qui eismillis in fortitudine postea videretur. Homines itaque fuerunt fortes, et a juventute rapaces, vastatores, jaculantes, cursitantes, prædationi vacantes, inde veluti alieni non solum morum, verum etiam visus hominum: *enormes etiam ut contra naturam aliorum hominum tanta scelera perpetrantes nuncuparentur et gigantes*. Gigas enim per etymologiam, terræ monstrum dicitur, ex duobus nominibus compositum sive forma, sive vita, sive visu, sive fortitudine, sive mole membrorum. Nam ut scias gigantes non alia natura, sed de ho-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Inde dicitur hi sunt

² enormes æstimati contra... non de alia

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a De gigantibus. Ex Græca versione Gencs. vi, 2, multi veterum Ecclesiæ doctorum hoc sibi persuaserunt, ut ad fragmentum Pseudo-Henochi notare me memini in Codice pseudepigrapho veteris Testamenti p. 172, seq. Licebit etiam consulere Suicerum in Thesaurio p. 37 seq., et Christiani Schotani ad Sulpicium Severum notas, et Cotelerium ad Patres Apost. tom. I, p. 493. FABRIC.

^b Ab homine Chus. Genes. x, 8: *Χούς δὲ ἐγέννησεν τὸν Νεβρώδ. οὗτος ἤρξατο εἶναι Γίγας ἐπὶ τῆς γῆς· οὗτος ἦν γίγας κνηγὸς Κυρίου τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτο ἐρούσεν· Ὅς Νεβρώδ γίγας κνηγὸς ἐναντίον Κυρίου.* FABRIC. — *Διὰ τοῦτο ἐρούσεν· Ὅς Νεβρώδ γίγας κνηγὸς ἐναντίον Κυρίου.* Gen. x, 9. Quod Philastrius vertit: *Inde dicturi sunt, sicut Nembroth gigas ita fortis est, Vulg. quasi Nembroth robustus venator coram Domino.* De hoc adagio Buchartus Geogr. sac. iv, 12, col. 228; cui addi potest Vatablus in Criticis Pearsonii ad hunc Gènesis locum, et Delrius in Adagiis Vet. Test. tom. I, p. 17. GALEARD.

^c Visus hominum. Aliam veluti speciem ac formam præ se ferentes. FABRIC.

^d Gigas terræ monstrum. Orpheus octavo ἐπεὶ λόγου apud Auctorem magni etymologici:

Ὅς καλοῦσι γίγαντας ἐπὶ τῆς γῆς· οὗτοι γὰρ ἐγένοντο καὶ αἵματος ἀγγέλων.

FABRIC.

^e Ex duobus nominibus. *Ἐν τῇ γῆ, et γῆνα membra, proprie pedes.* FABRIC.

^f Nam ut scias gigantes non alia natura. In ms. Corb., non de alia natura, quod magis congruit. Negat porro Philastrius gigantes ex angelis et feminis genitos, quamvis hujus sententiæ fuerint, præter Ambrosium (Philastrii σύγχρονον καὶ σύμμαχον) de Noe et Arca 4, Lactantius, Eusebius, aliique apud Sixt. Sen. tom. V Bibl. Sanctæ Annot. 77, qui tamen Ambrosium excusat, eumque allegoricè locutum, ac pro angelis viros fideles, ac justos intellexisse affirmat. Vide, si vacat, notas Servatii Gallæi ad Lactantium n, 14, Potterum ad Clem. Alex. pag. 260, 366, Cotelerium ad Recognit. Clem. pag. 493, et in Clementinis Hom. VIII, 15, quibus in locis non δρακοντόποδες, ἀνγυρίδες, gigantes illi dicuntur, quos Philastrius ἑξαδακτύλους vocat. GALEARD.

minum fuisse progenie editos, et ἐξακτύλους ^a in Regnorum libris habes, quos forma grandi, et mole membrorum diffusos, et ingenti fortitudine, de genere gigantum Regnorum libri annuntiarunt ^b post duo millia et trecentos annos diluvii; sicut et ^c illum Goliath quem dejecit in pugna solus David beatissimus rex et propheta; cujus et aliorum talium ^d *carræ*, inquit, *instructionem portabat armorum*. Quia ergo bestiali more a pueritia ad rapinam erant dediti hujusmodi homines, et veluti a natura hominum morumque alienos Scriptura nuntiavit. Nam quod illi angeli, qui de cælo dejecti sunt, non sint ^e humanæ naturæ similes, non est dubium, nisi solum, quia nefanda et contraria, contraque Legem suggerere, sicuti et nunc hominibus faciunt, prævalebant ^f intrantes in homines, id est suadentes, sicut Judæis inimicus humani generis persuasit ^g contra Deum, contraque sanctos prophetas talia scelera perpetrare, sicut scriptum est: ^h *Intravit, inquit, Satanas in Judam*. Ita igitur et ante intrantes immundi spiritus in animas ⁱ hominum ac feminarum, malæ

persuasionis scelera in orbem terrarum diffuderant. Si qui autem putaverit esse justum, angelos ita peccasse transformatos in carne, ^j ut in ea remansisse, aut ita factos carnales crediderit, violenta ratione ^k decernit historiam; sicuti et ^l paganorum, et poetarum mendacia asserunt deos deasque transformatos, nefanda conjugia commisisse. ^m Quod si factum est aliquando, et nunc fieri non erit ambiguum: quod autem non factum est aliquando, nec modo fieri manifestum est. Gigas autem et in bono accipitur virtutis causa: ⁿ *Exsultabit enim ut Gigas ad currendam viam*. Quod in Christi divina præsentia, probatum ostenditur atque consummatum.

CIX. HÆRESIS DEO TRIBUENS PAGANITATEM ET OMNIA FACINORA.

Alia est hæresis, quæ dicit ^o Paganitatem a Deo institutam, non ab hominum malignitate, et suggestionem inimici, vitiorum causa, et facinorum gignendorum fuisse excogitatam. Quæ ergo a Deo instituta est, quomodo damnatur ab eodem Deo? Nam quod ab origine mundi, Dei ^p Patris omnipo-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a humanæ solum
^b contra Dominum

^j ut in ea carne mansisse
^k decernit historia

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *In regnorum libris*. II Sam. XXI, 20: καὶ τῶν ἀνὴρ Μεδῶν (PROCOR., ἐκ Γαδης), καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐξ καὶ ἐξ, εἰκοσιτίσσορες ἀριθμῶ. FABRIC.

^b *Post duo millia et trecentos annos diluvii*. Sic apud Livium III, 5: *Romanos quinque millia ac trecentos*; et XXXIII, 27: *Denarios triginta quatuor millia et quingentos quinquaginta*. Plura Gronovius ad Livii XXXIX, 7. De rationibus autem ipsis computi annorum quo utitur Philastrius, a diluvio usque ad Davidis tempora, vide infra ad caput 112. FABRIC.

^c *Illum Goliath*. De quo interpretes ad I Sam. XVII, et Rever. Paulus Christianus Hillischerus Pastor Ecclesiæ Dresdensis in vita Goliathi, quam eruditè et jucundis ornatam observationibus cum commentario in psalmum apocryphum CLV, et epistola de Oge gigante in lucem edidit Budissæ 1716, in-4°. FABRIC.

^d *Carræ instructionem portabat armorum*. *Carrus*, sive *carræ* proprie plaustrum Gallici genus, quo impedimenta imponebant, unde σκευοφόρος dicitur interpreti Græco Cæsaris. Vide Joan. Scheferum de Re vehiculari lib. II, c. 28, p. 329. Cæterum unde hoc habuerit Philastrius, nescio, quod de carræ intellexit, quod alii de armigero I Sam. XVII, 7: Ὁ αἶρων τὰ ὅπλα αὐτοῦ ἔβαλε καὶ ἐπέβαλε αὐτῷ τὸ σκηνόφορον αὐτοῦ. Pondus armorum Goliathi, Augustinus Calmetus notat excessisse libras 272. FABRIC. — *Carræ instructionem portabat armorum*. *Carræ* et *carræ*, vox feminino genere non admodum frequens, occurrit bis in Præcepto Theodorici regis de carris S. Dionysii per omnem Galliam a teloneo exemptis, apud Mabillonium de Re Diplom. pag. 474: *Nullus quislibet de iudicibus nostris, vel de teloneariis de ipsa carræ exigere, nec requirere non præsumatur*; et paulo post: *De omnia carræ ipsius monasterie Domni Dionysii* (sic). Capitulare II Caroli Magni an. 813, cap. 10, ed. Baluz. p. 519: *Ut Regis spensa in carræ ducuntur*. Plura habes apud Cangium in *carræ*; sed *carrus* et *carrum* maculino et neutro genere usitatum apud scriptores melioris ævi Cæsarem et Hirtium. *Carrum* etiam ab inferioris ævi scriptoribus passim usurpatum docet idem Cangius in Glossario. GALEARD.

^e *Intrantes in homines*. Suggestendo et ad mala incitando, quod ἐμβάλλειν, ὑποβάλλειν, ἐγγλύφειν, ὑποτίθεισθαι, διγυρίσειν veteres dicere consueverunt. Vide Damasceni parallela sacra, tom. II, p. 648. FABRIC.

^f *Text. Græc. Εἰσῆλθεν εἰς ἐκείνους ὁ Σατανᾶς*. FABRIC.

^g *Hominum ac feminarum*. Homines pro viris ponit, ut supra c. 17: *Idola hominum ac mulierum*, ubi vide, si placet, a me notata. FABRIC.

^h *Decernit historiam*. Supra c. 401, *condignam Dominus decernit sententiam enuntiando*. FABRIC.

ⁱ *Paganorum, et poetarum mendacia*. Etiam atque etiam hæc illis exprobrata a Christianis scriptoribus in præclaris suis apologiis adversus Gentes, a Justino martyre, Clemente Alex., Arnobio, Tertulliano, Lactantio, Minucio Felice, Commodiano, Julio Firmico, aliisque. FABRIC.

^j *Quod si factum est aliquando*. Vide interpretes ad Ecclesiastæ I, 9, et Gatakerum p. 257, ad M. Antonini VII, 1; Gassendum de philosophia Epicuri p. 166. Melissus Samius apud Palaphatum: *ἔστιν, ἃ ἐγένετο, νῦν, καὶ ἔσται*; M. Antoninus XII, 26, *πάν τὸ γινόμενον οὕτως αἰεὶ ἐγένετο, καὶ γινίσεται, καὶ νῦν πανταχοῦ γίνεται*. FABRIC.

^k LXX, Ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, quod de Christo libenter pii veteres interpretantur, ut Rufinus, Gregorius magnus, Bernardus, alii. FABRIC.

^l *Paganitatem a Deo institutam*. *Paganitas*, ut Paganismus, et Pagania, ponitur pro religione et sacris Ethnicorum, quos paganos dictos notissimum est a pagis, in quibus Deos colebant, cum e fanis urbium et civitatum proscripsi idolorum cultus esset. Hanc Paganitatem non minus quam Christianitatem, vel Judaismum hactenus probari Deo, ut qui in illa sceleris purus vivat, possit salutem æternam consequi, Pelagianis, et aliis quibusdam persuasum. FABRIC.

^m *Patris, Filii, et sancti Spiritus scientia* Doctrinam de SS. Trinitate statim sub ipsam exordium rerum, hominibus a Deo traditam deinceps evincere instituit Philastrius, argumentis non firmissimi patriter roboris. FABRIC.

tentis, et Filii ejus, et sancti Spiritus scientia nuntiata sit, non est dubium; cum enim ^a in libro creaturæ mundi, id est in Genesi scriptum habeas: *Et dixit Deus, et fecit Deus* (Gen. 1, 3, 7). Et iterum: *Dixit Deus fiant luminaria* (Ibid., 14). Et sexto die dixit Deus: ^b *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1, 26). Et *fecit Deus*; ^c non angelo utique persuasore in creatione hominis, sed Filii sui Christi Domini nostri, et sancti spiritus manifestum est. Habes enim in Genesi, id est in primo libro, sanctam adorandamque Trinitatem ante hominibus nuntiatam; dicit enim ita: *Et pluit ^d Dominus a Domino sulphur et ignem* (Gen. xix, 24). Et iterum de Spiritu in primo die: ^e *Et Spiritus Dei superferebatur super aquam* (Gen. 1, 2). Et Pharaon rex Ægypti dicit: ^f *Quis hæc ¹ interpretabitur, inquit, nobis, nisi qui Dei habuerit Spiritum* (Gen. xli, 38)? Et David: ^g *Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxii, 6). Postea vero voluntas hominum prava, recedens a tanta scientia pietatis, idolorum mendaciis ac vanitatibus studiose cum properat inservire, turpissimæque vitæ se dare maluisset, ^h *judicio ³ damnationi obnoxio tenebatur, ita ut ante prophetas dicerent: ⁱ Sacrificans Diis eradicabitur* (Exod. xxii, 20). Et iterum: *Dii qui cælum non fecerunt, eradicantur* (Psal. xcvi, 5). Et ideo Dominus ^j non suam

novam præsentiam ostendebat, dicens: ^k *Qui loquebatur ² in prophetis, ecce adsum* (Isai. lii, 6). Neque ergo angelos adorari præcepit alicubi Dominus, neque ¹ mundi elementa, nec creaturam aliquam, neque idola, quæ hominum voluntas pessima sui sceleris et turpitudinis perpetranda causa maluit invenire, ut colentes ea effusam operandi mali possint habere licentiam: nam et ^m ipsum nomen idoli species doli, et formæ prævaricatio, de interpretatione Græca est nuncupatum. Trinitas itaque Christianitatis ab origine Mundi prædicabatur, et veritas pietatis sine intermissione ubique docebatur; nam et David docet: *Dixit Dominus Domino meo* (Psal. cix, 1). Et: *Spiritus ⁴ tuus bonus deducet me in viam rectam* (Psal. cxlii, 10). Et iterum: *Spiritus Domini implevit orbem terrarum* (Sap. 1, 7). Et: *Quo fugiam a Spiritu tuo, et a facie tua quo vadam* (Psal. cxxxviii, 7)? Nam ⁿ Salomon docet (Sap. xiv, 15), ^o quod idololatria ab homine ⁶ instituta sit; *quin amissum filium suum cum diu fletet quidem pater, fecit imaginem eidem, et videndo delectabatur in ea, atque ex eo traditam fuisse posteris, diversamque impietatis materiam inde humano in genere pululasse.*

CX. HÆRESIS DE CHRISTIANIS TEMPORE ULTIMO • VERBO DEI CREDENTIBUS.

Alia est hæresis, quæ dicitur Christianos nuper-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ interpretabitur nobis
² damnationis obnoxia... Et ideo et Dominus non suam novam
³ Qui loquebar... ut colentes ea

C ⁴ Spiritus bonus deducet in
⁵ Salomon beatus docet
⁶ instituta sit illo qui amissum... quidam ut pater

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a In libro creaturæ mundi. Supra cap. 79. FABRIC.
^b *Faciamus*. Basilini homil. 10 in hexaem. pag. 44 edit. græc. Basil.: *Διάτι οὐκ εἶπε Ποιήσω* (ita leg. pro ποιήσω), ἀλλὰ Ποιήσωμεν ἄνθρωπον: ἵνα μὴ τὸν Πατέρα ἐπιγνώσκων, γιὼν ἴδιον ἀγνοῆς, ἵνα εἶδῃς ὅτι Πατὴρ ἐποίησε διὰ Υἱοῦ, καὶ ἴσθς ἐπίστατο πατρὶ ὀφείλει, καὶ δοξάζεις Πατέρα ἐν Υἱῷ, καὶ γιὼν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὕτω κοινὸν γέγονας ἔργον, ἵνα κοινὸς προσκυνητὴς ἀμφοτέρων ᾖς, μὴ σχιζῶν τὴν προσκύνησιν, ἀλλ' ἐνὸν τὴν Θεότητα. FABRIC.
^c *Non Angelo utique persuasore*. Angelos allocutum Deum cum dixit *faciamus hominem* docebat Saturninus teste Epiphonio tom. I, p. 62. Idem Judæi sentiunt. Vide Maimonidem More Nevochim parte II, c. 6, et Maimonem Israelidem Conciliator. in Genesin q. 6. FABRIC.
^d *Dominus a Domino*. Infra c. 110 ex Genes. xix, 24: *κύριος παρὰ κυρίου*. Ita veteres explicant hunc locum ut Filium a Patre in Sodomitæ poenam immittere intelligatur. Licet Hebraismus ferat ut *Dominus a Domino*, idem denotet quod *a se ipso*, ut notavit Theod. Hacksperius in Sylloge p. 150 seq. Gatakérus c. 47 Adversar., Grotius ad II Timoth. 1, 18. FABRIC.
^e LXX, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπερέπετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. FABRIC.
^f LXX, Μὴ εὐρήσομεν ἄνθρωπον τοιοῦτον ὃς ἔχει πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ. FABRIC.
^g LXX, Τῷ Λόγῳ τοῦ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Vide supra c. 67. FABRIC.
^h *Judicio damnationi obnoxio*. Ita editiones; et Corbeien. cod. aliquanto melius, *judicio damnationis obnoxio*. Sic cap. 98, *Sub Legis conditione posita ju-*

dicio obnoxio reperitur; cap. 79, *obnoxio Legi Dei*; et cap. 134, *cum peccans invenitur animus, et iudicio obnoxio*. Vide sis Jacobi Spiegelii Interpretet, ad Prudent. Weitzii p. 308. GALEARD.
ⁱ LXX, Ὁ θυσιάζων θεοῖς, πλὴν κυρίου, θεοῦ ἐν ἰσοθροονήσεται. FABRIC.
^j *Non enim novam præsentiam*. Qui non nunc primum veniret, sed pridem jam adfuisse præsens Ecclesie suæ. FABRIC.
^k *Qui loquebatur in prophetis, ecce adsum*. Pulo respici ad Joan. viii, 56, 58, licet verba ipsa incussum ibi quæsieris. FABRIC.
^l *Mundi elementa*. Solem, Lunam, et Stellas, ut supra cap. 61. Theophylactus in Coloss. ii, 8: *στοιχεῖα κόσμου ἧλιον καὶ σελήνην λέγει*. FABRIC.
^m *Ipsium nomen idoli species doli, et formæ prævaricatio*. Forma Græcis εἶδος, prævaricatio et doli δόλος, unde idoli nomen quasi εἶδος δόλος Philastrio componitur. FABRIC.
ⁿ *Quod idololatria*. Cui loco illustrando conferendi Philo libro de decalogo et de vita contemplativa, Athanasius contra gentes tom. I, p. 10 seq., Lactantius lib. 1, cap. 15 seq. E recentioribus Vossius lib. 1 de Idololatria cap. 11, Joan. Faes ad Gyraldum p. 698 seq. FABRIC.
^o *Verbo Dei*. Λόγον Christum intellige, cujus cultores heri et nudius tertius demum cœpisse hæresis ista garribeat. FABRIC.
^p *Christianos nuperrimos*. Hæc obiectio novitatis adversus Christianos frequens olim fuit in ore Ethnicorum, Judæorumque. Vide Elmendorstii notas ad Arnobium lib. 1, p. 19, et D. Korihollī τοῦ Μαρμαρίτου obtrectatorem Παγαμῶν capite 1 et 5, et ad Jusum.

rimos ¹ et posteriores Judæis, et Paganis fuisse A creatos : ignorans quod Judæis, et Paganis natura priores creati sunt, et ² fide, vita, et tempore, sacrificio, et conversatione.

Fide quidem, quia ab Adam usque ad Moysen ^b tribus annorum millibus et septingentis, omnes justi ^c Deum, et Deum, Dominum, et Dominum colentes, etiam Spiritum sanctum, veram nuntiabant trinitatem, ita ut ipsam Trinitatem integram sine labore ^d possis cognoscere ab illis heatis prioribus et antiquis, nobis etiam hoc postea fuisse manifestatum a Domino. Cum enim dicit Scriptura : *Pluit Dominus a Domino super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem* (Gen. xix, 24), quid tibi videtur nuntiare? nonne Deum Patrem per Filium suum, id est Christum Deum, cuncta signa et mirabilia perfecisse B declaravit? quod sciens David, Dominum Patrem, et Dominum Christum, id est Verbum ejus, et sanctum Spiritum nuntiabat : trinitatem quidem perso-

narum, unius tamen majestatis, et substantiæ ac divinitatis æqualem potentiam nuntiabat. Tamen Filium de Deo Patre esse ^f priore, et Spiritum sanctum, ^g proprie demonstravit, edocens : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu ortus ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxii, 6). Et iterum alibi : *Dixit Dominus Domino meo* (Psal. cix, 4). Et omnes prophetæ de Verbo et Spiritu ^h nuntiaverunt, ubique ita dicentes : *Et factum est verbum Domini ad me* (Isai. xxxviii, 4); et : *Spiritus Domini fuit ad me* (Isai. lxi, 1; Ezech. xi, 5). Ergo ⁱ non est fidei causa ^k temporalis Christianitatis, sed ante Judæos, et Paganos in Lege quidem studentibus et quærentibus erat manifestata; ^l non autem cupientibus vox Patris omnipotentis scientia nuntiabatur a sanctis illis Doctoribus et perfectis.

Vita etiam non alia priores illi sancti, nisi hac in qua nos vivimus, utebantur. Usque ad Abraham enim ^m non circumcisionem habentes, ⁿ non sacri-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ superiores et

² et Deum et Dominum

³ esse proprie demonstravit

⁴ temporalis Christianitas

⁵ non autem cupientibus Patris omnipotentis

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Mart. p. 31 et 55. Respondebant Christiani, dogma suum non esse minus antiquum quam Verbum illud quod erat ab initio, *διὰ τὸν λόγον ὃς ἐν ἀρχῇ ἦν, ἀρχαῖος*, inquit Clemens Alex. in protreptico p. 5. Confer Agobardum libro contra Fredegisum abbatem tom. XIV Biblioth. Patrum edit. Lugd. p. 277 seq. FABRIC.

^a *Fide, vita, sacrificio, et conversatione.* Hæc quatuor deinde distincte per partes Philaster persequitur, hinc concludit natura et tempore priores esse Christianos Judæis, ac Paganis; hoc est et præstantiorem et antiquiorem esse ipsorum doctrinam Judaica, Ethnicaque. FABRIC.

^b *Tribus annorum millibus et septingentis.* Hoc loco, ut infra hæresi 112 et 156, numeros LXX Interpretum sequitur Philastrius, quod veteres Christiani ad unum fere omnes facere consueverunt. Secundum Hebraicos quidem codices longe minus spatium memorare debebat, nam in illis ab Adamo, sive orbe condito, ad Moysen qui cxx annis vixit nativitatem, computantur anni non plures quam bis mille trecenti et septuaginta tres, ita ut migratio ex Ægypto et Legis sanctio in monte Sinai facta incidat in annum 2455. FABRIC.

^c *Deum, et Deum.* Id est Deum Patrem, et Deum Filium. Solent in hanc sententiam Veteres laudare locum Genes. 1, 27 : *Et fecit Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit ipsum.* FABRIC.

^d *Possis cognoscere.* Ita ex Basil. et Lugd. scripsi pro eo quod perperam erat in Helmst., *possit*. Deinde sustuli *στυγμὴν* post *antiquis*, et retinui *hoc* quod Lugd. male omisit. Ibidem perperam editur *aliis* pro *illis*, et in Basil. *manifestata*, al. *manifestam*. Sensus hujus loci est, quod facile intelligere liceat, hoc ipso post et per antiquos illos dogma de SS. Trinitate a Deo nobis fuisse manifestatum. FABRIC.

^e *Pluit....* Confer supra cap. 108. FABRIC.

^f *Priore.* Ita recte Helmst. et Basil., nam in Lugd. male est *priorem*. Pater Filio prior est origine, non tempore, nec natura. FABRIC.

^g *Verbo Domini.* Confer supra c. 108. FABRIC.

^h *Nuntiaverunt.* Hoc loco ponendum comma, non post *ubique*, ut faciunt priores editiones. FABRIC.

ⁱ *Non est fidei causa temporalis Christianitatis.* Vetus gloss. *temporalis*, *ὀρεγοπόσιος*. Sententia Philastrii est *Fidem Christianitatis, sive Christianorum*

non esse ante breve tempus demum exortam, non esse *χρονίτας* Christianos; quo convicio Catholicos proscindebat Aetius, perabsurde quidem ille ad quem S. Athanasius dialog. 2 de Trin. p. 193, tom. II : *Τίνας δὲ λέγεις χρονίτας; τοὺς ἀπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μέχρι καὶ σήμερον αἰνοῦντας Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα; ἢ τοὺς ἀπὸ σοῦ τοὺς χθὲς ἢ σήμερον φανέντας καὶ αἰρῶντες ἔχοντας;* Eodem sensu vocabulum *temporalis*, pro re ante breve tempus exorta, vel per breve tempus durante, sæpius apud nostrum ponitur, sed et apud Tertullianum, et alios. FABRIC. — *Non est fidei causa temporalis Christianitatis.* In editionibus sic legitur; at in Corbeien. ms., *temporalis Christianitas*, quod magis placet. *Temporalis* hic et alibi sumitur a Philastrio pro re ante breve tempus exorta, ut recte notavit Fabricius ad hæc. 110, 112, 129, ubi eadem nota *temporalitatis pagana mendacia*; et ad hæc. 111, *quod est temporalitatis*, pro eo quod recens, minimeque antiquum, explicante eodem Fabricio. Vox *temporalitatis* deest in Glossario Cangii; *temporalis* autem occurrit ibi, sed non eo sensu quo utitur Philastrius. GALEARD.

^j *Non autem cupientibus.* Ita scribendum mihi visum est necessario pro *nunc*, quod nullum fundebat sensum. Venit etiam in mentem *cupientibus* pro *cupientibus*; hoc tamen prætulit, quia *studentibus* et *quærentibus*, melius respondet. Isaiæ lxxv, 1 : *Invenit qui non quæsierunt me.* Porro vox *Patris* et *omnipotentis scientia*, est doctrina de Deo omnipotente Creatore cæli et terræ, ejusque cultu et lege; non simul facta mentione Filii Salutificatoris, nec Spiritus sancti. FABRIC. — *Non autem cupientibus.* Subdit Fabricius : *Ita scribendum mihi visum est pro nunc quod nullum fundebat sensum.* Emendatio minime necessaria, si pro *Nuntiabatur* legas *nuntiatur*; quam veram esse lectionem cuilibet locum integrum inspicienti facile persuasum erit, cum præsertim vox *nunc* respondeat ad illud quod prius dixerat *ante Judæos et Paganos*. Cod. Corbeiensis Fabricii lectionem tuetur; at Sichardi editio habet, *nunc autem cupientibus.*

GALEARD.

^k *Non circumcisionem habentes.* Præclara sunt quæ in hac rem disputat Eusebius libro primo demonstrationis Evangelicæ, quem si placet adi. FABRIC.

^l *Non sacrificiis gaudentes.* Constat tamen a primis hominibus oblata Deo sacrificia. At certe cæremoniæ

ficiis gaudentes Deo placebant, et justī in omnibus a ab eo nuntiabantur. Dixit enim David : *Sacrificium Deo cor contribulatum* (Psal. l, 19), et : *Immola Deo sacrificium laudis* (Psal. xlix, 14).

Et quod necessitate indocilitatis cogente, *sacrificia* temporalia, non perpetua^a nec vera fuerunt iudicia Judæis, nec salutaria, dicit propheta ad Judæos : *Ecce ego facio nova* (Isai. xliii, 19); et : *Priusquam veniant, annuntiata sunt vobis* (Isai. xlviii, 5, 6). Ante ergo Judæis Isaias testabatur propheta : *Quis enim exquisivit hæc de manibus vestris* (Isai. i, 12)? Et iterum : *Circumcidimini corda vestra, et non corpora vestra* (Jerem. iv, 4). ¹ Quale autem est, quod sacrificium Melchisedech^c sub Abraham in primis obtulerit, ante quadringentos annos quam Judæi nominarentur, aut^d Juda nascerentur, et antequam^e acciperent librum Geneseos, ^o prævidens mysterium Christianitatis? ut omnia quæ in Christianitate sunt, sive fides, sive vita, sive^f sacra-

mentum, non temporalia, sed ab origine mundi statuta et nuntiata, et potius celebrata cognoscas. In Christo autem et per Christum, ^g per quem cuncta facta sunt, oportuerat nos ab eo videre^h et cognoscere, et quod erat majus in Lege mysterium de eo anteⁱ nuntiatum, ab ipso plenius excipere completum, consummatumque.

^b Nam quod et castitas similis fuerit in prophetis quam plurimis non est dubium, ut in Elia, Elisæo, Daniele, Jeremia, Esdra, tribus pueris, et aliis multis beatissimis; ut in Christi præsentia, etⁱ quod supra Legem erat, ante nuntiatum ab eis cognosceretur, ^j et quod per legem^k conjunctum erat, ipsius firmaretur divina sententia, ^l voluntatique hominum et studio concessa hæc gratia nosceretur. Ideo et ipse Dominus priores illos¹ sanctos ante Legem nobis, et nos illis prioribus secundum fidem justitiæ copulabat : ^m Judæos autem, et Paganos respiciens, qui medio tempore^m inter mandatum

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ Quale autem sacrificium
² acciperent in libro... pervides
³ et cognoscere quod erat

- ^b nuntiatum atque consummatum. Nam quod
^c conjugium erat
^d Judæos autem et re inter mandatum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

sacrificiorum Leviticæ nondum erant tunc temporis instituta, quod adversus Judæos satis est. FABRIC.
^a *Nec vera.* Quæ vere possent divinam expiare iram et salutem hominibus conciliare. Ejusmodi unicum verum et salutare sacrificium se pro nobis obtulit Christus. FABRIC.

^b *Priusquam veniant.* Infra hæresi 144. FABRIC.

^c *Sub Abraham.* Jam Abrahami tempore, Genes. xiv, 18, sacrificium, *ἱερωτικόν*, Melchisedechus præsentate Abrahamo obtulit. FABRIC.

^d *Juda nascerentur.* Sic emendavi, cum in prioribus editionibus reperissem *Judas nasceretur*, quæ lectio ferri non potest; quis enim diceret ab Abrahamo ad natum usque Judam effluxisse annos 340 quos a primo Abrahami in Cananitidem adventu usque ad exitum Israelitarum ex Ægypto numerat Apostolus. Galat. iii, 17. FABRIC.— *Juda nascerentur.* Et hic quoque minime videtur necessaria doctissimi Fabricii emendatio, cum priores editiones recte habeant *Judas nasceretur*, quibus suffragatur Corbeien. cod. Sensus enim Philastrii est, non quod ab Abrahamo ad Judam effluxerint 340 anni, sed quod *Melchisedech sacrificium obtulerit antequam Judæi nominarentur, aut Judas nasceretur, et ante quadringentos annos quam acciperent librum Geneseos*; ubi numerum perfectum ponit pro incompleto, utiturque *μετάθεσιν* quadam, seu transpositione verborum, quam Fabricius agnovit in illo quoque *prævidens mysterium Christianitatis*, quod recte notat referri ad Melchisedech. Fortasse verba illa *quadringentos annos* irrepererunt in locum non suum; legendumque proinde *antequam Judæi nominarentur, et ante quadringentos annos quam acciperent librum Geneseos.* GALEARD.

^e *Prævidens mysterium Christianitatis?* Hæc verba cum prioribus connectenda, adeoque per interrogationem efferenda esse existimo. Priores editiones illa divellent, post vocabulum Geneseos faciunt *στυγμὴν*, frigido sensu. FABRIC.

^f *Sacramentum.* Sacrificium Christi, de quo jam dixit. FABRIC.

^g *Per quem cuncta facta sunt.* Joannes versu et capite primo Evangelii. FABRIC.

^h *Nam quod et castitas.* Ostendit cœlibem vitam quam multi Christianorum ducebant, non esse rem

novam, sed jam ejusmodi institutum secutos aliquos e Prophetis sub Lege. De Daniele vide Huetii demonstr. Evang. p. 466, et de tribus pueris, ejusdem viri doctissimi notas ad Origenem p. 66. Cosmas Indoplevstes viii. p. 307 : *οὐτε γὰρ γάμος ἐνὸς ἐξ αὐτῶν φέρεται παρὰ θεῖα γραφή, οὐδὲ τέκνον, οὐτε τι τῶν τοιούτων ἠκούσθη περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἡ παράδοσις καὶ ἡ συνθήκη κατὰ τὴν προφητίαν ἀγγελίου καὶ λαίου ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀναγράφουσι.* S. Hieronymus ad Eustochium de custodia virginitatis : *Virgo Elias, Elisæus virgo, virgines multi filii prophetarum. Jeremiæ dicitur xvi, 2 : Et tu ne accipias uxorem.* FABRIC.

ⁱ *Quod supra Legem erat.* Nusquam enim Lex cœlibatū præcipit. In superioribus editionibus male conjunguntur verba : *quod supra Legem erat ante nuntiatum*, nullo sensu. FABRIC.

^j *Et quod per Legem conjunctum erat.* Male hic editiones *conjunctum*, sed Corbeien. cod. recte *conjugium*; nam cum antea dixisset Philastrius, cœlibatū antenuntiatum ab Elia, Elisæo, aliisque prophetis, e-se supra Legem, apposite subdit, *conjugium quod per Legem erat, in Christi præsentia* (scilicet in Evangelio) fuisse ab ipso Christo *divina sententia firmatum*, nempe illo Matth. xix, 6 : *Ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέθεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρῆτεω.* Sic seq. pag. 224 in editione Hamburgensi corrupte legitur vitio operarum *Judæos et Paganos respiciens, quod in Basileen. et Lugdun. emendate habet Judæos et Paganos respuens*; eandemque lectionem exhibet etiam Corbeien. cod. ut et cap. 156 *qui domare potest testimonia omnino male in editione Hamburgensi, et Lugdunensi*; sed in Basileensi, et in ms. Cobeiensi recte *qui domare potest omnia.* GALEARD.

^k *Voluntati et studio concessa.* Etiam sub Lege et ante Legem; non gratiæ Christianitatis demum reservata. FABRIC.

^l *Sanctos ante Legem.* Abrahamum verbi gratia, qui per eandem fidem justitiæ consecutus fuit, qua nos eam consequimur. FABRIC.

^m *Inter mandatum et gratiam.* Id est, inter statum antelegalem et gratiam Evangelii. *Mandatum* hoc sensu habes infra hæresi 148. Et disertissime hæresi 150 et 153, ubi distinguit hæc tria, *mandatum, legem in medio tempore, et Christi gratiam.* S. Maxi-

erant et gratiam positi, qui inimica voluntate ac perniciosam pessumdati reperiuntur in vitiis carnalibus, doctrinæ cœlesti inimici et adversarii, æterno pœnarum iudicio reservati.

CXI. DE CORPORE ET ANIMA HOMINIS HÆRESIS NOCENTISSIMA.

Est hæresis, quæ dicit nasci a Paganos naturaliter, non Christianos, id est, rerum natura corpus et animam hominis non a Deo per Christum creari quotidie, sed per vanitatem paganam ita progredi arbitratur: cum ab Adam usque ad Abraham, et postea usque ad Judam, qui post Abraham quartus est in generatione, non Pagani fuerint, neque Judæi appellati; sed Gentes a provincialium nomine et diversitate nuncupati. Pagani autem post Judæos, sive a pago, id est loco, sive a provincia una dicti sunt, sive a Pagano rege, quod verum esse, ut ait Hesiodus Græcus poeta, manifestum est. Si ergo a pago, loci est indicium, sicuti et nunc

dicitur de pago illo: si autem de idolis, quod ea colentes sculptilia ita nominabantur Pagani, id est Gentiles; quia, non a Deo idola, sed ab hominum pravissima inventa sunt voluntate, sicut et Scriptura nostra (Sap. xiv, 15, seq.). Et Paganorum quam plurimi nuntiarent, homines hæc invenisse ad seductionem damnationemque animarum, quod illa aspiciens populus delectabatur epulis, in quorum vanitate suis animis interitum afferebant (Exod. xxxii, 6). Certa autem est probatio et major, quod a Pagano rege ut ait Hesiodus Græcus poeta, Pagani sint appellati, quod postea ex rege Pagano Deucalionis filio et Pyrrhæ, quasi plausibile atque amabile nomen ejus habentes, imo potius colentes memoriam ejus usque in hodiernum diem, hoc est mendacium nominis usque nunc detinent percolentes. Helles itaque, id est Græcus homo, a lingua et a nomine regis dicitur, qui fuit Deucalionis filius, qui ita appellatus est, sicut ab Italo Itali, et Romani a Romulo, et Latini a Latino nomen acceperunt, non

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ arbitrabantur.

² in generatione Pagani

³ ad seductionem animarum

⁴ possibile... hoc mendacium

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

mus, tom. I, p. 86, 269, et alibi, vocat τὸν φυσικὸν νόμον, τὸν γραπτὸν sive τοῦ γράμματος et τὸν πνευματικὸν sive legem χάριτος, ut appellatur etiam a Proclo Cpol. homilia 2, ubi septem Leges computat. Legem et Gratiam ita opponit Photius IV, contra Manichæos, p. 143, 129, 131, 150, 151, 152, 155, 154, 155, 156, 165, 167, 171, 178; ubi Christus τῆς χάριτος νομοθέτης. Chrysost. tom. VI edit. novæ p. 324, et tom. IV, p. 593 seq. πολιτείαν ἀγγελικὴν ante-Mosaicam, Legem Mosis et Christi πολιτείαν. Idem tom. II, p. 276, ait Jobum fuisse πρὸ τῆς χάριτος καὶ πρὸ τοῦ νόμου. Vocem τῆς χάριτος eod. sensu pag. 228 d. 229 a. FABRIC.

^a Nasci Paganos naturaliter. Propagatione naturali animorum, non quotidiana creatione. Assentitur nempe Philastrius sententiæ parum credibili, sed Hilario, Hieronymo, multisque aliis Ecclesiæ doctoribus probatæ (vide Elmenhorstium ad Gennadium de Dogmat. Eccles. p. 131); statuitque animas a Deo quotidie per Christum creari, quod Augustino etiam placuit initio; sed deinde dubius ille hæsit, cum a Pelagio objiceretur animam, si ex traduce non sit, pœnam originalis peccati non mereri, cujus objectionis solutionem neque orando, neque legendo, neque cogitando et ratiocinando invenire se potuisse ait epistola 28 (novæ edit. 166), ad Hieron. Confer Henrici de Noris Vindicias Augustinianas pag. 101, 110, et Jacobi Thomasi τοῦ μακαρίτου diss. de Origine animæ sect. 3, § 34 seq. FABRIC.

^b Non Christianos. Tertulliani, qui et ipse animam propagari ex traduce affirmat, libro de anima cap. 9, 19, 22, 27, 36, celebre dictum est c. 18 Apologeticæ: *Fiunt, non nascuntur Christiani*, quod erudita diss. historico-Theologica pridem illustravit D. Mathias Zimmermannus Lips. 1662, in-4°.

^c Rerum natura. Id est generatione. Sic infra c. 112: *Ergo natura rerum Deo ascribenda est, non hominum vanitati*. FABRIC.

^d Quartus in generatione. Judas a quo Judæi nomen habent, Jacobi filius, nepos Isaaci, Abrahami pronepos. FABRIC.

^e Non Pagani. Negat Philastrius tunc fuisse Græcos idololatrias; neque auditum Græcorum Paganorumque nomen. FABRIC.

^f Sive a pago. Vide Vossii notas ad Plinii epist.

de Christianis p. 46 seq. et Weitzium ad Prudentium, p. 614, nec non Cangium in Glossario Latino FABRIC.

^g A provincia una. Græcia. FABRIC.

^h A Pagano rege. Hellene, vel Græco, de quo infra hoc capite. FABRIC.

ⁱ Ut ait Hesiodus. Infra: *quod a Pagano rege, ut ait Hesiodus græcus poeta, Pagani sunt appellati*. Atque iterum: *et, ut ait Hesiodus, a Græco rege (Hellene) fuisse Græcos appellatos*. Versus quibus hoc scripsit Strabo VIII, p. 370, cum notasset ab Homero solos Thessaliæ incolas vocatos Ἕλληνας, subjungit Hesiodum et Archilochum Ἕλληνας dixisse etiam qui essent παρῆλληνας.

^j Sicuti et nunc dicitur. Ut nunc etiam moris est ab hoc vel illo pago aliquem denominare, sive pagus villam, sive præfecturam denotet, ut apud Cæsarem cui universa Helvetiorum gens in quatuor pagos dividitur.

^k Quod postea. Sic Hamburg. editio vitio librarium: in ms. Corb. autem, ut et in Basileensi et Lugdun. editione emendate *qui postea*; deinde mox illud *hoc est mendacium nominis*, quod exhibent editiones, rectius in Corb., *hoc mendacium nominis*. Eodem modo cap. 112, ubi in Hamburg. vitiose legitur *sub Hebersancto quæ non consenserat ædificationi turris*, rependendum, *sub Hebersancto qui non consenserat*, ut est in Corb. ms. et in editionibus Basileensi, et Lugdunensi. Mirum videri possit, magno Bocharto non venisse in mentem hujus loci, in quo Philastrius disertè affirmat Heberum non consensisse ædificationi turris, ubi idem et ipse docet i Phaleg. 10. Confer August. XVI de Civ. 11, ibique Ludovicum Vives, ac præterea, si placet, Stephanum Morium Exercit. de Linguis par. 1, cap. 8, p. 44 seqq., quamvis contra sentiat Huetius Demonstr. Evang. propos. 4, p. 68. Hoc idem Philastrius dixerat supra cap. 105. GALEARD.

^l Ex rege Pagano. Hellen Deucalionis et Pyrrhæ filius, ut Thucydides, Apollodorus, Strabo, Eusebius consentiunt. Ab Hellene hoc Ἕλληνας. Confer Erasmi Vindigii librum qui inscribitur Hellen, tomo undecimo Thesauri antiquit. Græcarum Gronoviani p. 321, et Salinasium de Hellenistica p. 348 seq. FABRIC.

sifici gaudentes Deo placebant, et justi in omnibus A ab eo nuntiabantur. Dixit enim David : *Sacrificium Deo cor contributum* (Psal. l, 19), et : *Immola Deo sacrificium laudis* (Psal. xlix, 14).

Et quod necessitate indocilitatis cogente, *sacrificia* temporalia, non perpetua ^a nec vera fuerunt iudicia Judæis, nec salutaria, dicit propheta ad Judæos : *Ecce ego facio nova* (Isai. xliii, 19); et : ^b *Priusquam veniant, annuntiata sunt vobis* (Isai. xlviii, 5, 6). Ante ergo Judæis Isaias testabatur propheta : *Quis enim exquisivit hæc de manibus vestris* (Isai. i, 12)? Et iterum : *Circumcidimini corda vestra, et non corpora vestra* (Jerem. iv, 4). ¹ Quale autem est, quod sacrificium Melchisedech ^c sub Abraham in primis obtulerit, ante quadringentos annos quam Judæi nominarentur, aut ^d Juda nascerentur, et antequam ^e acciperent librum Geneseos, ^e prævidens B mysterium Christianitatis? ut omnia quæ in Christianitate sunt, sive fides, sive vita, sive ^f sacra-

mentum, non temporalia, sed ab origine mundi statuta et nuntiata, et potius celebrata cognoscas. In Christo autem et per Christum, ^g per quem cuncta facta sunt, oportuerat nos ab eo videre ^h et cognoscere, et quod erat majus in Lege mysterium de eo ante ⁱ nuntiatum, ab ipso plenius excipere completum, consummatumque.

^b Nam quod et castitas similis fuerit in prophetis quam plurimis non est dubium, ut in Elia, Elisæo, Daniele, Jeremia, Esdra, tribus pueris, et aliis multis beatissimis; ut in Christi præsentia, et ⁱ quod supra Legem erat, ante nuntiatum ab eis cognosceretur, ^j et quod per legem ^k conjunctum erat, ipsius firmaretur divina sententia, ^k voluntatique hominum et studio concessa hæc gratia nosceretur. Ideo et ipse Dominus priores illos ^l sanctos ante B Legem nobis, et nos illis prioribus secundum fidem justitiæ copulabat : ^g Judæos autem, et Paganos respiciens, qui medio tempore ^m inter mandatum

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ Quale autem sacrificium
² acciperent in libro... pervides
³ et cognoscere quod erat

- ^b nuntiatum atque consummatum. Nam quod
^g conjugium erat
^h Judæos autem et re inter mandatum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

sacrificiorum Leviticæ nondum erant tunc temporis instituta, quod adversus Judæos satis est. FABRIC.

^a *Nec vera.* Quæ vere possent divinam expiare iram et salutem hominibus conciliare. Ejusmodi unicum verum et salutare sacrificium se pro nobis obtulit Christus. FABRIC.

^b *Priusquam veniant.* Infra hæresi 144. FABRIC.

^c *Sub Abraham.* Jam Abrahami tempore, Genes. xiv, 18, sacrificium, *επιτίμιον*, Melchisedechus præsentate Abrahamo obtulit. FABRIC.

^d *Juda nascerentur.* Sic emendavi, cum in prioribus editionibus reperissem *Judas nasceretur*, quæ lectio ferri non potest; quis enim diceret ab Abrahamo ad natum usque Judam effluxisse annos 340 quos a primo Abrahami in Cananitidem adventu usque ad exitum Israelitarum ex Ægypto numerat Apostolus. Galat. iii, 17. FABRIC.— *Juda nascerentur.* Et hic quoque minime videtur necessaria doctissimi Fabricii emendatio, cum priores editiones recte habeant *Judas nasceretur*, quibus suffragatur Corbeien. cod. Sensus enim Philastrii est, non quod ab Abrahamo ad Judam effluerint 340 anni, sed quod *Melchisedech sacrificium obtulerit antequam Judæi nominarentur, aut Judas nasceretur, et ante quadringentos annos quam acciperent librum Geneseos*; ubi numerum perfectum ponit pro incompleto, utiturque *μετάδοση* quadam, seu transpositione verborum, quam Fabricius agnovit in illo quoque *prævidens mysterium Christianitatis*, quod recte notat referri ad Melchisedech. Fortasse verba illa *quadringentos annos* irrepserunt in locum non suum; legendumque proinde *antequam Judæi nominarentur, et ante quadringentos annos quam acciperent librum Geneseos*. GALEARD.

^e *Prævidens mysterium Christianitatis?* Hæc verba cum prioribus connectenda, adeoque per interrogationem efferenda esse existimo. Priores editiones illa divellentes, post vocabulum Geneseos faciunt *στυγμὴν*, frigido sensu. FABRIC.

^f *Sacramentum.* Sacrificium Christi, de quo jam dixit. FABRIC.

^g *Per quem cuncta facta sunt.* Joannes versu et capite primo Evangelii. FABRIC.

^h *Nam quod et castitas.* Ostendit cælibem vitam quam multi Christianorum ducebant, non esse rem

novam, sed jam ejusmodi institutum secutos aliquos e Prophetis sub Lege. De Daniele vide Huetii demonstr. Evang. p. 466, et de tribus pueris, ejusdem viri doctissimi notas ad Origenem p. 66. Cosmas Indoplevstes viii. p. 307 : *Οὐτε γὰρ γάμος ἐνὸς ἐξ αὐτῶν φέρεται παρὰ θεῶν γραφῆ, οὐδέ τέκνον, οὐτε τι τῶν τοιούτων ἠκούσθη περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἡ παράδοσις καὶ ἡ συνθήκη κατὰ τὴν προφητείαν ἀγγελίου καὶ λεγούσης ἐν ταῖς εὐαγγελίοις ἀναγράφουσι.* S. Hieronymus ad Eustochium de custodia virginitatis : *Virgo Elias, Elisæus virgo, virgines multi filii prophetarum. Jeremia dicitur xvi, 2 : Et tu ne accipias uxorem.* FABRIC.

ⁱ *Quod supra Legem erat.* Nusquam enim Lex cælibatum præcipit. In superioribus editionibus male conjunguntur verba : *quod supra Legem erat ante nuntiatum*, nullo sensu. FABRIC.

^j *Et quod per Legem conjunctum erat.* Male hic editiones *conjunctum*, sed Corbeien. cod. recte *conjugium*; nam cum antea dixisset Philastrius, cælibatum antenuntiatum ab Elia, Elisæo, aliisque prophetis, esse supra Legem, apposite subdit, *conjugium quod per Legem erat, in Christi præsentia* (scilicet in Evangelio) fuisse ab ipso Christo *divina sententia firmatum*, nempe illo Matth. xix, 6 : *Ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέθεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετο.* Sic seq. pag. 224 in editione Hamburgensi corrupte legitur vitio operarum *Judæos et Paganos respiciens*, quod in Basileen. et Lugdun. emendate habet *Judæos et Paganos respiciens*; eandemque lectionem exhibet etiam Corbeien. cod. ut et cap. 156 *qui domare potest testimonia omnino male* in editione Hamburgensi, et Lugdunensi; sed in Basileensi, et in ms. Cobeiensi recte *qui domare potest omnia*. GALEARD.

^k *Voluntati et studio concessa.* Etiam sub Lege et ante Legem; non gratiæ Christianitatis demum reservata. FABRIC.

^l *Sanctos ante Legem.* Abrahamum verbi gratia, qui per eandem fidem justitiam consecutus fuit, quam nos eam consequimur. FABRIC.

^m *Inter mandatum et gratiam.* Id est, inter statum antelegalem et gratiam Evangelii. *Mandatum* hoc sensu habes infra hæresi 148. Et disertissime hæresi 150 et 153, ubi distinguit hæc tria, *mandatum, legem* in medio tempore, et *Christi gratiam*. S. Maxi-

erant et gratiam positi, qui inimica voluntate ac perniciose pessumdati reperiuntur in vitis carnalibus, doctrinæ cœlesti inimici et adversarii, æterno pœnarum iudicio reservati.

CXI. DE CORPORE ET ANIMA HOMINIS HÆRESIS NOCENTISSIMA.

Est hæresis, quæ dicit nasci a Paganos naturaliter, non Christianos, id est, rerum natura corpus et animam hominis non a Deo per Christum creari quotidie, sed per vanitatem paganam ita progredi arbitrat: cum ab Adam usque ad Abraham, et postea usque ad Judam, qui post Abraham quartus est in generatione, non Pagani fuerint, neque Judæi appellati; sed Gentes a provinciarum nomine et diversitate nuncupati. Pagani autem post Judæos, sive a pago, id est loco, sive a provincia una dicti sunt, sive a Pagano rege, quod verum esse, ut ait Hesiodus Græcus poeta, manifestum est. Si ergo a pago, loci est indicium, sicuti et nunc

dicitur de pago illo: si autem de idolis, quod ea colentes sculptilia ita nominabantur Pagani, id est Gentiles; quia, non a Deo idola, sed ab hominum pravissima inventa sunt voluntate, sicut et Scriptura nostra (Sap. xiv, 15, seq.). Et Paganorum quam plurimi nuntiarunt, homines hæc invenisse ad seductionem damnationemque animarum, quod illa aspiciens populus delectabatur epulis, in quorum vanitate suis animis interitum afferabant (Exod. xxxii, 6). Certa autem est probatio et major, quod a Pagano rege ut ait Hesiodus Græcus poeta, Pagani sint appellati, quod postea ex rege Pagano Deucalionis filio et Pyrrhæ, quasi plausible atque amabile nomen ejus habentes, imo potius colentes memoriam ejus usque in hodiernum diem, hoc est mendacium nominis usque nunc detinent percolentes. Helles itaque, id est Græcus homo, a lingua et a nomine regis dicitur, qui fuit Deucalionis filius, qui ita appellatus est, sicut ab Italo Itali, et Romani a Romulo, et Latini a Latino nomen acceperunt, non

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ arbitrabantur

² in generatione Pagani

³ ad seductionem animarum

⁴ possibile... hoc mendacium

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

mus, tom. I, p. 86, 269, et alibi, vocat τὸν φυσικὸν νόμον, τὸν γραπτὸν sive τοῦ γράμματος et τὸν πνευματικὸν sive legem χάριτος, ut appellatur etiam a Proclo Cpol. homilia 2, ubi septem Leges computat. Legem et Gratiam ita opponit Photius IV, contra Manichæos, p. 113, 129, 131, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 165, 167, 171, 178; ubi Christus τῆς χάριτος νομοθέτης. Chrysost. tom. VI edit. novæ p. 324, et tom. IV, p. 593 seq. πολιτεῖαν ἀγγελικὴν ante-Mosaicam, Legem Mosis et Christi πολιτεῖαν. Idem tom. II, p. 276, ait Jobum fuisse πρὸ τῆς χάριτος καὶ πρὸ τοῦ νόμου. Vocem τῆς χάριτος eod. sensu pag. 228 d. 229 a. FABRIC.

^a Nasci Paganos naturaliter. Propagatione naturali animorum, non quotidiana creatione. Assentitur nempe Philastrius sententiæ parum credibili, sed Hilario, Hieronymo, multisque aliis Ecclesiæ doctoribus probatæ (vide Elmenhorstium ad Gennadium de Dogmat. Eccles. p. 131); statuitque animas a Deo quotidie per Christum creari, quod Augustino etiam placuit initio; sed deinde dubius ille hæsit, cum a Pelagio objiceretur animam, si ex traduce non sit, pœnam originalis peccati non mereri, cujus objectionis solutionem neque orando, neque legendi, neque cogitando et ratiocinando invenire se potuisse ait epistola 28 (novæ edit. 166), ad Hieron. Confer Henrici de Noris Vindicias Augustinianas pag. 101, 110, et Jacobi Thomasi τοῦ μακαρίτου diss. de Origine animæ sect. 3, § 34 seq. FABRIC.

^b Non Christianos. Tertulliani, qui et ipse animam propagari ex traduce affirmat, libro de anima cap. 9, 19, 22, 27, 36, celebre dictum est c. 18 Apologeticis: *Fiunt, non nascuntur Christiani*, quod erudita diss. historico-Theologica pridem illustravit D. Mathias Zimmermannus Lips. 1662, in-4°.

^c Rerum natura. Id est generatione. Sic infra c. 112: *Ergo natura rerum Deo ascribenda est, non hominum vanitati*. FABRIC.

^d Quartus in generatione. Judas a quo Judæi nomen habent, Jacobi filius, nepos Isaaci, Abrahami pronepos. FABRIC.

^e Non Pagani. Negat Philastrius tunc fuisse Græcos idololatrias; neque auditum Græcorum Paganorumque nomen. FABRIC.

^f Sive a pago. Vide Vossii notas ad Plinii epist.

de Christianis p. 46 seq. et Weitzium ad Prudentium, p. 614, nec non Cangium in Glossario Latino FABRIC.

^g A provincia una. Græcia. FABRIC.

^h A Pagano rege. Hellene, vel Græco, de quo infra hoc capite. FABRIC.

ⁱ Ut ait Hesiodus. Infra: *quod a Pagano rege, ut ait Hesiodus græcus poeta, Pagani sunt appellati*. Atque iterum: *et, ut ait Hesiodus, a Græco rege (Hellene) fuisse Græcos appellatos*. Versus quibus hoc scripsit Hesiodus, hodie non exstant quod sciam; licet Strabo viii, p. 370, cum notasset ab Homero solos Thessaliæ incolas vocatos Ἕλληνας, subjungit Hesiodum et Archilochum Ἕλληνας dixisse etiam qui essent πανῆλλους.

^j Sicuti et nunc dicitur. Ut nunc etiam moris est ab hoc vel illo pago aliquem denominare, sive pagus villam, sive præfecturam denotet, ut apud Cæsarem cui universa Helvetiorum gens in quatuor pagos dividitur.

^k Quod postea. Sic Hamburg. editio vitio librario: in ms. Corb. autem, ut et in Basileensi et Lugdun. editione emendate *qui postea*; deinde mox illud *hoc est mendacium nominis*, quod exhibent editiones, recius in Corb., *hoc mendacium nominis*. Eodem modo cap. 112, ubi in Hamburg. vitiose legitur *sub Heber sancto quæ non consenserat ædificationi turris*, repōnendum, *sub Heber sancto qui non consenserat*, ut est in Corb. ms. et in editionibus Basileensi, et Lugdunensi. Mirum videri possit, magno Bocharto non venisse in mentem hujus loci, in quo Philastrius disertè affirmat Heberum non consensisse ædificationi turris, ubi idem et ipse docet i Phaleg. 10. Confer August. xvi de Civ. 11, ibique Ludovicum Vives, ac præterea, si placet, Stephanum Morinum Exercit. de Linguis par. 1, cap. 8, p. 44 seq., quamvis contra sentiat Huetius Demonstr. Evang. propos. 4, p. 68. Hoc idem Philastrius dixerat supra cap. 105. GALEARD.

^l Ex rege Pagano. Hellen Deucalionis et Pyrrhæ filius, ut Thucydides, Apollodorus, Strabo, Eusebius consentiunt. Ab Hellene hoc Ἕλληνας. Confer Erasmi Vindigii librum qui inscribitur Hellen, tomo undecimo Thesauri antiquit. Græcarum Gronoviani p. 321, et Salmasium de Hellenistica p. 348 seq. FABRIC.

ab idolorum impietate. Idola etenim, id est ^a formas sculptilium hominum, postea pessima voluntas invenit. Linguam autem græcam provinciæ unius proprietates declaravit, quam rex Paganus ex suo nomine confirmavit, ut Romanos Romulus nuncupavit, et ut ait Hesiodus, ^b a Græco rege fuisse Græcos appellatos, qui Græcus nomine filius fuit Deucalionis.

CXII. DE ANNORUM MUNDI INCERTITUDINE HÆRESIS.

Alia est hæresis, quæ dicit incertum numerum esse annorum a mundi origine, et ignorare homines curricula temporum: cum ^c ab Adam usque ad diluvium decem sint generationes et annorum ^{mcccxxii} anni. Et a diluvio usque ad confusionem linguarum sub Eber sancto, qui non consenserat ædificationi turris, quinta sit generatio, pene ^{dc} anni; quando et nomina provinciarum divisa sunt, ^d veluti ^{lxxii} linguarum. Exinde usque ad Abraham patriarcham quinta est generatio, anni ^{dxl}. Et ab Abraham usque ad Moysen septem generationes, anni ^{ccccxxx}, ut ait ^e beatus Apostolus. Et a Mose usque ^f Samuel iudicem ^{dcxxx} anni. Et a Samuel et David usque ad captivitatem Judæorum in Persida, anni pene ^d. Et a captivitate usque ad Dñi nos-

tri præsentiam, anni pene ^d. Et ^f inde a Domino usque nunc, ^g anni ^{cclxxx} plus. Ergo ^h si hæc fides erat in illis prioribus sanctis nostris patribus quæ in nobis est, ab illis antea est tradita et prædicata, id est Patris, et Filii, et sancti Spiritus: hæc quippe divina scientia, ^b quomodo temporalis est, ut quidam æstimant, et non ab origine mundi hæc ante scientia Christiana cunctis hominibus nuntiata, quæ in mandato et Lege manifestata et prædicata ostenditur? Si autem in medio temporis sub Mose, ⁱ per umbram minus dictum sit aliquid, non utique dantis erat invidia Domini, quantum non capientis populi celeste mysterium, incapax et debilis hominum, et non valentium incusabitur infirmitas. Denique ipse Christus Dominus, quod ante nuntiaverat per sanctos prophetas, hoc et postea firmando præceperat dicens: *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Math. xxviii, 9)*; ut non solum ^j fidem pristinam ab origine mundi hanc esse declararet, verum etiam vitam in qua nos degimus hodie, in circumcisione cordis, non carnis jactantia comprobaret (*Galat. vi, 15*). Errant ergo nimium qui ^k generationem hominis, aut ^l Pagani impietati, aut Judaicæ audent ascribere vanitati; cum Judæum

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ veluti 75 linguarum et exinde
² Samuel 629
³ anni 450 plus minus. Ergo

- ⁴ sub umbra
⁵ fidem priscam

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Formas. Ἔθνη*, unde εἰδώλου nomen. *Sculptilium* C hominum. Sculptiles hominum imagines. FABRIC. — *Formas sculptilium hominum*. Putaverim legendum *formas sculptilium*, deinde interposito commate, *hominum postea pessima voluntas invenit*; sic enim clarior sensus, et syntaxis expeditior, quamvis Fabricio aliter videntur. Sic etiam supra hoc eodem cap. 111, *sculptilia* absolute pro idolis habet Philastrius; et mox ibi *idola ab hominum pravissima inventa sunt voluntate*. GALEARD.

^b *A Græco rege Græcos*. Hoc est ab Hellene, ut supra dixerat: *Helles itaque, id est Græcus homo, a lingua et nomine regis dicitur*. Alioqui *Γραῖκοι* etiam dicti a Græco Thessali F., quod antiquius nomen quam illud Ἑλλήνων. Vide quæ Viri docti ad Stephanum Byz. in *Γραῖκοι*. FABRIC.

^c *Ab Adam usque ad diluvium*. Si numeros singulos a Philastrio notatos colligas, prodibunt a rerum origine ad natum Christum anni 5541. Satis autem constat ex aliis etiam ipsius locis, cum sequi LXX Interpretum calculum, non codices Hebraicos, nam ita 5700 annos ad Moysen usque computat cap. 110 et cap. 156, et ab Adam ad Eberum usque annos 2700 cap. 104. Aliorum veterum computum ad hunc Philastrii quam proxime accedentium notavi in Bibliographia antiquaria cap. 7, p. 194. FABRIC.

^d *LXXII linguarum*. Vide Cotelier. ad Clementin. xviii, 4, Potterum ad Clementem Alex. p. 404, Bocharium lib. 1 Phaleg. c. 15. FABRIC.

^e *Beatus Apostolus*. Galat. iii, 17, ad quem locum confer, si placet, Usserii Chronologiam sacram cap. 8 seq., Scaligerum ad Eusebium p. 17. FABRIC.

^f *Inde a Domino usque nunc, anni cclxxx plus*. In prioribus editionibus fuit, ^{ccccxxx plus}. Sed Philastrius ante A. C. 391 scripsisse se significavit c. 83, atque interfuert concilio Aquileiensi A. C. 387, Syagrii et Eucherii cons. (Librarium *σφάλμα*, quod minime Fabricio imputandum; quomodo enim Vir summus

ignoraverit concilium Aquileiense anno 381 consignandum, ut ex ejus Actis constat apud Baranum eodem anno, cum aliunde etiam Consularis episcopi rectam anni 381 notam prodant? Oblitus certe esse non poterat Fabricius, se *Gesta concilii Aquileiensi contra Palladium et Secundianum hæreticos* (Ariano) A. C. 381, ex Labbeo, et Chiffletio, inter testimonia ad Philastrium initio libri retulisse. Eundem errorem errat Latinus Latinus, ubi et ipse de Philastrio ait: *Interfuit concilio Aquileiensi habito Syagrii, et Eucherio viris consul. id est Anno Dom. 387. Male. GALEARD.*) Hinc numerum manifeste corruptum ita restituendum esse judicavit Latinus Latinus, cui alii viri eruditi assentiuntur. Conferendus etiam locus cap. 106, ubi *quadringentos jam plus minus annos ex quo venit Dominus, effluxisse Philastrius scripsit*. FABRIC. — *A Domino usque nunc anni cclxxx plus*. In ms. Corbeiensis apposite *plus minus*, quamvis illi quoque occurrit mendum priorum editionum, inquit locus erat, ^{ccccxxx plus}, quod annotavit, et ex Lailinio emendavit Fabricius; in Lugdunensi porro corruptissime, ^{mccccxxx plus}. Supra etiam cap. 106, ubi in editionibus habebatur *quadringentos jam plus annos*, Fabricius recte supplevit *quadringentos jam plus minus annos*. Sed et *plus*, minime addito *minus*, usurpavit Philastrius cap. 150, et in *centesimo plus*, hoc est in psalmo cxxlv, annotante ibidem Fabricio edit. GALEARD.

^g *Si hæc Fides erat*. Ostendit hoc supra cap. 110. FABRIC.

^h *Quomodo temporalis est. Temporale*, pro recentis brevisque ævi, ut eodem cap. 110, 121 et 122. FABRIC.

ⁱ *Generationem hominis, aut Pagani impietati*. Hoc est, qui existimant Græcorum, vel Judæorum religionem esse tam antiquam, quam est genus humanum, ita ut homines nascantur Pagani, vel Judæi naturaliter, quod negaverat noster capite superiore 111. FABRIC.

nisi ^a dies octava susceperit, Judæum non licet appellari, nec Paganum æque ^b nisi deos vanos ^c hominem fecisse putaverit. Ergo ^e natura rerum Deo ascribenda est, non alicui horum vanitati: doctrina autem ^d quæ secundat post naturam, si vera fuerit, fidei Dei copulanda est, ac saluberrimæ servituti jungenda; non recedens ab ea quippe, sed summi potius per fidem agnoscens Dominum, recordansquæ Creatorem naturaliter. Itaque non naturæ animi infirmitas hominum, sed prava voluntas est potius accusanda; dicente Domino: ^e *Et nunt si volueritis et audieritis me, bona terræ manducabitis: si autem nolueritis, nec audieritis me, gladius vos comedet. Os enim Domini locutum est (Isai. 1, 19, 20).* Et hoc: ^f *Venite ad me, omnes qui onerati estis, et ego vos sublevabo (Matth. xi, 28).*

CXIII. HÆRESIS DE SEPTEM PLANETIS.

^g Habenda est et hæresis, quæ dicit nomina dierum, Solis, Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, Saturni, a Deo hæc ita posita ab origine Mundi, non hominum vana præsumptione nuncupata; cum a prima origine usque ^h ad Græcos reges, et Hermem fallacissimum illum, qui hæc nomina vanissima, et frivola mentiendo ausus est nuncupare, si quærens volueris, inveniēs multum fluxisse temporis, et sic Paganos, id est Græcos, hæc nomina possidisse; ⁱ cum etiam secundam septem Stellis dixerint hominum generationem consistere, ut illi ipse delirans hoc definiit. Dierum enim numerus primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus, a Deo est appellatus (*Gen. 1*), non in hac vanitate nuncupationis turpissime initio effunditatus, aut traditus.

CXIV.

^k Est hæresis quæ cum legit in Genesi verbum di-

centē Domino de Adam: *Ecce Adam factus est quasi unus ex vobis sciens bonum et malum. Et tunc ne quando extendat manum suam et tangat et gustet de ligno vitæ et vivat in æternum (Gen. iii, 22).* Expulit, inquit, eam Dominus de paradiso invidiæ causa: et primum hoc sentiunt, quod alter Deus fecerit animam, alter carnem, ut Manichæi, Gnostici, Nicolaitæ, et alii perditii arbitrantur dicentes; quod alter quidem bonus Deus est, alter autem malus, inquit: in hoc sæculo, et malum Deum hunc æstimant dixisse ut pellerentur de paradiso; non attendentes quod unus Deus atque idem Pater per Filium fecerit Adam patrem nostrum, dederitque ei mandatum, ut custodito eo permaneret immortalis, prævaricatoque mandato pelleretur de paradiso, ut scriptum est, et quia suasionem inimici hoc perpressus est; cum non attendunt ad Christi misericordiam, in præcipitium mortis descendunt perpetuæ. Hic itaque non invidens Deus repulit patrem nostrum de paradiso, ut non ibi moraretur, aut non gustaret de ligno vitæ; sed magis eidem consulens in parvo peccanti non pepercit, ne parcendo ad majora etiam i crimen alia inveniret eum prodeunte ætate ampliore, posteaque criminali iudicio reum factum amplius condemnaret. Nam inter hominem et diabolum erat Christus auditor pariter et iudex justissimus et bonus in omnibus; isdem et homini quidem in modico peccanti non pepercit, dans nihilominus et hunc condignam sententiam juxta peccatum quod fecerat; et diabolo æque locum poenitentiae relinquens. Non autem intelligente diabolo ut mali tanti suggestionis poenitentiam gereret, majus ei post servabat iudicium. Et homo quidem cum pellitur e paradiso promptior ad poenitentiam reperitur; diabolus autem cum durior ad poenitentiam per-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a homines fecisse

^b locutum est hoc. Et Dominus: Venite

^c Alia est hæresis

^k Hic quoque suppletur editorum exemplarum defectus ex laudato ms. codice Sangermatensi.

FABRICI ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Dies octava.* Antè circumcisionem non erit Judæus. FABRIC.

^b *Nisi Deos rituos hominem.* Ut Deos vanos, sive idola, esse hominis opifices ac deulurgos sibi persuadent. FABRIC.

^c *Natura rerum.* Hominis generatio, ut supra cap. 111: *Rerum natura corpus et animam hominis non a Deo per Christum creari quotidie.* FABRIC.

^d *Quæ secundat post naturam.* Ut propagetur non modo natura hominis, sed etiam doctrina quam parentes sunt professi, ut nascatur e Pagano Paganus, Judæus ex Judæo, Christianus ex Christiano. FABRIC.

^e *LXX, καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσῃτε μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε. Ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μὴδὲ εἰσακούσῃτε μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέβηται. Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἀλάλησε ταῦτα.* FABRIC.

^f *Text. Græc., ἀεὶτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς.* Illud κοπιῶντες Philastrius brevitalis causa omisit. FABRIC.

^g *Habenda est et hæresis.* Non facile fuerit quicquam qui nomina illa diebus inposita a Deo crediderit; sed nominibus illis uti, perinde est indifferens et alienum ab hæresi, ut nominibus siderum de quibus cap. 103. Certe diem Solis non dubitavit dicere

Justinus Martyr Apologia 2, p. 99. Idem tacite pro Veneris die maluit dicere τὴν πρὸ τῆς Κρονικῆς, Ireneus v, 23, prittle ante Sabbatum. FABRIC.

^h *Ad Græcos reges.* Ut supra, cap. 111, Paganos dixit pro Græcis, sic hoc loco Græcos pro Paganis, sive Ællicis. Sic infra hoc capite: *et sic Paganus, id est Græcos, hæc nomina possidet.* Non autem Græcis sed Ægyptiis debet illam dictam a septem Planetis denominationem, testes locupletissimi Herodotus lib. ii, c. 82, et Dio Cassius lib. xxxvi, pag. 37, atque ipse confirmat Philastrius qui Hermem Ægyptium, perinde ut cap. 103, eo nomine reprehendit. FABRIC.

ⁱ *Cum etiam secundum septem Stellis.* In superioribus editionibus tale: *cum hæc nomina etiam secundum septem Stellis.* Hominum generatio ab septem Planetis suspenditur Ællam in scriptis quæ sub Hermem Trismegisti nomine ambulancia Ællamonia habemus, ut in Poemandro c. 9, et in Minerva Mundi p. 29, ut omittam quæ ex Panareto Trismegisti Paulus Alexandrinus k, 3, et quæ in Trutina Hermetis Astrologica, libris duobus de revolutionibus haliçiatum, et in apthorismis, atque jatro-mathematicis. FABRIC.

^j *Crimen.* Forte, *crimina.* FABRIC.

videtur, majorem futuri iudicii a Christo Domino A
 a servitute exspectat, sicut dictum est: *Noluit intelligere ut bene ageret (Psal. xxxv, 4)*. Et iterum: *Malitiam autem non odit (Ibid., 5)*. Quia ergo in parvo peccans recepit Adam persuasus a diabolo ut manducaret, egitque statim poenitentiam, meruit delicti veniam impetrare, atque in paradysum in Christi praesentiam, filiorum etiam procreatione remeare. Diabolus autem non gerens poenitentiam et ejus satellites majori iudicio reservantur, ut dixit Dominus: *Ite a me in ignem aeternum quem paravit Pater meus diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41)*.

CXV. DE MUNDIS INFINITIS HAERESIS.

Alia est haeresis, quae dicit mundos esse infinitos et innumerabiles, b secundum philosophorum quorundam inanem sententiam: cum c Scriptura mundum unum dixerit, et de uno docuerit. Haec etiam d de apocryphis prophetarum, id est secretis, ut ipsi Pagani dixerunt, sumentes; ut et e Democritus ille, qui multos mundos esse asseruit, deque sua sapientia cum hoc praedicat, multorum animas, sensusque dubios diversis erroribus concitavit.

CXVI. HAERESIS DE ADÆ ET EVÆ CÆCITATE.

f Sunt quidam haeretici, qui patrem nostrum Adam et Evam matrem nostram, aestimant caecos ante fuisse, quam gustarent de arbore; g posteaque aperuisse suos oculos, ac tunc quod nudi essent pervidisse: cum ante Scriptura dixerit (*Gen. iii, 7*), h quod i vidit etiam oculis suis arborem, et fructum C
 ejus; et quia bona aspectu, et suavis visu; et extendens manum, gustaverit. Haeticorum est itaque

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a Deest hæc hæresis in cod. Sangermanensi.

^b posteaque eos aperuisse

^c vidit, inquit, Eva oculis

^d hoc est ita

^e Hæc hæresis, quæ deest in editis, ex cit. cod. Sangermanensi addita est.

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Servitute. Forte, severitate. FABRIC.

^b Secundum philosophorum quorundam. Itaque philosophorum legendum apud Augustinum indice c. 77 de hæres. pro *Opheorum*, vel ut nonnulli *Orpheorum*; licet Orphicum etiam dogma fuit lunam, et alia sidera habitari, de quo dixi lib. i Bibl. Græcæ cap. 20, § 8 seq. Apud auctorem Prædestinati c. 77 hæc dicitur hæresis *Ametritarum*. Et ab Origene innumerabiles mundos introductos scribit Hieronymus i in Rufin. Vid. Christiani Gottlieb Joecheri Programmata inauguralia de hæresi *Opheorum*, sive *Orpheorum*. Lips. 1730, in-4°. FABRIC.

^c Scriptura mundum unum. Unius cœli, et unius terræ faciens mentionem Gen. i, 4, ex quo tamen neutiquam probari potest astra nullis habitari incolis. FABRIC.

^d De apocryphis prophetarum. Prophetas et theologos gentium intelligit, ut Epimenides propheta Cretensium vocatur a Paulo Tit. i, 12. Ab illis enim multitudinem Mundorum traditam, sicut etiam a Pythagoreis, et aliis, diserte testatur Proclus iv in Timæum, pag. 279: *ἄλλον ὅτι καλῶς εἶρηται κόσμον ἐκάστην εἶναι τῶν σφαιρῶν, καὶ τῶν Θεολόγων ταῦτα διδασκόντων*. FABRIC.

^e Democritus ille. Democritus apud Hippocratem

dementiae, et Judæorum potius cæcitatibus, h hoc ita sentire, cum modum non intelligant nuditatis; hancque amissionem immortalitatis in prævaricatione mandati nos docuit, non corporis nuditatem. Quod nos Apostolus docuit, dicens: *Et, si induit Christum, non nudi inveniamur (II Cor. v, 3)*. Et iterum: *Induite Christum Jesum (Rom. xiii, 14)*. Et quod Dominus in Evangelio increpat, dicens illi qui non indumentum nuptiale habuit, qui erat vocatus ad nuptias (*Matth. xxii, 11*).

CXVII.

^a Est hæresis, quæ cum audit in Genesi quod Dominus pellicias tunicas post prævaricationem nostros parentes b vestiri, aestimant corpora tunc temporis fecisse, eosque sic induisse, cum septimo die B Scriptura dixerit, accepisse Dominum terram de limo et plasmasse eorundem corpora, atque ita mulieris carnem de costa Adæ postea perfecisse. Non ergo hic corpora eorum pellicias tunicas nuntiabat, sed de potentia divina dedisse eis sapientiam declarabat, ut facerent sibi corporum indumenta, ut scriptum est: *Quis dedit mulieribus sapientiam ad texendas tunicas?* Si autem quis voluerit accipere quod Dominus fecerit eis tunicas, et omnipotens fecit ex nihilo quod scriptum est: *Qui vocat ex nihilo ea quæ non sunt tamquam quæ sunt (Rom. iv, 17)*. Si ergo sua sapientia fecerit tunicas, ut ait Propheta, rationis est; sive Deus sua virtute hoc illis præstiterit, non irritum. Nam in Templo mulieres et virgines operabantur purpuram et byssum et linum et alia utensilia ad honorem templi atque i quod perimentum pariter etiam ornamenta templi diversa et varia.

Epistola ad Damagetum: *πολλὰ γὰρ ἀπειρία κόσμων εἶσι, καὶ μηδαμῶς κατασμιχρολόγη πλουσίαν τὴν φύσιν εἶδυσαν*. Mundorum infinitates Democriti memorat etiam Ammianus xv, 1, et Augustinus iii, 10, contra Academicos, ut omittam alia testimonia notata Andreæ Schotto lib. ii, cap. 7, Nodorum Ciceronian., et Menagio ad Laertii ix, 44. Simon Magus apud Scriptorem Ebionæum Clementinorum iii, 39: *Ἀτύχα γοῦν ὁ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ γενοῦντος Ἀδάμ καὶ τυφλὸς κτίζεται καὶ γινῶσιν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ οὐκ ἔχων παραδείδουται*. Adde iii, 42. FABRIC.

^f Sunt quidam haeretici. Imperito vulgo, non haeticis hanc tribuit opinionem Augustinus, quem vide xiv, 17, de Civitate Dei, et ibi Leonhardi Coqui notas. FABRIC.

^g Vidit etiam oculis. Sic legunt editi. Hamburg. .Basil. et Lugdun.; profecto male: nam quis vidit? at Corb. cod. recte vidit *Eva oculis*, quod traditur expresse Gen. iii, 6. Hoc eodem cap. extremo post illud, *qui erat vocatus ad nuptias*, exciderunt verba *Matth. xxii, 12: Amice, quomodo huc intrasti?* quæ tamen habentur in ms. Corb. et Lugdun. edit. GALEARD.

^h Vestiri. Videtur legendum *vestierit*. FABRIC.

ⁱ Quod perimentum. Forte, *cooperimentum*. FABRIC.

CXVIII. HÆRESIS CULPAM FILIORUM IN PARENTES TRANSFUNDENS.

Est hæresis, quæ ^a in Exodo cum audit quod Mosi occurrerit angelus in diversorio ubi applicaverat, eumque vellet interficere, non ejus filium qui nondum fuerat circumciscus; non parvum hinc sibi assumit scandalum. Si enim et ita quis vult sentire, quod minas eis tendebat angelus, quia transactis diebus statutis, id est ¹ octo, in quo oportuerat circumcisci masculum, non fecissent, Deique præceptum ita contempissent: ideoque ² in parva ætate constitutorum culpa filiorum non est illorum, quantum ^b parentum eorum, ut scriptum est. Unde cum intelligeret, quod culpa esset parentum non infantis, statim, inquit, ^c *accepto calculo circumcidit puerum* ^d *mater ejus, cujus visu sanguinis illico* ^e *recessit ab eodem angelus* (*Exod. iv, 25, 26*), mortisque pœnam quam ei minabatur inferre, omni modo removerat. Non enim Moses in illa hora dignoscitur circumciscus, ^f sicut quidam opinantur, sed filius ipsius est circumciscus; quia quod ante sub Patriarchis et Lege jubebatur, tardo opere, non veloci implebatur a populo, aut parentibus quorundam, ut scriptum est (*Jos. v, 5, 7*).

A CXIX. HÆRESIS DE LIBRO DEUTERONOMII.

Sunt quidam, qui turbantur ^g hæretici de Deuteronomio, in quo Moses ^h cum exiret de corpore, huncque librum conscriberet de quatuor libris repetendo, in quo veluti prioris Legis firmamenta decernit, ⁱ *Christique carnalem* ^j *præsentiam plus contestatur, non parvo ducuntur errore aliter sentientes.* ^k Nam quæ in Lege, id est in Exodo, scripta sunt, eadem et in ipso ^l libro continentur; solum autem hoc videtur plus ab eo dictum, quia addidit: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus nostris, sicut me, audietis eum* (*Deut. xviii, 15, 18*); *erit autem si quis eum non audierit, radicitus eradicabitur* (*Ibid., 19*). Quidam enim putant ^m de Deuteronomio dictum ab eo, quod et in ipso (*Deut. v, 5*) acceperit in monte iterum tabulas conscriptas lapideas, cum in Exodo bis (*Exod. xxiv, 12*); cognoscitur accepisse, atque in montem ascendisse. ⁿ Rationis est itaque, ut quod ¹ Legis et gratiæ erat, manifestaretur de Christo Domino; ² ut quod in Lege per umbram celebratur, ³ in Christo carnali præsentia diffusa cœlesti gratia ex credentibus nuntiaretur, ipsumque in libro conscriptum omnibus velut testimonio traderetur.

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ octo, in quo octavo oportuerat
² in pari ætate
³ præsentiam contestatur

- ^g Namque in... Exodo quæ ante scripta sunt
^h putant Deuteronomium
ⁱ in Christi... cœlestis gratia... ipsoque

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a In *Exodo. iv, 24*, ad quem locum præter interpretes conferenda est Joan. Frischmuthi diatriba, et Vesperarum Gorinchemensium auctor p. 5 seq. FABRIC.

^b *Parentum eorum, ut scriptum est.* Exscindendum nimirum esse eum, qui filium suum octavo die non circumcidisset. *Genes. xvii, 14.* FABRIC.

^c *Accepto calculo circumcidit puerum.* Sic LXX, *ἄραρον*, calculum, quos in hac voce sequitur Philastrius, cætera aliter exprimens. Hebraica versio Pagnini, *petram*; Vulg., *acutissimam petram. Culltellum petrinum* circumcisioni adhibitum memorat Augustinus II de Peccat. orig. contra Pelagium 30, non quod necessarium fuerit petriño culltello uti, sed festinanti matri talis culter primum occurrit, cum hæc circa Arabiam Petræam agerentur, ubi major petrarum quam ferri copia est, et usus, ut recte notatum a Lap. in *Exod. iv, 25*. De lapideis cultris, tam sacris quam profanis usibus adhibitis, plura apud Stephanum Morinur, *Exercit. de Linguis part. II. c. 9, p. 288* seqq. Videsis Munsterum quoque ac Drusium in *Criticis sacris Jos. v, 2.* GALEARD.

^d *Mater ejus.* Sephora uxor Mosi. FABRIC.

^e *LXX καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ.* FABRIC.

^f *Sicut quidam opinantur.* Est hæc etiam sententia eruditi viri Hermannii ab Hardt, quem, jsi placet, vide in libro de circumcisione Judæorum capite 4. FABRIC.

^g *Hæretici de Deuteronomio.* Obscurum est quid hac hæresi sibi velit Philastrius, nisi forte illud quod erraverit qui existimarunt in Deuteronomio non repeti eadem quæ superioribus quatuor libris scripta fuerunt, sed tradi quæ post illa Moyse accidissent. FABRIC. — *Hæretici de Deuteronomio.* Videtur Fabricio obscurum quid sibi hac hæresi voluerit Philastrius, cum satis aperte innuat, ab hæreticis

C hisce anonymis rejectum fuisse Deuteronomium, eo quod Moses in eo *Christi carnalem præsentiam plus contestatur*; dicit enim mox quod eadem quæ in Exodo scripta sunt, in ipso Deuteronomio libro continentur, *solum autem hoc videtur plus ab eo dictum quia addidit: Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus nostris*; deinde concludit conveniens fuisse, *ut quod Legis et Gratiæ erat, manifestaretur de Christo Domino, ipsoque in libro* (Deuteronomio scilicet) *conscriptum omnibus velut testimonio traderetur.* Hoc porro referendum fortasse ad Samaritanos, quos dixerat supra, cap. 7, quatuor tantum Moyse libros recipere; nam et ipsi Christum Dominum uti Dei Filium non expectabant, quod Philastrius ibidem testatur: *Christum Dominum Dei Filium in Lege et Prophetis nuntiatum ante, non credentes.* GALEARD.

^h *Cum exiret de corpore.* Non diu ante obitum. FABRIC.

ⁱ *Christi carnalem præsentiam.* Verbis quæ mox ex *Deut. xviii* adducuntur. FABRIC.

^j *In ipso libro.* Deuteronomio. FABRIC.

^k *Rationis est itaque.* Sic cap. 98, *nullius rationis itaque.* FABRIC.

^l *Legis et gratiæ.* Supra cap. 109. FABRIC.

^m *Ut quod in Lege per umbram celebratur.* Locus hic satebrosus et impeditus vitio librariorum hoc modo videtur restituendus; nam primum pro *celebratur*, quod est in Hamburg. editione, legendum *celebrabatur*, ut habet Corb. cod., itemque Basil. et Lugdun. editio; deinde pro *in Christo et ipsumque*, quod præferunt tres editiones, ex ms., *in Christo et ipsoque*; ita ut sit: *In Christi carnali præsentia diffusa cœlesti gratia credentibus nuntiaretur, ipsoque in libro conscriptum omnibus velut testimonio traderetur.* GALEARD.

CXX. DE NUPTIARUM LEGITIMARUM CONTEMPTORIBUS.

Quidam sunt hæretici, qui cum audiunt David dixi-se in quinquagesimo psalmo, quod in iniquitate conceptus sum, et in peccatis peperit me mater mea; æstimant ita dixisse prophetam, quod jus nuptiarum legitimum iniquitatem esse dixerit atque peccatum. Cum ante dicatur in Geneseos libro: Nascimini, et multiplicamini, et implete terram (Gen. 1, 28). Et: b Honorandæ nuptiæ (Hebr. xiii, 4). Nam si ita quis senserit, ergo et iusti tot tantique in iniquitate c concepti sunt, cum et in ventre sanctificati sint, ut Patriarchæ (Gen. xv, 23), Propheta (Jerem. 1, 5), Iudicæ (Judic. xiii, 5, 7; xvi, 17), Jeremias (Ubi sup.), et Joannes Baptista beatissimus (Luc. 1, 15), ut scriptum est. Sed ignorant B quod alio modo dixerit propheta David, non de naturali generatione, sed de transgressione Adæ patris nostri, et Evæ, qui post transgressionem mandati pasci de paradiso genuerant filios; atque inde quasi matrem omnium post iniquitatem transgressionis mandati, eam sic concepisse, atque eam ita peperisse docuerit. Quomodo enim de se dicebat David c in iniquitate conceptum, et in peccato genitum, quum legitimo jure natus sit, electusque a Deo (I Reg. xvi, 12; I Par. xxix, 4) ad tantam regni gloriam peteretur, ut de eo scriptum est? Non ergo hic in iniquitate, aut in peccato genitum edocebat; sed c parentes nostros Adam, et Evam voluit ostendere, quod ante admissio peccato, id est transgressione mandati, postea sic genuerit filios, C

atque de eis nos omnes itidem parturierit. Ideoque post prævaricationem, d in dolore parturiet filios (Gen. iii, 16), inquit; quia ergo de parentibus habemus illis prioribus prævaricationis iniquitatem communem carnis, atque generalem ex hæreditate prima descendentem in omnes, ut dixit Apostolus: e Sicut per unum hominem mors introiit in omnes homines (Rom. v, 12). Hoc enim jus conjugii a Deo promulgatum laudatur quotidie, ac f benedicitur consue; nam et quod erat primum g ostendit tristitia, et quod Christi h gratia cœlestis credentibus erat allatum magnum gaudium, nuntiavit dicens: Si quis non generatus fuerit ex aqua et Spiritu, i non intrabit in regnum cœlorum (Joan. iii, 5). Ideoque in psalmo be præcius futuri gaudii, testatus est dicens: k Asperges me hyssopo et mundabor, lavabis me et super nivem dealbabor (Psal. l, 8); ut per eum nos etiam credentes in salutari baptismo cum eo pariter gratulemur.

CXXI. DE DIVISIONE ORBIS HÆRESIS.

Sunt quidam Hæretici, qui de divisione orbis terræ, et partitione habitationis, recte non sentiunt: disputantes quod Græci cœperint, aut Ægyptii, aut Persæ, describere orbem terræ universum, i non beatus Noe suis filiis tribus post diluvium divisit, dederit, ac definitur, et partierit ordine. Unde postea historiographi accipientes velut quædam k semitas, diversis sunt falsitatibus ornati. Tribus l itaque filius Noe, Sem, Cham, et Japhet omnem divisit orbem terrarum, et tradidit. m Sem quidem orientalia Indiæ, Persarum usque ad partem

COD. MS. SANGERMI. LECTIONES VARIANTES.

a concepti sunt, cum in
b in iniquitate se conceptum aut in

g gratia cœlestis
h itaque suis filiis beatus Noe... usque in partem

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

a Quidam sunt hæretici. Valentiniani, alique quos perstringit Clemens Alex. in Strom. p. 469, et Chrysostomus in Psalmum LI, 5: Οὐ τοίνυν ὡς τινες ἀνοήτως ὑπέλαβον, τοῦ γάμου κατηγορεῖ. . . . ἀλλὰ τὴν ἀνομίαν ὑπὸ τῶν προγόνων τοῖς ἀνομιῶν ἐπιμαρτυροῦντες εἰς μέσον προφέρει, κακίαν γενέσθαι τῶν γενεατῶν τούτων πηρὴν. Confer Joan. Potterum ad Clementem Alex. 557.

FABRIC.

b Text. Græc., Τιμίος ὁ γάμος ἐν πᾶσι. FABRIC.

c Parentes nostros Adam, et Evam. Addendum hocce Philastrii suffragium alii Veterum de peccato originis testimonio apud Vossium Historiæ Pelagiæ pag. 115. FABRIC.

d LXX, Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. FABRIC.

e Text. Græc., Ὅσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ ἀμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν. Hæc verba, more suo, contracta Philastrius apposuit. FABRIC.

f Benedicitur consue. Apud Judæos, et Christianos semper obtinuit mos per ἱερολογία, sive benedictionem sacerdotalem, nuptias solemniter inaugurandi, de qua vide sis Joan. Seldentium in uxore Hebræa lib. ii cap. 28 et 29, Jac. Gretserum de benedictionibus lib. ii c. 43, et auctorem dissertationis Gullicæ editæ, Diss. historique sur l'usage de la bénédiction nuptiale (Journal des Savants A. 1703, p. 23-72), ut præteream Scriptores alios de hoc argumento quos laudavi in Bibliographia antiquaria

c. 20, § 3. Formulæ veteres benedicendi conjugibus congressit Edmundus Martene ad calcem partis secundæ libri i de Antiquis Ecclesiæ ritibus. FABRIC.

g Ostendit. David nimirum in verbis supra allatis Psal. l, 6. FABRIC.

h Text. Græc., Οὐ δύναται εἰσελθεῖν. FABRIC.

i Asperges me hyssopo. De usu hyssopi σηπτακῶ, sive abstergente, videndus Cotelerius ad Epistolam Barnabæ c. 8, p. 26, et D. Theodori Dassovii τοῦ μακαρίτου diss. de lustratione Hebræorum edita Witebergæ A. 1692. FABRIC.

k Non beatus Noe. Si Georgium Syncellum p. 45 audimus, Noe divino oraculo monitus, κατὰ τὸν θεὸν χρησµόν, inter filios suos orbem terrarum divisit anno ætatis 934, mundi 2576. At enim Jac. Perizonius p. 288 Origg. Babylonie. totum hoc confictum esse putat ex male intellectis verbis Genes. xi, 4, πρὸ τοῦ διασπαρῆναι. Et magnus Bochartus lib. i Phaleg. cap. ult.: Non satis capio, inquit, quomodo potuerit Noe inter filios orbem dividere, cujus multa maxima pars nondum erat cognita. Dices Noam fuisse prophetam, et orbis singulas partes Dei revelatione sibi notas designasse filii. Sed Scriptura tacente nostrum non est hæc divinare. Tamen huic sententiæ Philastrius hæsit ita mordicus, ut pro hæreticis habeat hæc de re dubitantes. FABRIC.

l Semitas. Ex una scilicet falsitatis via semel aperta. FABRIC.

m Sem quidem orientalia Indiæ. Sulpicius Severus lib. i, c. 6: Sed filii Noe ita dividens orbem fuit, ut

aliquam Meridiani; Occidentis, Septentrionis usque ad montem Libani, finesque ibi summi primogenitum habiturum fixa sententia confirmavit. Cham etiam secundo filio omnes Syrias, ¹ et diœceses Ægypti, Africæ, Æthiopiae ingentem latitudinem prope fines tendentem Oceani, atque Hispaniarum censendo distribuit, possidendamque eam atque habitandam spiritu divino ² pronuntiavit; in medio autem usque Cappadociam, id est Tauri montem, fines habere concessit. Tertio autem Japhet nomine, Cappadociam ingredientibus, atque a Cilicia exeuntibus loca frigida, ³ quæ Armeniæ, ⁴ Bosphori, Ponti, Thraciæ, Pannoniarum, Illyrici, Italiæ, et occidentis universas partes, jussu divino ei statuendo attribuit. Et ⁵ de primo quidem ⁶ xxv generationes numerat descendisse. De secundo ⁷ xxxv id est de Cham. De Japhet autem, cui minor generatio numerabatur tunc temporis, id est ⁸ quintadecima tantummodo, ⁹ ei amplior optanda a beato Noe promittebatur in posterum ad futura, dicente Scriptura: ¹⁰ *Dilatet Dominus Japhet, habitet tabernacula Sem* (Gen. ix, 27). Cum minori filio minor numerus generationum

reperiebatur concessus tunc temporis; major crescendo eodem numero postea amplificabatur adventurus quam duobus ejus fratribus, ut et media, et extrema loca; id est Chananzorum, Ægyptiorum, Afrorum, Persarumque teneret imperia. De quo postea Romani sunt editi, victores orbis terrarum, atque rectores universarum gentium: unde cognoscimus Romanos, Latinos, Italos de Japhet genus deducere, atque hos orbem terrarum sua sub ditione tenere ¹ quotidie, atque ante sæpius tenuisse. ² S. quid autem falsitate Græcorum putatur esse antiquum, ³ temporale modis omnibus ipsorum auctoribus testantibus comprobatur, ⁴ Solone testante Atheniensibus, quod ⁵ ab Ægyptio audierit sacerdote, dicente ei: *Solon, Solon, Græci vos semper bestis novelli, atque pueri. Græcus autem nunquam erit senex, aut antiquus, neque doctrinam aliquam, aut scientiam habetis antiquam; sed ab aliis raptam atque invasam habetis, eamque diversis mendacis immutatam exponitis, atque ita homines edocetis.* Plato enim in Timæo ita dicitur. Nam post confusionem linguarum tunc nomina diversa cœperunt

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ et diœcesin
² prænuñciavit
³ quæ sunt Armeniæ, Bosphori, Ponti, Thraciæ
⁴ De primo quidem

- ⁵ et amplior
⁶ Sem, cui cum minori
⁷ si quis autem Græcorum... esse antiquum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Sem intra Orientem, Japhet Occidentem, Cham mediis continetur. Conferenda sunt quæ præter Syn-cellum Epiphanius hæresi lxxvi, 83, Eutychius tom. II Annal. p. 52 seq., Chronicon Paschale p. 26, Cedrenus p. 13, Freclusus lib. I Chron. c. 27. Hisce recentioribus jungendi præter Bochartum in Phaleg, et eruditos Interpretes ad Genes. x, Allatius ad Eustathii Hexæmeron p. 237 seq., et Eduardus Bernhardus ad Flavii Josephi Antiquitat. lib. I c. 6, et Franciscus Blanchinus in Historia Veterum monumentis illustrata c. 18, p. 203 seqq., qui secutus Lactantium lib. I c. 11, inde putat Græcos fluxisse divisionem inter Saturni filios, Jovem cui Oriens, Plutonium cui pars Occidentis, et Neptunum cui maritima cum insulis obtigerunt. A Philastrio dissentit auctor Recognitionum Clementis lib. I, c. 30, ubi ait ex Noe liberis *seniorem fratrem (Semum) eam quæ est in medio terræ suscepisse, in qua est regio Judææ: juniorem vero (Japhetum) Orientis plagam sortitum esse, Chamum autem Occidentis accepisse.* FABRIC.

¹ *Bosphori, Ponti.* Irrepsit mendum in Hamburg. editionem, in qua pro *Bosphori* occurrit *Bosphortici*, uti etiam in Lugdunensi; ut in Corb. ms. et in editione Basileen. recte *Bosphori*. Sic pag. seq. Hamburgensis, et Lugdun. habet, *Sem, quum minori*, non satis bene, et consentit Basileen. quoque; verum Corb. cod. melius *Sem, cui cum minori.* GALEARD.

² *xxv generationes.* Genes. x, 22 seqq.; ex Semi posteris memorantur xxvii: 1° Elam, 2° Assur, 3° Arphaxad, 4° Lud, 5° Aram, 6° Cainan, 7° Uz, 8° Ul, 9° Gaier, 10° Mosoch, 11° Sala, 12° Eber, 13° Phaleg, 14° Jectam, 15° Elmodad, 16° Saleth, 17° Sarmoth, 18° Iarach, 19° Odorra, 20° Abal, 21° Decla, 22° Eval, 23° Abimael, 24° Saba, 25° Uphir, 26° Eveila, 27° Jubab. FABRIC.

³ *De secundo xxxv.* Genes. x, 6 seqq., ex Chamii posteris numerantur xxx: 1° Chus, 2° Meurain, 5° Phud, 4° Chanann, 5° Saba Chusi F., 6° Evila, 7° Sabathin, 8° Rhegma, 9° Sabathacha, 10° Saba Rhegma F., 11° Dadan, 12° Nephrod, 13° Ludlim,

14° Nephthalim, 15° Enemetilm, 16° Labilm, 17° Patrosomim, 18° Chasomim, 19° Phillistim, 20° Caphthorim, 21° Sidon, 22° Chettæus, 23° Jebusæus, 24° Amorrhæus, 25° Gergesæus, 26° Evæus, 27° Arrachæus, 28° Asennæus, 29° Aradim, 29° Samaræus, 30° Amathi. FABRIC.

⁴ *Quintadecima tantummodo.* Genes. x, 2, Japheti posteri 15: 1° Gomer, 2° Magog, 3° Madi, 4° Jovan, 5° Elisa Japheti F., 6° Thobel, 7° Mosoch, 8° Thiras, 9° Aschanaz, 10° Riphath, 11° Thogorma, 12° Elisa Jovani F., 13° Tharsis, 14° Cetii, 15° Rhodii. FABRIC.

⁵ *Dilatet.* Alludit ad Japheti nomen quod a verbo *πρω* dilatandi significationem habet. FABRIC.

⁶ *Quotidie.* Illo nempe tempore quo hæc Philastrius scribebat. FABRIC.

⁷ *Temporale.* Recentis et non adeo longæ retro ætatis. Ita supra c. 110 et 112 et mox hoc ipso capite: *Temporalitatem cum suam volunt obumbrare, et proximo 119, quod est temporalitatis in Paganitate vanissima.* FABRIC.

⁸ *Solone.* Apud Platonem, Timæo p. 474: Ἕλληνας, Σόλων, Ἕλληνες αἱ παῖδες ἴσται. γέρον δὲ Ἕλληνας οὐκ ἴσται... νόμοι ἴσται τὰς ψυχὰς πάντες, οὐδεμίαν γὰρ ἐν οὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίων ἀποτὴν παλαιῶν δόξαν, οὐδὲ μύθημα χρόνων πολλῶν οὐδέ. Eiusdem locum laudant Justinus martyr cohortatione ad Græcos p. 13, Cyrillus I in Julian. pag. 15, Chalcidius p. 12, alique quam plurimi. FABRIC.

⁹ *Ab Ægyptio audivit sacerdote.* Proclus in Timæum pag. 51 (ex Manethone ut suspicor) referens nomina sacerdotum Ægyptiorum, cum quibus Solon in variis Ægypti provinciis versatus fuit, conjicit hunc qui verba ista ad eum dixit, fuisse sacerdotem Saiticum, nomine *Pateneit*: Ἐπέτυχε δὲ Σόλων ἐν Σαῖτι μὲν, ἱερεὶ ὀνομαζομένῳ Πατενεῖτι, ἐν ἠλιουπόλει δὲ Ὀχλιπῆτι, ἐν Σεβινύτω δὲ Ἐθιμῶν ὡς αἱ τῶν Ἀθηναίων ἱστορίαι λέγουσιν· καὶ ἴσως οὗτός ἐστιν ὁ Σαίτης ἱερεὺς ὁ πρὸς αὐτὸν τὰ ἐπιγράμματα λέγων. FABRIC.

emanare, atque inde sumentes græci historiographi duo aut tres diversa velut monumenta conscribentes, ^a temporalitatem cum suam volunt obumbrare atque abscondere, a suis testibus mendacissimi iudicati sunt atque comprobati. Cum enim quinquaginta de ipsis consentiunt de antiquitate nostra, id est Græci, Ægyptii, Chaldæi, Syri, duo autem aut tres dissentiunt: justius est multis consonantibus in unum, quam duobus aut tribus dissonantibus historiographis acquiescere, quia multi illi verius quam duo edixerunt.

CXXII. DE DILUVIO HÆRESIS.

¹ Est et hæresis, quæ dicit ^b sub Deucalione et Pyrrha diluvium fuisse antiquius, quam quod ^a sub Noe factum est. Quod pagani transferentes mutatis nominibus impio modo, et ^c arcam velut in Græcia fuisse post diluvium asserunt; et ^d quod est temporalitatis in paganitate vanissima, ab eis velut antiquum cum multo mendacio prædicatur. Et quod factum est in Thessalia loco brevi, velut factum ubique, id est ^e in mundo, a paganis furacibus edocetur. ^e Quod fuit quidem post annos in Thessalia, ^f in

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ Alia est hæresis... fuisse antiquissimum
² sub Noe beato factum est
³ in omni mundo

loco interdum modico, illud autem diluvium ^e in omni sæculo factum est, ^b sicut et eorum Scriptura testatur Gentilium.

CXXIII. HÆRESIS DE SIGNIS ZODIACI ET ORTU HOMINUM.

Alia est hæresis, quæ dicit ¹ secundum duodecim ² Zodiaci signa nasci homines, sicut ³ Mathematici illi vanissimi, totiusque erroris et sceleris assertores: hæcque audientes interdum indocti quam plurimi ⁴ lege Dei dimissa, mathematicorum inservire non dubitant vanitatibus: unde completur Apostolica sententia: *Coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori (Rom. 1, 25)*. Et iterum: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secundum ¹ elementa mundi, et non secundum Christum; quoniam in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. 11, 8)*. Ergo ignorant quod Zodiaci ista duodecim, quæ ab illis dicuntur, diversa sunt climata, diversæque regiones in orbe terrarum a Deo dispositæ ut inhabitentur, locorumque ac temporum diversa temperamenta statuta sint, ut calidum, frigidum, siccum, et humidum, ² ut ^m quatuor angulis

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Temporalitatem. Brevitatem per quod duravere temporis. FABRIC.

^b Sub Deucalione et Pyrrha. Res decantata poetarum, et aliorum scriptorum monumentis, de qua nolo verbum addere post ea quæ viri docti ad Ovidium ¹ Metamorphos. Franciscus Blanchini Veronensis in eruditissimo opere quod italice edidit Rom. 1699, in-4°, de Historia Veterum monumentis probata cap. 17, p. 187 seq., Octavius Falconerius de nummo Apameensi, typum diluvii Deucalionei exhibente Rom. 1667, et tomo x Thesauri antiquitatum Græcar. Gronoviani. Georgius item Schubartus in Enarratione parergica Metamorphoseos Ovidianæ de diluvio Deucalionis in eodem tomo x obvia, et Jenæ 1684, in-4°, separatim in lucem data. FABRIC.

^c Arcam velut in Græcia. Hærentem in monte Parnasso. Vide Plutarchum de solertia animalium p. 968, Lucianum de Dea Syria tom. II, p. 661. FABRIC.

^d Quod est temporalitatis. Quod ante non adeo multa sæcula contigit, circa A. 1514 ante natum Christum: octingentis amplius post diluvium a Mose descriptum annis. Vide Scaligerum ad Eusebii num. ccccxc. FABRIC.

^e Quod fuit quidem post annos in Thessalia. Prior editiones minus bene: quod fit. FABRIC.

^f In loco interdum modico. Ponit interdum pro interea, ut Seneca Epist. 95: *qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum*. Si mss. codices suffragarentur, pro interdum legerem inter Oetam et Pindum. FABRIC.

^g In omni sæculo. Per totum orbem terrarum. Sic infra cap. seq., *quatuor angulis sæculi, id est mundi*.

^h Sicut et eorum Scriptura. Gentiles poetæ ubi diluvium Deucalioneum describunt, illud toto orbe terrarum aiunt prævaluisse:

Omnia pontus erant, deerant quoque littora ponto.
 FABRIC.

ⁱ Secundum duodecim Zodiaci signa nasci homines. Longævus, vel brevis ævi, felices, vel infelices præout

- ¹ Zodiaci nasci homines
² e quatuor

horoscopus thematis natalitii in gradum hunc, vel illum Zodiaci incidit. Præcipue Philastrii ævo stellarum viribus humana astringi opinabantur Priscillianistæ, ut constat e Leonis Magni epistola 15 (93), ad Turibium. FABRIC. — Secundum XII Zodiaci signa. In editione Basileensi Sichardi legitur secundum XII Zodiaci, quam lectionem exhibet etiam Corb. cod., ut infra quoque: *Ergo ignorant quod Zodiaci ista XII, quo in loco Basileensem lectionem retinuit Fabricius, licet priore loco mutaverit substituens secundum XII Zodiaci signa, quemadmodum minus recte habet etiam Lugdun. editio. Zodiacus autem signum cælestis dixit Philastrius Græca voce, eodem modo quo supra cap. 109, nomen idoli a Græca formatione trahit, quasi sit εἰδους δόλος, formæ prævaricatio; ut etiam cap. 85, biothanatos, et cap. 103, pogonias nominat; immo c. 129 habet ana septuaginta duo, quod in Latino Scriptore incredibile fortasse videri posse, ait Fabricius eodem loco. GALEARD.*

^j Mathematici illi vanissimi. Astrologi Genethliaci. Vide, si placet, quæ notavi ad Sextum Empiricum pag. 214. FABRIC.

^k Lege Dei dimissa. Quæ divinationes ejusmodi prohibet Levit. xx, 6 et 27, Deuter. xviii, 10, Is. viii, 19. FABRIC.

^l Elementa mundi. Astra. Vide supra cap. 61 et 109. FABRIC.

^m Quatuor angulis sæculi. Mundi cardinibus, e quibus ventorum potens quaternio. FABRIC. — *Humidum ut quatuor angulis sæculi*. Tò ut hic gratis additum ab imperitis librariis, quamvis illud retineant tum editiones, tum etiam Corb. cod.; idemque mihi censendum videtur de particula in quæ paulo post occurrit ubi legitur *respirantes in invicem*, melius enim *respirantes invicem*. Sic c. 122 præcedenti, ubi Fabricius emendavit, *quod fuit quidem post annos in Thessalia in loco interdum modico*, nescio an potius retinenda sit lectio vulgata, cui etiam Corb. cod. consentit, *quod fit quidem post annos in Thessalia in loco interdum modico*. Philastrius nempe fortasse Thessalam possit pro tota Græcia, ut diluvium sub Deucalione et Pyr-

sæculi, e quibus cum veluti pleni qualitate fontes exuberant flatu, respirantes in invicem virtute nimia insita proprie, mixtionemque existente salubri: rursum cum diffunditur eorum ubique mixtio, amœna temperies salutis inde cunctis habitantibus subministratur, atque ita divina potentia mortalibus vita dulcis, et prospera concessa a Domino, et impertita non ignoratur.

CXXIV. DE ANIMABUS SCCELERATORUM HÆRESIS.

¹ Nec deest hæresis, quæ dicit animas ^a feneratorum, sceleratorum, et homicidarum, et aliorum talium ^b transire in dæmones, ac pecudes, et bestias, et serpentes: ignorantes quod anima hominis cum exierit de sæculo, sive bona, sive mala, id est pia, atque impia, ^c ab angelo ducitur in locum statutum, ut in futurum percipiat juxta quod gessit in hoc sæculo constituta. Si quis autem hoc ita putaverit fieri, ^d paganitatis, et vanitatis philosophorum magis quam christianitatis ^e videtur habere consortium; cum dicat Apostolus: ^e Omnes nos manifestari oportet

^A *et ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque ea quæ gessit in hoc corpore* (II Cor. v, 10). ² Et iterum: *In inferno autem quis confitebitur tibi* (Psal. vi, 6)? Animæ itaque natura non vertitur ^f in naturam alteram; sed cum ^g voluntate contemnit ac negligit Dei præceptum, studiisque legitimis ac salutaribus inhærere ^h dissimulat, futuro judicio poenarum se dedicans, ⁱ non alia nisi morum causa pecudibus cognoscitur comparanda, non natura, sed moribus, ut scriptum est ⁱ. Non ergo naturæ pecudum, sed moribus in hoc sæculo similes efficiuntur hujusmodi homines Pagani, Judæi, ^j et alii quamplurimi. Nam et Salvator Judæis cum diceret: *Vos de diabolo estis patre vestro* (Joan. viii, 44), non natura, sed sceleritatis moribus et beluinis ^k sensibus similes, arguendo et judicando manifestabat. Et Joannes Judæis dixit: ^k *Progenies viperarum* (Matth. iii, 7).

CXXV. HÆRESIS DE CHRISTI DESCENSU AD INFEROS.

¹ Alii sunt hæretici, qui dicunt Dominum in in-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Alia est hæresis... venerariorum
² videtur ambire
³ Et iterum quod non derelinques animam meam in infernum. Confitetur tibi. Animæ itaque

⁴ non aliis morum causa nisi pecudibus
⁵ et alii plurimi
⁶ sensibus eos similes

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

rha Thessalicum, cum Bœotico Ogygis conjungeret; ideoque dixit quod fit quidem post annos in loco interdum modico, quasi ejusmodi inundatio in Thessalia, hoc est in Græcia, parvo annorum spatio interjecto consueta foret. Nam inter diluvium, seu inundationem quæ fuit sub Ogygio, eamque quæ sub Deucalione contigit centum fere et septuaginta annos numerat Augustinus xviii de Civ. 8, notante ibi Ludovico Vives. Eodem cap. 122, ubi in Hamburg. habetur factum ubique, id est in mundo. Basileen. editio aliquanto melius in omni mundo, et sic legit etiam Corb. cod. Quod autem Philastrius paulo post ait in omni sæculo, intelligendum est in omni mundo; sicut etiam seq. cap. quatuor angulis sæculi idem est ac quatuor angulis mundi, ut notavit etiam Fabricius.

GALEARD.

^a Feneratoriorum. Qui iniquo fenore premunt inopes. Feneratorios et subdolos jungit Firmicus iii, 8. Mathes. Cato de Re rustica proemio: *Majores nostri sic habuerunt, et ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, feneratorum quadrupli.* FABRIC.

^b Transire in dæmones. In indice Augustini c. 78, hæc hæresis Tertulliorum dicitur. Apud Isidorum, Honorium, Rabanum, et Gratianum, eadem tribuitur Tertullianistis. In Tertulliani tamen certe scriptis, quæ exstant, illa nemquam defenditur. Vide Jac. Pamelium paradoxo Tertulliano 11. Ab auctore Prædestinati cap. 78 parum apte huic hæresi qui ad stipulantur, vocantur *Peripneumones*. Origeni præter rem impingi ostendit Joan. Baptista Crispus de Philosophis caute legendis p. 464 seqq. FABRIC.

^c Ab angelo. Vide Interpretes ad Lucæ xvi, 22, et S. Macarionum homilia 22. Judæorum hanc fuisse sententiam discas etiam ex versione Samaritana Genes. v, 24, et Targum Cantic. iv, 12. Confer Jac. Vindeti librum de vita functorum statu pag. 46 et 70. FABRIC.

^d Paganitatis, et vanitatis philosophorum. Maxime eorum qui ex Pythagoræ schola, vel Platonis, dogma de metempsychosi, sive animorum in alia non humana solum, sed aliorum etiam animalium corpora transmiratione defenduntur. Ab Ægyptiis haustam illam doctrinam notat Zacharias Myulenus episco-

pus libro contra Mundi æternitatem scripto, p. 184. FABRIC.—(Libri hujus Græco elegantem versionem Italice dedit Patavii, editam anno 1735, vir cl. Joannes Antonius Vulpus; quem summo viro Dominico Lazzarino τῷ μακαρίτῃ profitendis humanis litteris academia Patavina nuper suffectum, jure optimo gratulamur. GALEARD.)

^e Græc., τὸς γὰρ πάντα ἡμᾶς φανερωθῆναι διὰ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἐπραξεν. Quæ sequuntur verba, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν, brevitatis causa Philastrius et hoc loco, et cap. 125 prætermisit. Rufinus in Symb. p. 26, *ut recipiat unusquisque propria operis sui, prout gessit sive bona, sive mala.* FABRIC.

^f In naturam alteram. Dæmonum, vel bestiarum; ita enim statui a quibusdam supra dixerat, impiorum animas in dæmones transire, vel bestias. FABRIC.

^g Voluntate. Sponte, liberi abusu arbitrii. FABRIC.

^h Dissimulat. Id est, renuit, negat, recusat. Sic apud Augustinum Serm. 121 de diversis c. 22: *Si ergo digne perierunt, qui Noe ædificante arcam, dissimulaverunt: quid digni sunt, qui Christo ædificante Ecclesiam, a salute dissimulent?* FABRIC.

ⁱ Ut scriptum est. Psal. xxxii, 9, II Petr. ii, 22, et aliis in locis, ubi cum animalibus homines inipii conferuntur. FABRIC.

^j Græc., Ἰμαίς ἐκ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὶ. Non quia Diabolus creavit, sed quia vos eum imitamini, inquit ad illum locum Augustinus. FABRIC.

^k Græc., γεννήματα ἑχιδῶν. Similiter ad Judæos Christus ipse Matth. xii, 34, xxiii, 33. FABRIC.

¹ Alii sunt hæretici. Citatur præsens Philastrii locus a Gregorio Magno lib. vi, epist. 15. Danarus ad Augustin. cap. 73 hanc hæresin vocat *Liberatorum*; auctor Prædestinati c. 79, *Adecerritarum*. Non Origeni autem solum, ejuque præceptor Clementi Alex., sed multis etiam aliis Ecclesie doctoribus (II sunt nempe August. lib. xii de Gen. ad litt. c. 33, Epiphanius hæc. 46, Ambrosiaster in cap. iv ad Ephes., quos citat a Lap. in I Pet. iii, 19, § *Quæres secundo*, laudans quoque Philastrium, dicensque ab eo *taxat*

fernum descendisse, et omnibus post mortem etiam ibidem renuntiassent, ut confidentes ibidem salvarentur; cum hoc sit contrarium dicenti prophetæ David: *In inferno autem quis confitebitur tibi* (Psal. vi, 6)? Et Apostolo: *Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* (Rom. ii, 13). Sed et dicit: *Remissus erit quibusdam quam civitati illi quæ non crediderit*, Apostolorum quippe doctrinæ, et Evangelii (Matth. xii, 22). In comparatione multarum poenarum dicit sustinere eos minora tormenta quam illos, non tamen salvari eos hac ratione affirmat. Nam poetas falsos, et vanos philosophos qui æstimant posse salvari, rebelles Deo: errant illis pejus, et a veritate dissentiant, cum semina impietatis paganæ, non alii nisi illi poete vani, et philosophi, deorum dearumque appellationes hominum sensibus seminaverint, cum Propheta clamat de futuro iudicio, ut hic ei dimitteretur in poenitudine, dicens: *Remitte mihi ut refrigerem, priusquam vadam et jam non ero amplius* (Psal. xxxviii, 14). Si ergo justii peccantes, et in hac adhuc vita vix acceperunt poenitentiam poenitentes, ut ait Salomon, *et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebit* (Prov. xi, 31)? Nam si Deum esse credidissent, Deprum, et Dearum turpia

nomina non seminassent, et in descensione Christi in infernum veniam impetrassent. Cum ergo impii et hostes Dei sint ubique, quomodo post mortem ibi confidentes salvabuntur? Cum Apostolus docet (Hebr. ix, 27), quod omnem hominem mori oportet, postque hoc jam judicari, ut scriptum est (Rom. xiv, 10), ante tribunal Christi, et recipere secundum quæ gessit in hoc sæculo (II Cor. v, 10). Salvator autem confirmat dicens de illis quod nec Patri crediderint (Joan. viii, 19, 55), unde etiam eos judicandos declaravit (Joan. xii, 48): qui autem credit in Patrem, antequam Christus veniret in carnem, transit de iudicio impiorum (Joan. iii, 18). In comparatione autem peccatorum atque impiorum, diversitas est poenarum atque plagarum; non plena amborum est absolutio, sed dijudicationis justitia, et secundum peccatum condigna repensio, in his etiam qui sub Noe ab aqua absorpti fuerant, ut Scriptura docuit (I Petr. iii, 20).

CXXVI. HÆRESIS DE ANIMA HOMINIS.

Est et alia hæresis, quæ de censu animæ ambagens, ex elementis eam consistere opinatur, ut multi philosophi vanissimi, nunc de igne, nunc

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a doctrinæ Evangelii

^b postque hoc jam judicari (depremissis sequentibus usque ad verba cum simpliciter hæreseos 127. Sic in ms. unæ et ea-

dem serie), cum simpliciter ita constitetur diversa hominibus

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

alios fuisse fabulam hanc et hæresim confutatam. Videsis Latinum Latinum ad hunc Philastrii locum. GALEARD.) placuisse hoc quod hæresibus præsentii capite Philastrius ascribit, docent Allatius diss. 2 de libris Ecclesiasticis Græcorum p. 244 seq. et Cotelerius ad Hermæ Pastorem lib. iii, c. 16, p. 117.

FABRIC.

^a Text. Græc., Τύρω καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ὑμῖν. Et 24: Πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῆ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ σοι. FABRIC. — Sed et dicit. Videtur sibi latenter objicere illud Matth. xi, 22: Tyro et Sidoni remissus erit in die iudicii quam vobis; cui objectioni mox respondet hoc dictum esse συγκριτικῶς in comparatione. In ms. Corb. legitur, Sed cum dicit. GALEARD.

^b Poetas, et Philosophos. Præ cetero gentiliū vulgo Pythagoram aliquem, vel Homerum suppliciiis inferorum liberatum, ideo videtur Philastrius etiam incredibilis, quoniam illi veluti doctores et promachi errorum Ethnicorum, gravioribus etiam poenis digni sint. FABRIC.

^c LXX, Ἄνεξ μοι ἵνα ἀναψύξω πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν καὶ οὐκέτι μὴ ὑπάρξω, ad quem locum Origenes in Catena, ἴαν μὴ ἀγῆς μοι τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀναψύξω πρὶν ἀπελθεῖν ἔξει, οὐχ ἔξω μετανοίας καιρῶν. Nisi (in hac vita) dimiseris mihi peccatum et refrigeratus fuero antequam vadam eo, non habebō tempus poenitendi. FABRIC.

^d LXX, Εἰ ὁ μὲν δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβής καὶ ἁμαρτωλὸς πῶς σωθήσεται; Laudat Petrus Apostolus I Epist. iv, 18. FABRIC.

^e Si Deum esse credidissent. Quia a veri Dei agnitione aberrant idololatræ, hinc Athei et numinis expertes esse dicuntur Ephes. ii, 12. Ubi Stoicorum etiam iudicio malus et impius est Atheus, ὁ δὲ φαῦλος ἄθεος, ut est apud Laetium vii, 119. FABRIC.

^f Veniam impetrassent. Gregorius Magnus lib. vi, Epist. 15, ad Georgium presb. et Theodorum diaco-

num Cpol.: Agnovi quod dilectio vestra dixisset, omnipotentem Dominum Salvatorem nostrum Jesum Christum ad inferos descendentem, omnes qui illi confiterentur eum Deum, salvasse atque a poenis liberasse. De qua re volo ut fraternitas vestra longe aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos, solos per suam gratiam liberavit qui eum, et venturum esse crediderunt, et præcepta ejus vivenda tenuerunt. FABRIC.

^g Diversitas poenarum atque plagarum. Uti gradus diversos gloriæ dari in cœlestibus præmiis, docuit noster ex Joan. xiv, 2, supra c. 82, Tertullianus in Scorpiace c. 6: Quomodo multæ mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum, perinde ut quomodo et stella a stella distabit in gloriâ (I Cor. xv, 41), nisi pro diversitate radiorum? quem minorem gradum Philastrius dixerat dignitatis amissionem, vel detrimentum cap. 82 et 89. Sic poenarum quoque, et suppliciorum apud inferos diversas, ac differentes mensuras tradit ex communi veteris Ecclesiæ doctrina secundum Luc. xii, 47, Matth. xi, 24. Vide Isidori Pelusiote Epistolas iv, 42, et v, 220, 221, 222, et quæ collegerunt Allatius de Purgatorio p. 332 seq., Suicerus Thesaurō pag. 91. FABRIC.

^h De censu animæ. Ita malui, quam quod in aliis de sensu. Nam censum vocat naturam qua aliqua res censetur, uti de anima etiam hac voce utitur Tertullianus. FABRIC.

ⁱ Ut multi philosophi. Vide Plutarchum de placitis Philos. iv, 2 seq., Galegi Histor. philosoph. c. 16, Stobæi Eclog. phys. p. 93 seq., Joannem Philoponum prolegom., et Aristotelem I de Anima, Nemesium c. 2, Macrobiū lib. i in Somn. c. 14, Justinum Martyrem Cohortatione ad Græcos p. 8, Theodoretum v Therapeut. p. 72, et quæ visi docti ad Hermæ irrisionem Gentilium c. 2, et Tertullianum de Anima c. 5. FABRIC.

^j Nunc de igne. Anima ignis, et πυρώδες σύγκραμα

^a de aqua, nunc ^b de spiritu, nunc ^c de materia, ^d nunc de fonte, ^e nunc de atomis, ^f nunc quasi aera esse animam hominis suspicantur; quum anima facta sit a Domino, ex nihilo scilicet, ut scriptum est: ^g *Qui fecit ex nihilo omnia, ut essent quæ non erant* (Sap. 1, 14). Anima itaque a Deo facta, imago Dei appellata est, ^h post angelorum creationem scilicet: minor enim est modo quam natura angelorum, ut scriptum est: ⁱ *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (Psal. viii, 5). ^j Si autem Legis mandata servaverit, tunc erit ^k sicut Angeli. Si ergo ^l Angeli servi Dei sunt sub Lege positi, quanto magis et hominis anima sub Lege quæ est prædicata, si servarit quod ei præceptum est, tunc debet dicere quod ait Dominus apostolis: *Quod et si feceritis omnia, dicite quod ^m servi sumus inutiles* (Luc. xvii, 10).

CXXVII. DE CHRISTI NATIVITATE HÆRESIS.

ⁿ Alia est hæresis, quæ dicit de Salvatore, quod ^o primum fuerit apud Patrem, et sic natus sit; et cum ^p simpliciter ita constetur, diversa hominibus scandala ministrat: esse enim ante, et postea nasci, contrarium est modis omnibus. Et quamvis generatio ipsius duplex sit, una divinitatis indefinita ac sempiterna, altera incorporationis per Virginem ^q temporalis: at non est dubium tamen, quod secundum divinitatem debemus cognoscere, ^r quod neque defuit aliquando esse cum Patre, ^s neque qui

A erat cum Patre semper, ^t ex semetipso erat, et non de Patre genitus noscebatur, ut quidam suspicantur aberrantes. Utrumque ergo si bona interpretatione profertur, ^u rectam et fidei firmamentum ostenditur, ut et genitum eum cognoscamus de Patre proprie hunc unicum Filium, non tamen in tempore: sed ante omnia sæcula omnemque creaturam esse genitum de Patre proprie cognoscamus atque credamus, ut condecet; cumque Patre eum in perpetuum manere, atque semper mansisse non ignoremus. Nulla est ergo separatio, aut contrarietas inter esse semper et fuisse, et genitum esse: ^v nam semper esse propter sempiternitatem dicitur, ne temporalis Filius aestimetur; genitum autem dicit, quia ^w non ex semetipso, sed de Patre natum cognoscit Ecclesia prædicans. Non ergo disjungendum est unum ab altero, sed conjungenda est sempiternitas Filii, et generatio cum sempiternitate copulanda; deque Patre ita est credenda ac detinenda confessio, ut unus nobis Pater genitor, ^x et unus nobis Filius unicus Patris, proprie quippe genitus de Patre cognoscatur. Ergo semper esse, et genitum esse, ^y pia fide est æquum: ut sempiterna ejus generatio non temporalis sit, et Filii unigeniti de Patre, et cum Patre vera proprietatis ac sempiternitas non ignoretur. Si quis autem primum constetur esse cum ingentem, et sic postea fuisse genitum

B

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ temporalis et non est dubium. Tamen secundum
² rectæ fidei... ut genitum
³ nam semper esse sempiternitatem dicitur

C ⁴ non a semetipso
⁵ et unus Filius
⁶ pia fides

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

ex mente Democriti, Hippocratis, Hipparchi. Ex mente Heraclidis Pontici lux, Heraclito scintilla stellaris essentialis. FABRIC.

^a De aqua. Thaletis, et Hipponeis hæc opinio, sed et Ægyptiorum, animam ὕδωρ γονοποιούν. esse existimantium. Vide Tho. Galeum ad Jamblichum de Ægyptior. mysteriis p. 305. FABRIC.

^b De spiritu. Spiritum pro καρπῶ et ἀναθυμιάσει hoc loco accipe, ut Stoici animum habebant πνεῦμα νοερὸν καὶ θερμὸν. Vide Interpretes ad Sapient. ii, 3. FABRIC.

^c De materia. Στοιχείων ἐκὸς στοιχείων, ex quinta nescio qua substantiâ, Critolaus, et Peripatetici. FABRIC.

^d Nunc de fonte. Fons, sive crater animarum in coelis præexistentium, ex quo illas deducit Platonis schola. FABRIC.

^e Nunc de atomis. Ut schola Epicuri. FABRIC.
^f Nunc quasi aera. Anima ἀνεμος, ἀρροειδὲς σώμα, Anaxagoræ, et Anaximeni. FABRIC.

^g Qui fecit... Vide supra cap. 80, ubi idem locus laudatur. FABRIC.

^h Post angelorum creationem. Non modo tempore, sed etiam dignitate inferior homo angelis. Creatio angelorum, ut mox angelorum natura ponitur pro angelis ipsis qui sunt creatio, id est res creata a Deo. FABRIC.

ⁱ Minuisti eum... Vide Interpretes ad Hebr. ii, 9, et dissertationem ad illum locum D. Tho. Itigii τοῦ μακαρίτου, quæ in ejus variis opusculis legitur. FABRIC.

^j Si Legis mandata servaverit. Legis mandata servantibus vitam sempiternam promittit Salvator Luc.

x, 28, sed et non valentibus perfecte illam implere, credentibus autem, fides imputatur in justitiam Rom. iv, 5. FABRIC.

^k Sicut angeli. Luc. xx, 36, ἰσὶ ἀγγέλους. FABRIC.

^l Angeli servi Dei. Hebr. i, 14, λειτουργοὶ καὶ πνεύματα. FABRIC.

^m Servi inutiles. Infra cap. 128, servi nequissimi. FABRIC.

ⁿ Alia est hæresis. Apud auctorem Prædestinati et Augustinum c. 80, nullum nomen hæreseos hujus occurrit: quod Augustus ad Augustinum non adeo commode fecit *Nativitariorum*, vel *Innitariorum*. FABRIC.

^o Primum fuerit apud Patrem. Nullam propriam habens ὑπόστασιν, latens veluti in Patris essentia, antequam ille vellet eum ὑποστατικῶς ex se prodire, Mundum per eum conditurus. Fuit hæc sententia Veterum quorundam, ut Tertulliani c. 3 contra Ihermogenum. Vide Georgii Bulli defensionem fidei Nicænæ sect. 3, cap. 5 et 10, p. 357, 368. Petavium dogm. Theol. de SS. Trinitate lib. 1. FABRIC.

^p Simpliciter. Aperte, nec satis consideranter. FABRIC.

^q Quod neque defuit aliquando esse cum Patre. Ita ut nunquam Pater non habuerit Filium, sed idem semper et Deus, et Pater fuerit, ut utar verbis Arnobii in conflictu cum Serapione p. 525. FABRIC.

^r Neque qui erat cum Patre semper, ex semetipso erat. Quoniam omnia quod in Patre est, ex semetipso est et ἀγέννητον subiecit; itaque si Filius ante generationem fuisset ἀυποστάτως in Patre, oporteret illum quoque tunc fuisse ex semetipso et ἀγέννητον. FABRIC.

de Patre, ignorat quid confitetur. Cum enim omnibus atque salutaris, dicente Propheta: *Bonum mihi est, Domine, quod humiliasti me, ut discam justificationes tuas* (Psal. cxviii, 71). Et iterum de ob-
 jurgatione: *Cum occidebat, inquit, Dominus Judæos, tunc inquirebant eum, et vigilabant ad eum* (Psal. lxxvii, 34). Non itaque dicit beatus Aposto-
 lus, ut non curramus, aut non velimus servire Deo; sed primum debemus nostra currere volun-
 tate, deinde non cum præsumptione et jactantia, quasi nostra virtute et justitia condigna, ut non Christi mereamur salvari clementia. Qui enim cur-
 rit cum superbia, et præsumptione, non a Deo sperat præsidium, quantum ex sua conversatione sibi præsumit justitiam. Et currere itaque, et velle nos docet beatus Apostolus; inque nostra voluntate esse, ut in ipso cursu bonorum operum in humilitate perse-
 veremus, ac tunc demum speremus salutem posse ab ipso Domino adipisci, ut ait Dominus: *Et cum feceritis omnia, dicite quod servi sumus nequissimi* (Luc. xvii, 10). Et: *Si justus vix salvatur; peccator, et impius ubi apparebit* (Prov. xi, 31)? Ergo sunt in nobis quædam, in quibus currendum est. Sunt autem majora quæ a Deo speranda, et impetranda sunt, ut ait Apostolus: *Nescitis quid petatis* (Luc. xx, 22). Ut puta si quis dixerit, possum esse martyr, possum esse apostolus; et non dicit, si Deus Christus voluerit, quod ab eo incrementum id muneris, et gratiæ quippe confertur, non vana hominum præsumptione, atque jactantia comparatur: tentantis est enim hominis voluntas hujusmodi, ac præsumen-
 tis; non quærentis, et supplicantis, ut tantam conse-
 qui mereatur dignitatem.

CXXVIII. HÆRESIS DE INDURATIONE DEI.
 Sunt quidam hæretici, qui de Pharaone ita arbitrantur dixisse Dominum per Mosen: *Quod ad hoc excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam* (Exod. ix, 16). Et: *Indurans indurabo cor Pharaonis, ne dimittat vos* (Exod. iv, 21). Et ait Apostolus: *Ergo neque volentis, neque currentis, sed miserentis Dei est.* Sed hæc non definiens dicit Apostolus, sed disputans atque edocens quod verum est, ne ita Deum dixisse quis æstimet. Debet enim attendere quod ait Dominus: *Ut ostendam in te quippe omnem virtutem meam*, id est magnanimitatem, bonitatem, sustentiam, quæ est utique omnibus hoc effusa in sæculo. Cum enim ei dicit, omni homini dicit in corpore constituto, in prosperitate quippe, facultate ac potentia temporali annuntiat, qui cum ad divitias attendunt, sequiores ac negligentiores efficiuntur circa Dei Christi timorem et gratiam, suæque ita usque ad finem salutis obliviscuntur, ac timoris Dei efficiuntur immemores. Cum enim tribularetur ipse Pharaon, invitus Dominum cognoscebat, ut scriptum est (Exod. viii, 8, 25; ix, 27; x, 24). Cumque iterum dimittebatur a Deo, revertebatur ut canis ad suum vomitum (Prov. xxvi, 11; II Petr. ii, 22). Ideoque omnium Paganorum, Judæorum, hæreticorum, divitumque animæ, ac peccantium pariter in prosperitate contemptrices Dei reperiuntur interdum: ideo eruditio utilis est humano generi in

CXXIX. HÆRESIS NEGANS DAVID CHRISTI PROPHE TAM FUISSE.

Sunt quidam hæretici, ut Manichæi, et Gnostici,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ incurrit alteram
² omnibus effusa
³ ita ad finem

⁴ condigne et non
⁵ et lupius quo appellabit

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Unam putat evadere hæresin.* Arianorum, τὸ ὁμοούσιον, et æternitatem Filii negantium. FABRIC.

^b *Excitavi te.* Exod. ix, 16, יָצִיטְךָ; Rom. ix, 17, ἐξήγειρά σε. Vide, si placet, ad loca hæc recte intelligenda B. Wolfgangum Franzium in præclaro de interpretatione Scripturæ opere. FABRIC.

^c *Indurans indurabo.* Exod. iv, 21, קָרַחְתִּי אֶת־כּוֹרְתִי, et vii, 3, יִשְׁרָאֵל יִגְדַל עִלְיָהּ. Philastrius ex memoriæ lapsu pro indurabo scripsit indurans indurabo. FABRIC.

^d *Text.* Græc., Ἄρα οὐκ οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούτος Θεοῦ, quo in loco paronomasiarum trium vocum Hebraicarum וְדַרְבֵּי הַיָּם notat Mericus Casaubonus diatriba de linguis p. 84, et in notis ad Optatum lib. ii, c. 20. FABRIC.

^e *Omniem virtutem meam.* Exod. ix, 16, et Rom. ix, 17, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν ἰσχὺν μου. *Omniem Philastrius explicandi causa adjunxit.* FABRIC.

^f *Eruditio.* Per afflictiones et calamitates. FABRIC.

^g *LXX.* Ὅταν ἀπέκτανον αὐτούς, ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ ἐπίστρεψον καὶ ἄβρηξον πρὸς Θεόν. Unde suspicetur aliquis Philastrii scripsisse ad Deum, pro ad eum. FABRIC.

^h *Non curramus, aut non velimus.* Quando, dixit non esse currentis, nec volentis Rom. ix, 16: *Est*

enim Christiani hominis, inquit Optatus ii, 20, quod bonum est velle, et in eo quod bene voluerit, currere; sed homini non est datum perficere, ut post spatia, quæ debet homo implere, restet aliquid Deo, ubi deficienti succurrat. FABRIC.

ⁱ *Primum debemus nostra currere voluntate.* Ipsum etiam velle operante in nobis Domini gratia. Philip. ii, 13, FABRIC.

^j *Quasi nostra virtute.... salvari clementia.* Superfluit τὸ ut tam in Hamburg. quam in Basilensi editione, deest autem et quidem recte in Lugdunensi. Corb. porro cod. legit *et non Christi*, æque bene. Supra cap. 127, eadem editio Lugdun. habet. *propter sempiternam durationem*, et concinit etiam Corb. liber; at Basil. et Hamburg. editio legunt, *propter sempiternitatem.* GALEARD.

^k *Servi sumus nequissimi.* Græc., ἀρχεῖοι, *serri inutiles.* Supra c. 125. FABRIC.

^l *Manichæi.* Qui Legem et Prophetas repudiabant, ut constat ex Augustini lib. contra Adversarium Mo-
 sis, et prophætarum. Τὴν λεγομένην καλαὴν ἔκασον ἱστορίαν ἐκβάλλουσι, ait de Manichæis Alexander Lycopolita p. 19. FABRIC.

^m *Et Gnostici, et Nicolaitæ.* Fortasse legendum *Et*

et Nicolaitæ, et alii, qui de beato David audent dicere, ¹ a quod non Christi propheta fuerit, neque doctor, et commentator ^b divinarum omnium Scripturarum, sed ^c humanæ cantationis, ac sæcularis rei conscriptor exstiterit: cum cœlestis gratiæ, atque arcani salutaris Christi Domini ipse meruerit præ multis humano generi mysteria prædicare. Sicut enim Sanctis aliis diversam tribuit Christus Dominus gratiam, ita huic majorem concessit scientiam, dicente Domino: *Dabo vobis sancta David fidelia* (Act. xiii, 14, ex Isai. lv, 3). Et: *Inveni David filium Jesse, hominem qui faciat omnia quæ sunt in corde meo, dicit Dominus* (Act. xiii, 22, ex Psal. lxxxviii, 21). Ignorant ergo quod velox, ac præpotens commentator hic divinarum exstitit Scripturarum, rex atque propheta David emissus a Domino; ut ^d quod ante dicebatur, præsensque ^e videbatur, hæc cuncta brevi collecta humano generi prædicarentur ab eodem, tribusque in versibus psalmi primum omnem rerum virtutem exponeret veritatis, præteritorum, instantium, atque futurorum; omnesque errores cujusque populi, diversaque facinora nuntiando, cum dicit: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, id est Paganorum: et in via peccatorum non stetit, quippe Judæorum: et in cathedra pestilentiæ non sedit, utique hæreticorum* (Psal. i, 1). Atque hinc jam quasi ex fontibus atque materiis copiosis diversa semina iniquitatis humano generi ^f ad futura doceret, ut his quippe tribus malis

A Paganitate, Judaismo, et omni hæresi contemptis, atque damnatis, sola fides vera, id est Patris, et Filii, et sancti Spiritus ab omnibus credita coleretur. Zelo enim divino ductus beatus David tunc temporis, cum videret homines ^g dæmonii immolare, non Deo; in Jerusalem civitate ^h quatuor choros posuit secundum ⁱ mundi aditus, ^k ana septuaginta duo, quatuor etiam hominibus positus ex psallentibus, atque arcam Dei custodientibus, undique infinitis etiam aliis extrinsecus. In medio autem ea posita psallebat cum populo beatissimus ipse David patriarcha, et incorporationis Christi Domini quippe ut testis tantus, ac prædestinatus a Domino, psalmodum diversa gaudia et laudes pariter, non alii nisi ipsi Christo Domino canendo ^l referebat; ^m trinaque vice quotidie cum orationibus psalmodum etiam ⁿ cantore sonante omni delectabatur cum populo, divinam Christi præsentiam nuntiando, deque ea re, futura gaudia sæculo ^o promittendo. De quo et Dominus dignatus est dicere, multos fuisse ^p prophetas, et sapientes, et desiderasse videre, et audire quæ apostoli audire meruerunt, et videre. Nam quod et Græcorum ipsa quæ videtur esse sapientia, ex Lege, atque Prophetis, et specialiter de David sit, ^q secundum tempus ^r omnibus manifestum. Ideoque et poetæ, alique sapientes versibus quod voluere dicere, ^s imitando eundem conati sunt fingere. Quæ argumenta cum de Lege,

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ quod Christi propheta Domini non fuerit
² videbatur futurumque nuntiabatur, hæc cuncta
³ ad futura dejiceret... immolare non Deo in
⁴ mundi actus

- C ⁵ cantu resonante omnia
⁶ præmittendo... et ex lege
⁷ omnibus est manifestum

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Gnostici Nicolaitæ, nam Epiphanius xxvi, 1, Gnosticos τῶ Νικολάῳ συνεστραμένους testatur. Idem xxvi, 6, ait Gnosticos tam veteri, quam novo usos Testamento, sed eum qui in veteri locutus est Testamento, abdicare. Igitur quando aliquid reperitur quod dogmati ipsorum adversatur, illud ab spiritu hujus Mundi profectum causantur, ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ κοσμικοῦ λέγεται.

FABRIC.

^a Quod non Christi propheta fuerit. Licet a Prophetis et Lege distinguuntur Psalmi Luc. xxiv, 19, 44; tamen diserte David propheta vocatur Matth. xxvii, 35, et Actor. ii, 30. FABRIC.

^b Divinarum omnium Scripturarum. Respicit ad verba II Tim. iii, 16, ubi Apostolus ait omnes Scripturas, πᾶσαν γραφὴν, adeoque Davidis etiam scripta esse divina, ac Θεόπνευστα. FABRIC.

^c Humanæ cantationis. Ut alii quilibet poetæ. FABRIC.

^d Quod ante dicebatur præsensque videbatur, hæc cuncta. Sic legit Hamburg. editio, cui Basileensis quoque et Lugdun. consentiunt, sed profecto male; nam Corb. cod., post videbatur, addit futurumque nuntiabatur, quæ plenior est lectio, et melior; unde etiam illud quod sequitur in editis, præteritorum, instantium atque futurorum, emendari debet ex ms., ubi pro instantium legitur stantium: stare enim dicitur Livio quod præsens est. Sed etiam paulo ante Lugdun. editio male habet prædicarentur pro prædicarentur, non enim prædicantur præterita, vel præsentia, sed tantum futura; Philastrius autem loquitur ibi non de futuris tantum, sed etiam de præteritis et præsentibus. GALEARD.

^o Non Deo. Vocabulum Deo in superioribus edit. desideratur, quod sensus necessario postulat. FABRIC. — Dæmoniis immolare, non Deo. Subdit Fabricius: Vocabulum Deo in superioribus edit. desideratur, quod sensus necessario postulat. Recte, nam illud suggerit etiam Corb. cod.; quomodo etiam hæc. 135, ubi in editis habetur sequentes suum fratrum, Fabricius vero legendum putabat sponsum fratrum, Corb. aliquanto melius suum fratrem. GALEARD.

^h Quatuor choros posuit. I Chron. xxv, 7. Numerus universorum traditur 288, qui prodit ex quater repetitis 72, tot enim erant in unoquoque choro. FABRIC.

^k Ana septuaginta duo. Ἄνα ὅς, ut Luc. ix, 5; et x, 1, ἀνά δύο; vel ix, 14, ἀνά πενήκοντα. Vel si hoc cui in Latino scriptore incredibile videatur, legendum uno septuaginta duo. Cæterum de tota hac ratione musicæ sacræ a Davide in templo constitutæ, consulendus Salomo van Till., in parte tertia operis Belgice primum, deinde etiam Germanice editi de Musica Veterum, ac specialim Hebræorum. FABRIC.

^l Trina vice quotidie. Mane, et vesperi, ac cum sacrificio iuge offerebatur. FABRIC.

^p Prophetas et sapientes. Luc. x, 24, πολλοί προφήται καὶ βασιλεῖς. FABRIC.

^q Secundum tempus. Gentium poetæ, et scriptores etiam antiquissimi ut Homerus, Hesiodus, Herodotus, Mose, et Davide longe sunt juniores: ut a veteribus Ecclesiæ Doctoribus in suis adversus Gentes Apologiis diligenter annotatum. FABRIC.

^s Imitando eundem. Hoc fortasse minus credibile videbitur iis, qui cogitaverint in quanta ignorantia linguæ, rerumque Judaicarum versati fuerint Græci,

atque Prophetis sumerent, immutatis nominibus A
cum jura veritatis violare properant, suæ perfidiæ
diversa mendacia ^a sæculo seminarunt. Inde hæc
ignorantes quamplurimi sæculares homines, atque
imperiti, ^b temporalitatis pagana mendacia potius
quam salutaris christianæ legis antiqua, et vera ar-
cana desiderant colere, atque sequi firmamenta. Ex
suis itaque vanitatibus, id est ex Græcorum histo-
riographis, potest quis cognoscere, quam sit tempo-
ralis vana sapientia Græcorum, quæ cum paulatim
cognoscitur a suis, sine dubio ^c spernitur, calcatur,
atque quotidie condemnatur.

CXXX. HÆRESIS DE PSALTERII INÆQUA- LITATE.

Sunt alii hæretici, qui de inæqualitate Psalterii erro- B
rem patiuntur non modicum, æstimantes, ^a totum li-
brum Psalterii non esse David, et cum historiam quæ-
runt per ordinem, ^d inveniunt inæqualitatem, id est ut
quæ novissima prima, et quæ prima novissima esse
posita pervident, non modicum scandali patiuntur.
Nam ^e in tertio psalmo persecutionem patitur a filio,
^f et in centesimo plus ^g contra Allophylum pugnando
dissertitur: cum invenimus primum pugnavisse eum
cum Goliath in sua juventute (I Reg. xvii); a filio
autem suo in senectute postea bellum sustinuisse
(II Reg. xviii). Et quamvis hæc spiritaliter de Chri-
sto intelligenda sint, tamen et historiam inquiren-
tes studiose de eodem propheta, non parvo offendi-
culo perturbantur. Quia ergo et post septuaginta

duos psalmos ^h defecisse dicit hymnos David Scri-
ptura psalmoreum, ⁱ et postea iterum ^j ejusdem ti-
tulatio in multis psalmis nuntiatur; et de hoc quæ-
runt, cur ita sit positum, nescientes quod beato
regi, atque prophetæ diversa gaudia psalmoreum
recte a Domino impertita sunt. Si ergo et allorum
veniuntur titulationes in psalmis, postea tamen
summa rerum laudis huic auctori, et institutori a
Christo concessa est, ut prophetæ, regi atque pa-
triarchæ. De inæqualitate autem psalmoreum secun-
dum historiam, qui interpretati ^k sunt studiosissime,
hoc dixerunt; quod sæpe existente captivitate in
Judæorum populo, a gentilibus propter idolola-
triam, quia cum illis colebant Judæi, et idola, inque
his etiam Scripturæ divinæ inquirebantur, et combu-
rebantur a gentibus. Si quis autem abscondisset de
psalmis aliquid, existente pace postmodum require-
bantur a paucis sanctis eadem divinæ Scripturæ;
cumque invenirentur, accipientes postea qui erant
in illo tempore ^l sapientes, quia non erant prophetæ
jam, sed sacerdotes timore detenti, juxta quod ac-
cipiebant a quibusdam, ita componebant et textum
psalmoreum, et ita ordine exponi jubebant. ^m Sic ergo
secundum historiam, inæqualitatis, ut dixerunt
multi, causa hæc esse videtur. Nam quod spiritalis
in ipsa inæqualitate psalmoreum ⁿ æqualitas sit, Chri-
sti scientia cognoscenda, manifestum est studiosis;
ut quod est in primis, hoc sit et in medio de Christo
itidem; et quod erat postea futurum, de eodem ante
dictum sit ^o ubique. Ideoque ^p Apostolus: *Christus*

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a cognoscitur, calcatur, atque
^b omnem librum... David beatissimi, et eam
^c et postea ejusdem
^d sunt auctores studiosissimi

C ^e sapientes non erant
^f si ergo... inæqualitas
^g psalmoreum et æqualis sit
^h Apostolus ait: Christus

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

et Latini; ne dicam alia longe tinnire in eorum car-
minibus, quam quibus sacra divino Spiritu inspirata
pagina Davidis resonat. FABRIC.

^a *Sæculo seminarunt.* Sic supra c. 122: *Cum se-
mina impietatis paganæ non alii nisi illi Poetæ vani,
et Philosophi, deorum dearumque appellationes homi-
num sensibus seminaverint.* FABRIC.

^b *Temporalitatis pagana mendacia.* Recentia, mini-
meque antiqua. Sic sæpe noster supra cap. 110, 112,
121, 122. FABRIC.

^c *Totum librum non esse David.* Duo licet hoc
loco annotare; primo, falli virum eruditum, qui in
Vitis Scriptorum Biblicorum Germanice editis parte
ix, p. 40; D. Brochmandum testem laudans, ait a
Philastrio hæreticis annumerari, quisquis affirmet
omnium psalmoreum Davidem esse auctorem: nam
Philastrius hæreticis ascribit eorum sententiam, qui
non omnes psalmos a Davide scriptos sibi persua-
dent. Deinde hoc ipsum, quod hæreticis tribuit Phi-
lastris, neutiquam est hæreticum, sed verissimum,
multisque etiam Philastrii rotate probatum catholicis,
ac probatis Doctoribus Ecclesiæ, ut Hilario, atque
Hieronymo, ne alios infinitos in præsentis memo-
rem. FABRIC.

^d *Inveniunt inæqualitatem.* Ordinis perturbati ævo-
caliam, ut ipse hoc statim interpretatur. Sane ab
Esdra librum psalmoreum non digestum ordine tem-
poris quo scripti sunt, sed alio ordine quocumque fa-
tentur Scriptores doctissimi, et interpretes sacrarum
Litterarum etiam antiqui, ut Eusebius in Psalmos

pag. 7: Παρατηρητέον δὲ ὅτι μὴ κατὰ ἀκολουθίαν τῶν
τῆς ἱστορίας χρόνων ἢ τῶν ψαλμῶν σύγγεταί ταῖς.
Adde eundem p. 208, 214. Theodoritus in auctario
Garneriano p. 5: Οὐ καθὼς ἐλέχθησαν οἱ ψαλμοὶ ἐξέτι-
θησαν, ἀλλὰ καθὼς εὐρηγεται. Quod vero illustris Huetius
p. 335 Demonstrationis Evangelicæ, eo ordine
putat esse positos psalmos, quo fuerit in templo se-
cundo decantati, conjectura est, neutiquam res certa,
et explorata. FABRIC.

^e *In tertio psalmo.* Cujus inscriptio, Ψαλμὸς τῷ Δα-
βὶδ, ὅποτε ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀβισσαίων,
τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Similis est inscriptio psalmi cxliii,
Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ, ὅτι κενὸν ὁ υἱὸς κατεδίωξεν. FABRIC.

^f *Et in centesimo plus.* Hoc est in psalmo cxliiv,
qui est ultra centesimum, τῷ Δαβὶδ πρὸς τὸν Γολιάθ.
Sic supra cap. 112, ἀπὸ cccclxxx plus. Et cap. 106,
quadringentos jam plus annos. FABRIC.

^g *Contra Allophylum.* Philistæum, ut supra cap.
12. FABRIC.

^h *Defecisse dicit.* Post psalmum lxxii subscribitur:
ἐξέλεπον οἱ ὕμνοι Δαβὶδ τοῦ υἱοῦ Ἰσραὴλ, quæ vi-
detur esse nota clausule libri secundi, cum totum
psalmoreum opus divisum fuerit olim in libros quin-
que. FABRIC.

ⁱ *Ejusdem titulatio.* Etiam post psalmum lxxii,
multi psalmi diserte in titulo præferunt Davidis no-
men, ut lxxxvi, xc, xcii, xciv, xcv, aliique quam-
plurimi. FABRIC.

^j *Ubique.* Sic infra cap. 135. FABRIC.

heri et hodie, ipse et in sæcula, inquit, sæculorum (Hebr. xiii, 8). Nam quod spiritali virtute dicti sint psalmi, non est dubium, ut quod ante factum est per diabolum ^a de impietate idolorum, hoc et sub Judæis seductione ejus commissum facinus monstraretur; et quod ipsius sit etiam hæreticorum perversitas in fine pullulantium ^b quotidie, non ignorat ^c Ecclesia catholica.

CXXXI. HÆRESIS DE PECCATO CAIN.

Sunt hæretici contraria sentientes libro Geneseos, quod Dominus dixerit ad Cain : ^c *Peccasti, quiesce; ad te conversio tua, et tu ejus dominaberis* (Gen. iv, 7). Cum enim dicit : *Tu ipsius dominaberis*; putant quod dixerit ei : ^d *tu eris dominus fratris tui*. Et quamvis si ita quis senserit, quia major natu erat Cain quam Abel frater ejus, quia et ^e in Lege ^f majores natu, erant et honore, id est primogeniti; non autem ^g hic dicit : *Tu ejus dominaberis*, quasi eris dominus ejus, quod est in omnibus contrarium. Si enim ita esset, quomodo ^h dabat in eum mortis sententiam Dominus,

A quod suum occiderat fratrem sicut scriptum est? Non ⁱ ergo ita dicit Scriptura, dominari illum fratri suo ut eum interficeret; sed dominaberis cogitationi tuæ malæ utique, quæ est in arbitrio tuo, ^j et ut cujusque hominis arbitrio, atque voluntate, aut proficiat de corde suo malam cogitationem ^k immissam a diabolo, aut non proiciendo crimen incurrat perpetuum. Ut ^l perscrutator enim cordis et animi hominis Christus Dominus occulta ipsius pervidens, arguebat quod cogitaverat, et monebat ne faceret illud sceleris, inque hoc viam parricidii ^m in sæculo seminaret. Quod et in Evangelio dictum est : ⁿ *Si habes adversus fratrem tuum iram, vade reconciliari, et sic postea offeres munus tuum* (Matth. v, 25). Et David itidem ait : ^o *Irascimini, et nolite peccare* (Psal. iv, 4). B Et qui modus sit, *irascimini, et nolite peccare*, ipse subsequitur disserens : ^p *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini* (Ibid.). Salomon etiam : ^q *Si ascenderit spiritus inimici dominantis in te, ne des ei locum ut in te habitet* (Eccles. x, 4). ^r Et Dominus : ^s *Qui irascitur fratri suo sine causa,*

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ Ecclesia quippe catholica prædicans
² majores natu majores erant et honore
³ hoc dicit... quia eris

- ⁴ ergo hic dicit
⁵ Et Dominus ait erit iudicio

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *De impietate idolorum*. Ethnicis, Judæis, et Hæreticis oppositam celestem, ac veram fidem, a Davide, Philastrius supra, cap. 426, ex primis Psalmi primi verbis annotavit, ad quæ præsentem etiam loco respicit. FABRIC.

^b *Quotidie*. Sic supra cap. 121. FABRIC.

^c *Conversio tua*. Immo *conversio sua*, sive *ejus*. LXX, ἡσυχασὸν πρὸς αὐτὸν ἀποτροπὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἀρξῆς αὐτοῦ. FABRIC.

^d *Tu eris dominus fratris tui*. Hanc expositionem quam Philastrius hæresibus ascribit, tenent viri doctissimi Bonav. Cornelius Bertramus cap. 1 Lucubrati Franckenthalens., Jean. Lightfootus opp. posth. p. 91, Guil. van der Maylen dissert. de Die mundi et rerum omnium natali, Geneus in specimine versionis Bibliorum Gallicæ edito, alique. Non tamen ita dominum Abelis Cainum faciunt, ut inde ei licuerit fratrem minorem natu occidere: sed ut per pœnitentiam, velut postliminii jure ei restitueretur primogenituræ prærogativa, cujus jacturam peccando fecisse videbatur. FABRIC.

^e *In Lege majores natu, erant et honore*. Erant et honore majores. Vide Interpretes ad Genes. xv, 31, xlvi, 55, Dan. Lundium diss. de primogenitis Hebræorum Upsal. 1703, Outramum lib. 1 de Sacrific. cap. 4, Vitringam Observ. sacr. ii, 2 seq., Witsium Miscell. sacr. tom. 1, et Salom. Deylingium parte II Obs. sacrar. p. 48. FABRIC. — *In Lege majores natu erant et honore*. Sic Hamburg. editio; sed profecto minus plene quam Basil., ubi *majores natu majores erant et honore*, et sic legit etiam Corb. codex. GALEARD.

^f *Dabit in eum mortis sententiam*. Non mortis proprie, vide Genes. iv, 15, sed *maledictus*, inquit, *erit super terram*. FABRIC.

^g *Ut cujusque hominis arbitrio, et voluntate*. Vide supra cap. 26 et c. 128. FABRIC.

^h *Immissam a diabolo*. Communis hæc sententia Doctorum veteris Ecclesiæ. Vide Eugubinum viii, 29, de Perenni philosophia; Interpretes ad Joan. xiii, 2; Actor. v, 3, et I Paralip. xxi, 4, et D. Joau. Fechtli τοῦ μακαρίτου diss. de suggestionibus Satanæ. FABRIC.

ⁱ *Perscrutator cordis et animi Christus*. Vide interpretes ad Joan. ii, 25; Matth. ix, 4, xii, 25; Luc. v, 22, vi, 8, ix, 47. FABRIC.

^j *Sæculo seminaret*. Hoc est, malo exemplo veluti C semen sceleris spargeret. Libenter hoc sensu vocabulum *seminare* usurpat noster, ut supra cap. 129, *sua perfidiæ diversa mendacia sæculo seminarunt*. FABRIC.

^k *Si habes adversus fratrem tuum iram*. Ita utcumque reddit Philastrius quod apud Matthæum v, 25, est, *Si memineras fratrem tuum habere aliquid adversus te*: Ἐάν μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ.... ὕπαγε.... διαλλάγηθαι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἴθὺν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. FABRIC.

^l LXX, Ὁργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε. FABRIC.

^m LXX, Ἄ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν καταλύετε. FABRIC.

ⁿ LXX, Ἐάν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς. FABRIC.

^o LXX, Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Illud *eikē sine causa*, quod in multis codicibus abest, jam suo tempore in Latinis D quibusdam Hieronymos reperit. Joan. Cassianus tamen viii, 20: *Superfluum est sine causa, et adjectum ab his qui amputandam causam pro justis causis minime putaverunt, cum utique nullus quamlibet absque ratione commotus, sine causa dicat se irasci*. Sed videtur etiam legisse Irenæus ii, 56, et iv, 31, etsi omittit iv, 27. Legit et Cyprianus, et auctor Operis imperfecti homil. 44, et Chrysostomus ad Matthæum homil. 16, p. 200, et homil. 6 de laudibus apostoli Pauli tom. II edit. novæ p. 514. Legitur etiam in apophthegmatibus Patrum apud Cotelerium t. I Monument. p. 622, et in versione Syriaca, et Coptica. Defendit etiam clariss. vir Joan. Henr. Majus libro tertio Observationum sacrarum p. 30, quod convenire illud observat Judæorum scitis, qui apud Maimonidem in canonibus Ethicis, sapientiæ discipulum vetant irasci nisi *בדבר גדול על ob rem magni momenti*. FABRIC.

reus erit iudicii (Matth. v, 22). Ideoque pellendam cogitationem ex suggestione inimici Dominus edocebat illico, ne cum diu sit in homine, ad perpetrandum facinus eum provocet prouocorem.

CXXXII. DE CAIN PECCATO HÆRESIS QUARE DEUS EI VITAM CONCESSERIT.

Est hæresis quæ non recte intelligit de Cain, quod post fratricidium quod commiserat, rogat Dominum mori potius quam dimitti, dicens ita : ^a *Major causa est si dimissus fuero, et erit omnis qui invenerit me, interficiet me* (Gen. iv, 4). Sed Dominus per eum unum omni humanogeni, velut generalem docendo modum, per patientiam tribuebat bonitatis suæ indulgentiam copiosam; ut jam desinente scelere, bonorum operum fructuositatem sequeretur, certamque ab eo cuncti cognoscerent amplectendam, ^b dicente Domino : *Nolo mortem peccatoris, quam ut revertatur et vivat* (Ezech. xxxiii, 11); ut tanti sceleris cunctis per eum patesceret pœnitentia, inque ea, indulgentia pariter copiosa; ut pœnitentium jam bona fructuositas hortamento Dei monstraretur hominibus, quo eam pervidentes, salutem potius quam mortem sibi desiderarent acquirendam. Unde veluti suus accusator atque iudex, cum ex parte gignitur Cain, dicens quod commiserit fratricidium, audire a Domino meruit, ut si fructus bonorum operum de cætero eum sequeretur, remissionem tanti sceleris esset sine dubio accepturus, nullumque metum mortis inferendæ jam suspicaretur sibi ^c ab aliquo adfuturum. Insuper etiam et ^e signum acceperat ne occideretur ab aliquo; eumque etiam ^d septem pœnas perpetui, si qui hominum ausus fuisset in eum ma-

nus iniicere, cœlesti sententiæ definitum. Ipsa enim veluti pœnitentia ficta non vera inventa est, cum audit a Domino : *Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas persolvat* (Gen. iv, 15). Unde et signum ^e accipere meruit propter pœnitentiam, si tamen digna bonorum operum jam eum fructuositas sequeretur. Sed non invenimus fructum bonorum in eo pœnitentiæ usque fuisse, quanto magis de genere illius omnem impietatem potius ^b pullulasse; qui post eum hæredes impietatis paternæ, et immanitatis tanti sceleris existentes, cum non malorum suorum pœnitentiam gerere voluissent, ^f annuntiante eis Noe beato, perseverantes in scelere, diræ mortis interitu per diluvium perierunt, ^g excepto octo animis tantummodo tunc temporis, quæ de genere sanctorum fuerunt editi, qui meruerunt procellam soli tanti periculi devitare.

CXXXIII. DE STELLIS CŒLO INFIXIS HÆRESIS.

Est hæresis, quæ ^b Stellas infixas putat esse ^a in cœlum, non ⁱ de thesauris locisque absconditis, atque a Deo dispositis in vesperum jussu divino repente procedere, statutisque horis ^e suo lumine cursum ministeriumque indictum agnoscere : quod contrarium alienumque Fidei catholicæ invenitur si ita quis senserit, magisque paganæ vanitatis, et philosophorum inanis sententiæ, quam Christianæ scientiæ habere consortium demonstrabitur. Scriptura enim omnipotentiam Dei, ita edocet, ut in brevi e diversis thesauris concurrere, atque discurrere sidera nuntiaverit; ornametisque cœli, noctique, ut lucis causa ex parte sint a Deo præstita atque commo-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ peccatoris quantum ut

² ab aliquo cum his etiam

³ definitum est : in ipsa... fructum bonum

⁴ pullulasse post eum

⁵ in cœlo

⁶ suo volumine

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Major causa est si dimissus fuero.* Μεζωον ἢ αἰτία μου τοῦ ἀπεθῆναι με. Sensus est, major culpa mea est quam ut dimitti impunis possim. Sed illi, quos reprehendit Philastrius, ita hæc verba sunt interpretati : majore pœna afflictor si dimissus fuero, ac si legissent τῷ ἀπεθῆναι με πρὸ τοῦ ἀπεθῆναι. FABRIC.

^b *Dicente Domino.* Supra cap. 89. FABRIC.

^c *Signum acceperat ne occideretur.* Hoc ipsum pro signo licet accipere, quod non interficiendum Cainum esse Deus fidei ei fecerit. Confer quæ notavi in Codice pseudepigrapho Veteris Test. p. 115, 116, et Joan. Christoph. Ortlobii diatribam de signo Caini editam Lipsiæ A. 1701. FABRIC.

^d *Septem pœnas perpetui.* Targum Uzielidis Genes. iv, 15 : *Quisquis interfecerit Cain, per septem generationes ultio sumetur ab eo.* Aliter pœnas septem, peccatis totidem Caini respondentes exponit Suidas in κἀν, secutus pseudepigrapho Veteris Test. tom. II, p. 307 seq. FABRIC. — *Eumque his etiam septem pœnas perpetui.* Vox his loco huic prorsus incommoda, quam ingerit editio Hamburg. omnino delenda erat, quamvis pacto nescio quo in editionem quoque Basil. irrepsit; sed recte deest in edit. Colon. et Lug. GALEARD.

^e *Accipere meruit.* Id est accepit. Ita mereri et ἀξιοῦσθαι antiquis Scriptoribus frequenter usurpatur, ut notarunt Grotius ad Matth. vi, 1, et Is. Vossius ad Ignatium p. 293. Sic infra hoc capite : *qui meruerunt procellam soli tanti periculi evitare.* Et supra :

audire a Domino meruit. FABRIC.

^f *Annuntiante eis Noe beato.* Unde δεκατοσύνης κήρυξ ille dicitur II Petr. II, 5. FABRIC.

^g *Excepto octo animis.* I Petr. III, 20. Lugd., *exceptis.* FABRIC. — *Excepto octo animis.* Dictum hoc videtur juxta Italicæ linguæ proprietatem, *eccetto otto anime.* Fabricius monet in Lugdun. editione haberi *exceptis*, quod fortasse ortum ab inconsulta emendandi prurigne; verum editio Basil. Sichardi retinet *excepto octo animis.* Confer Baluzii notas ad Reginonem p. 591, ad Gratianum p. 514, itemque ad Capitularia regum Francorum tom. II, p. 1229. Simile quiddam Italicæ linguæ vestigium memini me deprehendere in Gaudentio ex voce *Brodium* tract. 2, p. 44 edit. Patav., licet conjecturæ meæ parum faverint Actorum Lipsiensium conditores; at enim eos viros tenet insanabile alienæ industriæ carpentiæ cacœthes, ut probe norunt eruditi. GALEARD.

^b *Stellas infixas.* Ut immobiles sint; quod refellit etiam Chrysostomus in Genes. I, 17 : *Cum audimus, posuit Deus stellas in firmamento, absit ut cogitemus quod Deus astra cœlo infixerit, nam videmus ea moveri, et unumquodque eorum de loco ad locum trans-eundo cursum suum peragere.* Vide Sixtum Senensem lib. v. Bibl. sanctæ annotat. 14. FABRIC.

ⁱ *De thesauris locisque absconditis.* Ut Ps. cxxxv, 7 : Ὁ ἐξάντων ἀνέμους ἐκ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ. Vide Suidam in θησαυροί. FABRIC.

data, diversisque horarum spatiis, velut ad sua loca rursum redire statuta sint, ut e quibus locis exire jubentur quotidie, ad ea loca reverti iterum a presidente angelo, et compellente, cursum debitum præterire nullo modo possint: hincque effusa Christi clementia omni manifestaretur humano generi, qui justis, et injustis in hoc mundo parem concesserit gratiam bonitatis annuntians, qui solem suum oriri facit super justos, et injustos: et pluit super bonos, et malos (Matth. v, 45). Et, *noverunt sidera*, inquit, *thesauros suos, et cursum dispositum quotidie* (Baruch. iii, 35, 34).

CXXXIV. HÆRESIS VETERIS TESTAMENTI MULTA REPROBANS.

Sunt quidam hæretici, qui de veteri Testamento multa reprobant, id est Salomonis Ecclesiasten, paucis quidem conscriptum sententiis, omnem tamen thesaurum cœlestis scientiæ quærentibus continentem: nam quod omnibus sapientior prioribus sit, ipse Salvator testatus est. Cum legunt ergo: *Omnia vanitas vanitatis, quæ sub cœlo sunt* (Eccles. i, 14); et: *Desideravi habere, ut dictum est, diversa* (Eccles. ii, 3); et: *Deus mihi dedit, inquit, ecce omnia vanitas vanitatis* (Ibid., 11); solum tamen hoc postea addit esse a Deo, ut si quis manducet, et bibat, et benefaciat animæ suæ (Ibid. 24). Quod si hanc escam solum, aut hunc potum dixit esse istius sæculi, utilemque carnalem, nihil autem futuræ vitæ immortalis aliud nuntiavit, in vanum hominum labor im-

penditur. Ergo quod ait Apostolus de quibusdam: *Manducemus, et bibamus, cras enim moriemur*, quod profecto Paganorum, et Epicureorum est talis hæresis, quæ vitæ pecudum comparatur. Ideoque homo in honore cum esset non intellexit, comparatus est pecudibus insipientibus (Psal. XLVIII, 11, 21). Salomon itaque et carnalem vitam hominum a Deo concessam in multis divitiis nuntiavit, et futuram angelorum gloriam nihilominus in studiosis inesse paucis desiderantibus, et credentibus prædicavit. Si enim et dives in hoc sæculo bene operatus fuerit, necesse est ut et illic futuræ vitæ consortium consequatur: sicut enim et hæc terrestris esca a Deo data est, ita et illa cœlestis esca de Lege desideranda est amplius. Fides quippe Christi Domini de Lege, et Prophetis adveniens cupientibus gloriosa, quam magis Maria, quam Martha elegerat, dicente Domino: *Majorem sortem Mariam elegisse, quæ non auferetur ab ea* (Luc. x, 42). Ergo si dixit, *vanitas vanitatis est, quæ in sæculo sunt*, hæc utique transeuntia prædicavit, propter futuram illam gloriam eminentem ac perpetuam, ut ait Apostolus: *Transit enim figura hujus mundi, et gloria* (I Cor. vii, 31). Si autem figura, et vita, et honor, et dignitas mundi istius cesabunt, et destruentur: illa quippe erit desideranda cœlestis et angelica dignitas, quæ incorporatione, ac passionem, et resurrectionem quippe est Christi credentibus adventura; quæ non temporalis, carnalis, ac caduca erit, ut Judæorum secundum litteram, et aliorum talium pereuntium, in posterum autem nihil expec-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a hincque humano generi
^b Ecclesiasten librum, paucis

C ^a utilem quæ carnalis est; nihil
^b Fides Christi

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Præsidente angelo*. Ab angelis motus admirandos orbium cœlestium regi docuerunt non pauci olim et Judæis, quibus assentiuntur etiam Maimonides in More Nebuchim ii, 4, et Abarbanel ad Isaia vi. Eadem multorum et Christianis fuit sententia, ut Cosmæ Indopleustæ lib. ii, p. 150, 155, et multis aliis locis; nec non Theodori Mopsuesteni, quem eo nomine reprehendit Joan. Philoponus lib. i de Creatione c. 12. FABRIC.

^b *Qui solem suum*. Τὸν ἥλιον οὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. FABRIC.

^c *Et noverunt sidera, inquit, thesauros suos*. Non memini hæc ipsis verbis ita legi in sacris Litteris. At in libro Sapientiæ vii, 15, mentio thesauri ἀνεκλιπούς, et deinde vers. 19 celebratur τροπῶν ἀλλαγῆ, μεταβολῆ καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλοι καὶ ἀστέρων θέσεις. FABRIC.

^d *Salomonis Ecclesiasten*. Judæos, et Christianos quosdam divini Ecclesiastis auctoritati cum Theodoro Mopsuesteno detrahentes, refellunt Huetius in Demonstratione Evangel., Frassenius in disquisit. Bibl., Natalis Alexander in Historia Vet. Test. ætate quinta diss. 4, Godfridus Wegnerus de canonica auctoritate Ecclesiastæ, et præ cæteris Joan. Henricus Michaelis in accurate elaborata diss. de Ecclesiaste Salomonis Halle Sax. A. 1716. FABRIC.

^e *Ipsæ Salvator testatus est*. Matth. xii, 42; Luc. xi, 31, optimus Salvator de sapientia Salomonis egregium fert testimonium; omnibus tamen illum sapienterem fuisse prioribus, quod ait eum Phi-

latrius testari, nusquam disertis verbis affirmat.

^f *Quæ sub cœlo sunt*. LXX, ὑπὸ τὸν ἥλιον. FABRIC.

^g *Nuntiavit*. Ita scripsi pro *nuntiabit*. Vocabulo *nuntiandi* libenter noster utitur. Sic infra hoc capite: *carnalem vitam hominum a Deo concessam in multis divitiis nuntiavit*. Atque iterum: *diversam escam gloriamque sanctorum hominum nuntiabat*. Et rursus: *vitamque pereundam nuntiabat*. FABRIC. — *Nuntiavit*. Vocabulo *nuntiandi* libenter Noster utitur, addit Fabricius, locisque ab eo prolatis hæc jungere licet cap. 110, vox *Patris omnipotentisque scientia nuntiatur*; cap. 75, *hoc nuntiabat docendo*; cap. 80 extremo *nuntiat pariter et prophetat*; et alibi. GALEARD.

^h Græc., φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὐρῶν γὰρ ἀποθνήσκωμεν. Laconica hæc et vetus parcœnia esse notatur in veteri codice Bibliothecæ Romanæ monachorum S. Basilii apud celeberr. Montfauconum p. 212 Diarii Italici. FABRIC.

ⁱ LXX, ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνόητοις καὶ ὁμοιωθή αὐτοῖς. FABRIC.

^j *Majorem sortem*. Τὴν ἀγαθὴν μερίδα. FABRIC.

^k Texti. Græc. Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Verba *et gloria*, Philastrius explicandi causa adjunxit. FABRIC.

^l *Angelica dignitas*. Vide cap. 126, 134 et 137. FABRIC.

^m *Incorporatione*. Ἐναθροπήσει. Ita legendum uno vocabulo, quo sæpius noster utitur ut bis infra cap. 138, non duobus ut editi in *corporatione*. FABRIC.

tantum. Propter quod dicit Dominus : *Operamini escam, quæ non perit*; id est ut credatis in me, quem misit Pater meus (Joan. vi, 27, 29). Ergo non Salomon de hac esca solum carnali dicebat, de illa autem prætermittebat; sed diversam escam gloriamque sanctorum hominum nuntiabat : carnalem quippe primam vitæ hominum in præsentî sæculo, postque mortem cœlestem illam, et angelicam dignitatem justis, et fideli adventuram. Hancque carnalem velut vanam et temporalem, Judæorum quippe aliorumque talium justificationem, vitamque percundam nuntiabat, ut umbram esse cognoscerent, vitamque corporis temporalem non multo post decidentem, in comparatione quippe cœlestis illius, ac perpetuæ dignitatis non ignorarent. De qua esca ait Propheta : *Gustate, et videte, quia suavis est Dominus* (Psal. B xxxiii, 9).

CXXXV. HÆRESIS DE CANTICI CANTICORUM LIBRO.

Est hæresis, quæ de Canticis Canticorum ambigit, ipsa itidem æstimans non Spiritu divino, sed humanarum rerum causa, ac voluptatum hominibus ab eodem prædicata; cum cœlestium rerum veritas humanæ similitudini comparata genus hominum docuerit, sicut scriptum est in Evangeliiis, et ubique. Christi itaque divina in carne præsentia omnes ita docebat, ut amore divino provocaret, monitione mulceret, misericordia commoveret, flecteret bonitate. Nam ut Deus, ostendebat; ut pater, monebat; ut pastor, pascua demonstrabat; ut rex, vincendo inimicum vestigia sequi ostendebat, ut sequentes suum fratrem, id est Dominum Christum

A in carne advenientem, in triumpho immortalis gloriæ et cœlestis meriti, cum eo pariter gratulemur. Ideoque et Cantica dicta sunt Canticorum; ut quod ante in Lege umbratiliter dicebatur ex parte, in loco Christi jam præsentia, consummationem mysterii per passionem celebrata in supplementum panderetur, ut cessante umbra, cœlestis etiam lucis omni sæculo veritas refulgeret, quæ corpus et animum hominis accenderet, atque amore cœlesti sensum hominis excitaret. Qui ergo vani homines concupiscentiis carnis inserviunt, fingunt autem non posse sentire, aut si eis exponitur contemnunt discere, Legisque nolentes virtutem agnoscere, non minus Judæi, vel Pagani judicandi sunt.

CXXXVI. DE MANDATO ADÆ HÆRESIS.

Alia est hæresis, quæ dicit Mandatum non esse accipiendum quod Adam Pater noster acceperat, neque esse illud virtutis, aut utilitatis alicujus opinantur; cum sine Mandato illo, nec Lex Mosi possit accipi, nec Christi agnosci perpetua et effusa Gratia, atque copiosa. Triplici enim virtute in corpore constitutus omnis homo de Lege divina docendus, aut monendus instruitur, ut in prima ætate sub Mandato sit, secunda sub Lege, tertia sub Gratia Salvatoris. Ideoque Lex admonitio est potius propter oblivionem Mandati pristini, quod pater noster Adam in primis a Deo acceperat in Paradiso; ita enim scriptum est in Lege : *Ne oblitus mandatum Domini Dei tui recesseris ab eo, et pereas* (Deut. viii, 14, 19). Ideo Lex admonitio Mandati, et confirmatio est primi illius. Iterum Mandatum, et Lex, Christi plenam prædicant Gratiam bonitatem, ac præsentiam

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ pascuum

² suum fratrem

³ in supplementum credentibus panderetur

⁴ cœlestis jam lucis veritas omni seculo refulget

⁵ aut posse sentire

⁶ ac monendus

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Vitam percundam.* Pro peritura dixit, ut supra cap. 80. FABRIC.

^b *De Canticis Canticorum.* Salomonem per hunc librum Æthiopiassæ reginæ blanditum esse, professus fuit Theodorus Mopsuestenus, quod reprehendit Theodoritus. Vide quæ notavi volum. IX Bibl. Græcæ p. 161 seq.

^c *In Evangeliiis.* Ut Matth. xxii, 2, ubi regnum cœlorum regi nuptias filio suo paranti comparatur. FABRIC.

^d *Et ubique.* Etiam in propheticis, et apostolicis scriptis, ut Ezech. xvi, Ephes. v, 32. FABRIC.

^e *Ut Deus, ostendebat.* Patrem quem nemo ante viderat. Joan. i, 18. FABRIC.

^f *Sequentes suum fratrem.* Legendum putem sponsum fratrem. Sed videntur hoc loco verba quædam excidisse. FABRIC.

^g *Cantica Canticorum.* Sic thrænos Jeremiæ lamentationem lamentationum dixit Paschasius Radbertus. Eleazar princeps principum Levitarum appellatur Numeror. iii, 32. Persis imperitans rex regum, Artaxerxes. Theologia ars artium, et scientia scientiarum Gregorio Nazianzeno, τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν. Thales σοφὸς σοφῶν, sapiens sapientum, Timoni apud Laetium i, 34. Floro Syracusæ urbs urbium, Mysi barbari barbarorum. κύριος τῶν κυριούντων, i Tim. vi, 15; Apoc. xix, 16. Βασιλεὺς

βασιλέων, Apoc. xvii, 14. Deus Philoni αἰῶν ἡλίου, p. 658, de Sacrificantiis. Cœlum νοητὸν οὐρανὸς οὐρανοῦ, p. 660. Dies expiationis σάββατα σαββάτων, Levit. xvi, 31; xxiii, 32. Chrysost. tom. VI, edit. novæ p. 350, episcopus episcoporum. Vid. Baluz. p. 107, ad Cyprian., papa, pater patrum. Item tom. V Misc. pag. 358, 340, 341. Idem, servus servorum Dei p. 434, et passim alibi. Casinensis, abbas abbatum. Vide Chronicon Leonis Ostiensis iv, 60. Lugdunensis archiepiscopus, primas primatum. Salmas. Eucharistica ad Sirmondum p. 597. Mens ψυχῆς Philoni. Festum Paschatos, ἰορτὴ ἰορτῶν Nazianzeno. S. Eucharistia τελετὰ τελετῶν Dionys.

FABRIC.

^h *Non posse sentire.* Non posse se capere, aut intelligere mysticum illum in Cantico sensum. FABRIC.

ⁱ *Mandatum non esse accipiendum.* Mandatum Philastrius appellat tempus ante legem Moysis, quo secundum legem non scriptam naturæ, et mandatum in paradiso acceptum vivere protoplasti et patriarchæ. Vide quæ supra cap. 110. Ac pulchre observat capite 6 libri primi demonstrationis evangelicæ Eusebius et Moysis legem illud patriarchis probatum mandatum presupponere, illique velut superstructam esse; et Christum abrogata lege ceremoniali Moisaica, illam patriarcharum vitam, et colendi Dei rationem ivisse instauratam, ac restitutam. FABRIC.

salutarem. ^a Ideoque Dominus ait : *Ecce qui loquebar in Prophetis, adsum (Isai. LII, 6)*. Majores sunt itaque qui sub *Mandato* fuerunt ¹ antiqui, cum non obliti etiam ² Christi Salvatoris, suis posteris et ejus mysterium nuntiarunt : cujus et oblivione existente in Judæis, ^b admonitio rursus litteræ subsecuta est, ut in littera etiam, Christi spiritualis scientia, et carnalis præsentia illuminans sæculum, speraretur. Ideoque *Lex* Mosi aliud in sono vocis, aliud ^c in abscondito salutare Christi mysterium continens nuntiabat. Ergo neque *Mandatum* sine *Lege*, nec *Lex* sine *Mandato*, nec *Gratia* Christi sine *Lege*, et *Mandato* accipi, aut credi debet ab aliquo.

CXXXVII. DE IMAGINE ET SIMILITUDINE DEI IN HOMINE HÆRESIS.

Sunt quidam hæretici, qui cum legunt Scripturam, dicente Domino : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram (Gen. 1, 26)*; non in parvam descendunt amentiam; ignorantes primum quid imago, quidve similitudo sit Dei. Cumque nesciunt quid sit imago Dei natura proprietatis, ^d et quid positionis sit gratia, non parvam sibi præsumunt superbiam dignitatis. ^e Imago enim Dei, id est, anima humani hominis, facta ex nihilo : similitudo autem in Fide, et vita nisi cognita fuerit a Deo, appellari non potest Dei imago similis. Cumque se esse plus æstimat aliquis, præsumptionis crimen incurrit potius, quam meritum dignitatis sibi acquirit. ^f Nam cum hæc peccans invenitur anima, et judicio obnoxia detinendo cognoscitur, quomodo esse potest hæc Dei naturalis imago, quæ diversis peccatis dignoscitur inservire? cum alia nulla esse possit naturalis imago Dei divina, et Patris propria, non angeli, aut hominis, nisi Christi Dei Filii, qui natura proprietatis indiscreta, ^g paternæ substantiæ ac sempiternæ

A imago sit genita proprie, non positione servitutis creata ex nihilo, ut homo, et angelus. Ideoque imaginem, id est animam hominum paganorum, Judæorum, hæreticorum, et omnium, dici posse declaravit in communi generatione, atque ^h unius ⁱ qualitatis natura, Scriptura substantiam nuntiavit. ^h Similitudinem autem non omnium, sed sanctorum, et Christianorum esse tantummodo declaravit, qui in fide, vita, et bono opere permanentes, ⁱ angelorum cœlestia merita in futurum consequi promittuntur; ut patriarchæ, prophetæ, sacerdotes, judices, apostoli, atque evangelistæ, et Martyres, qui Trinitati credentes, et in vita præclara permanentes, angelorum gloriæ copulari a Domino nuntiantur. Similitudo enim ex doctrina Legis, fide, vita, et studio, et opere cognoscitur vera, ut quæ a Deo facta est, legi ejus divinæ consentiens præcepta statuta complendo, regni cœlestis consortium speret ab eo se posse adipisci, dicente Apostolo : *Nostra autem conversatio in cœlis est (Philip. III, 20)*. Et Dominus iterum : *Gaudete, quia nomina vestra in cœlo scripta sunt (Luc. x, 20)*. Et quod in die judicii eos sicut angelos demonstrabat futuros (*Luc. xx, 36*), Dominus dicit de regno cœlesti : *Venite, percipite Regnum quod vobis paratum est ab origine Mundi (Math. xxv, 34)*. Similitudo itaque ex Fide sanctæ Trinitatis, et vita bona, et opere sequenti inesse ostenditur, ut exeuntes percipiant promissum consortium angelicæ dignitatis, ut ait Joannes : *Tunc similes ei erimus (I Joan. III, 2)*. Et Dominus : *Similes estote Patris vestri.*

CXXXVIII. HÆRESIS DEUM INCREPANS QUOD DIVERSIS LINGUIS ET MODIS HOMINES ALLOCUTUS SIT.

Sunt quidam dicentes hæretici, cur non Deus uno

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ antiqui cujus non

² Christi Salvatoris sui posteris

³ Nam cum hæc peccans anima et judicio obnoxia deti-

nenda

⁴ qualitatis naturæ... vita et bono

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Ideoque Dominus ait. Apud Isaiam LII, 6, hodie legitur : *Ὅτι ἐγὼ εἶμι αὐτός ὁ λαλῶν πάσαις*. Ab Epiphonio tom. I, pag. 301, ita laudatur : *Ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις ἰδοὺ πάσαις*. Eundem locum adduxit noster supra cap. 169. FABRIC.

^b Admonitio rursus litteræ. Mosaicæ Legis. FABRIC.

^c In abscondito. Typico, mystico-que sensu. FABRIC.

^d Et quid positionis sit gratia. Sic paulo post, *genita proprie, non positione servitutis creata ex nihilo*. Utitur eadem voce Gaudentius serm. 1, *natura non positione Deus*. Vide, si lubet, notas nostras ad eum locum. GALEARD.

^e Imago Dei, id est anima omnis hominis. Pluribus hoc veteribus Ecclesiæ Doctoribus persuasum. Vide Petavium lib. II Dogm. Theol. de officio sex dierum c. 2, et Benedictinorum prolegomena ad S. Hilarii opera pag. 78 et 112. FABRIC.

^f Paternæ substantiæ imago. Hebr. I, 5 : *καρὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*. FABRIC.

^g Unius qualitatis natura, substantiam. Sic supra cap. 93, *unam qualitatis substantiam*. FABRIC.

^h Similitudinem non omnium, sed Sanctorum. Sic

S. Paulinus epist. 2, ad Severum, docet in Adam solam nobis imaginem remansisse; ad originalem autem gloriam nos reformari, si divinam *similitudinem* Christi imitatione capiamus. Etiam Platoni in Theæteto *ὁμοίωσις* hominis ad Deum est *δικαίων καὶ ὁσιον γενέσθαι μετὰ φρονήσεως*. FABRIC.

ⁱ Angelorum cœlestia merita. Futuri nimirum *ισάγγελοι*, Luc. xx, 36. Hinc veteres quidam veniunt in eam opinionem, angelorum qui ceciderant, numerum restituendum esse de hominibus. Vid. Auselmi Cantuar. librum I cur Deus homo c. 16, p. 81. FABRIC.

¹ Græc. text., *Χαίρετε δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ ὀνόματα ὑρῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. FABRIC.

² Græc., *δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*. FABRIC.

³ Græc. *Οἶδαμεν δὲ ὅτι τῶν φανερωθῆ, ὁμοιοὶ αὐτῆς ἰσόμεθα*. FABRIC.

⁴ Similes..... Respicit Matth. v, 48, Luc. vi, 56, licet verba ipsa, quæ adducit Philastrius neutro loco leguntur. FABRIC.

modo semper locutus est, sed ^a diversis modis, et linguis humano generi prædicavit? Cum secundum capacitatem hominum videntium, ¹ atque cupientium videre, atque audire, ita sit locutus, et visus hominibus. Projecto itaque de paradiso homine, ² mortemque induto, non jam ita apparebat sicut et antea, sed loquebatur ^c de cælo voce ipsius audita, atque ea custodita: processu autem temporis, et apparere dignabatur, ut Abrahæ ^d beatissimo patriarchæ, et aliis ^e per ordinem. Sub Mose autem ^f diversis rebus apparens, et quod erat ^g timoris, atque terroris in monte Sina demonstrabat, ³ posteaquam in figura angeli (*Exod. xiv, 19*), et in forma hominis (*Gen. xxxii, 24*) ⁴ incorporationis suæ adfuturæ indicium præcurrentibus generalem clementiæ nuntiabat visionem, qua jam per somnia justis se Dominus ostendebat, ut scriptum est (*Num. xii, 6*). ⁵ Postea vero in incorporatione apparens, testabatur Judæis annuntians quæ ante dixerat per prophetas. Quia ergo diversa erat capacitas visendi Dominum, ut bonus medicus, sicut infirmitas exigebat, et diversa remedia hominum infirmitatibus conferebat; ideoque ⁱ languenti sæculo in fine plus contulit medicinæ, ut et illorum primorum virtus præpotens monstraretur, et nostri generis periculosa infirmitas nosceretur, dicente Domino: ⁶ *Non egent sani medico, sed qui infirmi sunt* (*Matth. xi, 12*). Majores

A sunt itaque priores illi, ^k qui audientes credebant, ut Seth, Enoch, Noe, et cæteri, quam nos; qui et audientes atque legentes misericordiam Christi Domini, et bonitatem ejus contemnimus copiosam: nam et Judæorum causa, et ¹ aliis locutus est linguis, ut compleatur quod *in linguis aliis, et labiis loquar huic populo* (*Isai. xxviii, 11*), et nec ita erunt credituri, dicit Dominus; nam per Isaiam dicit: ² *Verbum meum mittam in Achaïam*.

CXXXIX. DE ANIMALIBUS QUATUOR IN PROPHETIS HÆRESIS NIMIS CRASSA.

Alia est hæresis, quæ cum legit quatuor animalia ⁿ in prophetis, non parvum errorem persentit, æstimans quod animalia diversa forma prædita Deum collaudaverint; ignorantibus quod irrationabilia, id est non rationis capacia, Deo laudem ut homines referre non possunt. Neque enim Deus laudem pecudum quærit, quia non pecudes ad imaginem Dei factæ, sed homines rationabiles a Deo sunt creati, et ad hoc positi. Sed quia visio est prophetarum divino Spiritu prædicata, ⁶ hinc ^o sanctorum populorum quatuor diversæ virtutes, diversaque certamina nuntiabantur adventura sæculo in diversis doctrinis ac virtutibus, in diversa sublimitate eminentiæ: quod Leonis, Vituli, Hominis, et Aquilæ, quorum diversæ doctrinæ ac merita fulgentia præcurrebant. Primum in *patriarchis* regalis auctoritas;

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ atque cupientium
² morteque
³ posteaquam in

- C** ⁴ incorporationis suæ futuræ... in incorporationem
⁵ linguis aliis et labiis.
⁶ hic Sanctorum.

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Diversis modis, et linguis.* Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, Hebr. 1, 1. Clemens Alex. p. 7 Protreplici: Πολύφωνος γὰρ ὁ Σωτὴρ καὶ πολύτροπος εἰς ἀνθρώπων σωτηρίαν: *multiplices adhibet Salvator voces, et modos ad salutem hominum.* FABRIC.

^b *Mortem induto.* Genes. 1, 21, tunicas pelliceas protoplastis indutas, mortalitatis per peccatum contractæ symbolum Veteres interpretantur. Vicissim I Corinth. xv, 53, 54, Paulus dixit ἐνδύσασθαι ἀφαρσίαν, induere incorruptibilitatem. FABRIC.

^c *De cælo voce ipsius audita.* Ita putat intelligendum Philastrius quando Genes. iv, 6, 15, vi, 3, 7, 13, occurrit et dixit Deus. FABRIC.

^d *Abrahæ.* Ἐν ὀράματι Gen. xv, 1; xvii, 1; xviii, 1; xii, 1, 14, 15. FABRIC.

^e *Et aliis per ordinem.* Isaaci Genes. xxvi, 24, et Jacobi Genes. xxxviii, 12, 13; xxxi, 3; xxxii, 1, 24, 30; xxxv, 1, 9; xlvi, 2. FABRIC.

^f *Diversis rebus apparens.* Per somnium, visum, **D** admonitionem, spectaculum, et revelationem. Vide Interpretes ad Numeros. xii, 8, et quæ notavi ad Chalcidius cap. 254. FABRIC.

^g *Timoris atque terroris.* Male erroris in superioriibus edit. FABRIC.

^h *Postea vero in incorporatione apparens.* Hebr. 1, 1: Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν οὐρανῷ. Incorporationem pro ἐκάνθρωπήσει et alibi dixit noster ut cap. 134. FABRIC.

ⁱ *Languenti sæculo in fine plus contulit medicinæ.* Accedit Philastrius eorum sententiæ, qui tunc demum Filium Dei incarnatum statuunt, cum hominum corruptio ad summum pervenit. Sic Gregorius Nysenus orat. in Natalem Christi tom. III opp. p. 341, Theodorus, Euthymius, et Bernhardus, quorum

loca laudat D. Joan. Frid. Mayer ὁ μακαρίτης in discussur Deus non statim post Adami lapsum fuerit incarnatus, sed mundi expectaverit senectutem Kil 1695. His addi possunt quibus eadem placuit sententia Cyrillus Alex. contra Anthropomorphitas cap. 24, atque aliis in locis; Isidorus Pelusiota, et Joannes Zonaras, quorum loca Bohav. Vulcanus ad Cyrillum annotavit. FABRIC.

^j Text. Gr., Οὐ χρεῖαν ἔχουσι οἱ ἐσχίστοις ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. FABRIC.

^k *Qui audientes credebant.* Helmst. qua, vitiose. FABRIC.

^l LXX, Διὰ φαυλισμὸν χειλέων, διὰ γλώσσης ἑτέρας: ὅτι λαλήσουσι τῷ λαῷ τούτῳ. Sed Aquila, cui Philastrius propius accedit: Ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ. FABRIC.

^m *Verbum meum mittam in Achaïam.* Hac verba apud Isaiam non reperi. FABRIC.

ⁿ *In prophetis.* Ezech. 1, 5; Apocal. iv, 6. Confer, si placet, quæ supra ad cap. 56. FABRIC.

^o *Sanctorum populorum quatuor virtutes.* Populos vocat multitudinem patriarcharum, prophetarum, sacerdotum, et apostolorum, quorum virtutes mox exponit. Fuere etiam qui de novissimo virtutum cardinalium quaternione, animalia illa interpretarentur; Leonem de fortitudine, Vitulum de justitia, Aquilam de temperantia, Hominem de prudentia. Vide Aretham ad Apocalypsin. Alii Veteres hæc animalia referre maluerunt ad quatuor Evangelistas, quorum loca notavi in Codice Apocrypho novi Testamenti tom. I, pag. 383 et tom. II, pag. 559. Vide et Jacobi Thomasii τοῦ μακαρίτου diss. de insignibus Evangelistarum editam Lipsiæ A. 1667. FABRIC.

in prophetis deinde scientiæ cœlestis fecunditas; in sacerdotibus labor fortis, et pertinax concertatio cerneretur; in apostolis volatus sublimis in cœlum, et eminens dignitas monstraretur. Utque formarum ante diversitas nuntiabat, diversarum quippe virtutum cœlestia merita in Christi præsentia manifestarentur in sæculo, ab eo quippe concessa Domino Salvatore: nam in Leone regnum fortitudinis, in Vitulo labor exuberans, in Homine passio indeniens, in Aquila volatus sublimis agnoscitur, certantium scilicet, ^b atque micantium, Apostolo dicente: *Nostra conversatio in cœlis (Philip. III, 20)*; et: *rapiemur in cœlum, et erimus semper cum Christo (I Thess. IV, 17)*. Et Dominus dignatus est dicere: *Pater ubi ego sum, volo et isti sint (Joan. XVII, 24)*.

CXL.

[³ Sunt quidam dubitantes hæretici de die Epiphaniarum Domini Salvatoris qui celebratur octavo idus Januariis, dicentes solum Natalem debere eos celebrare Domini octavo kalendas Januariis, non tamen diem Epiphaniarum, ignorantes quod sub lege et secundum Salvator carnaliter omnia in se et de se consummabat, ut et nasceretur viii kal. Jan. et appareret vi. Apparuit Magis post duodecim dies in templo. Ne ergo umbra quod verum erat pareretur et sic a Magis adoraretur, per ordinem quippe pro nostra salute et annui dies festivitatis majores isti statuti sunt, quatuor primum in quo natus est; deinde

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ in cœlis est. Et² volo ut et isti sint mecum

A in quo apparuit, id est xii dies post in quo passus est in Pascha, in fine vero in quo ascendit in cœlum, circa Pentecosten vinctis est quippe consummatio: qui ergo unum ignorat præternittit. Potest et de aliis diebus ^c dubitas non habens plenitudinem veritatis, quod secundum ^d tempore quatuor cujusque anni ita nobis diversa gaudia a Christo Domino pullularunt, id est in quo natus est, post in quo apparuit, tertio in quo passus est et resurrexit et visus est, quarto in quo ascendit in cœlum; et hæc per annum sine intermissione celebremus generaliter exultantes, atque hæc integra inviolataque custodientes detineamus. Quidam autem diem Epiphaniarum baptismi, alii transformationis in monte quæ facta est esse opinantur.]

B

CXLI. DE LEVITICO MOSI ERROR.

Alii sunt hæretici, qui Legis præcepta quæ per Mosen dicta sunt in Levitico Judæis carnaliter, nostroque in tempore ^e spiritualiter revelata sunt ignorantes, ^f summam rerum festivitatem ^g numerumque earum cœlestis utilitatis prætereunt, nescientes quid celebrent; putantes quod de Sabbatis solum, et Pascha et Azymis Moses præceperit, et non ^h de octo festivitibus quas Ecclesia catholica cognoscit et detinet. Dicit enim ita Moses (*Levit. XXIII, Num. XXVIII, XXIX, Deut. XVI*) Jddæorum populo primum de Neomenia et Sabbatis, secundo ⁱ de Pascha, tertio de Azymis, quarto ^j de Manipulis;

C ³ Ex laudato cod. Sangerm. additur hæc hæresis, quæ desideratur in editis.

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a In Christi præsentia. Apud Aretham in Apocalypsin, Christus Leo, quia Rex: idem Vitulus ut Sacerdos, vel potius sacrificium, et hostia: Homo propter nos factus: et Aquila spiritu cœlesti nos impericiens: *διὰ τοῦ λέοντος ὡς βασιλεύς, διὰ τοῦ μόσχου ὡς ἱερεὺς, μᾶλλον δὲ καὶ ἱερεῖον. διὰ τοῦ ἀνθρώπου ὡς δι' ἡμᾶς ἀνθρώποις. διὰ τοῦ ἀετοῦ, ὡς χορηγὸς τοῦ ζωοποιῦ Πνεύματος, καὶ ἐπὶ πάντας καταπτάντος.*

FABRIC.

^b Atque micantium. Eminentis dignitate, quam supra Christi discipulis tribuerat. Ita optime hunc locum restituit Cotelerius III Monument. pag. 543, cum in editis esset mirantium. FABRIC.

^c Dubitas. Forte dubitare. FABRIC.^d Tempore. Lege tempora. FABRIC.^e Spiritualiter revelata. Manifesto impleta. FABRIC.

^f Summam rerum festivitatem. Est qui legit dierum. Sed longe præstat rerum. Est enim rerum festivitas ἀντίτυπον verum, ac reale gratiæ novi Testamenti, quod festivitati umbratili dierum in Lege Mosaica respondere Philastrius observat. FABRIC.— Summam rerum festivitatem. Subdit Fabricius, Est qui legit dierum, sed longe præstat rerum. Quænam exemplaria habeant dierum silet Fabricius; at Basil. editio Sighardi legit rerum. Cod. Corb. quoque ut et Lugdun. editio habent rerum. GALEARD.

^g Numerumque earum cœlestis utilitatis. Per numerum octonarium, beatam resurrectionem, et æterna cœlestis vitæ gaudia denotari credebant pii Veteres, quorum loca laudarunt Hugo Menardus ad Sacramentarium Gregorii M. p. 33 seq. et Cotelerius ad Epistolam Barnabæ cap. 15, p. 47. FABRIC.

^h De octo festivitibus quas Ecclesia catholica.

Tempore Philastrii octo illæ festivitates erant: 1° Sabbatum, 2° Domini Natalis, 3° dies Epiphaniæ, 4° Jejunium Quadragesimæ, 5° quarta Sabbati, 6° Parasceve, 7° Paschæ festivas, et 8° Pentecostes laetitiae. Hæc omnia memorantur in Constitut. Apostol. v. 13 seq., et apud Hieron. epistola 289, ad Cæsar. de quatuor jejuniiis, infra. c. 149. (De octo festis quæ hoc loco enumerat Fabricius, cætera vulgata et obvia: de quarta sabbati adis Constitut., Apost. VII, 23, ibique Cotelerium p. 369, quibus addere licet Analarium diaconum in Eccl. Offic. 27, itemque Hieronymum Comment. ad Galat. lib. II, c. 4, in illud: *Dies observatis*, etc., quos profert Joan. Fronto in prænotatis ad Velus Kalend. § 5, p. 134. Augustinus quoque, ep. 86: *Cur quarta et sexta maxime jejuset Ecclesia illa ratio reddi videtur, quod considerato Evangelio ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, concilium reperiuntur ad occidendum Dominum fecisse Judæi.* Confer Baronium ad an. 57, n. 199 seqq., Beveregium in Codicis canonum primitivæ Ecclesiæ c. 10. GALEARD.) Septem festa in homilia Chrysostomo supposita, quæ incipit *Φυδρά μὲν πᾶσα ἑορτή*: 1° Nativitas, 2° Epiphania, 3° Passionis, 4° Resurrectionis, 5° Ascensionis, 6° Spiritus sanctus, 7° *Ἐβδόμη ἑορτή ἡ προσδοκωμένη ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.* Similiter in Procli homilia eis τὰ γενέθλια, Bibl. Græc. VIII, p. 602. FABRIC.

ⁱ De Pascha. Die xiv mensis Nisan (Martii).

FABRIC.

^j De Manipulis. Mense Siran (Maj) die quinquagesimo post Pascha. FABRIC.

quinto ^a de Tubicinazione, quæ Græco *σάλπιγγος* dicitur, quæ celebrant Judæi per annum solemniter; sexto autem ^b Jejunium, septimo ^c Tabernaculorum constructio: octava quæ est ^d plenitudinis fructuum, pomorumque ^e vindemia Octobris mensis, omnium postrema collatio, et consummatio; quæ et ^e secundum menses octo diversitas juxta litteram celebratur a ^f Judæis, et secundum spiritalem scientiam incipientibus mense Martio, ^g in octavo mense, id est Octobre, consummate omnia per ordinem a Christo Domino conferuntur, quæ sunt plena salutis æternæ pignora in fide atque opere Christianitatis consummanda, atque comprobanda. Nam etsi tunc temporis jubebantur Judæi Deo offerre horum mensium diversa munera, ut recedentes ab idolis Deo esse cognoscere offerenda hæc omnia: attamen ^h illa oblationis spiritualis habebant indicia, ⁱ quæ in octava perfectione virtutum, id est diei Dominicæ, plena fructuum gratia in fide resurrectionis Domini ^j immortale præmium pignusque divinitatis subeundæ erunt ^k angelici adepturi homines; non terrestri jam oblationis offerentes munera, id est vitæ carnalis sacrificia, sed cœlestis gloriæ participationem quippe sperantes a Christo Domino consequi Salvatore. Octies enim offerentes ^l dona annua, et

octavi diei quippe plenitudinem cognoscentes, divinique Spiritus acclineti fortitudine, id est summa rerum perfectione præditi, ^m de hoc exeuntes sæculo, resurrectionis illic promissam gloriam se posse consequi, cœlestisque dignitatis consortio copulari non desperant, quod ⁿ Dominus dignatus est dicere: *Tunc eritis sicut angeli. Justis omnibus, et perfectis hoc prædicans, quod et David dixit ^o pro Octava annuntians.*

CXLII. HÆRESIS SEPTUAGINTA DUORUM INTERPRETATIONEM RESPUENS.

Sunt hæretici, qui ^p sicut Judæi Septuaginta duorum sanctorum, sapientissimorumque virorum interpretationem respuentes, Aquilæ eisdem ^q hominis unius Pontici, qui ^r post annos multos interpretatus est, editionem suscipiunt; qui eum ^s quædam prætermisisse necessitate urgente tunc temporis cogerentur, dissonantia putantur ^t dictasse. Is veluti plus a quibusdam Judæis maxime intellexisse ^u laudatur, cum de Patre, et Filio, ^v non sicut illi priores de Lege dictaverint. Septuaginta enim duo dixerunt (*Psal. II, 2*): *Adversus Dominum, et adversus Christum ejus*; Aquila autem: ^w *Adversus Dominum, et adversum unctum ejus*. Et iterum:

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ vindemiæ... consolatio et consummatio
² Judæis secundum
³ in octavum mensem, id est Octobrem consummata omnia
⁴ quæ in octava... plenam fructuum gratiam

- ⁵ dona et octava diei plenitudo
⁶ deque hoc... desperant
⁷ dictasse et veluti
⁸ laudantur... dictaverint

FABRICI ET GALEARDI NOTÆ.

^a De Tubicinazione. Primo die mensis Tisri (Septembris) festum novi anni. FABRIC.

^b Jejunium. Die x mensis Tisri, festam magnum expiationis quod jejunii nomine venit Actor. xxvii, 9. FABRIC.

^c Tabernaculorum constructio. Die xv mensis Tisri. FABRIC.

^d Plenitudinis fructuum. Per septem dies ab eodem die xv mensis Tisri. FABRIC.

^e Secundum menses octo diversitas. Varia per menses diversos festa. FABRIC.

^f Immortale præmium pignusque divinitatis subeundæ. Ita scripsi pro jam mortale, quod in editis erat. Subeundæ aut pro subitura, ut pereundæ pro peritura, cap. 80 et c. 154. FABRIC.

^g Angelici homines. Futuri *ισάγγελοι*. Supra c. 157. FABRIC.

^h Dominus dignatus est dicere. Matth. xxii, 30, *ἐν τῇ ἀναστάσει... ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι*. FABRIC.

ⁱ Pro octava. Inscriptio psalmi vi et xii, *ὑπὲρ τῆς Ὀρθῆς*. Sine vespere, et successione diem beatæ æternitatis respiri a Davide, *ἀνίσπερον καὶ ἀδιάδοχον ἡμέραν*, notat Casarius quest. 54. Et Hieron. sive quisquis auctor de celebratione Paschæ, tom. V Marcianæ pag. 170: *Octavæ Sacramentum, quæ significatur resurrectio. Nam et pro Octava psalmus inscribitur et octavo die circumcidebantur infantes: et in Ecclesiaste (xi, 2) ad duorum Testamentorum significationem dicitur: illis septem, et illis octo reservatum est. Rufinus in psal. vi: Per Octavam dies iudicii intelligitur, quoniam omnia tempora septem dierum repetitione volvuntur, et quod fit in una, potest mutari in alia. Octavus autem ille æstimandus est qui varietatem istam non habebit*. Ita etiam alii Veteres

apud Stephanam le Moyne notis ad varia sacra pag. 876. FABRIC.

^j Sicut Judæi. Et Judaizantes Nazareæ, atque Ebionitæ, quos Aquilæ versionem prætulisse notat Irenæus III, 24. De Judæis testimonium perhibent Tryphon apud Justinum Martyrem, Origenes, Anastasius Sinaita, alique quorum loca adduxit Hunsfredus Hody de Biblior. textibus original. p. 236. FABRIC.

^k Hominis unius Pontici. Innuit indignum esse, et unius hominis versio versioni LXXII Senum præferatur. Aquilam e Sinope Ponti civitate oriundum tradunt Epiphanius, et alii, de quo sicut etiam de LXXII Interpretibus non repetam quæ dixi lib. III Bibl. Græcæ c. 12. FABRIC.

^l Post annos multos. Circa A. C. 130, post duodecimum Hadriani annum. FABRIC.

^m Quædam prætermisisse. Talmudici, alique Rabbini antiqui alium LXXII Interpretes tredecim loca in versione sua immutasse, veritos ne Ptolemæum offenderent. Vide Joan. Morinum exerc. Bibl. p. 354, et Hunsfredum Hody p. 139, 170. FABRIC.

ⁿ Non sicut illi priores de Lege dictaverint. Sic Hamburg. et Basil. editio; at Paris. et Lugdun., dictaverit, quibus suffragatur Corb. cod. Videtur autem hæc lectio verior, nam loquitur ibi Philastrius de Aquila, quem discrepare notat a LXX Interpretibus. Sic pag. seq. eod. cap. edit. Hamburg. legit *quo fortis*, eique consentit Basil. quoque; Lugdun. vero aliquanto melius *quod fortis*, et ita habetur etiam in ms. Corb. Item paulo post Hamburg. et Basil. eodem modo, *contraria et non plena*; at Paris. et Lugdun., *contrariæ et non plenæ*; quæ magis accommodata et facilius est lectio, eamque retinet etiam cod. Corb. GALEARD.

^o LXX, *κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ*.

^a *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet Filium (Isai. A VII, 14)*. Septuaginta duo dixerunt, *et nomen ejus Deus nobiscum*; Aquila autem dixit: ^b *Ecce juvencula concipiet, et pariet Filium, et nomen ejus c potens cum hominibus*. Quæ quidem si pio sensu lectionis accepta fuerint, quo fortis et potens nemo nisi Christus ^d Deus Dei sit Filius, recte intelligit; si autem de eo dubitat, abjicienda, et spernenda est talis editio. Unde Judæi non Septuaginta duorum interpretationes habent, qui de Patre, et Filio, et sancto Spiritu bene sentientes, unam substantiam, divinitatem, majestatemque enuntiarunt; sed illius Aquilæ, qui non ita recte sentit de Filio Dei, sed quasi de Propheta nuntiaverit. Unde ^d interpretationes ejus in medio librorum numquam ponuntur, ^e sed dextræ, lævæque assignantur; et ut contraria, **B** et non plena veritatis ita leguntur a plurimis. Septuaginta vero duorum decreta, atque consulta, ea legens Ecclesia catholica semper habet, et detinet incunctanter; illius autem quasi superflua ita æstimat esse, et judicat. Hæc etenim, id est Septuaginta duorum interpretatio, ^e sub Ptolemæo rege Ægyptiorum, post Alexandrum Macedonem est edita omnibus, populoque Judaico in Jerusalem data est,

cum habitarent non multi Judæi, velut in subjectione jam positi regis Ægyptii, rogatique ab ipso Ptolemæo, ut interpretes mitterentur Alexandriam. Quo ^e cum venissent Septuaginta duo sapientes ac prudentes viri interpretes, secundum jussu regis Hebræam linguam Græco sermone interpretati, Græcis litteris ediderunt, sicuti et factum est. Cumque suscepisset eos Ptolemæus rex Ægypti, tentare volens si esset eorum divina Scriptura, quam legabant Judæi, ^f separatim quemque jussit includi in cubiculum, nullumque videre alium, ^g nisi solo excepto eo, qui interpretem exciperet dictantem: omniumque accipiens postea interpretationem quotidie, cum consentientem in unum inveniret, editionem omnium jussit conscribi, atque ^h poni in templum, ut venientibus ⁱ de Achaia, atque aliis provinciis, philosophis, poetis, et historiographis, cupientibus legendi copia non negaretur. Unde et maxime argumenta sumentes philosophi, poete, oratores, atque historiographi sicuti voluerunt ad suæ paganitatis mendacia transtulerunt, aliisque nominibus rudes puerorum animos edocentes, legem Dei divinam irritam sæculo facere properarunt, impietatisque semina in sono verborum, in periculosis sen-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Deus sit... majestatemque nuntiarunt
² sed dextra lævæque

C ³ Qui cum
⁴ nisi solum exceptorem

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Aquila, κατὰ τοῦ πλειμμένου αὐτοῦ. Sicut πλειμμένου pro Χριστῷ edidit Aquila etiam Danielis ix, 26, teste Eusebio in Demonstrat. Evangel. viii, pag. 597. Adhendus hic Psalmi locus fragmentis Aquilæ collectis a dumviris præstantissimis Joan. Drusio, et Bernhardo Montfaucono. FABRIC.

^a LXX, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήφεται, καὶ τίθεται υἱόν, καὶ καλέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, pro quo apud Justinum Martyrem est in Apologia longiore pag. 74, καὶ ἐροῦσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, Μεθ' ἡμῶν Θεός. FABRIC.

^b *Ecce juvenula*. Trypho apud Justinum Martyrem pag. 226: Ἡ γραφὴ οὐκ ἔχει, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήφεται, ἀλλ' ἰδοὺ ἡ ναῖς. Irenæus iii, 24, apud Eusebium v, 8, Hist., et Nicephorum iv, 14: *Non ergo vera est quorundam interpretatio, qui ita audent interpretari Scripturam: Ecce adolescentula in ventre habebit, et pariet filium, quemadmodum Theodotion Ephesus est interpretatus, et Aquila Ponticus, utriusque Judæi proselyti, quos sectati Ebionæi*. Eusebius vii Demonstr. p. 316: Προσάλυτος δ' Ἀκύλας ἦν, οὗ φῶσει Ἰουδαῖος, ὅμως δ' οὖν καὶ κατ' αὐτὸν, τοῦτον εἶρηται τὸν τρόπον... ἰδοὺ ἡ ναῖς ἐν γαστρὶ συλλαμβάνει καὶ τίθει υἱόν, καὶ καλέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ. FABRIC.

^c *Potens cum hominibus*. Ὁ δυνατός μετ' ἀνθρώπων. Incertum unde hoc hauserit Philastrius, cum Eusebius in loco, quem jam adduxi, testetur Aquilam in versione sua servasse vocabulum Hebraicum Ἐμμανουὴλ. FABRIC.

^d *Interpretationes ejus in medio librorum numquam ponuntur*. Origenes Græcas versiones in tetraplis suis, et hexaplis collocaverat hoc ordine, ut constat ex fragmento antiquo in codice Barberino duodecim prophetarum:

Aquila, Symmachus. LXX. Theodotio.

^e *Sub Ptolemæo*. Philadelpho, de quo Aristeas

(Epiphano tom. II, p. 166, Ἀρισταῖος) atque ex eo Josephus xii, 2, et alii. FABRIC.

^f *Separatim quemque*. Cellularum, sive οἰκίσκων illorum vestigio, cum Alexandria versaretur, in vicina Pharo insula, monstrata sibi testatur Justinus Martyr cohortat. ad Græcos p. 14. Meminit etiam Irenæus iii, 25; Clemens Alex. i Strom. 4, p. 342; Cyrillus Hierosol., alique, quorum loca asserti, fabulamque Hieronymo etiam pridem explosam rejicit Hunifredus Hody in laudato opere pag. 158 seq. FABRIC.

^g *Nisi solo excepto eo*. Sic habent editiones; at in ms. Corb., nisi solum exceptorem qui, quod fortasse melius. Quinam essent exceptores dixi ad Gaudentium edit. Patav., p. 7. Glossæ Vet. Magistri Isonis ad Prudentium Weitzel hymn. 14, vers. 709, in voce Scribas, p. 821: *Exceptores qui dicta iudicis et responsa martyris excipiebant*. Eusebius Vit. sancti Epiphaniæ episcopi Ticinensis: *Notarum in scribendo compendia, et figuras varias verborum multitudinem comprehendentes brevi assecutus, in exceptorum numero dedicatus enituit; cæpitque jam talis excipere, qualis possit sine bonorum obloentione dictare*; et Vit. B. Monachi Lirinensis: *Constantii antistitis ea tempestate florētissimi junctus obsæquit, gloriosis operibus vitæ rudimenta dedicavit, qui cum inter ecclesiasticos exceptores cælestem militiam jussit ordiri. Exceptoris officium memoratur in Martyrol., 25 Aug. GALEARD.*

^h *Poni in templum*. Serapeum, in quo admiranda illa Bibliotheca Alexandria sub Casare exusta, septingenta voluminum millia, si credimus Ammiano Marcellino lib. xiii, cap. 16, ubi vide Valesii notas, et Lipsium syntagmate de Bibliothecis c. 2. FABRIC.

ⁱ *De Achaia*. Priores editiones: *De Achaia, de Græcia*. Sed perspicuum esse puto verba de Græcia hoc loco esse glossemata. FABRIC.

tentiis confirmarunt, quorum causa dicebat et Do- A rem incurrit, diversa itidem sentiens de fide ca-
minus fures atque latrones (Joan. x, 8) eos fuisse, in tholica.

CXLIII. ¹ HÆRESIS DE SEPTUAGINTA
INTERPRETIBUS.

Est hæresis, quæ iterum post Aquilam ^a triginta
hominum interpretationem accipit, non illorum bea-
tissimorum Septuaginta duorum, quæ integre invio-
lateque de Trinitate sentientes, Ecclesiæ Catholicæ
firmamenta certissima tradiderunt interpretantes
Scripturas. Isti triginta in multis Aquilam sunt se-
cuti, unde ab Ecclesia catholica et istorum non sus-
cipitur interpretatio, quæ continetur in libris au-
thenticis.

CXLIV. ALIA DE EADEM RE.

Est hæresis, quæ iterum ^b sex virorum interpre-
tationem postea editam vult sequi, non ^c illorum
priorum sanctorum, qui Septuaginta duorum aliis
modis interpretari ^d desiderant, non parvum erro-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ *Deest hæc hæresis in cod. Sangerm.*
² illorum priorum sanctorumque LXXII, et cum de-
creta consultaque LXXII aliis modis
³ desiderant, non... incurrun

CXLV. TERTIA DE EADEM RE.

Sunt hæretici alii, ^b qui Theodotionis, et Symma-
chi itidem interpretationem diverso modo expositam
sequuntur, non illam ^d beatissimorum priorum, quam
Ecclesia catholica colit, et prædicat.

CXLVI. HÆRESIS DE LIBRIS VETERIS TESTA-
MENTI IN DOLIO INVENTIS.

Est alia hæresis, quæ ^e de dolio inventos libros
post captivitatem, postque incensionem prolatos, et
non consentientes interpretationi primæ sanctorum
Virorum vult sequi, cum Ecclesia Catholica Septua-
ginta duorum interpretationem ^a legat, colat, et præ-
dicet; alia autem supervacua, et contraria tantæ
editioni contemnit, et abjicit.

CXLVII. HÆRESIS QUOD DIIS ALIENIS NON SIT
MALEDICENDUM.

Sunt quidam hæretici non intelligentes quod dicit
Scriptura: ^f *Diis alienis non maledicetis.* Et ita obser-

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Triginta hominum.* A, ut in Codice Prophetarum, qui est in bibliotheca Collegii Jesuitarum Paris. Vide Rich. Simon Bibl. crit. tom. I, p. 181. Illa vero nota non Lucianus designatur, sed, *οἱ λοποῖ*, ceteri Interpretes. Vide eruditiss. Montfauconi præf. ad Hexapla Origenis p. 66. Verisimillima mihi videtur doctissimi viri Humfredi Hody sententia, qui p. 632 Operis de Bibliis originali-
bus acute conjicit per triginta hominum interpretationem tangi a Philastrio editionem Græcæ Bibliorum versionis, quam recensuit olim Lucianus presbyter Antiochenus, quæque in marginibus codicum mss. Bibliorum Græcorum per litteram Græcam A denotatur, quæ littera cum initialis sit nominis Luciani, etiam apud Græcos nota est numeri tricenarii. De illa Luciani editione, cujus usus longe lateque patuit, vide, si placet, quæ notavi lib. III Bibl. Græcæ c. 13, § 14, et lib. v, c. 1, p. 278.

^b *Sex virorum interpretationem.* Simili hallucinatione Philastrius sex virorum interpretationem appellat quæ in marginibus Hexaplorum Origenianorum, vel *κοινῆς* ab Origene recensita notata fuit per litteram ζ. Intelligitur autem sexta, reperta ab Origene Nicopoli in Actæo littore, quæ allegatur ab Eusebio in psalmos pag. 521. Illam alii quintam appellant, quibus pro sexta habetur reperta in doliis ab eodem Origene Jerichunte. Sed hæc (de qua Philastrius infra cap. 146) quinta est Epiphanio, Athanasio in Synopsi, Josepho Hypomnestici scriptori, Euthymio. E quinta profert quædam Eusebius in Psalms pag. 73, 92, 94, 106, 159, 148, et aliis locis quamplurimis, et pag. 597, ubi notat eam LXX Interpretibus accedere eo in loco, ubi Aquila, et Symmachus ad Judicam sententiam propius erant interpretati. Etiam S. Ambrosius in loco Michæe quintam traditionem laudat epistola 70, t. II, edit. novæ pag. 1065. FABRIC.

^c *Illorum priorum sanctorum, qui septuaginta duorum aliis modis.* Hiat locus iste culpa librariorum in editionibus, cujus sensum assequi nequeas, nisi ex ms. Corb. suppleas hoc modo: *illorum priorum sanctorumque Septuaginta duorum; et cum decreta; con-*

sultaque Septuaginta duorum aliis modis. Geminatio vocis *Septuaginta duorum* dictanti nescio, an scribenti fraudem fecit; hoc certe scio, menda hujusmodi tolli non posse ab iis qui carent subsidio mss.

GALEARD.

^d *Beatissimorum priorum.* LXXII Interpretum. FABRIC.

^e *De dolio inventos libros.* Quintam Bibliorum Græcorum editionem ab Origene ἐν πιδιοῖς χαλκοῖς repertam Jerichunte intelligit. Vide quæ supra ad cap. 144. FABRIC.

^f *Diis alienis non maledicetis.* Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, Exod. xxii. 28. Hunc locum objicit Julianus apud Cyrillum lib. vii, p. 238, cui Cyrillus pag. 240 seq. respondet, Mosen per deos intelligere magistratus principesque. Non tamen hoc ita intellectum fuit olim a Judæis. (Vid. Bernardi notas pag. 230, edit. Amst. In Cyrilli vero sententia est et Chrysostomus in Synopsi sac. Scripturæ tom. vi, edit. nov. p. 329 Conf. Schudlii Compend. Hist. Judaicæ pag. 248, 251, seq.; Surenhus lib. καταλλαγῆς pag. 88; Lightf. ad Matth. xii, 24; Grotium ad Act. xix, 37. Contra vide Morini Exerc. Bibl. pag. 590, Bernardum ad Josephum p. 288; Origenem adv. Celsum viii, p. 404. Idem p. 402: Ἐν τῇ θεῖα νομοθεσίᾳ προστέτακται καὶ τὸ, Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, ἵνα μὴ ἐθίζηται ἡμῶν τὸ στόμα ὄντιναοῦν κακολογεῖν. Adde p. 415.) Josephus iv, 8, Orig. : βλασφημεῖτω δὲ μηδεὶς θεοῦς οὐς πόλεις ἄλλαι νομίζουσι; et II contra Apion. pag. 1077 : καὶ περὶ γε τοῦ μήτε χλευάζειν μήτε βλασφημεῖν τοὺς νομιζομένους θεοὺς παρ' ἑτέροις ἀντικρὺς ἡμῖν ὁ νομοθέτης ἀπέριηκεν, αὐτῆς ἐνεκα προσηγορίας τοῦ Θεοῦ. Philo III de Vita Mosis : τῆς βλασφημίας ἀνέχειν ἀναγκαῖον, ἵνα μηδεὶς ἐθίζηται τῶν Μαωσείως γωυριμῶν συνῶλως Θεοῦ προσήσεως ἀλογοῖν. Confer interpretes ad Exod. xxiii, 13, et Levitic. xxiv, 15; Joan. Seldenum de Jure naturæ lib. II, cap. 13. R. Jehuda in Chasidim n. 24 : Cave umquam in mentem tibi veniat ut idolum aliquod contumelia afficias, apud Joan. Wulferum p. 136 Theriac. In eadem sententiam Simon Luzzatus, *Discorso circa lo stato degli Ebrei*, consideratione 13. Photius epist. 162, p. 217 : οὐ

vant, ¹ putantes de vanitate paganorum dixisse, atque ita sentientes non parvum salutis suæ sustinent detrimentum. Cum enim Moses dicat : ^a *Templa eorum destruetis, idola frangeis* (Exod. xxiv, 13); et ^b Abraham beatissimus frangens idola justificatus est; et Gedeon (Judic. vi, 28) nocte incendens idola, et frangens, ² a Deo tantum virtutis meruit impetrare, ut cum paucis infinitos vinceret inimicos; omnesque justus, ut Elias (V Reg. xviii, 40), et alii itidem. Quomodo ergo hic æstimat homo imprudens de idolorum dixisse vanitate, iisdemque non esse maledicendum? cum David dicat : ^c *Similes illis fant qui adorant ea*. Hic itaque diis non esse maledicendum alienis ³ cum dicit, est justis ab origine mundi colentibus pietatem veram, id est ^d angelis, et sanctis aliis veræ fidei dedicatis, non esse maledicendum. ⁴ Nam omnes justus ^B maledixerunt idolis, et frugerunt ea, indeque meruerunt gratiam, ut Moses fecit de monte. ⁵ descendens (Exod. xxxii, 20); ^e sine eo quod Christi ⁶ nuntii, hi sunt dii, ut Moses Pharaoni, et Ægyptiis, cum Scriptura clamet : ^f *Ego Dixi, dii estis* (Psal. lxxxii, 7). Utique qui sanctam, ⁷ adorandamque Trinitatem colentes forti fide prædicant, qui et omnes justus vere beati et sancti sunt, et ut dii infidelium scilicet dignoscuntur, quia ait Dominus : ⁸ *ad quos fuit verbum Dei*, et per eos prædicatum est, incredulorum dii ipsi sunt appellati, ut Paulus, Barnabas (Act. xiv, 12), et Moses Pharaoni (Exod. xxxii, 20); qui non sunt maledicendi, sed modis omnibus col-

laudandi, ⁹ atque honorandi et glorificandi, ut dixit David : *Timentes autem Dominum glorificavit* (Psal. xiv, 4). Et Dominus : *Glorificantes me glorificabo* (I Reg. ii, 50). Non ergo intelligentes virtutem Scripturarum ex littera paganitati consentiunt, et alieni a Christianitate reperiuntur. Quia ergo non credebant justis Judæi prophetis, et aliis talibus, alieni et isti sicut et pagani ^h judicabantur a Domino per Scripturam; atque ita nuntiabatur, ne maledicerent suis Doctoribus, et Prophetis, et justis aliis.

CXLVIII. HÆRESIS DE MELCHISEDECH SACERDOTE.

Sunt quidam legentes hæretici ⁱ in Genesi de Melchisedech sacerdote atque rege, qui erat in Salem civitate, tunc temporis ita nominata, sub Abraham beatissimo patriarcha; de quo ait Scriptura : ^j *sine patre, sine matre fuisse genitum eum*, cum sit hoc contrarium ita sentire. Scriptura enim non de carnali eum generatione editum esse negavit, sed de justis eum non genitum parentibus declaravit; qui naturali studio ^k de Mandato pristino ad tantam Christi pervenire meruit scientiam, ut quæ a parentibus suis non audierat, proprio tamen studio, majora Christi mysteria per Mandatum agnosceret offerenda, cum dicat Dominus per prophetas : *Ecce ego facio nova* (Isai. xliii, 19). Et : *Priusquam veniant, annuntiata sunt vobis* (Isai. xlviii, 5, 6). Et : *Nolite meminisse præterita*, quæ in Lege carnaliter dicta sunt (Isai. xliii, 18). Et Salvator ait : *Quod nascitur de carne,*

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ putantes divinitatem

² a Domino Christo tantum... justus et Helias

³ cum dicit, id est justus ab

⁴ Nam quod omnes justus maledixerint... et frugerint

^C ⁵ descendens sine et quod

⁶ nuntii sunt

⁷ adorandum

⁸ atque orandi... glorificabit

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

δεῖ οὐδὲ τὸν Ἑλληνικαῖς θεοσκηναῖς προσανακείμενον ἐξυβρίζειν ὅπερ σέβεται. Niphon anathema dicens Deo Hebræorum (vide Cangium ad Cinnamum pag. 458) condemnatur in decreto adversus Bogomilos A. C. 1145, apud Allatium lib. ii de Consensu c. 12, p. 682. Anathema in Deum Muhammedis quod legitur in Sylburgii Saracenicis p. 86, improbavit Manuel Comnenus imperator apud Nicetam Choniatem lib. VII, c. 6, pag. 235 seq. Inter gravissimas remoras conversionis Judæorum hanc esse non dubito, quod a teneris docentur a parentibus suis Jesum blasphemare. Et jam suo tempore Hieronymus ad Isaiam v, 49 et 52, testatus fuit ter quotidie in synagogis, et diebus, ac noctibus blasphemari a Judæis Salvatore.

FABRIC.

^a LXX, Τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθελείτε καὶ τὰς στήλας αὐτῶν ἐκρήψατε, καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν καταλύσατε ἐν πυρὶ. FABRIC.

^b Abraham beatissimus. Vetus traditio, Abrahamum idola Patris sui confregisse, quæ refertur in Beresith Rabba cap. 38. Vide Dionysium Vossium ad Maimonidem de idololatria cap. i, § 7, et Gottfridi Wagneri τοῦ μακαρίτου dissertationem eruditam de Ur Chaldæorum Lipsiæ 1681, in-4°, in lucem editam. FABRIC.

^c LXX, Ὅμοιοι αὐτοῖς γέγοντο οἱ ποιῶντες αὐτὰ καὶ πάντες οἱ πεποιθότες αὐτοῖς. FABRIC.

^d Angelis, et sanctis aliis. Vix cujusquam hoc Philastrius persuadebit, quod per deos alienos, quibus non

est maledicendum, Moses intellexerit angelos, sanctosve homines. FABRIC.

^e Sine eo quod. Præter hoc quod de Mose attulit, nova Philastrius in mentem venit ratio, quod Christi Apostoli, et illorum exemplo Evangelii Doctores recte possint appellari Dii, ut Moses Exod. vii, 1.

FABRIC.

^f Ego dixi, Dii estis. In editis erat vitiose, ergo dii estis. Locus notus Psal. lxxxii, 7 : Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστέ.

^g Ad quos fuit verbum Dei. Joan. x, 35 : Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος Θεοῦ ἐγένετο. FABRIC.

^h Judicabantur. Minus bene erat in editis judicabantur. FABRIC.

ⁱ In Genesi. xiv, 18 : καὶ Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ. Hanc Salem Melchisedeci Regiam eandem esse cum Hierosolyma, variis argumentis pugnat Ludovicus Borghesius in Historia critica Melchisedeci cap. 7. Negat tamen Hieronymus in Epistola ad Evagrium et nostra ætate Hadr. Relandus vir doctissimus in Palæstina sua p. 333 et 976, cui assentiri malim.

FABRIC.

^j Sine patre... Ἄπατωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, hoc est, cujus nulli parentes ut Leviticorum Sacerdotum a Mose commemorantur. FABRIC.

^k De Mandato pristino. Solet Philastrius Mandatum appellare, lumen illud divinum cujus ductu Deum ante Legem Mosaicam coluere patriarchæ. Vide cap. 110, 156, 150, 153, 156. FABRIC.

caro est; et quod nascitur de spiritu, spiritus est (Joan. III, 6). De hoc enim cum dicit: sine patre, sine matre editum, sine traditione, atque doctrina parentum, cum fuisse ^a inquisitorem Scriptura nuntiavit, naturaque ¹ ^b potentem ad panem cœlestis sapientiæ, id est Christi mysterii, ^c per Mandatum declaravit advertentes: quod sciens Apostolus, naturam hominum cœlestis scientiæ, ac pietatis esse ^d capacem in omnibus prædicabat ita: ^e Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ Legis sunt faciunt, isti legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, et cætera (Rom. II, 14 et seq.). Quod etiam ait Dominus Petro: ^f Quia caro et sanguis non illi reclasset, sed Pater qui in cœlis est (Matth. XVI, 17); Fidem quippe Domini Salvatoris ostendens. Ideoque et ipse iterum Dominus: ^g Si quis non renatus fuerit ex aqua et spiritu, non intrabit, inquit, in regnum cœlorum (Joan. III, 3). Et iterum in Lege: ^h Qui dixerunt patri et matri, non novimus vos, isti custodierunt mandatum meum,

A dicit Dominus (Deut. XXXIII, 9). Non ⁱ genituram parentum odiendam atque, sed impietatem eorum paganam spernendam, atque damnandam esse modis omnibus collaudabat, eam dicat: Si quis non renuntiaverit suis omnibus, ^j non erit dignus regno cœlorum (Luc. XIV, 23). Hic igitur beatus Melchisedech cum de alienigenis, id est Chananzæi impiis fuisset editus, contempta impietate parentum, ^k cum capax legis divinæ ^l cœlestisque esset, et suo studio, ut Dei imago, inquisito Dei mysterio, contemptis impiis parentibus, non solum cognoscere Christum Dominum ante ¹ in Mandato, insuper etiam ejus cœlestis mysterium ^m meruit intuens, et intelligens celebrare. Ideoque et Apostolus baptizatis dicebat: ⁿ Vos autem non estis in carne, sed in spiritu (Rom. VIII, 9). Duorum igitur populorum Melchisedech, et Abrahæ erat tunc in unum societatis conjunctio; ^o præcepta quippe, et circumcisionis conveniens ^p ratio, ut Melchisedech quidem personam Christianorum gereret, ^q o ita ut nos vivamus, et celebremur

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

- ¹ potentem et capacem cœlestis
² cœlestis esset, suo... Christi mysterio
³ præputii quippe

- ⁴ ratio Melchisedech... gerere
⁵ ita ut novimus et celebramus

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Inquisitorem. Συζητητήν, scrutatorem rerum divinarum, et officii sui quod Deo debebat ratiocinatorum. Infra hoc capite: Cum capax Legis divinæ cœlestisque, et suo studio, ut Dei imago, inquisito Dei mysterio, contemptis impiis parentibus. FABRIC.

^b Potentem ad panem cœlestis sapientiæ. Male omnino editiones tam Hamburg. quam Basileensis, et Lugdun. ita legunt; sed Corbeiensis cod. emendat, potentem ac capacem cœlestis sapientiæ. Sic paulo post: naturam hominum cœlestis scientiæ ac pietatis esse capacem: et infra cum capax Legis divinæ, cœlestisque esset. GALEARD.

^c Per Mandatum. Sine lege Mosaica per lumen naturale accensum divinitus, ut mox e Paulo explicat. FABRIC.

^d Capacem in omnibus. Non per solas vires naturales, sed accedente Dei gratia, ut subjuncta Pauli verbis, Matthæi, et Joannis loca pulchre demonstrant. FABRIC.

^e Cum enim gentes..... Ὅταν γὰρ εἶδη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Valerius Max. V, 4, extern. S: Optima rerum natura pietatis est magistra, quæ nullo vocis ministerio, nullo usu litterarum indigens, propriis, ac tacitis viribus, charitatem parentum pectoribus liberorum infundit. FABRIC.

^f Quia caro.... Ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. FABRIC.

^g Si quis non renatus.... Ἐάν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Pro γεννηθῇ Philastrius videri possit legisse ἀναγεννηθῇ ut in Clementinis: Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ ἀναγεννηθῆτε ὕδατι ζῶντι εἰς ὄνομα Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Sed solet Philastrius e memoria ascribens loca Scripturæ, verbum pro verbo ponere. FABRIC.

^h Qui dixerunt... Ὁ λέγων τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, οὐχ ἰσραηλῆσιν... ἐφύλαξεν τὰ λόγια σου. FABRIC.

ⁱ Genituram parentum odiendam. Nativitatem ex parentibus, τὴν γέννησιν. Odiendam dixit ab antiquo verbo, odio, unde odientes Petronius, et Apuleius περὶ ἑρμηνείας: Orationis varietas species sunt, ut sunt

imperandi, narrandi, succensendi, optandi, monendi, irascendi, odiendi. Vide Vossium lib. V de Arte Grammatica cap. 39. FABRIC.

^j Non erit dignus regno cœlorum. Apud Lucam XIV, 23, legitur: Non potest meus esse discipulus: Πᾶς ἐξ ὑμῶν ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. Sed bene notavit præstantissimus vir Joannes MINIUS in prolegomenis ad novum Testam, § 831, Philastrium non pauca Scripturæ loca ad sensum, et ex memoria citasse. FABRIC.

^k Cum capax legis divinæ, cœlestisque esset, et suo studio. In Corb. ms. non habetur copula et quæ sensui non parum obest; deinde pro Dei mysterio legitur Christi mysterio, quod melius, dicit enim paulo post insuper etiam ejus cœlestis mysterium, id est Christi; at pag. seq. 317 edit. Hamb. insigne profecto est σφάλμα quod exhibent editiones, ubi præcepta quippe et circumcisionis conveniens ratio, Corb. autem recte præputii quippe, et circumcisionis conveniens ratio; nullus enim hic locus præceptis, ubi de Gentium typo, et Judæorum disputat. Hanc porro utranque lectionem commendat etiam membrana nongentorum annorum, assuta Codici Bibliothecæ S. Crucis in Jerusalem Romæ signato n. 279, cujus notitiam litteris ad S. E. cardinalem Quirinum datis sub die 21 Septembris 1737, humiliter nobiscum communicavit vir eruditissimus Josephus Blanchinus jam pridem Verouensis Ecclesiæ canonicus, nunc vero congregationalis Oratorii Romæ presbyter, religione æque ac doctrina præclarus. GALEARD.

^l In Mandato. In statu luminis naturalis. FABRIC.

^m Meruit. Contigit hoc ipsi. Vide supra cap. 152. FABRIC.

ⁿ Vos autem.... Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστε ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι. FABRIC.

^o Ita ut nos vivamus, et celebremur in omnibus. Male Lugd. ut non vivamus. Et alia edit. celebrenus. FABRIC. — Ita ut nos vivamus et celebremur in omnibus. Pro celebremus quod in aliis editionibus haberi fatetur, atque proinde occurrit etiam in editione Basiliensi Sighardi, reposuit Fabricius ex ingenio suo

mur in omnibus : Judæorum ^a autem figuram Abrahæ circumcisio, Christi quippe Fidei subdita, cœlestique ejus inserviens mysterio salutari, ut Abraham beatus Melchisedech sacerdoti magno erat subdita (*Gen. xiv, 18; Psal. cix, 4; Hebr. vii, 1, 21*), cui insuper etiam ^a decimas de suis facultatibus offerre non dubitaret ut regi, atque sacerdoti Dei (*Gen. xiv, 20; Hebr. vii, 9*); ^b quod nunc Judæorum ^a docilitas subjecta nobis est cum veli ediscere, atque a nobis de Lege et Prophetis, Christi mysteria paulatim agnoscere, atque in ejus passione cœlestem sperare scientiam de Lege pariter et Prophetis.

CXLIX. HÆRESIS DE ZACHARIA PROPHETA DE JEJUNIO.

Sunt quidam legentes in Zacharia, quo dicit : ^c Je-

^a junium quarti, et ^d jejunium quinti, et ^e jejunium septimi, et ^f jejunium decimi erit domui Israel in exultationem et gaudium (*Zach. viii, 9*). Quid ergo si quis omnem septimanam voluerit, aut menses jejunare multos, in præjudicium incursum est? Absit : immo potius laudem habebit ampliorem, ut ^g multi prophetæ fecerunt, et justi homines quotidie faciunt plurimi. Sed cum dicit quatuor jejunia, veluti dies quatuor jejunandos decernit. Non autem nobis dixit aut mensis alicujus, aut anni, sed sic absolute prædicavit, ut mysteria Christianitatis ^h ipsis quatuor jejniis nuntiata cognosceremus. Nam per annum ⁱ quatuor jejunia in Ecclesia celebrantur : ^j in Natali primum, deinde ^k in Pascha, ^l tertium in Epi-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ autem in figura
² indocilitas

B ³ in ipsis quatuor

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

celebremur, quod profecto quomodo huic loco magis congruat non video. Perpendenda itaque hoc præsertim loco Corbeiensis cod. lectio; quamvis enim cæteris in notis cæute se gesserit Fabricius, hæc emendatio non parum mihi suspecta est propter Eucharistiæ typum, qui Fabricii lectione tollitur. Porro lectio Corbeiensis quæ procul dubio vera est, cæterisque melior, habet ita ut novimus et celebramus; eamque confirmat membrana etiam nonagensorum annorum mox supra laudata, legit nempe ita ut nos vivimus et celebramus. GALEARD.

^a Decimas. De regis decimis vide Interpretes ad I Sam. viii, 15, 17, et D. Carpzovium τὸν μαχαβραὺν ad Schickardi Jus regium pag. 269. De decimis sacerdotalibus Num. xviii, 24; Deut. xviii, 2, et Scriptores de decimis laudati a me in Bibliographia antiquaria c. 16, § 2. FABRIC.

^b Quod nunc Judæorum docilitas subjecta nobis est cum velit. Male superiores editiones post verba nobis est posuere στερῆς, nam connectenda cum his sunt quæ deinceps sequuntur; Judæorum vero docilitas accipienda de illis Judæis, qui Christo dare nomen, et Christi sacra amplecti, sive a Christianis de Lege, et Prophetis, Christi mysteria agnoscere non dedignantur. FABRIC.

^c Jejuniū quarti. . . . . Ad quem locum conferendus præter S. Hieronymum Joannes Seldenus capite octavo libri de Anno civili Judæorum. — Jejuniū quarti. Die 17 mensis quarti Tamuz (Juli) ob contractas a Moysæ tabulas, et urbem a Nabuchodonosore captam. FABRIC.

^d Jejuniū quinti. Die nono mensis quinti Ab (Augusti) ob conflagrationem templi. FABRIC.

^e Jejuniū septimi. Die tertio Tisri, mensis septimi (Octobris), ob Godoliam ab Ismaelitis trucidatam, ut tradit Josephus in Hypomnestico inedito cap. 127. FABRIC.

^f Jejuniū decimi. Die decimo decimi mensis Tebeth (Januarii), ob nuntiata Babylone commorantibus Judæis quæ Hierosolymæ acciderunt mala. FABRIC.

^g Multi prophetæ. Moyses Exod. xxiv, 18, xxxiv, 28; Deut. ix, 9, 11; et Elias II Reg. xix, 8. FABRIC.

^h Quatuor jejunia in Ecclesia. Quamquam non modo antiquioribus, et Apostolicæ ætati prioribus temporibus, sed ne Philastrii quidem ævo quatuor illa jejunia longe lateque per omnem Ecclesiam obtinuisse, satis constat, ut ostendit Joann. Dallæus lib. iv de Jejniis cap. 7; tamen ex hoc Philastrii loco patet falli Blondellum, qui ad Pseudo-Calixti epistolam, p. 256, notat Leonem Magnum primum

quatuor temporum jejunio consecratorum distincte meminisse. FABRIC.

ⁱ In Natali primum. Hoc est quod Leoni hiemale, aliis jejuniū Adventus Domini, de quo Theoph. Raynaudus tom. XI opp. p. 479. FABRIC.

^j In Pascha. Hoc unum admittit Hieronymus epist. 54, ad Marcellum : Nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto anno, tempore nobis congruo, jejunamus : illi (Montani assecleæ) tres in anno faciunt (Quadragesimas, quasi tres passi sint Salvatores. Non quo et per totum annum, excepta Pentecoste jejunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre. FABRIC.

^k Tertium in Epiphania. Quoniam post antepaschale, jejunium hocce ante Pentecosten commemorat Philastrius, atque infra illud ipse explicat de Jejunio Ascensionis, ideoque Epiphania hoc loco pro Ascensione ab eo poni est necesse. De jejunio, sive Rogationibus ante Ascensionis festam a Claudio Mamerto circa A. C. 500 demum introductis in Gallia, vide Gregorium Turonensem II Hist. 31, Alemi que Aviti homiliam de Rogationibus, et Joan. Savaronis notas ad Sidonii Apollinaris lib. v, epist. 14. Sane quidem Dallæo pag. 761 judice, sic obscure, et involute hoc loco de jejniis scribit Philastrius, ut stridere ipsi videatur potius quam loqui; itaque illius verba fatetur se non capere : Septimi, inquit, mensis jejunium constantè omittit. Quod in Epiphania consti ut, ni fallor, inauditum. Quod in Natale local, nisi Natalem pro diebus Natalem antecedentibus, vel pro Adventu, ut vulgo loquimur, accipias, absurdissimum-quoque est. Denique quid est quod iste vult, certe dicit, in Ascensione jejunandum, decemque diebus ad Pentecosten usque sequentibus? Nemo præter istum de jejniis sic philosophatus est, tantumque abest ut ista cæteri sequerentur, omnes tota Pentecoste jejunare nefas putabant. FABRIC. — Tertium in Epiphania. Epiphania hic a Philastrio pro ascensione sumitur; ut recte advertit Fabricius, licet alias communiter hoc nomine designetur adoratio Magorum, indicante Cotelerio ad Constit. Apost. v, 13, p. 312. Quod vero jejunium istud in Epiphania, ut ait Philastrius, hoc est in Ascensione, unum fuerit ex quatuor jejniis quæ tunc in Ecclesia celebrabantur, idem Philastrius testis est satis idoneus, quamvis Dallæus a Fabricio prolatus, hoc nomine Philastrius reprehendat, vocetque rem inauditam. Cæterum Philastrius præter infra meminit de jejunio etiam secundum quatuor anni tempora, quod ab aliquibus servabatur, cujusque aperta est mentio apud Leonem Magnum Sermon. 16.

phania, ^a quartum in Pentecoste. Nam in Natali Salvatoris Domini jejunandum est, deinde in Paschæ Quadragesima, atque in ascensione itidem in cælum post Pascha die quadragesimo, inde usque ad Pentecosten diebus decem : id quod postea fecerunt beati apostoli post Ascensionem, ^b jejuniis, et orationibus insistentes, ut scriptum est, quod meruerint in Pentecoste plenitudinem divini Spiritus, et perfectionem consequi potestatis; ut irrigatione divini Spiritus affluente, jam armis instructi cœlestibus, ^c omni dubitatione seposita in qua erant ante, post autem doctores invicti, et gloriosi martyres ipsius Domini fieri quotidie properabant; Judæos et Paganos edocentes, eisque de Lege et Prophetis Christum ubique Dominum, cum Patre sempiternum prophetarum testimoniis comprobantes, ejusque præsentiam carnalem saluberrimam orbi terrarum annuntiantes. Alii autem putant ^d secundum quatuor tempora anni cujusque dixisse Scripturam. Alii autem de Noe dixerunt quando audiit et credidit (*Gen. vi, 13 seq.*; vii, 5, 7; viii, 18); ^e inde cum arcam confecit; postea autem cum intravit in eam; quarto quando exivit de arca. Alii autem Judæorum, ^e Israel dixisse Scripturam arbitrantur, quod cum audivit (*Exod. v, seq.*) populus primum in Ægypto per Mosen tunc temporis et credidit, liberatur de Pharaone et Ægyptiis; deinde quod exivit de Ægypto (*Exod. xii seq.*); tertio quod in montem ivit (*Exod.*

xix seq.) et accepit Legem a Domino Salvatore; quarto quod intravit in terram repromissionis (*Josue i seq.*): sed non omnes introierunt, sicut scriptum est (*Num. xiv, 30; xxxii, 12*), nisi duo soli, Jesus, et Chaleb, ut dixit Scriptura. Alii autem dixerunt, quatuor jejunia sunt Ecclesiæ ista in quatuor libris Mosi; quia primum fecit Deus omnia in Genesi, et hominem, ut scriptum est. Secundo in Exodo, ^a quo de tenebris liberatus exit omnis homo credens in Christum Deum. Tertio ^b quo in Levitico offert sacrificia diversa, quæ sunt omnia Christianitatis mysteria. Quarto post oblationem spiritualium donorum in libro Numeri mereatur omnis fidelis conscribi, quod ait et Dominus : ^c *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in libro cœlorum* (*Luc. x, 20*). Ideo et David de Judæis dicit : ^d *Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur* (*Psal. lxxviii, 29*). Et ipse iterum : ^e *Et in libro tuo in te credentes conscribentur* (*Psal. cxxxviii, 16*). Hæc etiam jejunia ⁱ in quatuor Evangelia nos oportet accipere, de ⁱ patriarchis, prophetis, sacerdotibus, et apostolis, quæ in nobis complenda sunt. Quod primum fides patriarcharum, deinde virtus prophetarum, tertio labor sacerdotum, quarto apostolorum perfectio invicti certaminis nuntiantur; quæ diversæ virtutes invicem cum suis virescunt connexæ temporibus, et docentes homines ^k diversa jucunditatis gaudia desiderantibus, et capientibus subministrant.

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ deinde cum² Exodo, quod de... exivit omnisC ³ Tertio, quod in... quæ sunt ibi omnia

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

Verba Philastrii p. 321 hic appono : *Alii autem putant secundum quatuor tempora anni cujusque dixisse Scripturam.* Lugdunensis editio legit *secundum quatuor anni cujusque jejunia dixisse Scripturam*; excidit vox *tempora*, addita est vox *jejunia*. Confer Irenæum Fragmento Epistolæ ad Victorem papam edit. Massueti p. 340, ubi ait, quod *jejuniorum diversitas consensionem Fidei commendat.* Hunc porro Philastrii locum laudat Elnenhorstius ad Minut. Felicem p. 19 edit. Lugduno-Batavæ 1652. GALEARD.

^a *Quartum in Pentecoste.* Hoc jejunium alii Scriptores ponunt hebdomade post Pentecosten, vel post octavam Pentecosten. Vide Cotelerium ad lib. v Constitut. Apostol. c. 20, p. 326. Vicissim Pentecosten ipsam, hoc est quinquaginta totos a Paschate dies, jejunare nefas habuere plerique etiam Philastrii ætate, ut jam ex Hieronymo notavi; cui adde sis insigne S. Athanasii testimonium, quod vulgavit celeberr. Montfauconus in Bibl. Coisliniana p. 112. FABRIC.

^b *Jejuniis, et orationibus insistentes.* Jejuniorum nulla diserta mentio Actor. 1, 14, *προσευχῇ καὶ δέήσει προσκαρτεροῦντες.* Tamen jejunia, et orationes conjunguntur Actor. xiv, 23, *προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν.* FABRIC.

^c *Omni dubitatione seposita in qua erant ante.* Respicit dubitationem, immo abnegationem Petri Matth. xxvi, 70 seq. et abnegationem aliorum Discipulorum. Idem 56. FABRIC.

^d *Secundum quatuor tempora anni.* Leo Magnus Sermone 18 : *Jejunium vernum in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc qui est decimus (Decembri) celebramus.* FABRIC.

^e *Israel dixisse Scripturam.* Locum allatum Za-

chariæ de quatuor jejuniis, alii ex Judæis putant respondere quatuor illis rebus quas Israeli contigisse mox e Mose commemorat. FABRIC.

^f *Gaudete... in libro cœlorum.* Χαίρετε ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγρᾶφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, in cælis, quod Philastrius interpretatur : *in libro cœlorum.* FABRIC.

^g *Deleantur... ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βιβλίου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν.* FABRIC.

^h *Et in libro... καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται.* FABRIC.

ⁱ *In quatuor Evangelia.* Ut undique quaternario suo subsidium et rationem quærat Philastrius, etiam Evangelia advocat, quorum quaternionem similibus rationibus mysticis et allegoricis passim Veteres commendant, ut ascriptis ipsorum verbis demonstravi in Codice Apocrypho novi Testam. pag. 382, et tom. II, pag. 555, 735. Addam unicum locum Rabani Mauri lib. iv de Universo c. 1, tom. I opp. p. 83 : *Quatuor milites qui quatuor partes sibi de Jesu vestimentis fecerunt, præfigurantes quatuor partes Mundi quæ diviserunt sibi eloquia Christi, sicut scriptum est psal. cxix : Lælabor ego super eloquia tua sicut qui invenit spolia.* Longe plura in hanc sententiam congressit sub libri initium idem Rabanus pag. 77, Harduini Concilia tom. III, p. 1983 seq. FABRIC.

^j *Patriarchis, prophetis, sacerdotibus, et apostolis.* De hoc quaternione vide cap. 139, atque infra cap. 155, 156. FABRIC.

^k *Diversa jucunditatis gaudia desiderantibus, et capientibus.* Ita legendum pro *cupientibus.* Infra c. seq. : *Diversa gratiarum munera diversisque temporibus voluntati hominum, ac capacitati desiderantium ab eodem impertita; ubi plura in hanc sententiam. Mox eodem capite : diversam effusam gratiam capientibus, et quærentibus.* FABRIC.

David animam ¹ ad regimen vocatam modis omnibus collaudat, edocens : ^a *Astitit regina a dextris tuis (Psal. XLIV, 9)*. Aliam etiam sequi hortatur : ^b *Audi, filia, et vide, et obliviscere domus patris tui, et concupiscet rex speciem tuam (Ibid., 40)*. ^c Ut ergo est rationis, convenit cognoscere quod alii in regnum (*Matth. xxv, 34*), alii in paradisum (*Luc. xxiii, 43*), alii in vitam (*Matth. xix, 17*), atque remissionem peccatorum (*Luc. xxiv, 47*) in futuro erunt deputandi, quod ^d non negatur currentibus, ac volentibus nunc ut oportet ; ^e dissimulantibus autem, et non recte currentibus, a Domino hæc non erunt conferenda.

CLII.

^a Est hæresis quæ putat quod Ihesus filius Nave populum Judæorum cultris lapideis circumciderit, quod nec rerum natura, nec virtus aut ratio persuadet : facilius enim Judæi periclitari poterant quam curari, etsi secundum Dei potentiam quam impossibile non est, aliquid tamen rerum natura non patitur, nec ratio persuadet. Ne ergo petrius cultris ^B dicant circumcisos Judæos de paganorum durissimis mentibus ac lapideis quæ antea fuerant quidem impietati deditæ, postea vero credentes in Domino amissa mente lapidea meruerit, id est verbo Dei circumcidi mente, doctrinamque jam cælestis potentes Judæos circumcidere, id est Christi eis insinuare scientiam salutarem de lege et prophetis, eam quippe nuntiantes atque comprobantes undique. Quamvis enim et quotidie circumcidantur Judæi ab his qui ante erant Gentiles, id est doceantur de lege et prophetis, de fide Christi Domini scilicet Salvatoris, qui si crediderint et ipsi salutis remedium accepturi sunt : perseverantes autem in duritia mentis lapideæ, æterno erunt iudicio detinendi. Ideoque et Dominus in eorum contradictione pertinari dicebat quod filii eorum, id est pagani, ipsi erunt iudices eorum atque doctores, id est gentium populus, qui ante in mente lapidea versabatur, postea vero per Christi fidem merebatur ad scientiam salutarem pervenire. Israel autem secundum legem currens ut scriptum est, ad legis virtutem pervenire non potuit, quia non ex fide, sed ex operibus currere properabat. Jacob enim dicit quod ipse erit spes gentium, non Judæorum. Oportet ergo Gentes credere universas primum, tunc

Ademum ab ipsis gentibus ^c Judæorum discere, ac doctrinam Christi Domini de lege et prophetis audire, atque ita acquiescere ut compleatur, *donec plenitudo gentium intret, et sic omnis Israel salvabitur*, sicut scriptum est. Et alter propheta ait : *Aufer ab eis cor lapideum, Domine, et da illis cor carneum. Et Dominus, Si isti tacuerint, lapides clamabunt.*

CLII. DE SPIRAMINE QUOD ADAM ACCEPIT HÆRESIS.

Alia est hæresis, quæ ^e spiramen quod accepit Adam (*Gen. ii, 7*) putant tantum esse, quantum est a Christo post Resurrectionem ^b concessum Apostolis : cum ignoret quod ^a spiramen est modicæ virtutis aliqua gratia, in audienda Lege Dei multorum primum. Spiritus autem perfectionis est plenitudo. Spiramen itaque datur ab infantia et catechumenis. Spiritus autem in incremento doctrinæ, Fideique, et salutaris baptismi plena Dei gratia, ut intelligere, et ad majorem jam possit scientiam pervenire. ⁱ Ideoque post ^b baptismum, Spiritum ut Apostoli jam non, sed spiramen accipit qui baptizatur in Trinitate. Commune est etenim omnium spiramen. Spiritus autem paucorum est fidelium atque credentium, et discipulorum; et veluti ab honore ad honorem, et a gloria ad gloriam majorem, cælestemque scientiam et gratiam pervenientium, dicente Apostolo, quod ⁱ *a fide in fidem procedimus (Rom. i, 17)*, et ^a *a gloria ad gloriam prodire properamus (II Cor. iii, 18)*. Ideoque ait ipse : ⁱ *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis (I Cor. xv, 47)*, ut et ^m natura non exors Christi muneris invenitur aliena peccatis, id est nec catechumenus; et fides atque doctrina, studiumque et vita præclara, in paucorum fidelium, et cupientium voluntate dignoscetur exuberans, dicente Domino : ⁿ *Habenti dabitur, et plus ei adjicietur; non habenti autem, ^o et quod habere videtur auferetur ab eo (Matth. xiii, 12; xxv, 29)*. Quod Judæo contigit, et aliis iidem plurimis.

C CLIII. HÆRESIS DE FUNICULO MENSORIO IN ZACHARIA PROPHETA.

Est hæresis, quæ cum audit in Zacharia propheta de funiculo agrimensorio, ^r de quo ^s et David edixerat, ^q quod angelus tenens ibat mensurare Jerusa-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ ad regimenium

^a Hanc hæresin. quam non habent editi, exhibet ms. codex Sangermensis. Eam vero et reliquis præcedentes typis expressimus, prout existant in laudato codice, mendis haud carentes.

^a spiramentum est

^b baptismum, Spiritum ut apostoli, jam non spiramen accipit

^c et David propheta beatus edixerat

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Astitit regina. Παρίστην ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου.* FABRIC.

^b *Audi, filia...* Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνου τὰ ὄσες σου, καὶ ἐπιδάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου. FABRIC.

^c *Ut ergo est rationis. Sic hæresi 98, nullius rationis itaque, et 106, quomodo hoc erit rationis.* FABRIC.

^d *Non negatur currentibus, ac volentibus.* Alludit ^D ad locum Rom. ix, 16, de quo supra ad cap. 128. FABRIC.

^e *Dissimulantibus.* Vide ad cap. 124. FABRIC.

^f *Judæorum.* Legendum videtur Judæos. FABRIC.

^g *Spiramen quod accepit Adam.* καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. FABRIC.

^h *Concessum.* Joan. xx, 22, ἐνεφύσησας, Ciceronis verbo recte reddas inhalavit. FABRIC.

ⁱ *Ideoque post baptismum.* Uti ante baptismum catechumenis, sic in baptismo communem illam gratiam omnibus baptizatis tribuit, ut gradum sublimiorem deinde servet sanctis apostolis, piisque fidelibus. FABRIC.

^j *A fide in fidem.* Ἐκ πίστεως εἰς πίστιν. FABRIC.

^k *A gloria ad gloriam.* Ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. FABRIC.

^l *Primus homo.* Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκῆς, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. De cæo ο cælestis similiter, ut Philastrius, habent Ambrosius, Hieronymus, et alii; et illud κύριος longe plurimum omitunt, de quo præter Joan. Millium vide quæ notavit D. Kortholtus ὁ μαχαρίτης libro de variis Scripturæ editionibus pag. 75 seq. FABRIC.

^m *Natura.* Ut superiore capite tres gradus fecerat perfectorum, sequentium, et secutorum, ita hoc loco ponit primo naturam, cui succedit gradu secundo Fides et doctrina, tertio denique studium vitæque præclara in paucorum fidelium, et cupientium (an cupientium ut cap. 149 et 150) voluntate exuberans. FABRIC.

ⁿ *Habenti dabitur.* Ὅστις ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται. FABRIC.

^o *Et quod videtur habere.* Ex Lucæ viii, 18, καὶ ὁ δοκῶν ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. FABRIC.

^p *De quo et David.* Villalpandus tom. II, p. 179, putat Philastrium lapsam memoria, et pro Davide voluisse nominare Ezechielem, respexisseque ad xl, 3. Sed fortasse nostro erat in mente psal. lx, 6; cviii, 7, τὴν κοιλὰδα τῶν σκεπῶν διαμετρήσω. FABRIC.

^q *Quod angelus tenens ibat.* Zachar. ii, 1, ἴδοὺ ἀνήρ

lem, æstimat secundum litteram ita dixisse Scripturam : cum non Jerusalem metiri, quæ tradi debebat hostibus, sed ^a credentium recte, atque paucorum perfecte, electio nuntiabatur per angelum affutura; ut dictum est : ^b *Multi vocati, pauci electi* (*Math. xx, 16; xxii, 14*). Jerusalem ergo in funiculo agrimensorio mensurabatur, id est et ante sub paucis, ^c et post fidem Christi paucorum catholicæ fidei ^d gignendo electio prædicabatur in sæculo. Quod et Apostolus ait : ^e *Oportet hæreses esse, ut probati manifestentur* (*I Cor. xi, 19*). Quia ergo ^f funiculus hereditarius triplici virtute connexus est, id est Patris, et Filii, et Spiritus sancti; hæc conjunctio cum in una, eademque accipitur Fide, atque credulitate; æqualitatis quippe, et virtutis conjungenda unitas, atque colenda potentia cum noscitur ab Ecclesia catholica, non in diversa majestatis aut qualitatis credenda substantia prædicatur, ut quidam æstimant hæretici. Quod et Dominus dicere dignatus est : ^g *Putas Filius hominis cum venerit, inveniet Fidem super terram* (*Luc. xviii, 8*)? Quia et ante a Propheta quod tunc erat in paucis, et post Christi præsentiam, passionem, et resurrectionem ejus, divinamque sententiam quod essent prævaricaturi, hoc ita nuntiatum sit, ut sint hæretici hodie qui a Spiritu sancto, aut a Filio recedentes, diversam majestatis et potentie inæqualitatem quotidie prædicant aberrantes. In hoc ergo nos oportet agnoscere, quod funiculus, ut ait Salomon (*Eccles. iv, 12*), *triplex non dirumpitur*, quod et credi debet a nobis; quod et de divina substantia, et propria, Filius, et sanctus sit itidem Spiritus, Patri quippe connexus in omnibus, qui et cognosci debet, et coli ab omnibus. In hac ergo conjunctione baptiami et Salvator nos dignatus est confirmare, imperans : ^h *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. In quo conjungentes Filium Patri, et Spiritum cum Filio, et Patre, hanc salutem cognoscimus adepturi, quia non aliunde salutis remedium, nisi ex fide hac humano generi, cognoscimus affuturam. Unde et in hac conjunctione sanctæ adorandæque Trinitatis gaudemus, in qua ante Adam pater noster, Noe, Abraham, Moses, et prophetae, sacerdotes, judices, et apostoli pariter, et evangelistæ ⁱ prædicantes meruerunt consequi ^j angelicam dignitatem; in qua et Ecclesia catholica

A exultat, hoc prædicans quotidie, atque edocens, eademque hanc omnem impietatem Paganam, et iniquitatem Judaicam destruens, quotidie omni exultat in gaudio. Nam etsi triplex funiculus debet accipi primum *i Mandati, deinde Legis in medio tempore, deinde Gratia Salvatoris* : utilitatis non parvæ est aut si de *fide, spe, atque charitate*, ut dixit beatus Apostolus (*I Cor. xiii, 13*), quis velit accipere; et in hoc non parvi est intellectus prudentioribus, ac spiritualia desiderantibus plurimis.

CLIV.

Sunt quidam hæretici qui de Helia beato opinantur quod ei corvi sero carnes ad escam, et mane panes attulerint, non attendentes quod cuncta sanctus ac beatissimus propheta non carnes edebant (*sic*) aliquando, qui omnem talem escam contempserat, abstinendo voluntate, cujus et causa tantæ dignitatis a Deo honorem meruit adipisci, ut in paradysum raperetur sublimis, ubi cum sanctis omnibus conlocaretur. Nam si de pane quidem aliquis dixerit, rationis interdum est quod ei corvi attulerint : de carnibus autem incongruum reperitur; nam in hoc crudelitas beluina hominum insequentia beatissimum prophetam ostendebatur : in avibus autem, id est corvis, tantum mansuetudo et lenitas monstrabatur, ut a quibus avibus humana aberat ratio, qui non erant Dei imagines rationabiles, sed aves sicut pecudes sensibiles creatæ solummodo, in eis autem avibus ad opprobrium hominum Judæorum regisque ex voluntate pessima insequentium propheta agnitio et sensuum lenitas insita monstraretur in opera tanti ministerii quod beato prophetae quotidie monstrabantur, ut in eis avibus ministrabantur, ut in eis avibus magis inveniretur esse ratio quædam lenitatis motu quodammodo concessa velut rationabilis. Nam omnia hujusmodi creatæ a Domino subjecta sunt homini ut regi ac rationabili dominoque urbium versitatis (*sic*) pecudum, volatilium et serpentium quippe sicut scriptum est in libro Geneseos demonstraretur.

C CLV. HÆRESIS DECRIPTA EX ISAIA PROPHETA DE CHERUBIM ET SERAPHIM.

^a Est quoque hæresis, quæ cum legit in Isaia propheta, quod ^b Cherubim, et Seraphim animalia duo sex pennis prædita, ^c duabus faciem Dei, duabus pe-

COD. MS. SANGERI. LECTIONES VARIANTES.

¹ Idei gignendæ... et veritatis

² Hæc item hæresis, quæ desideratur in editis, exstat in c. alo ms. Cod. Sangermanensi, estque, ut alia, mendis

obsita.

³ Est hæresis

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ

καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμετρικόν... διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ. FABRIC.

^a *Credentium recte, atque paucorum perfecte, electio.* Ita pro lectio, apud Philastrium scribunt Villalpandus, et Cotelerius III Monument. p. 524, quamquam votum omnibus, lectionem pro electione, ut lectum pro electo, et legere pro eligere, tritum esse optimis scriptoribus. Sueton. cap. 35 August. : *Senatorum affluentem numerum ad modum pristinum et splendorem redegit duabus lectionibus*; et c. 54 : *Antistius Labeo Senatus lectione, cum vir virum legeret.* D *Tamen infra etiam electio apud nostrum scribitur, et facile fuit librario post perfecte, litteram e in lectio omittere.* FABRIC.

^b *Multi vocati.* Πολλοὶ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. FABRIC.

^c *Et post fidem Christi paucorum catholicæ fidei gignendo electio.* Corb. cod. legit catholicæ fidei gignendæ, sed mihi placet catholicæ fidei gignendum; ultima enim hæc syllaba per compendium scripta facile prætermitti potuit ab imperito librario. Sic pag. seq. initio ubi habet : *Quia et ante propheta quod tunc erat in paucis, nisi addatur præpositio, ac legatur quia et ante a propheta, sententia omnino constare non potest, cum hoc velit Philastrius, ut*

quod tunc erat in paucis, hoc ita a propheta nuntiatum sit; idque locum inspicienti facile persuasum erit cum et paulo antea dixerit *paucorum perfecte electio nuntiabatur per angelum affutura.* GALEARD.

^d *Oportet...* Δεῖ γὰρ αἰρίσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ ὀπίμοι φανεροὶ γίνωνται ἐν ὑμῖν. FABRIC.

^e *Funiculus triplici virtute connexus.* τὸ σπαρτίον ἐν τριπτον. Ecclesiastæ iv, 12. FABRIC.

^f *Putas Filius hominis.* Πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἰδὼν ἅρα εὐρήσει πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς. FABRIC.

^g *Euntes baptizate.* Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Philastrius, ut solet, verba quædam omittit. FABRIC.

^h *Prædicantes.* Vitiose Helmut. prædicentes. FABRIC.

ⁱ *Angelicam dignitatem.* Supra cap. 137. FABRIC.

^j *Mandati, Legis, Gratia Salvatoris.* Tres Oeconomæ, ante-Mosaica. Judaica, et Christiana, de quibus cap. 110, 136, 148, 150, 156. FABRIC.

^k *Cherubim, et Seraphim animalia duo.* Apud Isaiam vi, 2 tantum duorum Seraphim mentio, καὶ Σεραφὶμ εἰστάχουσιν κύκλῳ αὐτοῦ, ἐξ ἑξήκοντες τῶ ἐνὶ. FABRIC.

^l *Duabus faciem Dei.* Imo facies suas, 727 ut pedes suos 727. Sed infra quoque noster : *velabant au-*

des tegebant, et duabus clamabant voce sublimi Deum collaudantes, nimium¹ conturbatur; et nunc historiam quærens, nunc rationem² intellectibilem perscrutans, diversa ambiguitate fatigatur. Cum et secundum litteram non parva sit utilitas, et secundum³ intellectibilem rationem, Christi resonet⁴ cælestis scientia. Secundum litteram enim primum, quod Deum invisibilem Scriptura docendo, impietatem ubique paganam damnabat in quo Scripturæ illorum impiæ visibilem et compositum prædicant. Deinde etiam Judæorum, ne et ipsi pari caritate oblecti, ut Gentes impiæ, corrupti sensibus deperirent; hoc ita edocuit. Sed hic etiam erat Judæorum futuri temporis in Christi præsentia incredulitas, et cooperitio annuntianda mysterii: quod cæcitate operi nimia, nec prophetæ, nec ipsi Domino erant postmodum creditori, cum missus ad populum prædicat manifeste: *Aure audietis, et oculo videbitis, et non intendetis* (Isai. vi, 9; *Matth. xiii, 14*). Cooperiti quippe tenebris, lucem salutis æternæ, id est Christi carnalem præsentiam non erant agnitori, sicut et factum est: quod Apostolus docens, *h velamen esse usque hodie in cordibus eorumdem positum* affirmavit (II Cor. iii, 15). quod non revelabitur usque quo Christum non crediderint Salvatore. ^c Ubi autem conversi fuerint, id est crederent in Christum Dominum, auferretur velamen ab eorum cordibus. Quod autem et duo animalia nuntiata sint Cherubim, et Seraphim, Lex quippe, et prophetæ, testes Christi, et Doctores sæculi, non est ambiguum. Velabant autem ^d faciem, et pedes Domini; sive quia in parabolis, et similitudinibus, et ænigmatibus docebatur mysterium, ut scriptum est: ^e *Aperiam os meum in parabolis* (Psal. lxxvii, 2; *Matth. xiii, 35*). Et David: ^f *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (Psal. cxviii, 18). Et Apostolus: ^g *Filium suum, inquit, Pater h revelavit mihi* (Galat. i, 16); id est de Lege, atque Prophetis ostendens. Sex autem pennæ erant eis, et duabus quidem faciem, et duabus pedes

A cooperiebant; duabus autem¹ clamabant, ne forte faciem, et pedes cum dicit Domini cooperitos. quod sursum atque deorsum est, et latitudo de Deo² monstraretur, quod nec altitudo (*Job. xi, 8, 9*), nec profundum, nec latitudo, nec longitudo Dei potest cognosci, aut inveniri condigne ab aliqua creatura, et maxime hominum, aut humanis quorundam sensibus comprehendi; qui etiam tantam elementorum naturam immensamque creando perfecit, quanto magis, qui talia fecisse cognoscitur, modis omnibus antecellit! Solum autem per Fidem noscitur; ^h quia *virtus, inquit, in infirmate, in similitudine, et ænigmatibus perficitur*, atque invenitur (II Cor. xii, 9). Cumque tanta immensitas Dei dicitur, atque nuntiatur, duabus pennis, id est a Cherubim, et Seraphim, Lege, atque Prophetis canitur et prædicatur. Duarum etiam pennarum clamatio die, noctuque, id est et hic, et in futuro, cordis quippe credulitas hominum, atque oris confessio non desines invenitur quotidie resonando, quæ et tunc canebatur ab Angelis, atque ab hominibus prædicabatur in sæculo; ut quod videre in excelso, profundo, lato, atque longo non poterant, corde credentes, atque ore consistentes, indesinenti voce cantantes omni tempore lætarentur. Nam, quod invisibilis et¹ incapabilis sit divinæ qualitatis natura et substantia, in Lege, et Prophetis ostenditur, Joanne dicente: *Deum nemo vidit unquam* (Joan. i, 18). Non dixit, non credit, sed, non vidit. Ergo Dominus credendi potentiam, et confitendi solum fiduciam tribuit, ut virtus ejus in enarranda carnali fragilitate manifesta nosceretur: quod et Dominus ubique Fidem suam præterdit hominibus, quam et ipse ante dederat, posteaque in sua præsentia confirmaverat. Cherubim autem, et Seraphim^m quadriformia, id est Leonis, Vituli, Hominis, et Aquilæ, diversa sunt Sanctorum pariter, virtutumque certamina fortiora, præcellendæ eorum varietate dignitatis, ⁿ patriarcharum quippe, et prophetarum, sacerdotum, atque

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ conturbantur... quærentes

² intelligibilem perscrutantes... fatigantur

C ^a intelligibilem rationem
^b cælestis scientia

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

tem faciem, et pedes Domini; atque iterum: Ne forte faciem, et pedes cum dicit Domini cooperitos. FABRIC.

^a *Et non intendetis.* Ἀκοῆ ἀκούσατε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε; καὶ βλέποντες βλέψατε, καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε. Iterum pro more suo Philastrius in verbis Scriptoris sacri alia omittit, alia mutat et transponit. Intendere pro intelligere positum ex usu labentis latinitalis, unde Itali suum intendere, et Galli entendre. FABRIC.—Italicæ lingue genium in Philastrio deprehendimus etiam alibi supra, cap. 132 et 35, ubi *condescensionem* posuit pro eo quod nos Itali dicimus *condescendenza, condescensione*, Latine *indulgentia*. GALEARD.

^b *Velamen...* Ἄλλ' ἕως σήμερον... κάλυμμα ἐπὶ τῆν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. FABRIC.

^c *Ubi autem conversi fuerint.* Non videtur alienus fuisse Philastrius ab eorum sententia, qui magnam adhuc Judæorum conversionem expectandam sibi persuaserunt cum Tertulliano, Origene, Hilario, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Gregorio Nysseno, Basilio, Chrysostomo, Cyrillo Alex., Theophylacto, Œcumenio, Petro Chrysologo, Primasio, aliisque quorum loca adduxerunt D. Christianus Dreierus in diss. de conversione Judæorum, et D. Joan. Guntherus ὁ μακαρίτης homiliis Germanice editis in Epist. ad Romanos. FABRIC.

^d *Faciem, et pedes Domini.* Contra Isaia mentem, ut supra jam annotavi. FABRIC.

^e *Aperiam os.* Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. FABRIC.

^f *Revela oculos.* Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τῶν νόμων σου. FABRIC.

^g *Filium suum.* Ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἱμοί. FABRIC.

^h *Revelavit.* Vitiose priores editt. *revelabit.* FABRIC.

ⁱ *Clamabant.* Cave emendes *volabant.* Nam licet res ipsa et locus Isaia hoc requirit, tamen Philastrius haud dubie scripsit *clamabant*, ideoque etiam infra *clamationis duarum pennarum* facit mentionem. FAB.

^j *Monstraretur.* Ita sensus poscit scribendum pro *monstraret.* FABRIC.—*Monstraretur.* *Monstraretur* pro *monstraret* hoc loco scribendum esse monet Fabricius; verum addere poterat, *monstraretur* legi etiam in editione Basileensi. Sic Philastrius hoc modo eod. cap. 155: *Non impar fidei, ac certumini gloria in conjunctione diversæ virtutis monstraretur*; cap. 150: *hoc et sub Judæis seductione ejus commissum facinus monstraretur*; cap. 152: *ut penitentiam jam bona fructuositas hortamento Dei monstraretur hominibus*; cap. 158: *ut et illorum primorum virtus præpotens monstraretur*; et alibi. GALEARD.

^k *Quia virtus, inquit.* Ἡ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. FABRIC.

D ^l *Incapabilis.* Quæ capi nullo loco, nulla comprehendi mente humana potest, ἀχώρητος. FABRIC.—*Nam quod invisibilis, et incapabilis.* Frequens hujus vocis usus antiquis Ecclesiæ Patribus, ejusque exempla suppetunt ex Glossario Cangii in *Capabilis*, quibus duo hæc addo ex veteri hœnæi interprete i, cap. 2: *Quemadmodum erat sine initio, et incapabilis, et incomprehensibilis*; Irenæus: *Ὁς ἦν ἀρχὸς τε καὶ ἀχώρητος.* Item iv, 20, al. 37: *Incapabilis enim Pater*; et paulo post: *Et propter hoc incapabilis, et incomprehensibilis, visibilem se et comprehensibilem, et capacem hominibus præstat.* GALEARD.

^m *Quadriformia.* Supra c. 139. FABRIC.

ⁿ *Patriarcharum, prophetarum, sacerdotum, aposto-*

apostolorum itidem cum martyribus sociata; ut in quibus ante ^a tanta fides et dilectio Christi exuberans noscebatur, ^b impar autem doctrina in quibusdam postea cogente causa temporis caneatur, non impar tamen Fidei, ac certaminis gloria in conjunctione diversæ virtutis monstraretur a Christo concessa, atque condonata, inque omni Christianorum populo nosceretur; ut quod videre non possumus, nec humanis condigne sensibus definire, corde credentes, atque ore confitentes, his duarum pennarum virtutibus non desinamus Judæis, et Gentibus hoc gaudii prædicare, atque his sublimes virtutibus evolare; sperantes ^c *cælestia, ubi Christus est Dominus*, ut ait Apostolus (*Coloss. iii, 1*), inque hac sententia salutem perpetuam posse consequi non dubitantes, docente eodem: ^d *Quod si credideris in corde tuo, et confessus fueris Christum Dominum Salvatorem corpore crucifixum resurrexisse, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit in salutem (Rom. x, 9)*. Unde ait de Christo Domino, quod ejus qualitatis divina substantia non in visione et mensura, aut compositione consistat aliqua, sed in fide virtutis, atque confessionis nostræ exuberans consummatur; ^e *quæ latitudo et longitudo, altum utque profundum sit scire, inquit (Ephes. iii, 18, 19), ^f eminentissimam et incomprehensibilem Christi Dei gratiam atque non est humanæ fragilitatis potenter exprimere, sed in fide atque per fidem facile posse contingere docuit, quod mens hominum non prævallet enarrare.*

CLVI. HÆRESIS DE ISAIA PROPHETA :
LABIA TACTA CARBONE.

Sunt quidam qui æstimant, ^a quod Isaias post confessionem populi peccatoris, ac precem quam suppliciter ad Deum effuderat, ^b de Cherubim unus

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

^a quod Isaias beatus post
^a a Domino

A (*Isai. vi, 6*) venerit missus ^a a Deo ad prophetam, et acceperit de forcipe carbonem, et tetigerit labia ipsius, atque ei: ^b *Ecce jam mundatus es (Ibid., 7)*. ^c Putant autem de angelis unum venisse ad eum, aut de animalibus, aut de forcipe ignem accepisse, et munda-se prophetam, quod non est adeo ^d scientiæ salutaris; cum hic de Cherubim, aut Seraphim unum animal cum dicit, id de duobus Testamentis dicit: unde patriarchæ, prophetae, sacerdotes ^e edixerunt, et apostoli, qui mundo omni adventuram gratiam ostendebant ^f quadriformi virtute fulgentia munera ad certamina cælestia capientibus ministrantes. Nam ^g Cherubim plenitudo scientiæ dicitur, ^h Seraphim virtus ignea peragrans appellatur. Hi itaque plenitudinem habentes scientiæ spiritalis, ac Christi mysterii tenentes divitias, diversas doctrinas jussu Domini nobis dimittunt et deferunt, omnique sæculo itidem sine quadam intermissione nuntiantes; ex quibus unus missus est ad Isaiam prophetam, hanc quippe Christi doctrinam annuntians, Salvatorem, quod erat adventurus in carnem, Spiritusque divini credentibus allatum gratiam copiosam. Isaias itaque de patriarchis, et Lege, et prioribus suis prophetis acceperat gratiam fortio-rem, id est divini Spiritus potentiam amplio-rem; a prioribus scilicet, ⁱ ut Christi mysterium, id est incorporati-onis ipsius, sæculo gratiam nuntiaret. Ideo et ^j Dominus ad quosdam: *O duri corde, et imprudentes animo (Luc. xxiv, 25)*, cur non advertitis, quod Lex, et prophetae de Filio hominis, quæ ante prædixerant affutura, cuncta consummari oportuerat? Decebat enim de patriarchis, et Lege heatum accipere Isaiam, ut ab eis doctus, forti animo Christi carnalem præsentiam prædicaret. Ignem etiam quod ait accepisse angelum, et purgasse ipsius labia, utique divini Spiritus ei gratiam ostendebat concessam

C ^a scientia salutaris
^b ut Sancti mysterium

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

lorum. De hoc sacro tetracty supra cap. 139, 149, 153. FABRIC.

^a *Tanta fides et dilectio Christi exuberans.* Supra c. 152: *et fides utque doctrina, studiumque et vita præclara, in paucorum fidelium, et capientium voluntate dignosceretur exuberans.* FABRIC.

^b *Impar autem doctrina.* Propter persecutores non licebat tribus primis sæculis ita publice christianam doctrinam usquequaque prædicare, ut postea licuit: non tamen impar, imo major fidei, ac certaminis gloria in martyribus enituit illo maxime tempore. FABRIC.

^c *Cælestia, ubi Christus est Dominus.* Τα ἄνω, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. FABRIC.

^d *Quod si credideris.* Ὅτι ἐάν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματι σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἡμεῖς ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογῆται εἰς σωτηρίαν. Verborum primorum ordinem invertit, et verba Christum Salvatorem corpore crucifixum de suo addidit Philastrius. FABRIC.

^e *Quæ latitudo, et longitudo.* ἵνα ἐξισχύσῃτε καταλαβέσθαι σὺν πάνσι τοῖς ἁγίοις τί τὸ πλάτος καὶ μήκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος. FABRIC.

^f *Eminentissimam et incomprehensibilem Christi Dei gratiam.* Γινώσκαι τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. FABRIC.—*Christi Dei gratiam atque non est.* Sic Hamb. editio profecto male, at Basileen. et Colon. recte *Christi Dei gratiam atque potentiam non est.* GALEARD.

^g *De Cherubim unus.* Ἐν τῶν Σεραφίμ. Noster infra: *Nam hic de Cherubim aut Seraphim unum animal cum dicit.* FABRIC.—*De Cherubim unus.* Ad hæc verba sic Fabricius: *Noster infra: Nam hic de Cherubim aut Seraphim.* Hinc apparet Fabricium voluisse mutatum τὸ cum in nam ubi editiones legunt *cum hic de Cherubim aut Seraphim*; et certe illud melius,

quamvis Hamburgensis quoque *cum pro nam* adhuc retineat etiam invito Fabricio. Quod sequitur in textu paulo post *edixerunt*, pro quo, ait Fabricius, *est qui malit eluxerunt*, hoc fortasse magis arri- det, licet ipse subdat nihil esse mutandum; et quidem recte, nam et Corb. cod. et Basil. editio habent *edixerunt*; ut etiam paulo post *virtus ignea peragrans*, quamvis Cotelerius a Fabricio allatus pro *peragrans* mallet *flagrans*. GALEARD.

^h *Ecce jam mundatus es.* Ἰδοὺ ἤφατο τοῦτο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀπέλει τὰς ἀνομιᾶς σου, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου περικαθαριεῖ. FABRIC.

ⁱ *Putant autem.* Priores edit. aut. et mox: *cum hic de Cherubim, aut Seraphim.* FABRIC.

^j *Edixerunt.* Est qui malit eluxerunt, sed nihil mutandum. FABRIC.

^k *Quadriformi virtute.* Vide cap. 155. FABRIC.

^l *Cherubim plenitudo scientiæ dicitur.* Philoni pag. 668: *Ἐπίγνωσις καὶ ἐπιστήμη πολλή*; et: *Πλήθος γνώσεως*, Anastasio Sinaitæ XII Anagog. contemplat. in Hexaemeron pag. 13; Dionysio de cælesti Hierarch., *χρῆσις σοφίας*, et Chrysostomo homilia 3 in Anomæos *πεπληθημένη γνώσις*. Origeni, Hieronymo, Augustino, et aliis *scientiæ multitudine*. Vide Petavium dogm. Theol. de Angelis II, 3. FABRIC.

^m *Seraphim virtus ignea peragrans.* Nomen *Seraphim* in editis male exciderat, quod restituendum recte monuit Cotelerius in Monument. pag. 559. Idem pro *peragrans* legit *flagrans*. Hieronymo *Seraphim incendentes, vel ardentis*. Dionysio *ἔμπροσθαί*, Cyrillo Alex. *θερμαίνοντες*. Chrysostomo *ἑυπύρα στόματι*. Eusebio VII, 1, *Demonstr. Evangel.*, *ἀρχὴ στόματος αἰτῶν*. Aliis *πνεύματα ἀναστάμενα*. Vide Hieronymum Martianaῖ tom. II, p. 266. FABRIC.

ⁿ *Dominus ad quosdam.* Discipulos suos. ὧ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ. FABRIC.

a Domino, ut ait : ^a *Ignem veni mittere in mundum, quam volo ut accendatur ocius* (Luc. xii, 49)? De forcipe autem, id est de ferro, de invicta natura ejus, atque divina quippe dicebat potentia, quod corpus Christi divino Spiritu, divinaque potentia in utero sanctæ Virginis creatum, atque consummatum est, sicut scriptum est : ^b *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Dei obumbrabit te* (Luc. i, 35). ^c In quo apparens corpore vinceret omnia, a nullo autem superaretur. Sicut enim ferro domantur ac subjiciuntur omnia, a quo et gladius gignitur, ut dictum est : ^e *Verbum Domini gladius bis acutus* (Hebr. iv, 12), qui domare ^a potest testimonia, domari autem ab aliquo non potest : daturusque eis erat post passionem in resurrectione divini Spiritus beatis apostolis invictam potentiam, ut scriptum est : ^d *Spiritus Domini super me*, ^e et cætera (Isai. lxi, 1). Et Petrus promissione accepta a Patre, ^f ad Judæos dicens, effudit hanc gratiam, quam vos videtis, atque auditis hodie. Igni etiam forcipem sicut formari cognoscimus, ita et corpus Domini divino Spiritu (Luc. i, 35) novimus consummatum. Itaque ita suis eum dedisse in corpore illam promissam gratiam, atque invictam potentiam, ut ait : ^g *Dedi vobis potestatem calcare super omnem virtutem inimici* (Luc. x, 19); et Apostolus : ^h *Quis nos separabit a charitate Christi* (Rom. viii, 35)? per quæ eis cunctis jam in hoc credentibus sæculo, ut dictum est, per impositionem manus apostolorum divinus dabatur Spiritus in Christum Dominum credentibus Salvatorem (Act. vi, 6; viii, 17; ix, 17; xiii, 3; xxviii, 8). Et sicut duo animalia duo hæc Testamenta accipiuntur,

Legis, et prophetarum, astantia Domino, ⁱ sicut viderunt in monte apostoli; atamen i rationis erit, quod et duo animalia intelligenda sunt ^k Mandatum primum quod datum est, ^l quod et spiritale potest intelligi, ut scriptum est, quod et Salvator ^m non solvit, sed confirmavit potius. Secundum autem animal doctrinam Christi, id est fidem ejus, et gratiam incorporationis, et Testamenti, passionisque ejus, et resurrectionis mysterium continebat. Unde ⁿ Lex literæ in medio est posita inter Mandatum, et Gratiam, quæ si intelligitur de Christo, consentanea in multis accipitur; si autem in carnali justificatione quis salvari putaverit, abjicienda decernitur; cum de Patre, et Filio, et sancto Spiritu ante Legem, id est ^o ante tria millia annorum et septingentos annos, justi priores illi sub Mandato viventes, ac beatam Trinitatem colentes, et suis filiis tradentes, cognatisque et sæculi prædicabant, mysteriumque Christi Domini de ipso Mandato ^p antiquissimo nuntiabatur. ^q Lex itaque admonitio Mandati est, ^r quæ et conjungitur secundum fidem colendæ Trinitatis, et iterum separantur quædam ejus propter Judaicam, et carnalem justificationem; cum et prophetæ illa destruxerint antea, et Salvator abjecerit, et apostoli veterint circumcidi homines (Galat. v, 2). Lex itaque de Mandato ^r causa cogente carnali descendit ad tempus. Gratia autem Christi, id est mysterium incorporationis, et passionis, et resurrectionis, fideique ejus, et ascensionis in cælum ante Legem a Justis omnibus noscebatur, et ^s quærentibus, et capientibus non celabatur; ut Enoch, Noe, et Melchisedech, et Jacob, et aliis justis ac beatissimis Patriarchis, et

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Inque eo apparens
² Domini ut gladius

³ potest omnia
⁴ antiquissimo nuntiabant

FABRICH ET GALEARDI NOTÆ.

^a *Ignem veni mittere.* Πῦρ ἤθρο βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τὴ θελω εἰ ἡδη ἀνηθῆ. Conferendus ad hunc locum Cotelerius ad Recogn. Clementis vi, 4, p. 549.

FABRIC.

^b *Spiritus sanctus superveniet.* Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Virtutem Dei posuit Philastrius, verbum ut solet reddens pro verbo. FABRIC.

^c *Verbum Domini.* Apostolus ait, verbum Dei penetrabilius esse, quovis gladio ancipiti, τομώτερον ὑπὲρ πάσαν μάχαιραν διστομον. FABRIC.

^d *Spiritus Domini.* Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ. FABRIC.

^e *Et cætera.* Sic supra cap. 144. FABRIC.

^f *Ad Judæos dicens.* Cujus loci vim, ac sensum breviter indicat Philastrius, non verba ipsa adducit. FABRIC.

^g *Dedi vobis....* Ἴδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὀφίων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. FABRIC.

^h *Quis nos separabit.* Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. FABRIC.

ⁱ *Sicut viderunt in monte apostoli.* Mosen, et Eliam in monte Thabor astantes Christo Matth. xvii, 3, viderunt apostoli Petrus, Jacobus, et Joannes, unde hanc de duplici Testamento Legis, et Prophetarum anagogen Philastrius colligit. FABRIC.

^l *Rationis erit.* Sic supra c. 146, ut ergo est rationis. FABRIC.

^k *Mandatum primum quod datum est.* Oeconomia ante Mosaica frequenter sub Mandati nomine venit nostro Scriptori, ut notare me memini ad cap. 110, 156, 148, 150 et 153. FABRIC.

^l *Quod [et spiritale].* Rom. vii, 14, ὁ νόμος πνευματικῶς ἴστιν. FABRIC.

^m *Non solvit, sed confirmavit potius.* Matth. v, 17, οὐ καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. FABRIC.

ⁿ *Lex literæ.* Lex scripta, Mosaica. Tria tempora distinguit etiam S. Augustinus Ser. 110, unum ante Legem, alterum sub Lege, tertium sub Gratia. Sic

et Auctor librorum de Promissionibus inter S. Prosperi Opera. Pelagius præf. ad Epistolas Pauli distinguit Legem naturæ, Legem literæ, et tertiam Legem veteris novique Testam. per Spiritum sanctum novissime datam per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem habemus accessum in Gratia ista in qua stamus, et gloriamur. Idem Pelagius Legem literæ pro Mosaica sæpius ponit Commentar. in Rom. ii, 3. FABRIC.

^o *Ante tria millia annorum et septingentos annos.* Tot anni ex Philastrii calculo effluxerit ab Orbe condito usque ad datam Moysi Legem. Vide quæ supra ad cap. 110 et 112. FABRIC.

^p *Lex admonitio Mandati est.* Lex repetit denuo et in memoriam revocat ea, quæ per lumen naturæ hominibus ante Legem observanda Deus significaverat. FABRIC.

^q *Quæ et conjungitur secundum fidem.* Pars Legis Mosaicæ, quæ pietatem et morum innocentiam spectat, etiam Christianis sancte servanda. FABRIC.

^r *Causa cogente carnali.* Hæc ita conjungenda sunt; estque sententia, propter causam carnalem, duritiam cordis Judæorum, quædam fuisse a Moyse superaddita Legi naturali, neutiquam perpetua vero illa, sed a Christo iterum abroganda. FABRIC.

^s *Quærentibus, et capientibus.* Ita legendum pro cupientibus vix dubitabis, si caput 145, et 146 et ad hæc a me notata contuleris. FABRIC. — *Quærentibus et capientibus.* Optima Fabricii emendatio, qui subdit : *Ita legendum pro cupientibus vix dubitabis, si caput 145, et 146 ibique a me notata contuleris.* In Basileensi, et Lugdun. editione legitur *cupientibus*, sed in ms. Corbeiensi recte *capientibus*; ex quo supplendus quoque locus cap. 150, juxta quod quisque desiderat, ubi Corbeiensis plenius, juxta quod capit quisquis et desiderat. Sic idem Philastrius cap. 156, fulgentia munera ad certamina cælestia capientibus ministrantes; quare etiam cap. 153, procul dubio pro cupientium scribendum est *capientium*, de quo dubitabat Fabricius. GALEARD.

ceteris, qui ante Legem Moysi vixerant, sub Mandato scilicet constituti, atque in omnibus iustificati a Domino. Lex autem et Fides Christi dicitur, ut ait Apostolus: ^a per Legem fidei Christi (Rom. iii, 27). Lex carnalis iustificatio Judæorum est. ¹ Mandatum etsi non putatur Lex esse, tamen quod a Domino servo dicitur et decernitur, Legis est ratio, ut quod velit, eligat aut servare ^b ut amicus et fidelis, aut contemnere ut servus sub Lege subjectus. Unde et Salvator apostolis ^c mandatum dabat ut amicis et fidelibus, quod et Adæ patri nostro, antequam peccaret, similiter dederat. Post peccatum autem non jam mandatum societatis et propinquitatis, ac dilec-

COD. MS. SANGERM. LECTIONES VARIANTES.

¹ Mandatum autem etsi

FABRICII ET GALEARDI NOTÆ.

^a Per legem fidel. Διά νόμου πιστεύω. FABRIC.

^b Ut amicus et fidelis. Vide Joan. xv, 14, 15; Matth. xxiv, 45, xxv, 21 seq. FABRIC.

^c Mandatum dabat. De se invicem amandis. Joan.

xiii, 34; xv, 12, 17. FABRIC.

^d Timendæ severitatis. Legendum puto: servitutis iudicium decernebatur. Ita enim supra: quod a Do-

tionis erat et fraternitatis; sed ^d timendæ severitatis iudicium decernebat, in contemnendis Legis sententiis scilicet, ut etiam ait Moses: ^e Maledictus omnis, qui in legitimis non permanserit libri huius. Ideo et Salvator, quæ in Lege dicta fuerant admo- nebat, et quæ ante Legem data fuerant sub illis beatissimis comprobabat; ut suam doctrinam illo- rum priorum conjungeret, multorumque ita creden- tium, et circumcisorum pariter copularet, et naturalium itidem, id est Gentium credentium, sociaret; ac nolentium Judæorum, aliorumque in- credulitatem, et imperitiam conjunctam utrorumque condemnaret.

mino servo dicitur et decernitur. Et mox: aut servare ut amicus et fidelis, aut contemnere ut servus sub Lege subjectus. FABRIC.

^e Maledictus omnis. Ἐπικατάρατος πᾶς ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἠμύνηται ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ νόμου τούτου ποιῆσαι αὐτοῦς. FABRIC.

SYLLABUS

VOGUM EXOTICARUM QUÆ IN PHILASTRIO OCCURRUNT.

Alligatoræ, 1132. Gaudent. Serm. 4, *Suballigatoræ*.
Ana septuaginta duo, 1238. Exstat in Glossario Cangii, qui Philastrium affert.
Apocrypha, 1199, 1240.
Belinus, 1250. Utitur hæc voce Gellius, xix, 2, Ambrosius vi, Hexam. ix.
Biothamati, 1198.
Capaciter, 1185. Deest in Glossario Cangii.
Carra, 1225.
Christianitas, 1223 et seq., 1249.
Clima, 1218.
Condescensio, 1208. Cangius habet, sed alio sensu.
Continentia pro actus continendi, 1167.
Fructuositas, 1265. Deest in Glossario Cangii. Gaud. Serm. 18, *Infructuositas*.
Historiographi, 1244, 1247, 1259, 1278.
Immensibilis pro Immensus, 1205.
Impassibilis, 1204, 1205. Deest in Glossario Cangii.
Incapabilis, 1206.
Incapacius, 1185. Deest in Glossario Cangii.
Inconvertibilis, 1185. Deest in Glossario Cangii.
Incorporatio, 1185.
Indocilitas, 1251. Apuleius de Philos. Deest in Glossario Cangii.
Intendere pro intelligere, 1296, ibique Fabricius in Not.
Numeralis, 1174. Deest in Glossario Cangii. Vide Lexicon Passeratii.
Numerositas, 1155, ibique Fabricius in notis. Deest in

Glossario Cangii. Vide Thes. Erud. Scholast. p. 1617.
Paganitas, 1247, 1249, 1278. Vide etiam alia loca nonnulla notata in Indice editionis Hamburg., ubi hæc præ- termissa fuerant.
Passibilis, 1204. Deest in Glossario Cangii ubi habetur *Passibilitus*.
Pecudialis, 1176, ibique Fabricius in Notis.
Pœnitudo, 1201, 1251, 1263.
Pogonia, 1216.
Positio, 1269. Gaud. Serm. 1. Deest hoc sensu in Glossario Cangii.
Putative, 1159, 1147, 1160. Tertullianus habet putativus, id est opinabilis lib. de Car. Christi, et ut adversus Marcionem.
Repensatio (pro *repensationem*, in textu mihi deinde *repræ- sentationem* irrepit), 1216. Deest in Glossario Cangii.
Repensio, 1232.
Sempiternitas, 1254. Cangius habet unico exemplo.
Suggestio, id est *dolosa insinuatio*, 1228, 1265.
Sustinentia pro tolerantia, 1255.
Temporalis, 1250, ibique Fabricius in Notis, et 1236, 1246, 1258.
Temporalitas, 1247, 1259, ibique Fabricius in Notis. Deest in Glossario Cangii.
Titulatio pro inscriptio, 1260.
Transgressio pro pravariatio, 1245. Gaud. Serm. 15
Umbratilitas, 1145, 1161, 1267. Gaud. Serm. 1.
Zodium, 124.

INDEX IN PHILASTRIUM.

Abel, 1116.
Abominabile, 1125.
Abominatio Chananeorum et Sidon, 1128.
Abraham frangens idola, 1281.
Aliud in sono vocis, aliud in *Abcondito*, 1269.
Abstinentiis vacantes, 1186.
ABSTINENTES, 1186, 1190.
Accaron civitas, 1125.
Achab rex, 1127, 1136.
Verbum meum mittam in *Achaium*, 1272. Venientes de *Achaia*, 1278.
Actus Apostolorum rejicit Cerinthus, 1155.
Actus separati hæreticorum, 1199.
Adam protoplastus, 1115. Datum et mandatum, 1505.
An cæcus fuerit. 1239. Salutem ei negavit Tatianus, 1164.
Accreverit, 1115.
Venit *Egyptum* pro in *Egyptum*, 1144.
Egyptiorum vitulus, 1171.
Egyptius sacerdos, 1246.
Per *Ænigma* compleri, 1114.
Æones, 1156, seq., 1164.
ÆRIUS, 1186.
ÆRII, 1186.
Ætas discernens, 1113.
In *Africa* Fortunam celestem colunt, 1127.
In *Africa* Circuitoires, 1197.
Alexander episcopus Alexandrinus, 1179.

Rei *Alia*.
Aliquando factum, et nunc fieri non erit ambiguum, 1226.
Allophyli, 1125, 1259.
Aloidæ, 1220.
Alterius rei, pro mala, 1156.
Andræ apostoli Actus apocryphi, 1200.
Angeli in disensione constituti, 1116. Angelica gratia, omnes intelligere linguas, 1218, 1219. Angelos non credentes, 1118. Ex angelis natos gigantes, 1224. Deus Judæorum, Angelus, 1147. Angeli mali suggerunt hominibus cogitationes pravas, 1225, 1262. Mundum factum credentes ab Angelis, 1139, 1145, 1146, 1151, 1170; hominem, 1146. Angeli præsent motibus siderum, sub lege positi, 1255. Angelica dignitas beatorum, 1267, 1269.
Anima rationalis accepta a Salvatore, 1183. Intellectum habens, 1184. De animæ sensu sive natura, 1252. Animæ iustorum in manu Dei, 1155. Anima inspirata, 1211. Ante corpus creata, 1209. Animæ salus, pro immortalitate, 1152, 1158. Illam negantes, 1126. De terra, 1164, 1169. Anima, ante intellectus in cælo, 1215. Animæ creati non propa- gari, 1255. Non transire in demones, 1249.
Animalia quatuor Ezechielis, 1171.
Aniilorum gens, 1154.
Anni unius gesta de Christo consignata, 1221.
Anorum computatio, infra *Chronologium*.
APELLES, 1162.
APOCRYPHA hæresis, 1199.